

UNIVERZITET U BEOGRADU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA

mr Jadranka Božić

LEGATI U KULTURNOJ POLITICI
REPUBLIKE SRBIJE

DOKTORSKA DISERTACIJA

Beograd, 2019.

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF POLITICAL SCIENCES

mr Jadranka Božić

BEQUESTS IN THE CULTURAL POLICY
OF THE REPUBLIC OF SERBIA

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2019.

Mentor:

prof. dr Dejan Milenković, Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka

Članovi Komisije za odbranu disertacije:

prof. dr Snežana Đorđević, Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka

prof. dr Sanja Danković Stepanović, Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka

prof. dr Milena Dragičević Šešić, Univerzitet u Beogradu, Fakultet dramskih umetnosti, rukovodilac UNESCO katedre za kulturnu politiku i menadžment Univerziteta umetnosti u Beogradu.

Datum odbrane disertacije:_____

LEGATI U KULTURNOJ POLITICI REPUBLIKE SRBIJE

Predmet ove doktorske disertacije je istraživanje sadašnjeg statusa legata, njegove uloge i značaja u kulturnoj politici Republike Srbije. Kulturološki, društveni i pravni odnos prema legatorstvu posmatran je kao paradigmatičan za odnos prema kulturnom nasleđu uopšte.

Istraživanje je nastojalo da klasifikuje, analizira i objasni prirodu teškoća koje prate sferu legatorstva kojoj je neophodna snažnija društvena podrška. Studija je fokusirana na objedinjavanje funkcionisanja legata u svim baštinskim ustanovama – muzejima, bibliotekama, arhivima i kinoteci.

Ciljevi ovog rada su teorijske i praktične prirode. Na teorijskom planu bavili smo se kulturološkim, društvenim i pravnim položajem legata u Republici Srbiji i na osnovu ovih uvida predložen je model kvalitetnije zaštite, korišćenja i prezentacije (komunikacije) legata. Praktični ciljevi predstavljaju akcionu osnovu za izradu strategije građenja savremenog koncepta legata u okviru kulturne politike Republike Srbije.

Legat u kulturi predstavlja značajno pitanje, kako s muzeološkog, tako i sa zakonodavnog i etičkog stanovišta. Posebno naglašavamo da se pod legatom u kulturološkom smislu podrazumevaju svi pokloni ostavljeni institucijama, pa i oni ostavljeni testamentom. I generalno, u bibliotekama, muzejima, arhivima, kinoteci – svugde se govoreći o legatima misli pre svega na poklonjenu građu.

U svom radu nastojali smo da legate sagledamo kao važan segment kulturne baštine Republike Srbije kojem kulturna politika do sada nije davala dovoljan značaj. U procesu ovog istraživanja opšta hipoteza koju ćemo pokušati da dokažemo odnosi se na značaj unapređenja sfere legatorstva i zadužbinske delatnosti uopšte kao vida kulturnog nasleđa za kulturnu politiku Republike Srbije. Glavna hipoteza biće potpomognuta pre svega tezom da legati nemaju adekvatnu sistemsku (zakonsku, društvenu, finansijsku) podršku budući da nema ni podzakonskih akata kojima bi se regulisalo funkcionisanje ustanova kulture (pre svega muzeja), odnosno da kulturna politika Republike Srbije u 21. veku ne poklanja dovoljno pažnje legatima.

Ove teze propitivane su u radu analizom postojeće literature, koncepta filantropije i zadužbinarstva u Republici Srbiji, mnoštva komparativnih zakonskih i praktičnih rešanja problematike donatorstva u Evropskoj Uniji, svih relevantnih podzakonskih i drugih akata koji se tiču legatorstva, analiziranjem funkcionisanja legata u najznačajnijim nacionalnim institucijama.

U radu se pruža originalna analiza podataka dobijenih intervjuisanjem stručnjaka i kulturnih poslenika (strukturisani, dubinski intervju) na temu legata. Metodu studije slučaja (*Case Study*) primenili smo na korpus legata Narodne biblioteke Srbije u okviru osnovnog istraživačkog problema koji je postavljen u radu.

Teza bi trebalo da predstavlja originalan naučni doprinos proučavanju savremene kulturne politike u oblasti legatorstva u Srbiji. Predlažemo model kvalitetnije sistemske, celovite zaštite, korišćenja i prezentacije (komunikacije) legata u Srbiji, naročito u domenu zakonske regulative.

Legatima nedostaje valjana pravna utemeljenost i jedinstvena politika tretiranja legata kao kulturnih vrednosti, dobara. Prvenstveni cilj funkcionisanja legatorstva i upravljanja legatima u Srbiji u kontekstu tranzicionih procesa je konstituisanje savremenih okvira za filantropiju i dobročinjenje.

S obzirom na to da se legati danas nalaze u pravnom bespuću, da su kulturološki i društveno nedovoljno podržani i promovisani, mora se poraditi na podizanju njihovog društvenog značaja i ugleda. Tek uspostavljanje sistemske brige o legatima dovodi do pomaka u ovoj sferi kulturne politike i shvatanja legatorstva kao temelja muzeologije (biblioteke, arhivi).

U Republici Srbiji legati nisu u dovoljnoj meri prepoznati kao značajan društveni faktor koji razvija dobre navike ali i obogaćuje muzejske, arhivske, bibliotečke zbirke. Ako taj faktor nije prepoznat, on ne može uticati na razvoj i podsticanje stvaralaštva. Smatramo da privatna inicijativa (otvaranje privatnih muzeja i biblioteka) predstavlja budućnost uspešne kulturne politike Republike Srbije.

Budući da je čitava fizionomija kulturnog nasleđa kad su u pitanju pokretna pa čak i nepokretna kulturna dobra nastala zahvaljujući delovanju legatora, otuda je značaj unapređenja sfere legatorstva i zadužbinske delatnosti uopšte za kulturnu politiku Republike Srbije nemerljiv.

Ključne reč: filantropija, zadužbinarstvo, legati, kulturna politika Republike Srbije, kulturno nasleđe, kulturna dobra, baštinske ustanove, muzeji, biblioteke, kolekcionarstvo

UDK:061.27(497.11)

316.73(497.11)

Naučna oblast: političke nauke

Uza naučna oblast: javna uprava i upravljanje

BEQUESTS IN THE CULTURAL POLICY OF THE REPUBLIC OF SERBIA

The subject of this doctoral dissertation is the research of the current status of bequests, as well as their role and importance, in the cultural policy of the Republic of Serbia. The cultural, social and legal attitude towards bequeathal is seen as paradigmatic for the general attitude towards cultural heritage.

This study attempts to classify, analyze and explain the nature of difficulties that occur in the sphere of bequeathal, which demands stronger societal support. The study focuses on grouping together the ways of bequest functioning in all heritage institutions – museums, libraries, archives and the cinematheque (film archive).

The objectives of this study are both theoretical and practical in nature. In terms of theory, it assesses the cultural, social and legal position of bequests in the Republic of Serbia and, based on these insights, proposes a model of more effective protection, use and presentation (communication) of bequests. Practical aims provide a basis for formulating a strategy of building a modern donorship program as part of the cultural policy of the Republic of Serbia.

Bequests are an important aspect of culture in the museological, legislative and ethical sense. It should be noted that, in the cultural sense, bequests include all gifts to institutions, including those bequeathed in wills. Generally, when discussing bequests in the context of libraries, museums, archives and film archives, bequests primarily refer to donated material. 33

This study attempts to assess bequests as an important segment of the cultural heritage of the Republic of Serbia which has not been accorded adequate importance so far. The general premise that this research aims to prove refers to the importance of improving the sphere of bequeathal and donorship as a form of cultural heritage in Serbia's cultural policy. The main hypothesis will be supported by the claim that bequeathals do not enjoy adequate systematic (legislative, social, financial) support since there is no subordinate legislation to regulate the functioning of cultural institutions (above all museums) – the claim that the cultural policy of the Republic of Serbia in the 21st century does not accord adequate attention to bequeathals.

These premises were explored in the study by analyzing existing literature, philanthropy and donorship concepts in the Republic of Serbia, a range of comparative legal and practical solutions for donorship problems in the EU, all relevant subordinate legislation concerning bequeathal, and the functioning of bequests in leading national institutions.

The paper offers an original analysis of data collected in interviews with experts and culture workers (in-depth interview) on the topic of bequests. The case study method was applied to the bequest corpus of the National Library of Serbia within the general research framework of this paper.

This dissertation aspires to offer an original academic contribution to the study of modern cultural policy in the field of bequeathal in Serbia. It proposes a model of more effective, systematic and comprehensive protection, use and presentation (communication) of bequests in Serbia, particularly in the field of legislation. Bequests lack a sound legal basis and a cohesive policy of treating them as cultural assets. The prime objective of bequest functioning and management in Serbia, in the context of transitional processes, is the establishment of a modern framework for philanthropic and charitable activities.

Since bequests are now stuck in a legal void and bereft of cultural and social support and promotion, their social status and importance needs to be improved. Only the introduction of systematic care of bequests could lead to advances in this sphere of cultural policy and to the understanding of donorship as a cornerstone of museology (libraries, archives).

In Serbia, bequests are not seen as an important social factor that could foster good practices and enrich collections kept in museums, archives and libraries. Since this factor lacks recognition, it has little impact on the development and promotion of creative production. This study supports private initiative (the founding of privately owned museums and libraries) as the future of Serbia's successful cultural policy.

In view of the fact that the entire profile of cultural heritage – both in terms of movable assets and immovable property – was shaped by benefactor contributions, improving the field of bequeathal and donorship in general is of crucial importance for the cultural policy of the Republic of Serbia.

Keywords: philanthropy, bequest, cultural policy of the Republic of Serbia, cultural heritage, cultural asset, heritage institutions, museums, libraries, collecting

UDK:061.27(497.11)

316.73(497.11)

Scientific field: Political sciences

Scientific subfield: Public administration and management

SADRŽAJ

UVOD.....	1
1. POJAM I ELEMENTI KULTURNE POLITIKE.....	5
1.1. Pojam kulturne politike.....	5
1.2. Pojam kulturnog nasleđa	12
1.3. Legati kao element kulturne politike.....	14
1.4. Legat u kulturi	15
2. ISTORIJSKA ISHODIŠTA LEGATA	17
2.1. Pojam i tradicija dobročinstva (filantropije) u Republici Srbiji.....	17
2.2. Koncept zadužbine i zadužbinarstvo u Republici Srbiji.....	21
2.3. Terminološko razgraničenje srodnih pojmova (zadužbina, fond, fondacija, ktitorstvo, mecenat, donacija, sponzorstvo, legati).....	30
3. POJAM I PRAVNA PRIRODA LEGATA U REPUBLICI SRBIJI.....	32
3.1. Pojam legata i njegova pravna priroda.....	32
3.2. Zakonska regulativa legata.....	41
3.3. Problemi u oblasti rada legata.....	46
3.4. Kuća legata.....	70
3.5. Kuća legata – Izložbe	87
4. LEGATI U KOMPARATIVNIM KULTURNIM POLITIKAMA.....	92
4.1. Republika Hrvatska.....	92
4.2. Republika Slovenija.....	98
4.3. Velika Britanija.....	99
4.4. Francuska Republika.....	100
4.5. Savezna Republika Nemačka	101
4.6. Umetničko i kulturno obrazovanje u pojedinim evropskim državama (Mađarska, Holandija, Švedska)	101
4.7. Donacije u pojedinim velikim evropskim muzejima	103
4.8. Umetničko tržište u Sjedinjenim Američkim Državama	105
4.9. Finansiranje kulture u Republici Srbiji.....	107

5. NAJZNAČAJNIJE NACIONALNE INSTITUCIJE KULTURE U REPUBLICI SRBIJI U FUNKCIJI LEGATORSTVA.....	110
5.1. Muzeji.....	113
5.1.1. Narodni muzej.....	115
5.1.2. Muzej savremene umetnosti.....	119
5.1.3. Galerija Srpske akademije nauka i umetnosti	122
5.1.4. Galerija Matice srpske.....	125
5.1.5. Muzej grada Beograda.....	127
5.1.6. Etnografski muzej.....	131
5.1.7. Muzej primenjene umetnosti.....	132
5.1.8. Muzej Srpske pravoslavne crkve	133
5.1.9. Pozorišni i muzički legati.....	133
5.2. Biblioteke.....	134
5.2.1. Narodna biblioteka Srbije.....	135
5.2.2. Biblioteka Matice srpske.....	138
5.2.3. Univerzitetska biblioteka „SvetozarMarković“.....	141
5.2.4. Centralna biblioteka Srpske akademije nauka i umetnosti.....	144
5.3. Arhivi.....	146
5.3.1. Arhiv Srbije.....	150
5.3.2. Istorijski arhiv Beograda.....	154
5.3.3. Arhiv Srpske akademije nauka i umetnosti	156
5.4. Jugoslovenska Kinoteka.....	157
6. LEGATI NARODNE BIBLIOTEKE SRBIJE KAO STUDIJA SLUČAJA	162
6.1. Narodna biblioteka Srbije – Izlaganje legata	181
7. ANALIZA ODGOVORA ISPITANIK NA DUBINSKI INTERVJU	185
8. ELEMENTI STRATEGIJE ZA BUDUĆNOST LEGATA U REPUBLICI SRBIJI.....	216
8. 1. Presentacija legata – Izložbe	231
8. 2. Kolekcionarstvo i privatne umetničke kolekcije	244
8. 3. Kulturno preduzetništvo, ekonomija iskustva	254

ZAKLJUČAK.....	258
LITERATURA, PRAVNI I INTERNET IZVORI.....	287
PRILOZI	305
PRILOG 1: Pravilnik o prijemu novih legata Kuće legata, 2006. god.....	305
PRILOG 2: Nacrt Pravilnika o prijemu novih legata Kuće legata, 2016.....	311
PRILOG 3: Zakon o nasleđivanju.....	316
PRILOG 4: Dogovor o sprovođenju jedinstvene politike prihvatanja, čuvanja, održavanja i izlaganja poklona i legata.....	319
PRILOG 5: Postupak i kriterijumi za prihvatanje legata / Aleksandar Pejović, Beograd, NBS, 22. maj 1985, 11 str, mašinopis (videti i kod: Aleksandra Vraneš, Niška narodna biblioteka, str. 104- 112.).....	321
PRILOG 6: Odluka o utvrđivanju stare i retke bibliotečke građe za kulturno dobro od velikog značaja (lista)–26. decembar 2013. (NBS).....	331
PRILOG 7: Miodrag B. Protić, Elaborat »Problem legata i potreba osnivanja Galerije legata u Beogradu«, 26. novembar 1995.....	332
PRILOG 8: Tekst Testamenta Ljubice Cuce Sokić.....	344
PRILOG 9: Tekst Ugovora o poklonu Olge Jevrić.....	353
PRILOG 10: Rešenje o osnivanju ustanove kulture – Kuća legata, 2004.....	365

UVOD

Predmet ove doktorske disertacije je istraživanje sadašnjeg statusa legata, njegove uloge i značaja u kulturnoj politici Republike Srbije. Tema ovog rada tiče se očuvanja i zaštite kulturnog nasleđa u najširem smislu; osnovna kategorija je odnos prema kulturnom nasleđu (kulturnim dobrima). Kulturološki, društveni i pravni odnos prema legatorstvu posmatran je kao paradigmatičan za odnos prema kulturnoj baštini uopšte.

Legati su samo jedan deo kompleksne slike kulturne baštine kojom u ovom času kod nas dominira odsustvo jasne kulturne politike. Kulturna politika u oblasti legatorstva tiče se dva osnovna zadatka: očuvanja kulturne baštine i kulturnog identiteta i podsticanja dostupnosti kulturnih dobara i participacije stanovništva u kulturnom životu.

Problematika savremenog legatorstva mogla bi se sažeti u dve ključne reči: misija i vizija. Legatorstvo je danas snažno usmereno ka svom temeljnom preispitivanju, revalorizaciji i pronalaženju svog društvenog smisla i opravdanja (misija), kao i ka utemeljenju svog savremenog koncepta prilagođenog potrebama i zahtevima informatičkog doba, uz istovremeno očuvanje svog humanističkog jezgra i izvorne prosvetiteljske misije (vizija).

Istraživanje je nastojalo da klasifikuje, analizira i objasni prirodu teškoća koje prate sferu legatorstva kojoj je neophodna snažnija društvena podrška. Studija je fokusirana na objedinjavanje funkcionisanja legata u svim baštinskim ustanovama – muzejima, bibliotekama, arhivima i kinoteci.

Ciljevi ovog rada su teorijske i praktične prirode. Na teorijskom planu ispitiće se kulturološki, društveni i pravni položaj legata u Republici Srbiji i na osnovu ovih uvida biće predložen model kvalitetnije zaštite, korišćenja i prezentacije (komunikacije) legata u okviru republičke kulturne politike. Praktični ciljevi predstavljaju akcionu osnovu za izradu strategije građenja savremenog koncepta legata.

Legat u kulturi predstavlja značajno pitanje, kako s muzeološkog, tako i sa zakonodavnog i etičkog stanovišta. Legat je uvek imao dvostruku kulturološku funkciju: kao izraz individualne kulturne svesti, legatorstvo je upotpunjavalo ono što se podrazumeva pod kulturnim bićem jednog naroda. S druge strane, legatorstvo je na

osoben način potvrđivalo pojedinačnu brigu za kulturna i umetnička ostvarenja zajednice koja su promakla nadležnim ustanovama.

Moramo posebno naglasiti da se pod legatom u kulturološkom smislu podrazumevaju svi pokloni ostavljeni institucijama, pa i oni ostavljeni testamentom. I generalno, u bibliotekama, muzejima, arhivima, kinoteci – svugde se govoreći o legatima misli pre svega o poklonjenoj građi. U praksi je postalo sasvim uobičajeno da su legati sve poklonjene kolekcije (nekad čak i zbirke primljene otkupom). Tako ćemo i mi u našem radu prihvatiti ove *običajne* zakone, ali ćemo, kad god budemo imali dobar uvid u način prihvatanja i dospeća kolekcija, naglasiti kad je u pitanju građa prispela testamentom (što je ipak ređi slučaj).

Razlozi pokretanja pitanja legata su praktični i kulturološki. Praktični su u nedostatku prostora u muzejima koji ih zato ne mogu ni primati, ni *lege artis* čuvati, još manje ozbiljno proučavati i izlagati. Poslednji je trenutak da se u zemlji zadrže dragocene zbirke i celine, često od izuzetnog značaja, pre nego što se nasleđem i prodajom izdele, raspu i na legalan ili ilegalan način napuste zemlju. Kulturološki razlozi su u potrebi njihove potpunije evidencije, zatim sabiranja, konzervisanja i obrade, kao i u podsticanju vlasnika da ih ustupaju društvu koje prima moralnu obavezu da ih izloži, obradi, prouči i publikuje.

Kultura je ta koja obezbeđuje principe koji određuju uspostavljanje socijalnog poretka i uslova života a poretka nema izvan vizije koja se konstruiše u okvirima kulture. Prema kulturi kao strateškom blagu ove države politika treba da se odnosi sa svešću o tome da ništa ne otključava vrata izlaza odavde i ulaza na sva druga vrata, bliža, dalja, evropska – kao kultura i obrazovanje. Da bi kulturna politika izazvala aktivan stav i odnos društva prema kulturi, nije dovoljno da samo društvo definiše stav prema kulturi, već i da kultura postane svesna svojih mogućnosti.

Objašnjenje i razumevanje načina na koji legati funkcionišu u savremenom društvu, odnosno analiza njihovog kulturološkog, društvenog i pravnog položaja i na osnovu ovih uvida formulisanje modela kvalitetnije zaštite, korišćenja i prezentacije legata u okviru kulturne politike Republike Srbije – cilj je ovde preduzetog istraživanja.

Objašnjenje i razumevanje načina na koji legati funkcionišu u savremenoj kulturnoj politici, posebno u okviru političko-pravnog domena i uvid u isti doprineće

značajnijem i kvalitetnijem formulisanju modela kvalitetnije zaštite, korišćenja i prezentacije legata.

U procesu ovog istraživanja opšta hipoteza koju ćemo pokušati da dokažemo odnosi se na značaj unapređenja sfere legatorstva i zadužbinske delatnosti uopšte kao vida kulturnog nasleđa za kulturnu politiku Republike Srbije.

Nakon ovoga, opšta hipoteza biće potpomognuta sledećim hipotezama:

- Kulturna politika Republike Srbije u 21. veku ne poklanja dovoljno pažnje legatima;
- Legati su pod nadležnošću gradske uprave, dok zadužbine i fondacije vodi republičko zakonodavstvo i time je ova oblast podeljena, umesto objedinjena u jednu prirodnu celinu;
- Legati nemaju adekvatnu sistemsku (zakonsku, društvenu, finansijsku) podršku budući da nema ni podzakonskih akata kojima bi se regulisalo funkcionisanje ustanova kulture (pre svega muzeja);
- Bogata srpska zadužbinska tradicija iz prethodnih vekova svedoči o značaju legatorstva.

Cilj našeg rada, izložene hipoteze i vrednosni okviri opredeljuju i osnovne metodološke postupke i instrumente istraživanja. Biće korišćene osnovne analitičko-sintetičke metode, kao i komparativno-istorijska metoda koja je osnova empirijske provere hipoteza. S obzirom na to da se istražuju kulturne pojave koje su po mnogo čemu specifične, pored postupaka empirijskog karaktera biće primenjen i hermeneutički pristup. Naime, kultura, identiteti, vrednosti, simboli i značenja zahtevaju razumevanje smisla i kontekstualnu interpretaciju pojava koje se istražuju.

U radu će biti korišćena i jedna od kvalitativnih tehnika prikupljanja i obrade empirijskih podataka – dubinski (strukturisani) intervju. Intervjuisani su segmenti kvalifikovane javnosti – vođe i stvaraoci javnog mnjenja, stručnjaci, uticajni ljudi, kulturni poslenici. Radi se o namernom uzorku. Primenom dubinskog intervjuja dobijena je slojevita analiza institucije legata istražujući stavove, shvatanja, poglede, informacije i osećanja ispitanika po ovom pitanju. Intervju je realizovan pomoću upitnika koji sadrži teme za razgovor. Pitanja u stvari imaju formu koja daje mogućnost širokih odgovora koji asociraju na razgovor. Nakon preliminarnog razgovora sa ispitanicima pomoću

podsetnika za vođenje intervjua, izvršen je odabir učesnika i realizovan je sam intervju putem slanja upitnika pismenim putem (imejlom). Birani su sagovornici različitog profila, a budući da su posredi različiti segmenti kulturne i naučne populacije, čime je trebalo osigurati zastupljenost svih mišljenja i stavova o problematici legata, tako su i pitanja prilagođena različitim segmentima učesnika u dubinskom intervjuu.

Stručnjacima i kulturnim poslenicima postavljena su unapred pripremljena ista pitanja (model strukturisanog intervjua) o kulturološkom, društvenom i pravnom statusu legata i njihovom viđenju suštine savremenog koncepta legata (istraživanje stavova).

Analiza podataka dobijenih putem dubinskog intervjua izvršena je razvrstavanjem prikupljenih podataka, izdvajanjem uočenih karakterističnih shvatanja, pogleda i obrazaca mišljenja u odnosu na naš predmet istraživanja – legate.

U radu je korišćena još jedna od kvalitativnih tehnika prikupljanja i obrade empirijskih podataka – studija slučaja (*Case Study*). Metodu studije slučaja primenićemo na osnovni istraživački problem kad su u pitanju legati Narodne biblioteke Srbije.

Teza bi trebalo da predstavlja originalan naučni doprinos proučavanju savremene kulturne politike u oblasti legatorstva u Srbiji. Pisana je u duhu nauke o menadžmentu u kulturi i nauke o praktičnoj politici (*public policy*).

Predlažemo model kvalitetnije sistemske, celovite zaštite, korišćenja i prezentacije (komunikacije) legata u Srbiji, naročito u domenu zakonske regulative.

Da bi se dostigli postavljeni ciljevi i dokazale navedene hipoteze u daljem radu ćemo se fokusirati na posebna poglavlja a to su:

- Pojam i elementi kulturne politike
- Istorijska ishodišta legata
- Pojam i pravna priroda legata u Republici Srbiji
- Legati u komparativnim kulturnim politikama
- Najznačajnije nacionalne institucije u Srbiji u funkciji legatorstva
- Legati Narodne biblioteke Srbije kao studija slučaja
- Analiza odgovora ispitanika na dubinski intervju
- Elementi strategije za budućnost legata u Republici Srbiji.

1. POJAM I ELEMENTI KULTURNE POLITIKE

1.1. Pojam kulturne politike

Kulturna politika je javna praktična politika u oblasti kulture, umetnosti i medija. Ona ne predstavlja nekakvu apstraktnu ideju, uopšteno načelo niti politički program, već čitav niz osmišljenih mera i aktivnosti (strategija) državnih i paradržavnih organa, idejni i vrednosni okvir politike u smislu donošenja odluka koje odgovaraju na stvarne potrebe i vode ka ostvarenju jasno definisanih ciljeva u oblasti kulture.¹ U javnu praktičnu politiku pored kulturne politike, spadaju i socijalna, prosvetna, naučna, turistička i druge politike.

Smisao, svrha kulturne politike je kulturni život (misija) i kulturni razvoj (vizija). Svrha kulturne politike ispoljava se kroz tri bitna segmenta: To su humanistička vizija kulture, strateški ciljevi razvoja i složen sistem instrumenata, institucija, funkcija, aktivnosti i projekata.² Neophodno je jasno definisati humanističke funkcije kulture u skladu sa opštim razvojnim tendencijama određenog društva, ali i naučnim dometima u oblasti sociologije, antropologije, politikologije, prava, ekonomije, menadžmenta u kulturi i dr.

Nakon Drugog svetskog rata začinje se ideja o potrebi da država vodi kulturnu politiku u oblasti kulture. UNESCO i mnoge druge međunarodne organizacije u oblasti kulture organizuju savetovanja i istraživanja u ovoj oblasti.

Nadnacionalna organizacija Evropska Unija (EU), kao ni UNESCO, ne vodi jedinstvenu kulturnu politiku na teritoriji svojih zemalja-članica, ali zajednički su im ciljevi kao što su promocija kulturne različitosti i interkulturnog dijaloga. Smisao i svrha EU u oblasti kulture definisana je (1988) kao stvaranje evropskog kulturnog prostora, unapređenje evropske audiovizuelne industrije i olakšavanje pristupa

¹ Vidi: Vesna Đukić, (2012) *Država i kultura: studije savremene kulturne politike*, Institut za pozorište, film, radio i televiziju : Fakultet dramskih umetnosti, Beograd, str. 24–25.

² Vidi: Milena Dragičević-Šešić, Branimir Stojković, (2003) *Kultura: menadžment, animacija, marketing*, Clio, Beograd, str. 21.

kulturnom nasleđu. Ovaj cilj je redefinisani i dopunjen 2007. godine: originalnost i uspeh EU je u sposobnosti da poštuje istoriju, jezik i kulturu država članica, ohrabri saradnju među njima i po potrebi dopuni njihove aktivnosti.³

Osnovni cilj i zadatak menadžmenta u kulturi jeste izgradnja sistema (modela) kulturnog života koji polazi od određene kulturne politike. Uočavamo da su menadžment u kulturi i kulturna politika u neposrednom i direktnom odnosu.

Menadžment u kulturi je definisan kao stvaranje uslova za kulturno stvaralaštvo i proizvodnju kulturnih dobara (ideja i vrednosti), za njihovo oblikovanje u dela koja su dostupna kulturnoj javnosti i za recepciju tih dela u kulturnoj javnosti.⁴ U pitanju je posredništvo između porodice stvaralaca, publike i donosilaca odluka. Od kulturne politike kao javne praktične politike očekuje se da politike (političke programe) prevede u konkretne strategije kroz planove aktivnosti, kao i da sistemom instrumenata i mera (zakonodavstvo i pravni okvir, finansijska podrška, vrednovanje itd.) omoguće efikasno ostvarenje strategije razvoja.

Zajednička funkcija, imenitelj menadžmenta u kulturi i kulturne politike je odlučivanje, u čemu se i ogleda priroda upravljanja. Kulturna politika je, kao i menadžment, skup upravljačkih mera i aktivnosti kojima nosioci javne kulturne politike na osnovu političkog, pravnog i finansijskog autoriteta upravljaju kulturnim životom, kao i svim aktivnostima i akcijama koje je potrebno sprovesti da bi se idejni koncept kulturnog života i razvoja implementirao u praksi i ostvarili željeni strateški ciljevi. Između ova dva pojma postoji i suštinska razlika s obzirom na to da menadžment u kulturi upravlja procesom stvaranja, difuzije i recepcije na institucionalnom i projektnom nivou, dok kulturna politika upravlja kulturnim životom i kulturnim razvojem na teritorijalnom nivou.

Dostupnost i uključivanje su dva ključna pojma savremenih kulturnih politika. Dostupnost kulture je ideja na kojoj se temelji pojam demokratizacije. Ovaj pojam je vezan za kulturni difuzionizam kao model kulturnog delovanja koji karakteriše reprezentativnost, tradicionalnost, kulturno stvaralaštvo, elitna kultura i javne ustanove.

³ Vidi: Čl. 151. Amsterdamskog ugovora, prethodno čl. 128. Mاستrihtskog ugovora. Dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties>. Pregledano dana: 16. 09. 2018.

⁴ *Ibid*: Dragičević-Šešić i dr, 2003, str. 11.

Demokratizacija je povezana s mogućnostima pristupa kulturnim dobrima što doprinosi blagostanju i društvenoj emancipaciji. Danas preovlađuje shvatanje da dostupnost nije dovoljan uslov za učestvovanje, već je neophodno da se građani uključe u kulturni život kroz inovativne metode kulturne politike i menadžmenta u kulturi.

Donekle suprotan njemu je pojam **uključivanje (participacija)** u kulturni život koji je u vezi s kulturnim funkcionalizmom kao modelom kulturnog delovanja. Neophodno je stvoriti participativne mehanizme i takve sisteme odlučivanja koji uključuju sve zainteresovane aktere u proces odlučivanja. Kulturna demokratija se od demokratizacije kulture razlikuje u davanju prioriteta čoveku, njegovoj kreativnosti i znanju, dok demokratizacija zavisi od državnih organa uprave.

Srodan pojam je i **kulturni razvoj** koji podrazumeva proces koji se odvija „odozgo“, iz pravca centralne državne uprave i „odozdo“ – iz pravca lokalne samouprave i građanskih inicijativa.

Za savremene kulturne politike vezani su i pojmovi deetatzacija, desektorizacija, međusektorska saradnja, deinstitucionalizacija i depolitizacija koji se razvijaju u procesu smanjenja uloge države u tranziciji. Uz sektor javne, državne uprave, javlja se privatni i treći, civilni, nevladin sektor.

Deetatzacija podrazumeva da država u procesu odlučivanja i upravljanja kulturnim razvojem prenosi svoje nadležnosti na određena tela (agencije, saveti za kulturu). Pojmovi **desektorizacija** i međusektorska saradnja označavaju da kultura izlazi izvan granica javnog sektora, te da je neophodno uspostaviti saradnju između sva tri sektora, javnog, privatnog i civilnog. **Međuresorna saradnja** odnosi se na oblike partnerske saradnje među različitim resorima (kultura, obrazovanje, privreda, nauka). **Međuministarska saradnja** označava institucionalizovane oblike horizontalne saradnje između različitih republičkih ministarstava, kao i pokrajinskih/gradskih/opštinskih sekretarijata. **Međuvladina saradnja** podrazumeva saradnju između izvršnih organa vlasti na različitim nivoima uprave.

Deinstitucionalizacija je tranzicioni proces smanjenja broja i uticaja elitnih institucija koje deluju u javnom sektoru kulture budući da se javlja sve veći broj privatnih ustanova, nevladinih organizacija, neformalnih grupa i projekata. Svi ovi prethodno nabrojani procesi dovode do **depolitizacije**, smanjenja uticaja politike na

kulturni život i razvoj, budući da se povećava uticaj privatne i građanske inicijative i participacije, pored donosilaca odluka, stvaralaca, publike i posrednika.

Pojmovi multikulturalizam, interkulturalizam i transkulturalizam vezani su za promociju kulturne raznolikosti. Koncept **multikulturalizma** označava jednake mogućnosti za sve kulture - činioce kulturnog mozaika jedne zemlje (u praksi se najviše odnosio na zaštitu kulturnih vrednosti manjina). Iz kritike statične prirode ovog koncepta, proističe **interkulturalizam**, da bi definisao dinamične odnose i uticaje između različitih kultura jedne zemlje, ista prava za sve grupe – siromašne, imigrante, manjinske i većinske.

Sve češće su u upotrebi i pojmovi kulturne raznolikosti i kulturnog pluralizma. **Kulturna raznolikost** i jedinstvenost je neophodna ljudskom rodu i ona vodi ka **kulturnom pluralizmu**, pojmu koji podrazumeva nastojanje da se obezbedi harmonična interakcija između ljudi i grupa u pogledu kulturne saradnje. Pojam **transkulturalizam**, nastao pod uticajem globalizacijskih procesa, povezan je sa neophodnošću stvaranja transnacionalne kulturne orijentacije.

Pojmovi koji ističu tržišnu, komercijalnu orijentaciju kulture su **kulturna industrija, kulturna privreda i kulturni turizam**. Pojmovi vezani za savremene kulturne politike u domenu zaštite kulturne baštine su – **integrativna zaštita i planiranje, menadžment kulturnog nasleđa, interpretacija i održivi razvoj**.

Sledeći pojmovi odnose se na strategije povezivanja i partnerstva, kao i na strategiju diversifikacije resursa – **decentralizacija, dekoncentracija i demetropolizacija**.

Budući da je kulturna politika – *praktična* javna politika u oblasti kulture, ona se služi odgovarajućim instrumentima pomoću kojih upravlja kulturnim razvojem. Instrumenti kulturnih politika (sredstva, alati) se prema prirodi svog delovanja dele na organizacione (strateško planiranje, upravljanje ljudskim resursima), ekonomske (finansiranje), pravno-političke (zakonodavno i normativno uređivanje) i vrednosno-idejne (podsticajne: evaluacija i monitoring; represivne: cenzura)⁵, a u zavisnosti od idejnog koncepta kulturne politike mogu biti stimulativni i restriktivno-represivni.

⁵ *Ibid*, str. 11.

Organizacioni instrumenti (strateško planiranje, upravljanje ljudskim resursima) se koriste da bi se odredio i usvojio idejni koncept kulturne politike i da bi se on kasnije praktično implementirao. Ova sredstva omogućavaju precizno planiranje svih neophodnih aktivnosti i njihovo sprovođenje.

1. Organizacioni instrumenti kulturnih politika

A. Strateško planiranje

Osnova svakog strateškog plana je analiza postojeće situacije i ona se sprovodi primenom naučnog metoda funkcionalne strateške analize (FSA). U okviru ovog metoda najčešće primenjivana tehnika je SVOT analiza (SWOT), tehnika koja se primenjuje za pozicioniranje u kulturnom sistemu. Koristeći se ovom tehnikom, FSA polazi od mapiranja unutrašnjih snaga i slabosti postojećeg kulturnog sistema, da bi, ukazujući na načine uklapanja kulturne politike na jednom nivou teritorijalne organizacije vlasti – na svim drugim nivoima otkrila mogućnosti i rizike u svetskim i evropskim okvirima.

Dug i složen proces donošenja strateškog plana sadrži nekoliko faza (usvajanje idejnog koncepta kulturne politike, utvrđivanje razvojnih mogućnosti, izrada plana kulturnog razvoja s planom instrumenata realizacije plana).

Osnovni elementi strateškog plana su: svrha (vizija i misija), odabrane strategije, ciljevi i prioriteti, plan aktivnosti, finansijski plan i kriterijumi evaluacije.

B. Upravljanje ljudskim resursima u kulturi i kadrovska politika

Politiku ljudskih resursa pre svega shvatamo kao vrednosno-idejni okvir razvoja ljudskih resursa u kulturi i ona obuhvata obrazovanje, doživotno usavršavanje i zapošljavanje u oblasti kulture i umetnosti. Politika razvoja ljudskih resursa je međuresorna oblast u kojoj je neophodno uspostaviti međuministarsku, međuvladinu i međusektorsku saradnju. Kadrovska politika je vezana za proceduru izbora direktora i upravljačkih i izvršnih pozicija u javnim ustanovama kulture.

2. Ekonomski instrumenti kulturnih politika (finansiranje)

To su svi oni instrumenti koji se iskazuju merljivim finansijskim izdvajanjima iz državnog budžeta ili iz drugih izvora. Izvori prihoda se mogu podeliti na spoljašnje i unutrašnje. Spoljašnji izvori prihoda su – budžetsko finansiranje, korporativna podrška, donacije, sponzorstva itd.

Kad je u pitanju **budžetsko finansiranje**, postoje direktni i indirektni korisnici budžetskih sredstava – direktni korisnici su državni organi (ministarstvo kulture, opštinske i gradske uprave). Indirektni korisnici budžetska sredstva dobijaju posredstvom direktnih korisnika.

Korporativnu finansijsku podršku pružaju privatna preduzeća ili kompanije, vladine i nevladine fondacije i fondovi. Individualne donacije su pojedinačna davanja filantropa, pojedinaca s razvijenom svešću da svojom finansijskom podrškom mogu doprineti kulturnom i umetničkom stvaralaštvu.

Unutrašnji prihodi su samostalni prihodi koje ostvaruje ustanova, organizacija ili događaj prodajom proizvoda. Osnovni kulturni i umetnički proizvod je umetnički događaj, odnosno prodaja ulaznica za pozorišne predstave, koncert, festival itd. Periferni proizvodi i usluge su prodaja memorabilija, knjiga, nosača zvuka i slike itd.

Postoje tri oblika finansiranja – budžetski, mešoviti i tržišni. **Budžetski model finansiranja** proizilazi iz odgovornosti države da upravlja kulturnim razvojem. **Mešoviti model finansiranja** podrazumeva kombinovanu primenu budžetskog i tržišnog modela. Ovaj termin se odnosi na čitav spektar mogućih izvora finansiranja za kulturu, počev od tradicionalnih oblika do savremenih veština prikupljanja finansijskih sredstava. Fandrejzing (*fundraising*) je veština spajanja svih tih finansijskih izvora.

Tržišni model finansiranja zasnovan je na zakonima tržišta i podrazumeva da država ne raspolaže budžetom za kulturu. Značajan izvor finansiranja u tržišnom modelu su sponzorstvo, mecenatstvo, patronat, zadužbinarstvo (filantropija, dobročinstvo). U ovim slučajevima kulturna produkcija i difuzija finansirana je iz privatnog i civilnog sektora. Fondacije su legalna tela osnovana kao neprofitne dobrotvorne organizacije sa ciljem odobravanja bespovratnih davanja institucijama u naučne, obrazovne, kulturne i dr. svrhe.

3. Pravno-politički instrumenti kulturnih politika (zakonodavno i normativno uređivanje)

Za oblast kulturne politike zakonska regulativa je od naročitog značaja jer stvara pravni okvir. Zakoni u kulturi sastavni su deo opštih zakonskih regulativa jedne države koji su utemeljeni u ustavu. Među zakonima u oblasti kulture obično postoji jedan krovni zakon o kulturi i u njemu utemeljen čitav niz zakona koji se odnose na posebne oblasti i ustanove od posebnog interesa države (kulturna dobra, arhivi, biblioteke, muzeji, pozorišta, kinematografija, izdavaštvo, zadužbine i fondacije itd.)

Zakonodavstvo treba da bude usklađeno sa strateškom vizijom koja predstavlja dugoročni idejni okvir razvoja kulture. Pored opšteg pravnog okvira koji važi unutar jedne države, kulturna politika je određena i pravnim normama koje zovemo normativnim instrumentima kulturne politike. Pravne norme regulišu međunarodne odnose, kao i pitanja vezana za menadžment ustanova kulture.

4. Vrednosno-idejni instrumenti kulturnih politika

Vrednosno-idejni instrumenti (podsticajni: evaluacija i monitoring; represivni: cenzura) predstavljaju programski okvir razvoja kulture i umetnosti. Okvir može biti stimulativan i restriktivan. Nagrade predstavljaju ne samo ekonomski instrument regulisan normativnim aktima, već pruža vrednosno-idejnu ocenu određenog dela ili aktivnosti. Kulturna politika može vrednovati umetničko stvaralaštvo, delo, ustanove i organizacije, projekte, kao i ljudske resurse. U ovom procesu značajnu ulogu ima monitoring i evaluacija (pozitivno vrednovanje), ali i cenzura kao represivni i restriktivni instrument.

Principi savremenih kulturnih politika

Kada je reč o principima savremenih kulturnih politika, većina evropskih zemalja zasnovala je svoje kulturne politike na četiri ključna principa: promociji kulturnog identiteta, kulturne raznolikosti, stvaralaštva i učešća u kulturnom životu. Savremene kulturne politike kulturnu tradiciju shvataju kao temelj kulturnog identiteta. Javne praktične politike u oblasti kulture i umetnosti balansiraju između politike integrativne zaštite i promocije kulturnog nasleđa i politike podsticanja produkcije i

receptije savremene umetnosti. Pored tradicionalne muzejske delatnosti koja se odnosi na konzervaciju i restauraciju, uvodi se i inovativna interpretacija i animacija baštine koje imaju cilj da probude interesovanje društva za nematerijalne vrednosti i način života, a ne samo za materijalne artefakte. U tom smislu se u okviru savremenih metoda i tehnika interpretacije sve više podstiče digitalizacija baštine, korišćenje novih medija i tehnologija, kao i animacija i oživljavanje baštine. Uključivanje baštine u život zajednice i savremenog društva kulturnu politiku sve više usmerava na međuresornu, međusektorsku i međuministarsku saradnju između kulture, prosvete, turizma i drugih resora unutar javnog, privatnog i nevladinog sektora.

Sama priroda ciljeva (svrhe) kulturne politike zahteva da se ona vodi na međuresornom nivou, pošto kultura zadire u brojne oblasti (mediji, turizam, prosveta).

Već dugo ne postoji dugoročna strategija kulturnog razvoja⁶ koja se odnosi na teritoriju Republike Srbije, niti za odnose sa inostranstvom i dijasporom, a nema ni nacionalnog strateškog tela s kapacitetom da je donese. A bez idejnog koncepta, strategije i akcionog plana, i odgovarajuće podsticajne zakonske i normativne regulative kulturna politika je stihijska i pretežno se bavi svakodnevnim pitanjima bez mogućnosti da dosegne dugoročnu viziju strukturalne reforme kulturnog sistema.

Kulturna politika leži između menadžmenta u kulturi i javne praktične politike. Da bi se osmislila moguća rešenja nekog problema, potrebno je proučiti i primere dobre prakse u blasti kulturne politike koji su u drugim državama doneli efikasna i efektivna rešenja.

1.2. Pojam kulturnog nasleđa

Već je rečeno da se tema našeg rada tiče zaštite kulturnog nasleđa u najširem smislu; osnovna kategorija za nas je odnos prema nasleđu (kulturnim dobrima).

⁶ Donet je samo Nacrt strategije razvoja kulture Republike Srbije od 2017 – 2027. od 30. maja 2017. godine. Dostupno na: <http://www.kultura.gov.rs/docs/dokumenti/nacrt-strategije-razvoja-kulture-republike-srbije-od-2017--do-2027--nacrt-strategije-razvoja-kulture-republike-srbije-od-2017--do-2027-.pdf>. Pregledano dana: 18. 09. 2018.

Kulturološki i društveni odnos prema legatorstvu posmatran je kao paradigmatičan za odnos prema nasleđu uopšte.

Za naš rad kulturno nasleđe je od naročite važnosti, s obzirom na to da legat, kao specifičan pravni akt predstavlja i generički pojam obogaćivanja kulturne baštine. Legati predstavljaju veoma važan deo kulturnog i umetničkog nasleđa.

Možemo utvrditi da ne postoji jedinstvena i opšteprihvaćena pravna definicija kulturne baštine. Po Konvenciji o zaštiti svetske kulturne i prirodne baštine Organizacije ujedinjenih nacija za prosvetu, nauku i kulturu - UNESCO⁷ pod kulturnom baštinom podrazumevaju se:

- spomenici: dela arhitekture, monumentalna vajarstva ili slikarska dela, elementi ili strukture arheološkog karaktera, natpisi, većina i grupe elemenata koje imaju izuzetnu univerzalnu vrednost sa istorijskog, umetničkog ili naučnog gledišta;
- grupna zdanja: grupe izolovanih ili povezanih građevina, koje po svojoj arhitekturi, jedinstvu i uklopljenosti u pejzaž predstavljaju izuzetnu univerzalnu vrednost sa istorijske, umetničke ili naučne tačke gledišta;
- znamenita mesta: dela ljudskih ruku ili kombinovana dela ljudskih ruku i prirode, kao i zone, uključujući tu arheološka nalazišta koja su od izuzetnog univerzalnog značaja sa istorijske, estetske i etnološke ili antropološke tačke gledišta.

Kulturna baština je zaostavština fizičkih artefakta materijalne, rukom sačinjene kulture ili nematerijalnih svojstava (folklor, tradicija, jezik i usmena istorija) jedne grupe ili društva nasleđena od prethodnih generacija, sačuvana za sledeća pokoljenja.

Rimski pravni institut *patrimonium* podrazumevao je neotuđivo pravo na nasleđe od predaka. Prenet iz legislativne ravni koju nikad nije u potpunosti napustio, pojam baštine u širem humanističkom kontekstu dobija opštije značenje trezora zapamćenih materijalnih i nematerijalnih nosilaca vrednosti i normi.

Koncept "kulturno nasleđe" može se pratiti unatrag do 17. veka. Danas su u upotrebi i pojam kulturno nasleđe (baština) i pojam kulturnog dobra, ali u svakom

⁷ Vidi: Konvencija o zaštiti svetske kulturne i prirodne baštine, Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 56/74, čl. 1. Konvencija je doneta na Generalnoj konferenciji UNESKA, na svom XVII zasedanju održanom u Parizu od 17. 10 – 21. 11. 1972. godine.

slučaju koncept nasleđa je neizbežno vezan za mogući gubitak ili nestanak i volju i spremnost da se nasleđe zaštiti i očuva.

Pokretna kulturna dobra obuhvataju sve pokretne objekte koji predstavljaju izraz i svedočanstvo čovekovog stvaranja ili razvoja nauke i koji imaju arheološku, istorijsku, umetničku, naučnu ili tehničku vrednost i interes.

Kulturna baština svuda je u svetu ugrožena i stoga ona ima posebno mesto u definisanju kulturne politike u svakom društvu - naročito onom koje je u fazi korenitih tranzicionih promena kao što je Republika Srbija. Zakon o kulturnim dobrima RS iz 1994. godine odavno je prevaziđen i mora se uskladiti sa savremenom legislativom u Evropi. Neophodna je izrada jednog opšteg Zakona o kulturnoj baštini.

1.3. Legati kao element kulturne politike

Naglasili smo da se smisao, svrha kulturne politike ispoljava i kroz složen sistem instrumenata i institucija. Bitne institucije, javne ustanove kulture bile bi muzeji, galerije, biblioteke, arhivi, kinoteka, zadužbine, kao i legati.

U Zakonu o kulturi Republike Srbije stoji da se Republika Srbija „stara o ostvarivanju opšteg interesa u kulturi i o sprovođenju kulturne politike kao skupa ciljeva i mera podsticanja kulturnog razvoja“⁸, a opšti interes u kulturi obuhvata, između ostalog, i „regulisanje i podsticanje tržišta umetničkih dela, sponzorisanja, mecenatstva i donatorstva u kulturi“.⁹ Kulturni programi i projekti ustanova kulture finansiraju se, između ostalog, „iz prihoda ostvarenih od legata, donacija, sponzorstva.“¹⁰

Legati kao kulturno dobro koje baštinske ustanove dobijaju od plemenitih pojedinaca namenjeni su pre svega širokom društvenom kontekstu i predstavljaju individualni pečat sticanja (odricanja) i predavanja imovine budućim pokolenjima.

⁸ Zakon o kulturi, Sl. glasnik RS br. 72/09, 13/16, 30/16, čl. 1, (PDF format), dostupno na: www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/zakoni/2016/2009-15%20lat.pdf. Pregledano dana 20. 05. 2018.

⁹ *Ibid*: čl. 6.

¹⁰ *Ibid*: čl. 10.

Naša studija je fokusirana na objedinjavanje funkcionisanja legata u svim baštinskim ustanovama – muzejima, bibliotekama, arhivima i kinoteci, koje se sve češće pozivaju na zajedničku društvenu misiju i zajedničke vrednosti. Baštinske institucije su prirodni partneri, služe zajednici na slične načine, štite kulturno i istorijsko nasleđe i obezbeđuju dostupnost informacija.

Problematika savremenog legatorstva mogla bi se sažeti u dve ključne reči: misija i vizija. Naime, legati kao bitna kulturološka karika usmereni su ka temeljnom preispitivanju, revalorizaciji i pronalaženju svog društvenog smisla i opravdanja, kao i ka utemeljenju svog savremenog koncepta prilagođenog potrebama i zahtevima informatičkog doba, uz istovremeno očuvanje svog humanističkog jezgra i izvorne prosvetiteljske misije.

1.4. Legat u kulturi

Institucije su socijalni instrumenti kroz koje kultura deluje i kroz koje se kulturni sistem održava i unapređuje. Svaka institucija kao društveni sistem, osim svojih ciljeva i funkcija, ima i određenu strukturu ili elemente koji je sačinjavaju. Suština svakog sistema može se u potpunosti razumeti tek na osnovu dijalektičkog jedinstva njegove strukture i njegovih funkcija. Instituciju legata bismo tako mogli odrediti kao sistem međusobnih odnosa legatora (darodavca), legatara (ustanove kojoj se legat poklanja) i onerata (dužnika izvršenja legata).

Legat u kulturi predstavlja značajno pitanje kako sa muzeološkog, tako i sa zakonodavnog i etičkog stanovišta. Pri tome, teorija i empirija ovih triju sfera međusobno se ukrštaju, pa, samim tim, stvaraju kompleksne veze koje uslovljavaju različite pristupe, tumačenja i postupke u svakom konkretnom slučaju legata. Sa muzeološkog aspekta, korene legata nalazimo u iskonskoj potrebi čoveka da stvara ili sakuplja vrednosti koje brižljivo, ponekad i opsesivno do agresivnosti i autodestrukcije, posesivno čuva kao kolekciju. U osnovi čin prikupljanja vrednosti toliko je usađen u ljudsko ponašanje da ga s pravom možemo svrstati u istu kategoriju s ostalim temeljnim osobinama čoveka kao što su rad, ljubav, moć spoznaje, stvaralaštvo.

Legat je uvek imao dvostruku kulturnu funkciju. Kao izraz individualne kulturne svesti, legatorstvo je upotpunjavalo ono što se podrazumeva pod kulturnim bićem jednog naroda. S druge strane, legatorstvo je na osoben način potvrđivalo pojedinačnu brigu za kulturna i umetnička ostvarenja zajednice koja su promakla nadležnim ustanovama.¹¹

Plemeniti čin darivanja, zaveštavanja i ostavljanja legata svakako čini veoma važan deo estetskih vrednosti urbane strukture naših gradova. Legati često diktiraju i individualističke vrednosti umetnika pretvaraju u nove celine svesnije materijalnih, edukativnih i pedagoških namena.

Pod legatom u kulturološkom smislu podrazumevaju se svi pokloni ostavljeni institucijama, pa i oni ostavljeni testamentom. I generalno, u bibliotekama, muzejima, arhivima, kinoteci – svugde se govoreći o legatima misli pre svega o poklonjenoj građi.

Tako se u “Dogovoru o sprovođenju jedinstvene politike prihvatanja, čuvanja, održavanja i izlaganja poklona i legata”¹² iz 1982. godine, posebno definišu pojmovi poklona i legata (član 3), da bi se u ostalim članovima Dogovora (od čl. 4 do člana 10) poklon i legat objedinili (Zajednički kriterijumi za prihvatanje poklona, odnosno legata i dr.). A u “Pravilniku o prijemu novih legata Kuće legata”¹³ iz 2006. godine stoji da “Legat predstavljaju umetnički i drugi predmeti, kao i nepokretnosti poklonjene Kući legata na osnovu Ugovora o poklonu, ili pravnim poslom za slučaj smrti (zaveštanjem ili zaveštajnom isporukom).“, „Termin legat obuhvata sve što će Kuća legata primati kao poklon ili kao zaveštajnu isporuku“ (čl. 1).

¹¹ Uporedi: Zoran Avramović, (1992) Legati u kulturi Beograda, *Kultura*, str. 214.

¹² Vidi: *Dogovor o sprovođenju jedinstvene politike prihvatanja, čuvanja, održavanja i izlaganja poklona i legata*, Sl. list grada Beograda br. 6, 1982, 27. 02. 1982.

¹³ *Pravilnik o prijemu novih legata Kuće legata*, donet 9. 08. 2006. Pravilnik je dobijen ljubaznošću direktora Kuće legata Filipa Brusića Renoa

2. ISTORIJSKA ISHODIŠTA LEGATA

Ishodište rada predstavljaju pojmovi dobročinstva (filantropije) i zadužbinarstva, da bi se razgraničavanjem pojmova zadužbina-fond-fondacija-legat došlo do pojma legata koji se razvijao postepeno u skladu s razvojem društveno-ekonomskih i porodičnih odnosa. Analiza fenomena legata smeštena je u širi istorijski kontekst – filantropije i zadužbinarstva.

2.1. Pojam i tradicija dobročinstva (filantropije) u Republici Srbiji

Pojam *dobročinstvo* označava čovekovu osobinu da *dobro čini* ili *dobro dela*¹⁴. *Rečnik SANU* dodaje i odrednicu *plemenit postupak*.¹⁵ Najnoviji *Rečnik srpskog jezika*¹⁶ pojam dobročinstvo određuje kao „dobro, plemenito delo, human postupak; činjenje dobrih, plemenitih dela; humanost, plemenitost”.

Pojam dobročinstvo u svojim značenjskim aspektima obuhvata i određuje suštinske odnose prema semantičkom obuhvatu pojmova zadužbina, fondacija, legat i mecenat.¹⁷

Dobročinjenje se može iskazati i objasniti na mnogo načina. Njegova suština može se iskazati kao “podsticaj za dobrotvornu akciju”, oprečna egoizmu. Čini nam se da, u kom god obliku posmatrali filantropiju, ona u suštini predstavlja odgovor na ljudske potrebe i priliku za sve nas da budemo uključeni, način da direktno utičemo na promene u društvu.

Reč filantropija nastala je od grčke reči *philos* – ljubitelj, prijatelj i *anthropos* - čovek i prevodi se kao čovekoljublje, dobročinstvo, a opisuje se kao "dobra volja prema

¹⁴ Vidi: *Речник Матце српске*, 1967:704.

¹⁵ Vidi: *Rečnik SANU*, knj. 4, str. 408.

¹⁶ Vidi: *Rečnik srpskoga jezika*, 2007:293.

¹⁷ Uporedi: Marija Aleksić, (2010) *Zadužbine kulture Srbije i javnost*, Čigoja štampa, Beograd, str. 16.

ljudima" i ulaganje napora da se učini dobro. *Veliki rečnik stranih reči i izraza*¹⁸ navodi dva značenja ovog pojma: 1) čovekoljublje, čovekoljubivost kao životno načelo i 2) postupanje prema tom načelu.

Moderna filantropija, široko definisana, uključuje sva dobrotvorna davanja za opšte dobro, a sam izraz se koristi pri opisivanju ne samo davanja, već i ekstenzivne mreže donatora. Tako se, prema tome ko daje, pominju *organizovana filantropija* - pod kojom se često podrazumeva mreža neprofitnih organizacija i fondacija (mada se ovaj izraz ponekad koristi da opiše bilo koju vrstu institucionalizovane filantropije), zatim *individualna filantropija* - koja se odnosi na pojedinačne doprinose od strane građana, kao i *korporativna filantropija* - koja uključuje davanja u dobrotvorne svrhe od strane privatnog sektora.¹⁹

Filantropska kultura podrazumeva podizanje svesti o značaju "opšteg dobra" kao interesa svih građana, a ne samo državnih institucija, velikih firmi ili bogatih pojedinaca; motivisanje za filantropski angažman i najmanjih razmera stvaranjem pozitivne opšte klime, naglaskom na vrednosti dobrotvornih aktivnosti, volonterskog rada i aktivizma; organizovanje dugoročnog delovanja na promenu svesti o značaju filantropskog angažovanja, uključujući ga u redovni obrazovni sistem.

U savremenim društvima, i onim s razvijenijom tržišnom privredom nego što je ona u Republici Srbiji, oblast filantropije, kulture i umetničkog stvaralaštva prevazilazi finansijske mogućnosti državnih institucija. Zato i plemeniti pojedinci mogu podržati raznolika stvaralačka pregnuća i projekte u kulturi kroz institucionalizovane oblike pomaganja, osnivanjem zadužbina, fondova, fondacija i legata.

Filantropija u Srbiji 19. veka i u prvoj polovini 20. veka, kao deo društvene tradicije, počivala je na opšteprihvaćenim vrednostima solidarnosti i dobročinstva. Najznačajniji javni oblik filantropije bilo je zadužbinarstvo, koje je dobilo zamah stvaranjem Srbije kao moderne države. Privilegija je reći da je istorija jednog naroda - istorija njegovih zadužbina. Tu privilegiju imamo mi koji živimo na prostorima koje

¹⁸ Ivan Klajn, Milan Šipka, (2006) *Veliki rečnik stranih reči*, str. 1322.

¹⁹ Vidi: *Filantropija u Srbiji i Crnoj Gori*, Balkanski fond za podršku lokalnim inicijativama (BCIF), april-jun 2004. Dostupno na: https://www.tragfondacija.org/docs/filantropija/Filantropija_Istrazivanje.pdf. Pregledano dana: 12. 09. 2018.

ispunjavaju zadužbine ovekovečene u velelepim manastirima, crkvama, mostovima, bolnicama i školama, ali postoje i izvori koji su za nas ne manje važni: narodne poslovice, pesme, legende i narodno pamćenje. Zadužbine su kod nas imale presudan značaj za razvoj i očuvanje pismenosti i kulture, ali i narodnog identiteta i samosvesti.²⁰

Antropološki princip, koji čini jezgro humanističke i prosvetiteljske usmerenosti grčke kulture, svoj najjasniji oblik dobija u Sokratovoj filozofiji. Jedan od njegovih ključnih stavova jeste da je vrlina znanje – dakle, ne samo da je posedovanje znanja vrlina, već je vrlina izjednačena sa znanjem. Cilj ili svrha istinskog znanja je činjenje dobrih dela, pa po Sokratu spoznaja ima kao svoj suštinski predmet znanje o tome šta je dobro. Vaspitanje i obrazovanje nisu puko usavršavanje određenih ljudskih veština ili sposobnosti, niti samo posredovanje informacija, već je njihov smisao da osposobe čoveka za istinski cilj života, stremljenje ka dobrom, ka jedinstvu mudrosti i vrlinskog postupanja i življenja. Iz Sokratovog stava mogu se izvesti i uočiti odnosi međusavisnosti i bitne povezanosti znanja, humanizma i demokratije. Svrha znanja nije samo kontemplativna, njen zadatak je težnja ka dobrom, a to je suštinski smisao svakog prosvetiteljskog i humanističkog nastojanja. Govoreći o čovekovim najvišim, antropološkim potrebama, samoaktualizaciji, svakako moramo imati u vidu i njegovo moralno usavršavanje, i svakako, potrebu za činjenjem dobra, davanjem.

Čovekoljubivom svešću i voljom, jednokratnim ili permanentnim finansiranjem, pojedinci (mecene, donatori ili sponzori) mogu podržati raznolika stvaralačka pregnuća i projekte u kulturi, nauci, sportu ili u neprofitnom vanprivrednom sektoru kroz institucionalizovane oblike pomaganja, osnivanjem zadužbina, fondova, fondacija i legata u nameri da trajno podstaknu razvoj stvaralaštva za duhovno ili društveno dobro budućih pokoljenja.²¹

U uslovima „uskotračne tranzicije u Srbiji“,²² kultura nije određena kao referentni okvir izvan kojeg se ne može konstituisati nijedan društveni odnos niti

²⁰ Uporedi: Branka Pavlović, (2007) Poruke vremena prošlih: istorija i tradicija filantropije u Srbiji u XIX i XX veku. Dostupno na: https://www.tragfondacija.org/docs/pub/Poruke_vremena_proslih.pdf. Pregledano dana: 14. 09. 2018.

²¹ Vidi: Marija Aleksić, *op. cit.* str. 10–11.

²² Vidi: Zagorka Golubović, (2004) Kulturni preduslovi demokratske tranzicije, *Kultura i razvoj*, str. 105.

individualno ponašanje članova društva. Kulturni obrasci nisu definisani kao „smisaoni okvir orijentacije i integracije jedne zajednice“, te nije razrađen ni korpus zakona koji bi delovali kao sistem podsticanja, omogućavanja i regulisanja dobrotvornog ponašanja pojedinaca, grupa i korporacija.²³

Period tranzicije uslovljen je nizom radikalnih društvenih promena u kojima često dolazi do destrukcije postojećih društvenih i ekonomskih sistema u ime neke maglovite budućnosti. Na pitanje kako je moguće u periodu krucijalnih društvenih i svojinskih promena računati na filantropiju pojedinaca i korporacija Milena Šešić Dragičević odgovara: „Kod nas i ono što je bila tradicija zadužbinarstva ugašeno je prezirom države prema filantropiji koja je nacionalizovala filantropski poklonjene institucije i kasnije nije pokazala prema njima respekt.“²⁴

Filantropija se može podsticati na nekoliko različitih načina. Jedan od preporučenih načina odnosi se na uključivanje građanskog obrazovanja u škole. Takođe treba promovisati konkretne filantropske akcije i njihov uticaj na društvo kako bi se pokazalo da i male donacije mogu imati značajan uticaj na živote ljudi i da bi ljudi shvatili vrednost vlastitog učestvovanja.

Darivanje (poklanjanje), bilo da je reč o poklanjanju svog vremena, energije ili novca koristi više onom koji daje nego onom koji prima, stara je izreka koja svoju potvrdu nalazi i u nauci. Nova informaciona tehnologija ide na ruku naporima da se ostvari šira komunikacija s potencijalnim filantropima. Osnova svakog "darivanja" je humanost ali, istina, ne treba zanemariti ni poreske olakšice na koje bi donatori po zakonu mogli da se pozovu.

Zajednička osobina mnogih svetskih bogataša je filantropija. Osnivanje zadužbina ili fondacija, poklanjanje novca u dobrotvorne svrhe u pojedinim zemljama, poput Sjedinjenih Američkih Država, nije samo stvar prestiža nego i očekivano društveno ponašanje.²⁵

²³ Vidi: Zagorka Golubović, Isidora Jarić, (2010) *Kultura i preobražaj Srbije: vrednosna usmerenja građana u promenama posle 2000. godine*, Službeni glasnik, Beograd, str. 28.

²⁴ Vidi: Marina Vulićević, Kultura se uči doživotno, *Politika*, 20. 03. 2009. Dostupno na: <http://www.politika.rs/sr/clanak/79854/Kulturni-dodatak/Kultura-se-uci-dozivotno>. Pregledano dana: 18. 09. 2018.

²⁵ Vidi: V. Talović, M. Marković, Legati prepušteni sebi, *Večernje novosti*, 21. septembar 2013.

Iako država svugde, pa i kod nas, blagonaklono gleda na spremnost pojedinaca, grupa ili korporacija da preuzmu na sebe brigu o delu javnih poslova, delatnost volonterskih i neprofitnih organizacija konfrontira se s nizom unutrašnjih i spoljašnjih prepreka.

2.2. Koncept zadužbine i zadužbinarstvo u Republici Srbiji

Zadužbine su klasičan institut građanskog prava koji je imao dugu i zanimljivu evoluciju. Moćan činilac duhovne strategije uopšte, institut zadužbinarstva uspostavlja i razvija kulturu dobročinstva kao deo solidarnog i integralnog humanizma.²⁶ Institucija zadužbine je jedan od ključnih istorijskih i kulturoloških činilaca srpskog identiteta. Svojom posebnosti u kulturi našeg naroda, zadužbine su ugrađene u temelje sveopšteg opstanka i razvitka.

Zadužbinarstvo pripada individualnoj inicijativi u kulturi i to onoj koja je lišena profitskih motiva. U ovu oblast pomaganja obrazovanja i stvaralaštva slobodno ulaze sve kategorije građana koje svojim nekretninama ili novčanim sredstvima žele da podstaknu mlađe predaoce u kulturi ili pak da nagrade ostvarene rezultate.

Zadužbina je imovina namenjena u prvom redu humanim, kulturnim i prosvetnim ciljevima – da se ljudima, narodu i zemlji ostavi, aktom slobodne volje, dobro koje će dobru služiti. Reč je o dragocenom području individualne kulturne inicijative da se posredstvom nekretnina ili novčanim sredstvima učini dobrobit i korist budućim pokoljenjima. Zaduhbinarstvo je na taj način snažan korektiv državnim merama u oblasti kulture, prosvete i nauke.

Iako zaduhbinara pokreću inicijalni lični motivi, on darivanjem imetka ili izgradnjom nekog zdanja iskazuje svest o pripadnosti određenoj zajednici, okrenut je

Pravu revoluciju dobročinstva učinili su u današnje vreme superbogataši Voren Bafet i Bil Gejts koji su veći deo svog imetka zaveštali u dobrotvorne svrhe. Multimilijarder Bafet je svojoj deci ostavio novca tek toliko da pristojno žive, a kompjuterski genije Gejts prepisao je pola svog bogatstva za medicinska i druga istraživanja.

²⁶ Vidi: Marija Aleksić, *op. cit.* str. 10–11.

budućnosti. U istoriji srpske kulture, zadužbina je označavala crkvu ili manastir koju je podigao srpski vladar "za dušu nekome" ("zadušje") – za spas duše i večni spomen.

Zadužbinarstvo je imalo neprocenjivi značaj za očuvanje kulturnog i duhovnog identiteta srpskog naroda. Zahvaljujući i svojim zadužbinama, Srbi su kroz vekove i vreme sačuvali svoje korene i istorijsko pamćenje. Istorija srpske kulture pokazuje da su se zadužbinari, donatori i mecene regrutovali iz najrazličitijih krugova – od crkvenih i državnih velikodostojnika, preko naučnika i umetnika, do trgovaca i poslovnih ljudi.

Zakon o zadužbinama i fondacijama²⁷ usvojen novembra 2010. godine, trebalo je da doprinese oživljavanju zadužbinarskog duha. Njegov primarni cilj je da štiti prava osnivača i onemogućava da neko drugi preuzme kontrolu nad zadužbinom, što se ranije dešavalo. "Zadužbina, u smislu ovog zakona, jeste pravno lice bez članova kojem je osnivač namenio određenu imovinu (osnovna imovina) radi dobročinog ostvarivanja opštekorisnog cilja ili privatnog interesa, odnosno cilja koji nije zabranjen Ustavom ili zakonom."²⁸

Zakonom o zadužbinama i fondacijama precizno je regulisano osnivanje i pravni položaj zadužbina i fondacija, imovina, unutrašnja organizacija, upis i brisanje iz registra, delatnost, statusne promene kao i nadzor nad radom ovih instituta.²⁹

Zakon takođe određuje i imenuje ciljeve zadužbina i fondacija. Ostvarivanjem opštekorisnog cilja smatrane su aktivnosti koje su usmerene na promovisanje i zaštitu ljudskih i građanskih prava, demokratskih vrednosti, evropskih integracija i međunarodnog razumevanja, promovisanje i unapređenje kulture, umetnosti, nauke i obrazovanja.³⁰

²⁷ *Sl. glasnik RS*, br. 88/2010 i 99/2011 – dr. zakon.

²⁸ Zakon o zadužbinama i fondacijama, *Sl. glasnik RS*, br. 88/2010 i 99/2011 – dr. zakon, čl. 2.

²⁹ *Ibid*: čl. 1.

³⁰ *Ibid*: čl. 3. "Ostvarivanjem opštekorisnog cilja, u smislu ovog zakona, smatraju se aktivnosti usmerene na promovisanje i zaštitu ljudskih, građanskih i manjinskih prava, promovisanje demokratskih vrednosti, evropskih integracija i međunarodnog razumevanja, održivi razvoj, regionalni razvoj, ravnopravnost polova, unapređenje socijalne i zdravstvene zaštite, promovisanje i unapređenje kulture i javnog informisanja, promovisanje i popularizaciju nauke, obrazovanja, umetnosti i amaterskog sporta, unapređivanje položaja osoba sa invaliditetom, brigu o deci i mladima, pomoć starima, zaštitu životne

Članom 7 Zakona o zadužbinama i fondacijama predviđeno je da zadužbine ne plaćaju poreze na poklone i donacije.³¹

Zadužbine i fondacije značajna su poluga razvitka znanja, nauke, stvaralaštva, odnosno stabilizovanja nacionalnog i kulturnog identiteta. U srpskoj kulturi su imale ogroman značaj zbog činjenice da su Srbi nekoliko vekova živeli bez svoje države.

U širem smislu reči, zadužbina označava sve ono što je neko darivao crkvi, manastiru, svom narodu, državi ili rodnom kraju za ostvarivanje društveno korisnih ciljeva, onako kako ih je sagledao i vrednovao sam zadužbinar. U užem smislu reči, zadužbina najčešće označava manastirsko i crkveno zdanje, podignuto zarad duše i njenog večitog spasa. Praksa zadužbinarstva ima duboke korene u srpskoj kulturi. Ukupni kulturni život srpskog naroda tokom srednjeg veka u znaku je ove ustanove: manastiri iz 12, 13. i 14. veka nisu bili samo molitveni hramovi, već i žarišta prosvetnog i kulturnog života.

Zadužbina, ta lepa i čista srpska reč, jasno govori o jednoj velikoj i duboko smislenoj potrebi čoveka da učini dobro delo, da daruje za svoju dušu, da se oduži Bogu i narodu. Praveći zadužbine na polzu naroda svog, plemeniti ljudi zaveštavali su i ostavljali trajna dobra svom narodu. Uz slavljenje porodičnog svetitelja, zadužbinarstvo u srpskom narodu ima najduži kontinuitet.³²

Zadužbine su bile i ostale verni dokaz srpskog umetničkog i graditeljskog stvaralaštva, trajni arhitektonski i slikarski zapis o našim vladarima, duhovnom stanju i sveukupnom društvenom napretku našeg naroda toga doba. "Neprekinuta nit zadužbinarstva traje od nastanka srpske srednjevekovne države, njene propasti i pada pod tursku vlast. U vreme borbe za nacionalno oslobođenje od turskog ropstva zadužbinarstvo je suštinski doprinelo građenju i učvršćivanju ideje o našoj (srpskoj) državotvornosti i njenom kontinuitetu. Ono je, stoga, bilo veoma važna karika i oslonac

sredine, borbu protiv korupcije, zaštitu potrošača, zaštitu životinja, humanitarne i druge aktivnosti kojima zadužbine i fondacije ostvaruju opštekorisne ciljeve odnosno interese.«

³¹ *Ibid*: čl. 7. "Na sredstva koja zadužbina koja je osnovana radi ostvarivanja opštekorisnog cilja i fondacija stiču bestereto (od dobrovoljnih priloga, poklona, donacija, finansijskih subvencija, zaostavština i sl.) ne plaćaju se porezi ustanovljeni zakonom."

³² Uporedi: Slavko Vejinović, (2012) *Zadužbinarstvo kod Srba*, Vukova zadužbina, Beograd, str. 13.

u nacionalnim i oslobodilačkim stremljenjima i borbi srpskog naroda da ponovo stvori svoju državu, da sačuva svoj nacionalni, duhovni i kulturni identitet. “³³

Najveći srpski zadužbinar bez sumnje bio je kralj Milutin, koji je za vreme svoje vladavine do 1321. godine podigao više od četrdeset zadužbina. Ne postoji zvaničan popis zadužbina, ali prema podacima relevantnih institucija, u Srbiji ih ima preko četiri stotine.

”Najveća je zadužbina načiniti namastir, ili crkvu, kao što su srpski carevi i kraljevi gradili; potom je zadužbina načiniti ćupriju na kakvoj vodi, ili preko bare; kaldrmu po rđavom putu; vodu dovesti i načiniti blizu puta; usaditi ili nakalemiti voćku blizu puta, gladnog naraniti, žednog napojiti.“³⁴

Počeci zadužbinarstva kod Srba sežu duboko u srednji vek. Dinastija Nemanjića, visoka vlastela, kao i crkveni velikodostojnici, od 12. do 15. veka darivali su srpskom narodu neprevaziđene i neprocenjive vrednosti u oblasti kulture, duhovnosti, građevinarstva, arhitekture, likovne umetnosti. Kroz zadužbinarstvo se može sagledati ekonomska snaga, kulturna, prosvetna i sveukupna duhovna moć srpskog naroda, koji je bio sposoban da stvori tako velika i vredna dela. Naklonost i ljubav prema gradnji manastira karakteristična je za sve zadužbinare srednjovekovne Srbije. Zaduhbinarstvo, nastalo u novom veku, ogleda se u trajnom darivanju privatne imovine za ostvarivanje društveno korisnih ciljeva. U tom smislu, između zadužbinara i društva uspostavlja se uzajamni odnos. Naime, zadužbinar daje svoju imovinu za ostvarivanje društveno korisnih ciljeva, dok društvo ima moralnu i pravnu osnovu da omogućiti ostvarivanje ciljeva kojima je zadužbinar bio motivisan u vreme osnivanja zadužbine.³⁵

Od utemeljenja Studenice i Hilandara (kraj 12. veka), koji su prve velike srpske zadužbine, preko brojnih drugih zadužbina dinastije Nemanjića (Žiča, Mileševa, Sopoćani, Studenica, Pećka patrijaršija, Gračanica, Visoki Dečani), do zadužbina koje danas funkcionišu (Kolarčeva, Vukova, Andrićeva, Dositejeva, Miloša Crnjanskog, Desanke Maksimović itd.), osnivači zadužbina – iako su poticali iz različitih profesija –

³³ *Ibid*: str. 17.

³⁴ Vuk S. Karadžić, (1818) *Srpski rječnik*. Citirano prema: Slavko Vejinović, *Zadužbinarstvo kod Srba*, 2012.

³⁵ Vidi: Slavko Vejinović, *op. cit.* str. 13-15.

motivisani su prvenstveno potrebom da materijalnom potporom podstaknu duhovni i kulturni napredak naroda i društva kojem su pripadali.

Zadužbinarstvo kod Srba počelo je naročito da jača u burnim godinama 18. veka stvaranjem građanskog društva čija se aktivnost sve više usmerava ka prosvetiteljstvu i razvoju školstva. Biblioteka Srpske patrijaršije osniva se 1706. godine u Beogradu od knjiga koje poklanjaju patrijarh Arsenije Crnojević, mitropolit Stefan Stratimirović i arhimandrit Ilarion Ruvarac.

U istoriji srpske kulture 19. vek predstavlja pravi trijumf i procvat duha zadužbinarstva. Nema značajnije kulturne ustanove – obrazovne, bibliotečke, muzejske – koja nije osnovana pojedinačnim dobročinstvima. Osnivanje i rad Matice srpske u Pešti 1826. godine omogućen je dobrovoljnim priložima peštanskih Srba. Svoju imovinu Sava Tekelija je zaveštao 1838. godine vojnim školama u Beču i Pešti.

Početkom 19. veka, sa slabljenjem moći Otomanske imperije, nastaje period duge borbe za formiranje samostalne srpske države. U gradovima u Srbiji snažnije se oblikuje građanski sloj koji se sve više bogati, prevashodno baveći se trgovinom i čini okosnicu ekonomske snage. Iz tih redova poticali su radni i pronicljivi pojedinci ponikli iz naroda koje je krasila upornost, štedljivost, entuzijazam, velika stvaralačka energija i odanost svom otečestvu. Zaduzbine su se svesno ostavljale „na polzu narodu svom“ oporukom u posebnom zaveštajnom pismu, koje se pisalo pred kraj života.

Najznačajnije srpske biblioteke osnivaju se zadužbinarskim načinom. Narodna biblioteka Srbije osniva se 1832. godine od poklonjenih knjiga u kući Grigorija Vozarevića. Biblioteka Društva srpske slovesnosti (preteče Srpske akademije nauka i umetnosti) osnovana je 1841. godine kada joj Dimitrije Tirol poklanja knjige. Biblioteka Serbskog liceuma (kasnije Univerzitetska biblioteka) osnovana je, takođe, poklonjenim knjigama 1844. godine. Prvi muzeji u Srbiji osnivaju se, isto tako, iz privatnih zbirki umetničkih slika.

U kojoj meri je bila jaka zadužbinarska tradicija kod Srba na najbolji način potvrđuje činjenica da mlada srpska država donosi Zakon o zadužbinama 1897. godine. Javna briga za zadužbinarstvo u kulturi srpskog naroda nastavljena je i u Kraljevini Jugoslaviji. Na primer, veliki deo finansijskih sredstava za rad Univerziteta i Srpske Kraljevske Akademije priticao je iz zadužbinarskih i fondovskih izvora. Univerzitet je u

Kraljevini Jugoslaviji raspolagao sa 23 zadužbine i 77 fondova, a Kraljevska Akademija je imala 65 zadužbina i fondova.

Raditi mukotrpno čitavog života, sticati bogatstvo i sve to velikodušno ostaviti svom rodu, a ne svojim naslednicima, mogli su da urade samo ljudi dubokih patriotskih osećanja, svesni nacionalnih interesa. Među srpskim zadužbinarima bilo je ministara, akademika, umetnika, lekara, trgovaca, advokata, činovnika, književnika, seljaka. Najveći zadužbinari u 19. veku bili su trgovci: kapetan Miša Anastasijević, Ilija Milosavljević Kolarac, Đoka Vlajković, Nikola Spasić, Sima Andrejević Igumanov, Nikola i Evgenija Kiki, Luka Čelović Trebinjac, Nikola Čupić, Atanasije Gereski, Rista i Persida Milenković.

Između dva svetska rata zadužbinarstvo doživljava svoje zlatno doba. Pored bogatih industrijalaca i veletrgovaca, među zadužbinarima je bilo i uvažanih ministara, uglednih profesora i oficira, crkvenih velikodostojnika i političara. A koliko je u to doba pridavan značaj zadužbinama i njihovoj ulozi na unapređivanju prosvetnih i kulturnih aktivnosti u Srbiji, najbolje može da potvrdi podatak da je pri Ministarstvu prosvete, već 1914. godine, osnovano posebno Zadužbinsko odeljenje. Zadužbine su uglavnom bile vezane za dve ključne institucije kulture i prosvete – Srpsku akademiju nauka i Beogradski univerzitet. U ovom međuratnom periodu gotovo da nije prošla ni jedna godina a da pri Srpskoj kraljevskoj akademiji ili Beogradskom univerzitetu nije osnovana zadužbina ili legat. Na primer, od šezdeset pet zadužbina, koliko ih je bilo osnovano pri Srpskoj kraljevskoj akademiji krajem tridesetih godina prošlog veka, četrdeset šest ih je osnovano upravo u međuratnom periodu.

Posle Drugog svetskog rata razvoj zadužbinarstva zamire. Imovina plemenitih darodavaca potpada pod udar zakona o eksproprijaciji i nacionalizaciji i na taj način biva ili uzurpirana ili bačena na marginu kulturnog i javnog života. Ono što su decenijama vredne ruke malih i velikih zadužbinara mukotrpno sticale i zaveštavale svom potomstvu, dekretima je poništavano i oduzimano. Tradicija zadužbinarstva, duga više od osam vekova, ovim zakonskim aktima biva prekinuta. Ova kriza oseća se i danas zbog urušavanja sistema vrednosti i degradiranja ideje zadužbinarstva kroz poluge ekonomske moći.

Tradiciju i vrednosti kulture jednog naroda ipak nije moguće političkom voljom zatrti. Tu vrstu duhovnog i materijalnog iskustva potvrđuje i činjenica blagog oživljavanja interesovanja za zadužbinarsku kulturu u Srbiji od 1980. godine. Sredinom osamdesetih godina osnivaju se zadužbine velikih srpskih pisaca (Crnjanski, Andrić, Ćopić, Selimović) sa ciljem da se podstiče i pomaže književno stvaralaštvo. Krajem 20. veka otvorene su mnoge univerzitetske fondacije i zadužbine srpskih umetnika. Danas se dobročinstvo u Srbiji razvija budući da plemeniti ljudi, poput mecene Madlene Cepter, daruju svom narodu spomenike, teatar, muzej i mnoga druga kulturna bogatstva. Zaduzbine se osnivaju i u naučnoj delatnosti, s ciljem da stimulišu izradu naučnoistraživačkih radova i podizanje mladih naučnih kadrova (npr. Fond Dimitrije Vučenov na Filološkom fakultetu u Beogradu). U poslednjim decenijama 20. veka, posle pola veka zastoja, u registar zadužbina, fondova i fondacija Ministarstva za kulturu RS upisano je 36 zadužbina, 13 fondacija i 286 fondova.

U socioekonomskom, kulturnom i pravnom ambijentu koji nije uvek išao na ruku donatorskim aktivnostima, srpske zadužbine prevazišle su različita ograničenja, krize i otpore i dospele do statusa pravnih lica. Različite po obliku unutrašnje organizacije, poreklu sredstava i osnovnoj nameni (privatne, javne, nezavisne, društvene), zadužbine su i kod nas, pod uticajem anglosaksonskog prava, svrstane u kategoriju neprofitnih organizacija (*nonprofit organizations*). Naime, kod ove vrste organizacija uvećanje početnog kapitala i sticanje dobiti u funkciji su ostvarenja opštekorisnih ciljeva, a ne cilj po sebi.³⁶

Moramo naglasiti da je pitanje zadužbinarstva poslednjih decenija u našem društvu ipak više deklarativno nego suštinsko – pitanje filantropije, kulture duha i lične časti ljudi. Mnoge zadužbine širom Srbije nisu obeležene, zapuštene su, a osnivački kapital iz koga bi se eventualno mogle obnoviti više ne postoji. O mnogima nema podataka, niti se zna gde su ti podaci pohranjeni. Time su obesmišljeni ciljevi i razlozi zadužbinara da njihova zadužbina na trajan način, označena njihovim imenom, služi budućnosti srpskog naroda.

Zaveštanja su to često samo na papiru. Navešćemo samo najsvežiji primer: u Kraljevu postoje dve zadužbine koje su raniji vlasnici zaveštali mladima, a ta njihova

³⁶ Vidi: Marija Aleksić, *op. cit.* str.185–186.

namera je izneverena i obesmišljena.³⁷ Takvo stanje zahteva od nacionalnih i lokalnih institucija kulture, postojećih zadužbina, fondova, fondacija i legata niz hitnih, trajnih i temeljnih aktivnosti kojima bi se obnovilo postojeće i razvila svest o filantropiji kao bitnoj dimenziji budućnosti kulture srpskog naroda.³⁸

Reafirmacija i ohrabrivanje zadužbinarstva u Srbiji i u 21. veku suočava se s nizom praktičnih problema i otvorenim pitanjima njegovog normativnog regulisanja. Svojina zadužbina morala bi se definisati kao zadužbinarska svojina, budući da one nisu ni državne ni privatne. Ovaj oblik svojine ne donosi profit onima koji njom upravljaju.

Dva najkrupnija problema u radu zadužbina u srpskoj kulturi i društvu jesu: osiromašenje privrede i pravno-iskustvena zbrka oko vlasništva i upravnih organa ovih ustanova. Na osnovu uporedno-pravnog pregleda položaja pojedinih zadužbina u kulturi Srbije (...) može se zaključiti da u nas još uvek nema zadovoljavajuće ravnoteže između ciljeva zadužbina i pravno-ekonomskih i drugih sredstava koja im stoje na raspolaganju. U teorijskim radovima na ovu temu vlada potpuno saglasje u stavu da je uspostavljanje te ravnoteže garancija ne samo doslednog izvršenja volje zadužbinara (osnivača, legata, ktitora), već i trajnosti zadužbine, njene ukorenjenosti u društveni, ekonomski, pravni i kulturni ambijent.³⁹

Misija zadužbina u Beogradu i Srbiji vapi za snažnijom društvenom, normativno-pravnom i medijskom podrškom. Samo odgovornim pristupom širokom spektru filantropije, postojanijom brigom za javni ugled i reputaciju onih koji daju, afirmisanjem junaka stvaranja a ne junaka potrošnje, mediji mogu potpomoći da se dobročinstvo preobrazi u trajnu kulturnu i socijalnu politiku društva. Takođe su važni transparentnost distribucije sredstava i prikaz konkretnih rezultata filantropskih akcija kako bi se pomoglo građanima da razumeju smisao takvog delovanja.

³⁷ M. Dugalić, (2016) Zaveštanja samo na papiru, *Politika*, 6. 09. 2016. Reč je o kući Petra Bogavca u kojoj je odavno, umesto omladine smeštena BIA, a u drugoj, u kući Anđelka Savića, nalazi se kafana. Dostupno na: <http://www.politika.rs/scc/clanak/362964/Zavestanja-samo-na-papiru>. Pregledano dana: 16. 09. 2018.

³⁸ Uporedi: V. Talović, M. Marković, Legati prepušteni sebi, *Večernje novosti*, 21. septembar 2013. Dostupno na: <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/reportaze/aktuelno.293.html:455158-Legati-prepusteni-sebi> 2013. Pregledano dana: 16. 09. 2018.

³⁹ Vidi: Marija Aleksić, *op. cit.* str. 186.

Kroz zadužbinarstvo se u svim vremenima mogla sagledati ekonomska snaga, kulturna, prosvetna i celokupna duhovna moć našeg naroda. Ovu tradiciju dugu više od osam vekova treba nastaviti, obogaćivati je i prilagođavati savremenim uslovima, tim pre što afirmiše nacionalnu svest i kulturu srpskog naroda. „Zbog toga i danas, kao i ranije, ostaje trajan i važan zadatak – obezbediti da se do kraja ispoštuje volja darodavca, odnosno volja zadužbinara i ktitora. Zbog toga svaku inicijativu koja je usmerena na to da se zadužbinarstvo kod nas ponovo uzdigne i rehabilituje treba podržati i prihvatiti svim snagama, jer sve to ima širi društveni, kulturni i nacionalni značaj“.⁴⁰

Problemi u upravljanju zadužbinama počeli su tokom Drugog svetskog rata, nastavili su se donošenjem Zakona o nacionalizaciji i nisu se, nažalost, okončali ni tokom procesa restitucije, započetog u Srbiji pre nekoliko godina. Drugim rečima, naše najprestižnije institucije kulture kao što su SANU, Beogradski Univerzitet ili Matica Srpska i dan-danas imaju probleme u ostvarivanju prava nad svojim zadužbinama, suprotno volji darodavaca izraženoj u testamentima. Zbog pravnih začkoljica i nepreciznih tumačenja određenih termina ove i druge ustanove nisu u mogućnosti da ostvare pravo nad velikim delom imovine svojih darodavaca. Donošenjem Zakona o vraćanju imovine i obeštećenju 2011. godine i formiranjem Agencije za restituciju problemi zadužbina još više su se zakomplikovali.

Institucija zadužbine je jedan od ključnih istorijskih i kulturoloških činilaca srpskog identiteta. Istovremeno, upozorava se na činjenicu da privredni, politički i globalistički trendovi ugrožavaju instituciju zadužbinarstva. Širenje svetskog tržišta, ulazak stranog kapitala u Srbiju kao i promena karaktera privrede i svojine (korporativni kapital) doprinosi promeni karaktera kulture u pravcu zabave i hedonizma. Nacionalne kulture, posebno malih naroda, objektivno su ugrožene talasom globalističke kulture materijalizma. U takvim novim društvenim i kulturnim okolnostima pitanje je kakva će biti uloga zadužbina u budućnosti srpske kulture i nacionalnog identiteta. Multinacionalne kompanije forsiraju svoj sistem nagrađivanja i podrške talentima, a srpske zadužbine gube materijalnu supstancu, pri čemu se nove retko osnivaju.

⁴⁰ Slavko Vejinović, *op. cit.* str. 18.

2.3. Terminološko razgraničenje srodnih pojmova (zadužbina, fond, fondacija, ktitorstvo, mecenat, donacija, sponzorstvo, legati)

„Svi mi umiremo samo jednom, a veliki ljudi po dva puta: jednom kad ih nestane sa zemlje, a drugi put kad propadne njihova zadužbina“ (I. Andrić)

Pozabavićemo se terminološkim razjašnjenjima srodnih pojmova kao što su zadužbina, fond, fondacija, ktitorstvo, filantropija, patronat, mecenat, donacija, sponzorstvo, legati. Ovo su tek neki od naziva za pojavu finansiranja umetnosti od strane preduzeća, ustanova ili pojedinaca. Ta je pojava stara koliko i civilizacije velikih carstava u kojima je car bio prvi, ali često ne i finansijski najmoćniji mecena. Država, crkva, plemstvo, kasnije bogato građanstvo i, u poslednjem periodu, uspešne korporacije finansiranjem umetnosti vode svoju “kulturnu politiku”.

Zadužbina je, videli smo, imovina namenjena u prvom redu humanim, kulturnim i prosvetnim ciljevima – da se ljudima, narodu i zemlji ostavi, aktom slobodne volje, dobro koje će dobru služiti. Reč je o dragocenom području individualne kulturne inicijative da se posredstvom nekretnina ili novčanim sredstvima učini dobrobit i korist budućim pokolenjima.

Fondacije i fondovi su ustanove novijeg datuma – povezane su sa tržišnom privredom. Svrha njihovog osnivanja je pomaganje rada neke ustanove (ili potreba pojedinaca u tim ustanovama).

Mecenatstvo se vezuje za lično, individualno donatorstvo, uglavnom usmereno ka umetniku pojedincu ili neprofitnoj instituciji (hedonistički pristup).

Ktitorstvo se najčešće vezuje za osnivanje manastira, hramova i dobročinstvo uopšte.

Patronat podrazumeva kontinuiranu aktivnost privatnih fondacija prema umetniku ili instituciji (kulturološki pristup); pokroviteljstvo, zaštita, zagovornik.

Donatorstvo, donacija se uglavnom realizuje kroz nezavisne fondacije ili kao individualni čin pojedinca (socijalno-humanistički pristup). U pitanju je razvijena forma darovanja u dobrotvorne svrhe, za ostvarivanje određenih kulturnih projekata.

Sponzorstvo se odnosi na poslovni odnos privatne korporacije ili fondacije sa umetnikom, umetničkim projektom ili institucijom u kojem se uspostavlja odnos razmene (komercijalni, marketinški pristup).

Legatorstvo je, u savremenom kontekstu, ostavljanje imovine putem testamenta ili poklona nekome ko zakonski nije njen naslednik.

3. POJAM I PRAVNA PRIRODA LEGATA U REPUBLICI SRBIJI

3.1. Pojam legata i njegova pravna priroda

Legat se upotrebljava u više različitih značenja. U prvom redu pojam legat koristi se da označi odredbu u testamentu kojom je zaveštalac označio svoju volju da određenom licu ostavi izvesnu imovinsku korist u vidu legata. Isti izraz koristi se da označi i sam predmet (stvar ili pravo) koji je legataru zaveštao ostavilac, ali, isto tako, da označi i pravo koje nastaje na osnovu odredbe u testamentu, tj. pravo na legat.

Legat je odredba u testamentu (u stvari, u Zakonu o nasleđivanju uopšte se ne koristi termin legat već *isporuka*) kojom “zaveštalac može jednu ili više stvari ili prava ostaviti nekom određenom ili odredivom licu, ili naložiti nasledniku da iz onoga što mu je ostavljeno dâ neku stvar ili pravo nekom licu, ili mu isplati sumu novca, ili ga oslobodi kakvog duga, ili ga izdržava ili, uopšte u njegovu korist nešto učini ili se uzdrži od kakvog činjenja, ili da nešto trpi. Takvim se zaveštanjem po pravilu ne postavlja naslednik, već se ono naziva isporukom, lice kome je namenjeno isporukoprimcem, a onaj koga isporuka tereti naziva se dužnikom isporuke.”⁴¹

Znači, legat je isporuka, legator-dužnik isporuke a legatar–isporukoprimac. Zakon je donet 1974. godine, izmene i dopune su donošene 1980, 1982, 1995. i 2003. godine, ali i dalje ostaje nejasno zašto zakonodavac ostaje pri ovoj, prema većini teoretičara i kulturnih poslenika, zastareloj, neadekvatnoj, zbunjujućoj i nefunkcionalnoj terminologiji (*isporuka*).

Legat je institut koji od rimskog prava do danas poznaju gotovo sva zakonodavstva. Ovaj institut ima veliki naučni i praktični značaj. Određujući univerzalnog sukcesora (naslednika) zaveštalac, može se figurativno reći, postavlja sebi zamenika, određuje lice, ili lica, koja će “produžiti njegovu ličnost”. Legat predstavlja

⁴¹ Zakon o nasleđivanju, *Sl. glasnik RS*, br. 46/95, 101/2003 — odluka USRS i 6/2015, čl. 141.

Dostupno na: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_nasledjivanju.html. Pregledano dana: 26.10. 2018.

jednu posebnu vrstu darivanja u slučaju smrti, kojom zaveštalac želi da honoriše (počastvuje) neko fizičko lice, npr. daljeg srodnika, prijatelja, saradnika ili pravno lice, npr. neku humanitarnu, naučnu ili kulturnu organizaciju. Zaveštalac može tako ostaviti značajna materijalna sredstva za unapređenje nauke, kulture, istraživačkog rada i tsl. Legat je forma koja omogućava pojedincima da daju svoj doprinos koji je uvek bio posebno cenjen i vrednovan i koji je uz institut zadužbinarstva, kao malo koji drugi institut, uticao na očuvanje tradicije, istorijskih i kulturnih vrednosti i afirmaciju dobročinstva i altruizma.⁴²

Legat je institut s dugom tradicijom. Zaključke o pojavi legata možemo izvesti na osnovu podataka o pojavi i razvoju nasleđivanja, naslednog prava a posebno o razvoju testamenta i testamentalnog nasleđivanja. Kao i pomenute ustanove, pojava legata je u tesnoj vezi s razvojem porodičnih i svojinskih odnosa. Na tragove legata nailazimo još u Hamurabijevom zakoniku. Takođe je važno istaći da je u Atini Solonovim reformama (6 v. p. n. e.) uvedeno testamentalno nasleđivanje. Dalji razvoj legata nastavljen je u rimskom pravu. Legat je u savremena prava praktično došao iz rimskog prava koje je putem recepcije uneto u građanske zakonike.

Legat je institut građanskog prava. Afirmacija individue i njene volje izražena kroz princip slobode zaveštanja predstavlja plodno tle na kojem je nastao i razvijao se testament i testamentalno nasleđivanje u čijim okvirima je nastao i razvijao se legat. Posredstvom ovog instituta sačuvani su brojni predmeti istorijskog, kulturnog, prosvetnog i naučnog značaja. Stvoren je i oblikovan kao moćna poluga altruizma. S pravnog aspekta gledano, legat je institut kod kojeg se prepliću i prožimaju elementi naslednog i obligacionog prava. Naime, legat poseduje bligaciono-pravnu prirodu. Legat može biti ustanovljen samo u formi testamenta. Istorijsko-pravni i uporedno pravni pregled pokazuje da je legat klasični pravni institut koji ima značajno mesto u svim modernim zakonodavstvima. Kao i zadužbine, legati su značajno obeležili srpsku istoriju, tradiciju i kulturu. Postojanje ovog instituta omogućilo je dobrotvorima da u

⁴² Vidi: Snežana Miladinović, (2000) *Legat – kroz pravnu nauku i zakonodavstvo*, Zaduzbina Andrejević, Beograd, str. 13–14.

burnoj istoriji kakva je naša pomognu pojedincima i društvu, a posebno mesto imalo je zaveštanje legata sa ciljem da se pomogne rad humanitarnih, naučnih, obrazovnih, kulturnih institucija.⁴³

U radu ćemo se osvrnuti i na odnos pojma legata prema drugim kompatibilnim pojmovima kao što su : nasledstvo, nasleđe, zaostavština, ostavština, poklon, zadužbina. Najkraće rečeno, pojam nasledstvo uključuje u sebe pojam nasleđe; može se prihvatiti zapažanje da je nasleđe samo deo nasledstva sa pozitivnim karakteristikama (bez dugova). Nasleđe je zaostavština kao materijalna ili duhovna dobit, ali svaka zaostavština ne mora biti “ostavština” – pogotovo ne za budućnost. Sažeto se može reći da je legat u suštini ostavština. Pojam legat mogao bi se odrediti i podvesti pod pojam *poklon* budući da poklon kao širi pojam od legata ne podrazumeva nikakve uslove za primopredaju. Legat i kada nije i kada jeste uslovljen, uvek ostaje legat, jer u sebi sadrži notu dugovremenskog ličnog angažovanja vlasnika u stvaranju ili sakupljanju, čuvanju i zaštiti predmeta. Unutar legata, u srži, trajno se zadržava i uvek prepoznaje izvesna atmosfera opsesivnosti i relativna doza fetišizma.⁴⁴

Nadalje, velika je srodnost između pojmova legat i zadužbina. Oba pojma zahtevaju da se dalja briga oko ostavštine poverava tzv. trećem licu, a ne regularnim naslednicima u uobičajenom postupku imovinsko-pravnog nasleđivanja. Takođe, od kapitalne važnosti jeste i činjenica da legatorstvo, kao i zadužbinarstvo, sadrži “individualni pečat sticanja (odricanja) i predavanja imovine budućim pokoljenjima”⁴⁵. U suštini, legatorstvo i zadužbinarstvo predstavljaju različite vidove kvalitativno iste namere jedne osobe ili porodice da obogati nacionalnu baštinu.

Kada neko lice želi da osnuje legat, obraća se nekoj od ustanova zaštite u Srbiji ili u Beogradu Skupštini grada Beograda. Primalac legata, naravno, postavlja određene

⁴³ *Ibid*: str. 88–89.

⁴⁴ Uporedi: Branko Lazić, (1994) Legat-problem ili bogatstvo, *Prilozi za nauku, umetnost i kulturu*, br. 5, str. 11–12.

⁴⁵ Uporedi: Zoran Avramović, Zaduzbine, fondacije, legati, *Književne novine*, br. 831, 1991. str. 4.

Šire o ovoj problematici videti: Zoran Avramović, (1992) *Zaduzbine, fondovi, fondacije i legati u kulturi Srbije*.

kriterijume – kriterijume kulturno-umetničke vrednosti. A to znači da stručna komisija mora da izvrši procenu legata.⁴⁶

Pravna lica ne mogu biti legatori u kulturi, jer legatorstvo podrazumeva ispunjenje testamenta pojedinca. Pravno lice se može pojaviti kao darodavac i pokrovitelj kulture i umetnosti, ali ne i kao legator.

Zahvaljujući činjenici da mnogi kolekcionari i stvaraoci (naučnici i umetnici) žele da njihove vredne kolekcije ostanu celovite i čuvaju uspomenu na vlasnika, danas u Srbiji egzistira veliki broj legata. Nezavisno od prirode zbirke, od njih formirani legati funkcionišu na različite načine i s različitom efikasnošću, pa se razlikuje i njihov kulturni i sveukupni društveni značaj i misija koju ispunjavaju. Kao neraskidivi segment kulturne sveopšte matrice, legati dele sudbinu društva kao i probleme s kojima se muzeji, galerije, biblioteke i arhivi danas suočavaju. U slučaju legata postoji i problem nepoštovanja volje darodavca. Burni tokovi istorije učinili su da se kod nas sačuva malo pokretne imovine koja je tokom minulih vekova darivana i tek sa 20. vekom može se govoriti o većem broju sačuvanih poklona koji se sastoje od umetničkih zbirki i raznoraznih drugih vrednih predmeta. Mnogobrojni su razlozi zbog kojih neko želi da pokloni ili zavešta svoju imovinu i oni zaslužuju posebnu pažnju.

Ukazaćemo na terminološku neujednačenost i nedoslednost pri tumačenju ovog pravnog instituta. Naime, u starijem srpskom zakonodavstvu uglavnom se upotrebljavao termin *isporuka* ili je korišćen uporedo s terminom *legat*. Iako termin *isporuka* ima duboke korene u srpskom jeziku i u suštini znači “predaju, otpremanje, uručivanje nečega”, a u pravu označava “naredbu naslednicima da određenim licima predadu određenu imovinsku vrednost ili korist, legat”⁴⁷, njegov derivacioni kapacitet je nedovoljan i u tome je njegova manjkavost.⁴⁸

⁴⁶ Prihvatanje legata može da oteža i okolnost u kojoj se umetnička ostavština zatekne u tuđem stanu, a vlasnik stana traži iseljenje sudskim putem, npr. slučaj sa rukopisima kompozicija Josipa Slavenskog iz 1981. godine.

⁴⁷ Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika, (1967) Novi Sad – Zagreb, str. 505; sličnu formulaciju daje Rečnik SANU, 1973.

⁴⁸ Snežana Miladinović, međutim, posebno podvlači potrebu ponovne upotrebe termina *isporuka* u nauci i praksi. Vidi: Snežana Miladinović, (2000) *Legat kroz pravnu nauku i zakonodavstvo*, str. 11.

U latinskom jeziku postoji izgrađena i ujednačena terminologija (legat, legator, legatar, prelegat, sublegat i sl.). Njegov derivacioni kapacitet je bogatiji i pristupačniji (legatstvo, legatorstvo). Naš zakonodavac termin *isporuka* koristi i u aktuelnom Zakonu o nasleđivanju⁴⁹, i mada postoje nastojanja nekih teoretičara da se obnovi njegova upotreba, mišljenja smo da je on praktično neodrživ. Jezik i stručna terminologija koja se koristi u sadašnjem Zakonu o nasleđivanju (*isporuka*) je tradicionalna, zastarela, preuzeta iz starog zakonodavstva i ne odražava duh novih vremena.⁵⁰

Na ovom mestu treba skrenuti pažnju na upotrebu još jednog starijeg termina – *nalog* koji se koristi uz termin *isporuka* u sličnom ili istom značenju, takođe u aktuelnom Zakonu o nasleđivanju: “Naslednik nije dužan ispuniti isporuku ili nalog ako se time dira u njegov nužni deo.”⁵¹ Ovaj termin takođe nam se danas čini neuputnim i nerazumljivim.

Prema *Matičinom Rečniku srpskohrvatskog književnog jezika*, *legat* je „zaveštanje, ostavština; oporukom određena svota novca ili druga imovina koja se zaveštava, ostavlja označenom licu ili ustanovi (na uživanje, odnosno na upotrebu)“.⁵² Prema *Akademijinom Rečniku srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika* „legat je nalog, odredba kojom oporučitelj, zaveštalac ostavlja nekoj osobi određenu stvar, imovinu ili pravo iz ostavine, na teret svog naslednika; imovina ili novac koji je oporučitelj, zaveštalac oporukom odnosno legatom ostavlja nekome.“⁵³ Prema *Vujaklijinom rečniku*, „legat je zaveštanje, ostavljanje u nasledstvo jednog dela ostavštine nekom licu koje inače ne bi, po zakonu, imalo prava na nasledstvo.“⁵⁴

U etimološkoj osnovi legata, ako se konsultuje leksička jedinica latinskog jezika, nalazi se reč *legatum* sa značenjem: zaveštanje. Bliske ovoj reči jesu i glagoli: *lego* (*as*)

⁴⁹ Zakon o nasleđivanju, *Sl. Glasnik RS*, br. 46/95. i 101/2003.

⁵⁰ Treba se zapitati zašto zakonodavac uporno insistira na *isporuci*, a uporno izbegava termin *legat*?! Čemu ovo zamešateljstvo? Kao da se sklanja od posla i problema; beg od suočavanja s problematikom legatstva; neprepoznatljiv smisao, mešanje sa *oporukom*.

⁵¹ Zakon o nasleđivanju, *Sl. Glasnik RS*, br. 46/95. i 101/2003., čl. 144 – odluka USRS

⁵² *Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika* (1969) knj. 3, K-O (kosjerić-ogranuti), Novi Sad – Zagreb, str. 176.

⁵³ *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika*: knj. XI (kukutka-makva) (1981) str. 287.

⁵⁴ Milan Vujaklija (1996/97) *Leksikon stranih reči i izraza*, str. 482.

– učiniti naslednikom (testamentom), i *lego (is)* sa, pored ostalih, indikativnim značenjima – sakupljati, birati, izabrati, brati, pregledati, brojati, kupiti.⁵⁵

U Prometejevom *Velikom rečniku stranih reči i izraza* stoji da je legat »1. nalog, oporuka kojom oporučitelj ostavlja svoju imovinu ili jedan njen deo nekome ko zakonski nije naslednik. 2. imovina (deo imovine) koja se oporukom ostavlja nekome ko zakonski nije naslednik, ostavština«. ⁵⁶

Testator-legator određuje predmet legata, on je lice koje ima pravo da traži izvršenje legata-legataru, a može odrediti i onerata, odnosno, dužnika izvršenja legata. Legat se može zaveštati isključivo u formi testamenta. Zaveštanje legata može biti izvršeno u korist nekog fizičkog ili pravnog lica, srodnika ili nesrodnika. Legatar je poverilac koji na osnovu testamentalne odredbe o zaveštanju legata stiče tražbeno, obligaciono pravo prema oneratu-dužniku izvršenja legata. Testamentalna odredba o zaveštanju legata je *iustus titulus* sticanja legata. Osim što može da zavešta legat, zaveštalac može u testament da unese i posebne odredbe koje se odnose na zaveštanje posebnih varijanti legata (prelegat, sublegat).

Legat je u suštini dobročino raspolaganje izvršeno u korist određenog lica – legataru za slučaj smrti ostavioca, izvršeno u formi testamenta.⁵⁷ Naš Zakon o nasleđivanju⁵⁸ posvećuje legatu, tj. isporuci, svega 14 članova (141–154).

Legat je institut koji od rimskog prava do danas poznaju gotovo sva zakonodavstva. Ovaj institut ima veliki naučni i praktični značaj. Određujući univerzalnog sukcesora (naslednika) zaveštalac, može se figurativno reći, postavlja sebi zamenika, određuje lice ili lica koja će “produžiti njegovu ličnost”. Legat je forma koja omogućava pojedincima da daju svoj doprinos koji je uvek bio posebno cenjen i vrednovan i koji je uz institut zadužbinarstva, kao malo koji drugi institut, uticao na

⁵⁵ Vidi: Zoran Avramović, (1991) Zadužbine, fondacije, legati, *Književne novine*, br. 831, 1. XII 1991, str. 4.

⁵⁶ Ivan Klajn, Milan Šipka, (2006) *Veliki rečnik stranih reči i izraza*, str. 694.

⁵⁷ Vidi: Snežana Miladinović, *op. cit.*, str. 13.

⁵⁸ Vidi: Zakon o nasleđivanju, *Sl. Glasnik RS*, br. 46/95. i 101/2003. – odluka USRS

očuvanje tradicije, istorijskih i kulturnih vrednosti i afirmaciju dobročinstva i altruizma.⁵⁹

Iz zakonskih odredaba o legatu nedvosmisleno proizilazi da se legat može zaveštati samo u formi testamenta. To proizilazi iz odredbe da „zaveštalac može ostaviti testamentom jednu ili više određenih stvari ili neko pravo određenom licu, ili naložiti nasledniku ili kome drugom licu kome nešto ostavlja da iz onog što mu je ostavljeno da određenu stvar nekom licu, ili da mu isplati sumu novca, ili da ga oslobodi nekog duga, ili da ga izdržava ili da uopšte u njegovu korist nešto učini ili da se uzdrži od nečega ili da nešto trpi.“⁶⁰ Dakle, legat je raspolaganje imovinom u slučaju smrti sadržano u punovažnoj izjavi poslednje volje – testamentu.

Zaveštalac može slobodno da izabere jedan od zakonom propisanih oblika testamenta (redovni, vanredni, izuzetni) i u njemu ustanovi legat. Zbog nesigurnosti koju stvara, kao i zbog stalne opasnosti od zloupotreba, ugovor o legatu je u našem pravu zabranjen, a dužnost je suda da ove ugovore u praksi prepozna i spreči, jer se oni mogu prikriti pod nazivom nekog drugog dozvoljenog ugovora. Zaveštanje legata u formi testamenta je za legatora i najpovoljnije. Svoju volju o zaveštanju legata zaveštalac mora izraziti u jednom od zakonom predviđenih oblika testamenta, a sadržinom odredbe o zaveštanju legata oblikuje se budući obligacioni odnos legatara i onerata, tj. sadržina legata.⁶¹

Predmet legata mora biti određen ili bar odrediv, zaveštalac mora svoju volju jasno i precizno izraziti. Odredbom da „zaveštalac može jednu ili više stvari ili prava ostaviti nekom određenom ili odredivom licu, ili naložiti nasledniku da iz onoga što mu je ostavljeno da neku stvar ili pravo nekom licu, ili mu isplati sumu novca, ili ga oslobodi kakvog duga, ili ga izdržava ili, uopšte u njegovu korist nešto učini ili se uzdrži od kakvog činjenja, ili da nešto trpi“ - naš zakonodavac daje isuviše uopšten odgovor na pitanje šta može biti predmet legata.⁶² Smatramo neophodnim da se u

⁵⁹ Vidi: Snežana Miladinović, *op. cit.*, str. 13–14.

⁶⁰ *Zakon o nasleđivanju RS*, čl. 141.

⁶¹ Vidi: Snežana Miladinović, *op. cit.*, str. 31.

⁶² Uporedi: *ibid.* str. 32.

budućem podzakonskom aktu o legatima precizno formuliše šta može biti predmet legata.

Predmet legata je najčešće neka stvar ili više stvari tj. davanje neke stvari (*dare*). Predmet legata mogu biti stvari iz zaostavštine, ali i stvari koje pripadaju testamentalnom nasledniku ili sublegataru (podlegataru). Predmet legata može biti i činjenje, nečinjenje ili trpljenje. Po pitanju predmeta legata među autorima postoji spor o tome da li predmet legata znači uvek i imovinsku korist za legatara. Novija zakonodavna rešenja su, upravo zbog postojanja različitih shvatanja po ovom pitanju, izričito propisala da legat uvek treba da predstavlja imovinsku korist za legatara (Nemačka, Švajcarska). Smatramo, a to proizilazi i iz odredaba naših zakona o nasleđivanju, da legat obavezno i uvek predstavlja imovinsku korist za legatara.⁶³

Legat podrazumeva postojanje tri lica i to: legatora (isporukodavca, zaveštaoca, testatora, ostavioca) koji svojom testamentalnom odredbom konstruiše legat, legatara (isporukoprimca, honorisano lice) u čiju korist je legat ustanovljen i koji ima pravo da traži izvršenje legata i onerata koji ima obavezu da izvrši legat. Zaveštanje legata čini deo sadržine testamenta, pa čak može biti i jedina odredba u testamentu ukoliko zaveštalac odluči da zavešta samo legat ili legate. Legator može biti svako lice koje je testamentalno sposobno. Važno je da legator odredbom o zaveštanju legata konstruiše budući obligacioni odnos na relaciji legatar-onerat, a od sadržine ove odredbe, njene preciznosti i jasnoće zavisi i izvršenje legata.⁶⁴

Onerat je po pravilu lice kojem je testamentom naloženo da izvrši legat. Ovakva testamentalna odredba rešava sve dileme i najpoželjnija je solucija. Problem je što naši zakoni daju isuviše uopšten odgovor na pitanje ko sve može biti dužnik obaveze izvršenja legata, te se on mora precizirati stavovima doktrine i sudske prakse, kao i zakonskim rešenjima drugih zemalja. Napomenimo da troškovi izvršenja legata redovno padaju na teret onerata.⁶⁵

Za legatara može biti određeno kako fizičko tako i pravno lice, jer naše pravo priznaje pravnim licima sposobnost za testamentalno nasleđivanje. Legatar je najčešće

⁶³ Uporedi: *ibid.* str. 32–33.

⁶⁴ Vidi: *ibid.* str. 38.

⁶⁵ Vidi: *ibid.* str. 38–42.

neko fizičko lice koje zaveštalac želi putem zaveštanja legata da izdvoji, nagradi, tj. da ga počastvuje. Legatar ima položaj poverioca koji na osnovu testamentalne odredbe o zaveštanju legata u njegovu korist ima tražbeno, obligaciono pravo prema oneratu.⁶⁶

Legator može zaveštati legat i licu koje je istovremeno njegov naslednik, bilo zakonski, bilo testamentalni. U tom slučaju postoji posebna varijanta legata – tzv. *prelegat*. Prelegat je legat koji je legator zaveštao u korist nekog testamentalnog ili zakonskog naslednika. Druga varijanta legata je *sublegat* (podlegat). Posebnom varijantom legata sublegat čini okolnost da je onerat, odnosno dužnik izvršenja legata sam legatar.

Zaveštačeva želja i namera da putem zaveštanja legata neko lice počastvuje, honoriše u najvećem broju slučajeva se i ostvari. Ali ne mora uvek biti tako. Naprotiv, postoje slučajevi kada se pravo legataru gasi, tj. kada legat pada. Naši zakoni posebnu pažnju posvećuju ovom pitanju i u vezi s tim pitanju šta biva s predmetom legata ukoliko do toga dođe. Sve slučajeve prestanka legata naš zakonodavac deli u dve grupe. Prvu grupu čine slučajevi kada pravo legataru prestaje iz razloga koji su vezani za ličnost legataru. To su tzv. subjektivni razlozi prestanka (ako legatar umre pre ostavioca, ako se legatar odrekao prava na legat). Drugu grupu čine tzv. objektivni razlozi tj. slučajevi prestanka legata iz razloga što u času ostaviočeve smrti u zaostavštini nisu nađeni predmeti koji su legataru bili namenjeni u vidu legata.⁶⁷

U organizacionom pogledu, legat se danas oslanja na već postojeću ustanovu; ima kulturni, ali ne i pravni subjektivitet. Polje aktivnosti i krug korisnika obično je unapred određen testamentom.⁶⁸

Iz svih ovih analiza i zaključaka, mesta, uloge i značaja legata proizašli su i zaključci vezani za tumačenje testamentu i mesta i uloge izvršioca testamentu. Kod nas je neopravdano zanemarena uloga izvršioca testamentu, a negativne posledice takvog odnosa prema ovoj veoma značajnoj figuri u naslednom pravu posebno dolazi do

⁶⁶ Vidi: *ibid.* str. 42–45.

⁶⁷ Uporedi: Zakon o nasleđivanju, *Sl. Glasnik RS*, br. 46/95. i 101/2003., čl. 148–149 – odluka USRS.

⁶⁸ Vidi: Snežana Miladinović, *op. cit.* str. 22.

izražaja u vezi sa izvršenjem legata. Zato je u radu naglašena potreba reafirmacije uloge izvršilaca testamenta (onerat).

Mnoge privatne kolekcije su potencijalni legati (Cepter, Trajković, Vujičić, Marjanović, Vujošević i dr.) Muzeji, biblioteke, arhivi, kinoteka ali ne samo oni (škole, fakulteti) često su institucije kojima se legati predaju na čuvanje, obradu, zaštitu i prezentaciju.

Legat može se zaključno reći, jeste specifičan pravni akt, ali i generički pojam obogaćivanja kulturne baštine. Osim opšteljudskih i stručnih normi, u ovom trenutku ne postoji optimalna zakonska osnova koja bi determinisala što je moguće više miran i siguran tok legatorstva za obe zainteresovane strane. Legatorstvo, po svojoj prirodi, predstavlja premošćavanje između propadanja i očuvanja, privatnog i javnog, prošlog i budućeg... Da li je kulturi Srbije sa sadašnjim i budućim legatima potrebno stvaranje problema ili zadobijanje bogatstva?

3.2. Zakonska regulativa legata

Problematika legata regulisana je pre svega Zakonom o nasleđivanju RS ("Zaveštalac može jednu ili više stvari ili prava ostaviti nekom određenom ili odredivom licu, ili naložiti nasledniku da iz onoga što mu je ostavljeno da neku stvar ili pravo nekom licu, ili mu isplati sumu novca, ili ga oslobodi kakvog duga, ili ga izdržava ili, uopšte u njegovu korist nešto učini ili se uzdrži od kakvog činjenja, ili da nešto trpi"⁶⁹) – iako se zapravo ne pominje termin legat, već isporuka – i implicitno Zakonom o kulturnim dobrima RS ("umetničko-istorijska dela, arhivska građa, filmska građa i stara i retka knjiga – pokretna kulturna dobra"⁷⁰) – legati se ne spominju eksplicitno, već posredno: "Kulturnim dobrom može se utvrditi i zbirka ili fond pokretnih kulturnih dobara, ako predstavljaju celinu"⁷¹. Prema čl. 2. Zakona o kulturnim dobrima, "kulturna

⁶⁹ Zakon o nasleđivanju RS, čl. 141.

⁷⁰ Čl. 2. Zakona o kulturnim dobrima, Službeni glasnik RS, br. 71/94, 52/2011 – dr. zakoni i 99/2011 – dr. zakon)

⁷¹ Čl. 3. Zakona o kulturnim dobrima

dobra su stvari i tvorevine materijalne i duhovne kulture od opšteg interesa, koje uživaju posebnu zaštitu utvrđenu ovim zakonom (...) Kulturna dobra, u zavisnosti od fizičkih, umetničkih, kulturnih i istorijskih svojstava, jesu: spomenici kulture, prostorne kulturno-istorijske celine, arheološka nalazišta i znamenita mesta – nepokretna kulturna dobra; umetničko-istorijska dela, arhivska građa, filmska građa i stara i retka knjiga – pokretna kulturna dobra. Kulturna dobra, u zavisnosti od svog značaja, razvrstavaju se u kategorije: kulturna dobra, kulturna dobra od velikog značaja i kulturna dobra od izuzetnog značaja."⁷²

Članovi 3. i 4. Zakona o kulturnim dobrima još bliže se odnose na biblioteke celine: "Kulturnim dobrom može se utvrditi i zbirka ili fond pokretnih kulturnih dobara, ako predstavljaju celinu. Stvari i tvorevine za koje se pretpostavlja da imaju svojstva od posebnog značaja za kulturu, umetnost i istoriju, uživaju zaštitu u skladu sa odredbama ovog zakona".

U bibliotekama fond pokretnih kulturnih dobara koja predstavljaju celinu, shodno prethodnom stavu, čine obavezan primerak i legati, odnosno značajne bibliotečke celine. One se kategorišu kao zbirke od velikog značaja, pod uslovom da su sistematski prikupljane, a po oceni stručnjaka svojim sadržajem, umetničkim, kulturnim i istorijskim vrednostima predstavljaju značajan doprinos razvoju, širenju i proučavanju kulturne i naučne misli.

Bibliotečke celine jednako se tretiraju bilo da su legati–pokloni (zaveštanja) institucijama ili se nalaze u privatnom vlasništvu, ako je merodavno naučno mišljenje u proceni određene biblioteke dalo odgovarajuću kategorizaciju.

Legat stiče pravo na odgovarajući stepen zaštite kao celina tek kada se proglasi za spomenik kulture-kulturno dobro. Sve ono što čini njegov sastavni deo - pokretna kulturna dobra: umetničko-istorijska dela ("Umetničko-istorijsko delo jeste predmet, odnosno grupa predmeta, koji samostalno ili zajednički imaju poseban značaj za upoznavanje istorijskog, kulturnog, naučnog i tehničkog razvitka, kao i prirode i njenog razvitka bez obzira na to kad su i gde su nastali i da li se nalaze u ustanovama zaštite ili

⁷² Čl. 2. *Zakon o kulturnim dobrima*, Službeni glasnik Republike Srbije 71/94).

http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_kulturnim_dobrima.html

izvan njih, kao i dokumentacioni material uz te predmete”⁷³), arhivska građa (“Izvorni i reprodukovani pisani, crtani, kompjuterizovani, štampani, fotografisani, filmovani, mikrofilmovani, fonografisani ili na drugi način zabeleženi dokumentarni materijal od posebnog značaja za nauku i kulturu koji je nastao u radu državnih organa i organizacija, organa jedinica teritorijalne autonomije i lokalne samouprave, političkih organizacija, verskih zajednica, kao i pojedinaca, bez obzira na to kad je i gde nastao i da li se nalazi u ustanovama zaštite ili van njih⁷⁴), filmska građa (“Izvorni materijali filma i kopije filma, original i kopija video trake i drugi nosači zapisa registrovane slike u pokretu bez obzira na tehniku snimanja i na to kad su i gde nastali, kao i prateći filmski material – scenario, knjiga snimanja, dijalog lista, filmski plakat, filmske fotografije, skice dekora i kostima, notni zapisi filmske muzike, reklamne publikacije i drugi dokumenti nastali pre, za vreme i posle snimanja filma⁷⁵) i knjižni fond, tj. stara i retka knjiga (“Staru i retku knjigu sačinjavaju : rukopisi, rukopisne i štampane knjige, periodika i druga bibliotečka građa nastala do kraja 1867., retke knjige, određeni primerci periodičnih izdanja i druge retke bibliotečke građe nastale i posle ove godine, određena bibliotečka građa koja se na osnovu ovog zakona dostavlja ovlašćenoj biblioteci kao obavezni primerak i dokumentacija o njoj, kao i posebne bibliotečke celine koje su zbog svog sadržaja, umetničke, kulturne i istorijske vrednosti značajne za nauku i kulturu”⁷⁶) – automatski je pod zaštitom.

Napomenuli smo već da je naš zakonodavac posvetio vrlo malo prostora legatima i pored njihovog nesumnjivog značaja, mesta i uloge (svega četrnaest članova). To dovodi do pravne nesigurnosti i lutanja u praksi, što sa svoje strane obeshrabruje zaveštaoce pri odlučivanju o eventualnom zaveštanju legata. Posledica toga je potiskivanje legata iz prakse, jer se pojedinci često pre opredeljuju da učine poklon za života nego da zaveštaju legat određenom licu. Nedovoljna i neadekvatna normativna rešenja dovode i do sporova i nedoumica po pitanju odnosa legata i drugih srodnih

⁷³ *Zakon o kulturnim dobrima*, (Službeni glasnik Republike Srbije 71/94), čl. 23.

⁷⁴ *Ibid*: čl. 24.

⁷⁵ *Ibid*: čl. 25.

⁷⁶ *Ibid*: čl. 26.

instituta. Posledica toga je i nedovoljno interesovanje teoretičara koji nisu dali neophodne analize i predloge za regulisanje ovog instituta.

U praksi je postalo sasvim uobičajeno da su legati sve poklonjene kolekcije (nekad čak i zbirke primljene otkupom). Na ovom mestu ćemo se osvrnuti na zakonske osnove Ugovora o poklonu koji je u praksi mnogo više prisutan od testamentarnog darivanja.

Ugovor o poklonu je dobročini ugovor kojim neko (poklonodavac) daje drugome (poklonoprimcu) neku svoju imovinsku ili drugu kulturnu vrednost, a drugi to prima i prihvata. Tu postoje volje između poklonodavca, da tu vrednost pokloni, i poklonoprimca da istu primi.⁷⁷ Poklonodavac može biti ne samo fizičko već i pravno lice. Radi se o besplatnosti poklanjanja i taj gest se izvršava dobrovoljno. Predmet poklona mogu da budu stvari, prava i imovina. Naravno, ona strogo lična prava koja se ne mogu preneti na drugoga ne mogu se ni poklanjati. Poklonoprimac koji je preuzeo poklonjenu imovinu odgovoran je za nju. Ne može se usmeni poklon smatrati dovoljnim ukoliko nije praćen ugovorom, odnosno predajom stvari. Po pravilu ne može se tražiti od poklonoprimca povraćaj poklonjene stvari ili imovine mimo onoga što je predviđeno ugovorom. Zbog toga ugovor treba da sadrži i tu odredbu.

Ugovor o poklonu je ugovor obligacionog prava, koji za razliku od drugih imenovanih ugovora nije regulisan Zakonom o obligacionim odnosima⁷⁸, već paragrafima Srpskog građanskog zakonika koji se primenjuje na osnovu čl. 4. Zakona o nevažnosti pravnih propisa donetih pre 6. aprila 1941. godine i za vreme neprijateljske okupacije.⁷⁹ Srpski građanski zakonik u paragrafu 561. propisuje da je poklon dobročin i jednostrani ugovor kojim lice daje nešto drugom bez naknade, a paragrafi 566. i 567. da se ugovor o poklonu može opozvati samo ako poklonodavac posle učinjenog poklona osiromaši i ako poklonoprimac iskaže očiglednu i krajnju nezahvalnost prema poklonodavcu. Pod grubom neblagodarnošću podrazumeva se uvreda života, tela i časti,

⁷⁷ *Pravni leksikon*, (1970), Savremena administracija, Beograd, str. 785.

⁷⁸ *Zakon o obligacionim odnosima*, Sl. list SFRJ, br. 29/78, 39/85, 45/89 – odluka USJ i 57/89, Sl. list SRJ, br. 31/93 i Sl. list SCG, br. 1/2003 – Ustavna povelja) Dostupno na: www.dobrovoljno.rfzo.rs/download/Zakon_ObligacioniOdnosi. Pregledano dana: 18. 05. 2018.

⁷⁹ Sl. list FNRJ, br. 86/46, 105/46 i 97/47.

kao i narušavanje slobode i imanja. Poklon je, kao što je rečeno, imenovani, formalni, jednostavno obavezni i dobročin ugovor. Bitni elementi ugovora su: predmet poklona i namera darežljivosti (*animus donandi*).⁸⁰

Na ugovor o poklonu, kao što je rečeno, primenjuju se pravna pravila Srpskog građanskog zakonika, donetog 1844. godine, koji je važio kod nas punih sto godina. Međutim, nakon stvaranja novog pravnog poretka posle Drugog svetskog rata na prostoru bivše SFRJ, ugovor o poklonu je izostavljen u zakonskoj regulativi. Ni u dugo očekivanom Zakonu o obligacionim odnosima, donetom 1978. godine, nije se našao ovaj ugovor. Obrazloženje zakonodavca u vezi sa izostavljanjem ovog ugovora bilo je da ovaj ugovor kao dobročin, nije tipičan pravni instrument prometa roba i usluga u oblasti privredno-pravnog prometa, te je stoga trebalo da bude predmet republičkog, tj. pokrajinskog zakonodavstva, a ne Zakona o obligacionom odnosima. Bez obzira na ovo ignorisanje od strane zakonodavca, ugovor o poklonu uvek je bio prisutan u pravnom životu i nije gubio od pripadajućeg mu značaja. Zapravo, iz same definicije ovog ugovora, proizilaze dve, najbitnije karakteristike.

Prva se odnosi na predmet i, prema pravnim pravilima Srpskog građanskog zakonika, predmet može biti samo obaveza koja se odnosi na neko davanje. Zapravo, predmet poklona može biti stvar, određeno imovinsko pravo ili neka druga korist. Kada govorimo o stvari, ona može biti pokretna ili nepokretna, postojeća ili buduća, telesna ili bestelesna. U svakom slučaju, mora zadovoljiti zahteve u pogledu mogućnosti, određenosti i dopuštenosti predmeta, jer će, u suprotnom, ovaj ugovor biti ništavan. Kada govorimo o imovinskom pravu, ono može biti predmet poklona ako se odnosi na vršenje prava plodouživanja i sl. Druga korist može biti predmet ovog ugovora kada se odnosi na vrednost rada koji je npr. poklonodavac besplatno izvršio u korist poklonoprimalca. Druga specifičnost se odnosi na nameru darežljivosti (*animus donandi*). Ona ukazuje na dobročini karakter ovog ugovora. Odnosno, mogli bismo je okarakterisati kao motiv koji je bio odlučujući za poklonodavca, koji ga je naveo na zaključivanje ovog ugovora. Ukoliko je taj motiv bio nedopušten (protivan prinudnim propisima, javnom poretku ili dobrim običajima), ugovor će biti ništavan. Zbog toga se

⁸⁰ Vidi: Dragana Marčetić, Vesna Filipović, (2017) *Ugovor o poklonu*. Dostupno na: <https://www.legeartis.rs/ugovor-o-poklonu-novo/>. Pregledano dana: 26. 09. 2018.

animus donandi ne pretpostavlja, već mora nedvosmisleno da proizlazi iz sadržine samog ugovora. Takođe, prilikom zaključenja ovog ugovora, obe strane moraju imati sposobnost ugovaranja. Sposobnost za poklanjanje ima samo potpuno poslovno sposobno lice, tako da poklonodavac u momentu davanja mora da bude svestan svoje radnje i da shvati domašaj ugovora (mora imati sposobnost rasuđivanja), jer u suprotnom može doći do poništenja ugovora. S druge strane, sposobnost za prijem poklona ima svako lice, pa čak i poslovno nesposobno.

Prema predratnim pravnim pravilima koja se primenjuju na poklon, a na osnovu Zakona o nevažnosti pravnih propisa donetih pre 6. aprila 1941. godine, ovaj ugovor se morao zaključivati u pismenoj formi a danas se zaključuje u formi javnobeležničkog zapisa. Zapravo, za ispunjenje forme dovoljno je da poklonodavac da svoju izjavu (obećanje poklona) u propisanoj formi i ugovor će biti punovažan.

Iako Zakon o obligacionim odnosima (ZOO) ne reguliše ugovor o poklonu,⁸¹ on se punovažno zaključuje, a problemi koji nastaju u praksi iziskuju da sudovi i dalje primenjuju pravna pravila bivših građanskih zakonika (pravna pravila Srpskog građanskog zakonika, donetog 1844. godine). Bez obzira na to što zakonom nisu regulisani, ugovori o poklonu punovažno se zaključuju i egzistiraju u pravnom životu. Ali, kada se u njihovoj primeni pojave sporna pravna pitanja, ili steknu uslovi za njihov raskid, onda se aktuelizuje pitanje postojanja pravne regulative radi rešavanja spornih pravnih odnosa.

3.3. Problemi u oblasti rada legata

Na osnovu sagledane slike funkcionisanja sfere legatorstva u Srbiji, identifikovaćemo ključne probleme u ovoj oblasti, ukazujući na primere iz prakse.

Govoreći o pozitivnim aspektima u radu legata u Republici Srbiji, oslanjaćemo se, jednim delom, na tekst Jasne Jovanov *Legati u Srbiji*⁸². Mada legati podrazumevaju i

⁸¹ Vidi: Sandra Svetozarević, (2014) *Ugovor o poklonu*. Dostupno na: <http://kapitalmagazin.rs/ugovor-o-poklonu/>. Pregledano dana: 28. 09. 2018.

⁸² Uporedi: Jasna Jovanov, (2010) *Legati u Srbiji*, *Rad muzeja Vojvodine*, br. 52, str. 257–269.

prihvatanje obaveze koja često nije mala, ovaj vid bogaćenja muzejskih, bibliotečkih, arhivskih i drugih fondova veoma je značajan i treba ga uzeti u obzir prilikom koncipiranja kulturne politike legata u Republici Srbiji u celosti i kulturne strategije pojedinih regiona ili mikrocelina jer:

- Čin darivanja ili zaveštavanja imovine na dobrobit društvene zajednice predstavlja plemenit cilj kojim se evocira pozitivni sistem vrednosti, pokazuje briga za očuvanje tradicije i sećanje na znamenite ličnosti, što utiče na formiranje kolektivnog pamćenja društva;
- Omogućava da se popune fondovi muzeja i srodnih institucija predmetima do kojih oni iz različitih razloga ne mogu da dođu kupovinom (na tržištu muzeji više ne mogu finansijski da se takmiče s pojedincima, nisu u mogućnosti da reaguju dovoljno brzo itd.) pa samim tim uglavnom nisu u mogućnosti da vode politiku sistematskog otkupa i popunjavanja zbirki;
- U slučaju kad se legat poklanja kao jedinstvena celina, obično je u poklon uključen i prostor; u svakom slučaju je pozitivno da se rad takvog legata veže za relevantno mesto, jer tako dolazi do proširivanja znanja lokalne zajednice o njihovim značajnim sugrađanima. Ovakva praksa ujedno omogućava decentralizaciju i demetropolizaciju kulture, odnosno, izmeštanje iz centra što stvara mogućnost da legat funkcioniše kao neka vrsta lokalnog ili teritorijalnog kulturnog centra. Takođe, legat van centra daje identitet gradskoj četvrti ili mestu gde se nalazi (*museum next door*).
- Dobro koncipiran legat daje mnoge mogućnosti rada s različitim manjim ciljnim grupama: osobama različitog uzrasta, hendikepiranim licima, kolekcionarima, ekološkim organizacijama, saradnju sa školskim sistemom itd.

Prema slobodnoj proceni, prema istraživanju Jasne Jovanov,⁸³ broj legata koji su poklonjeni muzejima ili drugim institucijama u Republici Srbiji nakon Drugog svetskog rata danas prelazi cifru od hiljadu. Jasno je da se ne može ni pretpostaviti o kolikom broju umetničkih ili nekih drugih predmeta se radi. Ne postoji jedinstven registar legata u Srbiji, tako da nije moguće sačiniti ni precizan presek stanja.

⁸³ *Ibid.* str. 264.

Na osnovu sagledane slike legatorstva u Srbiji, mapiraćemo ključne probleme u ovoj sferi delatnosti:

- S legatom se, neretko, ne postupa u skladu s voljom ostavioca niti se poštuju odredbe ugovora o poklonu. U praksi nalazimo slučajeve zanemarivanja, pa i grubog gaženja volje zaveštaoca;
- Zakonski nisu jasno definisani kriterijumi prihvatanja legata;
- Prostor, koji je željom darodavca ili ugovorom namenjen isključivo čuvanju i izlaganju legata, koristi se, neretko, nenamenski;
- Nailazimo i na paradoksalno-apsurdnu preraspodelu prostora legata (npr. stan Marka Ristića, prostor legata, biva dodeljen drugoj porodici!);
- Prostor, koji je željom darodavca ili ugovorom namenjen isključivo čuvanju i izlaganju legata, neretko, zapušten je i kao takav nepodesan za izlaganje umetničkih dela;
- Nerešeni su, neretko, imovinsko-pravni odnosi u vezi sa izložbenim prostorom, ili samom sadržinom legata;
- Nesmotreno prtihvatanje neostvarljivih zahteva od strane legatara;
- Zahtevi legatora koje nije moguće ostvariti dovode do sudskih sporova koji, s druge strane, zbog dinamike rada sudova, traju godinama;
- Sadržina legata nije popisana, niti zavedena u ulaznu inventarnu knjigu;
- Predmeti nisu muzeološki obrađeni (ne postoje muzejski kartoni, nisu fotogranisani, klasifikovani u zasebne zbirke, ne postoji matična evidencija, kompjuterska evidencija);
- Legat nije publikovan niti katalogiziran;
- Predmeti su u lošem stanju, bez konzervatorske zaštite;
- Legat postoji u namenskom prostoru ali je zatvoren za posetioce;
- Predmeti se čuvaju van namenskog prostora u muzejskom depou;
- U radu legata se ne ukazuje u dovoljnoj meri na ličnost i delo darodavca;
- Potencijali koje pruža sadržina legata ne koriste se u dovoljnoj meri.⁸⁴

⁸⁴ *Ibid*: str. 264.

Za Bojanu Borić Brešković⁸⁵ suštinsko pitanje je u kojoj je meri legat obavezujući za onoga ko ga prima, odnosno da li je za jednog društvenog činioca neohodno da primi legat u celini ili bi sa kulturološke tačke bilo dobrobitno da se sa potencijalnim legatorom postigne dogovor da se delovi legata rasporede i u drugim ustanovama kulture. Poznato je da mnoge legatice čine zgrade ili stanovi zajedno s pokretnim materijalom, da je posećenost većine legata slaba, da su ulaganja u održavanje prostora nedovoljna, da sam sadržaj legata neretko ne sadrži najviše domete stvaralaoca, da bi delovi legata verovatnije živeli punim životom u drugim sredinama.

Legati se često primaju po principu *poklonu se ne gleda u zube*, tako da mnogi ne predstavljaju vredna dela. Uprkos svim navedenim negativnim situacijama, a svakako ih ima još, zbog već pomenutog nedostatka klauzule o kontroli, retka je ali ipak zabeležena pojava, da sam darodavac ili njegovi naslednici zatraže povraćaj poklona i da sud presudi u njihovu korist.

Legati danas imaju veliki problem s prostorom za samo čuvanje artefakata ali i za njihovo izlaganje. To se naročito odnosi na Muzej grada Beograda i na Muzeje pozorišne umetnosti Srbije i Vojvodine. Njihovi predmeti su često rasuti na više adresa, a potencijalni korisnici često ne znaju u kojoj instituciji se nalazi neki legat jer je nevidljiv za javnost. Posledice problema s deponovanjem je i (ne)mogućnost njihove adekvatne zaštite. Takođe, veliki su i troškovi njihove obrade i katalogizacije zbog čega često nema izloženih podataka o njihovim sadržajima.

Prvenstveni cilj funkcionisanja legatorstva i upravljanja legatima u Srbiji u kontekstu tranzicionih procesa je konstituisanje savremenih okvira za filantropiju i dobročinstvo. Period tranzicije uslovljen je nizom radikalnih društvenih promena u kojima često dolazi do destrukcije postojećih društvenih i ekonomskih sistema u ime neke maglovite budućnosti. „Sledećih godina ne možemo računati na sponzorstva, niti na filantropiju. Mi danas imamo mnogo legata koji nisu u funkciji i nerešenih pitanja, i

⁸⁵ Iz odgovora na Upitnik.

ne zna se da li će nešto poklonjeno društvu kao kapital u umetnosti kroz deset godina biti privatizovano i promeniti namenu«, reči su Milene Dragičević Šešić.⁸⁶

Marija Aleksić je mišljenja da u našem pravnom i kulturnom sistemu legat egzistira kao „neka vrsta nedovoljno artikulisane zadužbine koja ima svoju imovinu i ciljeve zbog kojih je osnovana, ali ne i puni pravni subjektivitet.“⁸⁷

Filip Brusić-Renaud⁸⁸ ističe da legati nisu pravna lica, za razliku od zadužbina i fondacija. U Beogradu je za legate zadužen Sekretarijat za kulturu. Od 10 legata u vlasništvu *Kuće legata*, testamentom je dobijen samo legat Ljubice Sokić; ostali legati dobijeni su putem ugovora o poklonu.

Indikativno je da legati nisu u zadovoljavajućoj meri prepoznati od strane našeg zakonodavca, uprkos svojoj plemenitoj svrsi. Aktuelni zakon o zadužbinama⁸⁹ ne spominje legate, a o preciziranju uslova za njihovo osnivanje, upravljanje i razvoj – da ne govorimo. U okviru poglavlja o nasleđivanju na osnovu zaveštanja (zaveštajno nasleđivanje), o legatima (isporuka) – videli smo – govori samo Zakon o nasleđivanju RS⁹⁰. Iz užeg pravnog ugla, ne dotičući njegovu kulturološku dimenziju, legatima se bavi Oliver Antić u knjizi “Nasledno pravo.”⁹¹ Prema Antiću, legat je jedan oblik “singularne sukcesije” (za razliku od univerzalne sukcesije). Sa pravnog stanovišta legatom se bavi, videli smo, Snežana Miladinović u svojoj studiji „Legat – kroz pravnu nauku i zakonodavstvo“.

Marija Aleksić smatra da takvo stanje zahteva od nacionalnih i lokalnih institucija kulture, postojećih zadužbina, fondova, fondacija i legata niz hitnih, trajnih i temeljnih aktivnosti kojima bi se obnovilo postojeće i razvila svest o filantropiji kao

⁸⁶ Marina Vulićević, (2009) Kultura se uči doživotno, *Politika*, 20. 03. 2009. Dostupno na: <http://www.politika.rs/sr/clanak/79854/Kulturni-dodatak/Kultura-se-uci-do-zivotno>, 20. mart, 2009. Pregledano dana: 1. 10. 2018.

⁸⁷ Marija Aleksić, *op. cit.* str. 96.

⁸⁸ Aktuelni direktor *Kuće legata*.

⁸⁹ *Zakon o zadužbinama i fondacijama*, Sl. glasnik RS", br. 88/2010 i 99/2011 – dr. Zakon. Dostupno na: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_zaduzbinama_i_fondacijama.html. Pregledano dana: 12. 10. 2018.

⁹⁰ *Zakon o nasleđivanju*, čl. 141–154.

⁹¹ Oliver Antić, (2009). *Nasledno pravo*, Pravni fakultet, Službeni glasnik, Beograd, str. 263.

bitnoj dimenziji budućnosti kulture srpskog naroda. Ova autorka legate naziva "nedovršenim zadužbinama". Iako teže ciljevima koji su društveno korisni, legati nažalost kao da nisu dovoljno zanimljivi zakonodavcu. Imovina je osnov nastanka, trajanja ili nestanka legata, ali u nas legati ne funkcionišu kao pravna lica, i, strogo uzevši, nemaju svoju posebnu imovinu. U organizacionom, materijalnom i pravnom smislu legat se naslanja na ustanovu kulture kojoj je pridodat. Ta ustanova dužna je da se pridržava polja aktivnosti koje je odredio legator, da čuva i uvećava imovinu i širi zračenje početne ideje. U našim uslovima, zbog spomenute pravne praznine, srećemo najrazličitije primere. Nije malo slučajeva zanemarivanja, pa i grubog gaženja volje zaveštaoca, ali ima i primera da legati i stvarno i simbolički funkcionišu u skladu sa odredbama zaveštanja.⁹²

"Način primanja poklona i legata nije jasno definisan zakonski, nedovoljno su određeni kriterijumi prihvatanja – smatra Ivana Simeonović Ćelić. – Često se događalo da pojedini predmeti potpadnu pod vlasništvo određenih institucija, po principu „poklonu se u zube ne gleda“, a da kasnije niko ne zna šta će s njima. Većina poklona i zaveštanja je „mrtvo slovo na papiru“, odnosno nemaju pravo mesto u kulturi. Problem predstavlja i nedostatak reprezentativnog prostora za izlaganje.”⁹³

Miodrag B. Protić, jedan od zagovornika i inicijatora formiranja Kuće legata, ovako oslikava legatorstvo u Srbiji u svojim memoarima (2009)⁹⁴: "U Vrnjačkoj Banji sam skicirao problem zaveštanja, legata, i posebno legat Marka Ristića, u Banji se trudim i da tu skicu pretvorim u studiju, istinu... Tek u njoj sam sudbinu legata razumeo kao znak krize srpskog društva. Oni gotovo programski nisu deo prosvetnog sistema. U svetu suprotno – ponekad su muzeji, a svagda njihova dopuna, prilog (doprinos) kulturnom identitetu. A naši zaboravljeni, nestali⁹⁵ – legati Tome Rosandića, Veljka

⁹² Uporedi: Marija Aleksić, *op. cit.* str. 97–98.

⁹³ Dragana Matović, (2014) Lubarda pod ključem, Crnjanski u kutijama, *Večernje novosti*, 2. februar 2014. Dostupno na: <http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:476306-Lubarda-pod-kljucem-Crnjanski-u-kutijama>. Pregledano dana: 1. 09. 2018.

⁹⁴ Miodrag B. Protić, (2009) *Nojeva barka* III, Beograd, SKZ, Beograd, (Glava dvadeseta- Nadrealna sudbina beogradskog nadrealizma – Legati, Legat Marka Ristića), str. 99–104.

⁹⁵ Protić navodi samo neke naslove iz beogradske štampe (1996-2014): "Zaturili vilu, izgubili ključeve i 187 slika (Tužna slika beogradskih legata – kako se krčme pokloni)" (1), *Blic*, 29. jul 2004; "Muzeje

Petrovića, Riste Stijovića, Flegela, Gvozdenovića, Lubarde, Čolakovića, Dobrovića, Tabakovića... Kulturna politika ne samo da ih nije uključila u sistem vaspitanja, već često ni sačuvala. Zašto? Na to pitanje mogu odgovoriti informativni i istraživački mediji I olakšati razumevanje gašenja tradicije zaveštanja XIX i prve polovine XX veka. O toj tradiciji svedoče i natpisi na pojedinim beogradskim palatama i grobljanskim spomenicima⁹⁶, ali oni objašnjavaju i zašto je vreme starih basnoslovnih poklona prošlo (knez Mihailo, Kolarac), a njihovog poricanja i prisvajanja novih došlo – postojeći su zapušteni i stali, prestali, a poneki i nestali... “

Protić se osvrće na nedavnu neslavnu sudbinu Legata Rodoljuba Čolakovića i Milice Zorić (Legat je bio ukinut, ali je srećom obnovljen). Muzeju savremene umetnosti vraćena je uprava nad ovim legatom. Pa legat Dobrovićev, koji je u drugoj polovini devedesetih “novim, aktuelnim” pristupom posiveo i začutao.⁹⁷ Zbog dugogodišnje rekonstrukcije Muzeja savremene umetnosti, Galerija Petra Dobrovića godinama je figurirala kao izložbeni prostor, da bi konačno 2017. godine pripala Kući legata na stručno staranje (odlukom Skupštine grada).

Miodrag B. Protić smatra da je Legat Marka Ristića tragična tema za Beograd, Srbiju i Evropu. Legat koji obuhvata vizuelnu produkciju grupe beogradskih nadrealista (1926-1939) i sadrži 78 umetničkih dela (crteža, kolaža, asamblaža i kolektivnih radova) iz zaostavštine Marka Ristića poklonjen je Muzeju savremene umetnosti. Ristićeva je želja bila da drugim, glavnim delom legata (arhiv i biblioteka od 10.000 kapitalnih knjiga, prepiska) upravlja Univerzitetska biblioteka. Utvrđeno je da je reč o najvećem dokumentacionom centru i arhivu pariskog i svetskog nadrealističkog pokreta.

pretvorili u stanove (Tužna slika beogradskih legata – kako se krčme pokloni”) (2), *Blic*, 30. jul 2004; “Zaturili 90 slika Petra Lubarde (Tužna slika beogradskih legata – kako se krčme pokloni”) (3), *Blic*, 31. jul 2004; “Kuća legata najbolje rešenje (Zašto pokloni Gradu čame u depoima)”, *Politika*, 4. jul 2005. i slično. Navodimo još neke naslove: “Ume li Beograd da primi darove?«, dopis I. S. Ćelić od 20. IX 1996.; “Baština u tami depoa i zaborava (Legati – balast ili dragocena riznica Beograda)”, *Borba*, 3. januar 1996; “Darovi pod ključem (Tužna priča o beogradskim legatima)”, 12. januar 1995; Matović, D., “Velikan zaboravljen i u ruinama: Propada legat Veljka Petrovića”, *Večernje novosti*, 24. avgust 2014. i sl.)

⁹⁶ Vidi: Bratislava Kostić, (1999) *Novo groblje u Beogradu*, JKP "Pogrebne usluge", Beograd, 1999.

⁹⁷ Vidi: Miodrag B. Protić, *op. cit*, str. 99.

Ristić je želeo da Univerzitetska biblioteka od njegovih knjiga i građe o nadrealizmu osnuje informativno-dokumentacioni centar nadrealizma i francuske književnosti. Međutim, po odlasku upravnice Stanije Gligorijević, novi upravnik Ivan Gađanski 1988. godine javlja Miodragu B. Protiću, predsedniku Upravnog odbora Legata, da Biblioteka nema sredstava za ovaj zamašan poduhvat. "Nije dakle zaostavštinu smatrao Markovim poklonom društvu, legatom, nego Markovom privatnom svojinom."⁹⁸

Nakon smrti Ristićeve supruge opasnost od rasturanja legata i ignorisanja oporuke Marka Ristića bila je očigledna. Protić je reagovao i zahvaljujući Nikši Stipčeviću SANU je preuzela onaj drugi, nelikovni, basnoslovni deo njegovog zaveštanja.⁹⁹ Stan Marka Ristića, prostor legata, biva dodeljen drugoj porodici! Gojko Tešić¹⁰⁰ naglašava da je Muzej srpskog nadrealizma mogao biti u stanu Marka Ristića i tako bi se Beograd upisao u listu važnih institucija moderne evropske kulture pa i svetske književne avangarde. Ali, nažalost, nije upisan uprkos silnim grehovima prema Crnjanskom, Rastku, Vinaveru, Nastasijeviću. "Neshvatljivo je da do danas niko od odgovornih nije preduzeo nikakve istražne radnje jer je reč o verovatno najvećem skandalu u srpskoj kulturi. Da li će odgovorni ući u trag onima koji su otuđili desetine Bretonovih pisama, nekih izuzetnih i retkih umetničkih vrednosti – ostaje nan da još, ko zna koliko vremena, čekamo na odgonetku."¹⁰¹

Politika je prelaz Markove biblioteke u SANU propratila tekstem "Legat satkan od snova". Pa ipak, i pored ogromne vrednosti, mnoge od Ristićevih knjiga su u derutnom stanju, gotovo pet hiljada bi se moralo ponovo ukoričiti i to zahteva nova velika sredstva kojih nema.

Skandal s nestankom (krađom) knjiga iz legata Danila Kiša u Biblioteci SANU brzo je zataškan. Naime, Kišova prva supruga Mirjana Miočinović je njegovu ličnu biblioteku poklonila SANU (prethodni dogovor sa Univerzitetskom bibliotekom nije urodio plodom). Iz te vredne kolekcije, nažalost, nestalo je oko 100 knjiga! U Kišovom

⁹⁸ Vidi: Protić, *op. cit.* str. 104.

⁹⁹ Ostaje sumnja da su arhiv i biblioteka bili pokradeni u razmacima između Markove, Ševine i Marine smrti.

¹⁰⁰ Gojko Tešić, Skandalozna tišina/ "Mržnja srpske tradicije, *NIN*, 8. jun 2006.

¹⁰¹ *Ibid.*

legatu se inače nalazi oko 3.000 naslova, piščeva pisaća mašina, pribor za pisanje, svećnjak, kao i figurice – rukotvorine koje je sam pravio.¹⁰²

Mnoge dragocene poklonjene biblioteke (ali i kolekcije slika i dr. umetničkih predmeta) zapuštene su i teško pristupačne. Zbog nedostatka prostora, a delom i zbog društveno-kulturne klime koja nije naklonjena ovakvom vidu dobročinstva, Univerzitetska biblioteka obavestila je javnost da ne može više primati biblioteke na poklon. „Otuda se mnoge dragocene biblioteke istaknutih stvaralaca i javnih delatnika, na osnovu kojih bi se mogao rekonstruisati ne samo njihov život već i duh vremena u kome su stvarali, često prodaju u antikvarnicama na komad, a u ponekom slučaju i kao stari papir, na kilogram! I taj podatak na svoj način svedoči o duhu vremena i bespuću na kome su se našli legati, kojima osim pravnog nedostaje i kulturni subjektivitet“.¹⁰³ Dodali bismo – i dignitet.

Za opstanak i dalji razvoj zadužbinarstva, naglašava Marija Aleksić, potrebno je poboljšati tretman ove delatnosti u poreskim propisima.¹⁰⁴ U izradi Zakona o zadužbinama i fondacijama (2010) korišćena je široka lepeza evropskih iskustava iz ove

¹⁰² M. S. SANU nadoknađuje ukradeno, *Politika*, 16. 06. 2009. Dostupno na: <http://www.politika.rs/scc/clanak/91563/SANU-nadoknađuje-ukradeno>. Pregledano dana: 20. 10. 2018.

»Srpska akademija nauka i umetnosti naknadno je kupila naslove koji su nestali iz biblioteke Danila Kiša koja je zaveštana ovoj instituciji, a u biblioteci, kao i u ostalim legatima, sada se vodi posebna kontrola i nadzor. Kiš je svoju ličnu biblioteku testamentom zaveštao SANU, ali je iz nje nestalo stotinu knjiga, 2003. godine, rekla je Mirjana Miočinović, nekadašnja Kišova supruga (...) Dodala je da i policiju očigledno ovakva vrsta prestupa previše ne zanima. Sa željom da se predmet privede kraju pozvali smo i »drugu stranu« i za komentar zamolili Milku Zečević iz biblioteke SANU. »Nema dve strane, jer je Akademija na istom zadatku kao i gospođa Miočinović. Na žalost svih nas, knjige jesu nestale, ali Akademija je odmah reagovala i podnela krivičnu prijavu 2004. godine. Ulažemo sve napore da se krivac pronađe i, što je značajnije, knjige vrate – rekla je naša sagovornica.«

Da li će se ikad završiti peripetije s Kišovom zaostavštinom...? Prema našim saznanjima, Kišova je želja bila da njegov legat baštini Univerzitetska biblioteka ali to se izjalovilo. Ni drugi pokušaj sa Bibliotekom SANU nije mnogo srećniji (nezvanično, knjige je otuđila osoba koja je bila zadužena za njihovu obradu, dala otkaz i otišla u inostranstvo!)

¹⁰³ Marija Aleksić, op. cit. str. 102.

¹⁰⁴ Vidi: *Ibid*, str. 102–106. Zakon o donacijama i humanitarnoj pomoći – *Službeni list SRJ*, br. 53/01, 61/01, Zakon o porezu na dohodak građana – *Sl. Glasnik RS*, 24/01, 80/02, Zakon o porezima na imovinu – *Sl. Glasnik RS*, 26/01, 80/02, Carinski zakon - "Сл. гласник РС", бр. 18/2010, 111/2012 и 29/2015.

oblasti, s posebnim akcentom na francusku, a naročito na nemačku praksu, koje su usklađene sa aktuelnim promenama društvenih okolnosti, pa i onih koje proističu iz tranzicije. Poreski tretman neprofitnih organizacija uređen je pozitivnim poreskim propisima (Zakon o donacijama i humanitarnoj pomoći, Zakon o porezu na dohodak građana, Zakon o porezima na imovinu, Carinski zakon). Iz navedenih odredaba zakona zaključujemo da mogućnost oslobađanja od poreza na poklon i carine nije predviđena kad je reč o poklonima od privatnih donatora.

U zakonodavstvima društava u kojima je filantropija na višem nivou nego kod nas, znatno su povoljnije poreske i druge pogodnosti koje država obezbeđuje pojedincima koji žele da deo svog bogatstva preliju na zadužbine i humanitarne fondove. Takve prednosti bitno utiču na brojnost i kvalitet rada filantropskih organizacija od kojih se, s druge strane, očekuje da – pošto su i same osnovane radi ostvarenja nelukrativnih ciljeva – budu zaštićene od zloupotreba (poreskih i drugih) transparentnošću rada, razuđenim mehanizmima unutrašnjeg nadzora i otvorenošću prema različitim segmentima javnog mnjenja.¹⁰⁵

Kad je u pitanju sfera legatorstva u potpunosti izostaju poreske olakšice.

Kada legator uslovljava svoj poklon opštim uslovima izlaganja, publikovanja i čuvanja – nastaju problemi. Mali broj ustanova, pogotovo imajući u vidu stanje u našoj kulturi, može to da ispuni. Legati su značajno kulturno dobro, predstavljaju i veliku materijalnu vrednost ali – onom kom su povereni – i priličan problem.

Mnogi ugledni Beograđani, kolekcionari, diplomate, političari, umetnici, svom su gradu darivali ono što su za života sakupili i (ili) stekli. Darivali su kuće, stanove sa pokućstvom i slikama, umetničke zbirke ili atelje, kako je uradio npr. vajar Toma Rosandić. Neki su postavljali stroge uslove, drugi su bili popustljiviji, a bilo je i onih koji su darivali bez ikakvih uslova – poput Olge Jevrić!¹⁰⁶

¹⁰⁵ Vidi: Marija Aleksić, *op. cit.*, str. 106.

¹⁰⁶ Vidi: Dragana Matović, Savo Popović, Legati i dalje bez rekonstrukcije, *Večernje novosti*, 13. 07. 2011. Dostupno na: <https://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:337867-Legati-i-dalje-bez-rekonstrukcije>. Pregledano dana: 14. 09. 2018.

Jelena Cvejn¹⁰⁷ koja je zadužena za odnose sa javnošću na Univerzitetu u Novom Sadu, napominje da pored privatnih fondova postoje i pokloni i legati i da Univerzitet Novog Sada svake godine nagrađuje najbolje studente i dodeljuje im stipendije. Međutim, kako navodi, veliki problem predstavlja činjenica što većina zadužbina samo na papiru pripada Univerzitetu.

Osim zaboravljenih i zapuštenih legata, naslednici legatora vode sporove sa onim institucijama kojima su darodavci zaveštali kolekcije. Sporovi se vode zbog nepoštovanja ugovorenih obaveza. – To znači da bi dve strane trebalo da se dogovore preliminarno, pre potpisivanja ugovora, o svim stavkama kako bi se predupredili potencijalni nesporazumi. – Poznata je neslavna sudbina legata najoriginalnijeg naivnog slikara XX veka, Ilije Bašičevića Bosilja (1895–1972). Naime, njegovi sinovi sudski dokazuju da opština Šid i muzej „Ilijanum“ ne ispunjavaju svoje obaveze u vezi sa statusom, prezentacijom i čuvanjem slika. „Ilijanum“ je funkcionisao, ali neregistrovan i bez svog novca, slike su izlagane, ali za Bašičeviće nedovoljno, čuvane su ali su obolevale od vlage. Naslednici su dobili spor i legat im je vraćen!¹⁰⁸

Problem koji prati Muzej grada Beograda od njegovog osnivanja 1903. godine - nedostatak izložbenog prostora, iznedrio je jedan, kod nas neuobičajeni, sudski spor. Akademski slikar Milan Obretković već dve i po godine traži da se legat njegove tetke, Darinke Smodlake koji je zaveštala Beogradu, vrati njemu, kao jedinom pravnom nasledniku. Darinka Smodlaka je ugovorom sa Muzejem grada Beograda ostavila zbirku od 63 eksponata (umetnička dela, nameštaj i srebrnina, mahom iz 19. veka) uz klauzulu da bude stalno izložena. S obzirom na to da legat već tri decenije leži u podrumu i da nikad nije izlagan, sinovac i jedini pravni naslednik podneo je tužbu zbog

¹⁰⁷ J. Stamenković, A imovinu ostavljam studentima, *Blic*, 31. 10. 2010. Dostupno na: <https://www.blic.rs/vesti/drustvo/a-imovinu-ostavljam-studentima/vekwsw>. Pregledano dana: 8. 09. 2018.

¹⁰⁸ Vidi: Dragorad Dragičević, Neslavna sudbina Bosiljeve zadužbine, *Politika*, 15. 03. 2007.

Januara 1971. godine Ilija Bosilj i predsednik Opštine Šid potpisuju ugovor o osnivanju Muzeja, a nekoliko dana kasnije slikar zapisnički predaje opštini 300 svojih slika. Skupština opštine maja 1971. godine donosi odluku o osnivanju Muzeja naivne umetnosti "Ilijanum". Vladali su polet i oduševljenje zato što Šid, pored prebogate zbirke velikog modernog slikara Save Šumanovića, dobija i zbirku, u svetu proslavljenog, naivnog slikara Ilije Bašičevića Bosilja.

nemara. U Muzeju grada Beograda se slažu da nije dobro što je ovaj legat, kao i mnogi drugi, daleko vredniji legati, daleko od publike, ali oni jednostavno trenutno nemaju prostor da to izlože.¹⁰⁹

Kuća namenjena za Muzej Nadežde i Rastka Petrovića u Profesorskoj koloniji u Beogradu godinama stoji zatvorena i prazna. Ova zadužbina, ni bezbednosno, ni mikroklimatski ne odgovara nameni umetničkog legata. Rođena sestra ovo dvoje velikana srpske kulture, Ljubica Luković, zaveštala je 1975. godine Narodnom muzeju svoj dom sa željom da tu budu izloženi vredni radovi i lični predmeti koji su pripadali slavnoj slikarki i znamenitom piscu. Ovaj poklon danas ima vlažne zidove koji onemogućavaju izlaganje i smeštaj vrednih dela.¹¹⁰ Osim radova Nadežde Petrović, u zbirci je i vredna kolekcija slika iz zbirke samog Rastka Petrovića, dela domaćih i stranih umetnika, kao i raznorodne umetničke, upotrebne i predmete kultura vanevropskih kultura koje je Rastko prikupljao, njegova afrička i meksička kolekcija. Dragocen segment legata predstavljaju epistolarna građa i rukopisi, crteži Rastka Petrovića, njegova biblioteka, gramofonske ploče i putopisni filmovi. U okviru legata čuvaju se i lični predmeti, porodične fotografije i uspomene iz života ovih značajnih umetnika, danas izuzetno dragoceni dokumenti za razumevanje i tumačenje različitih aspekata njihovih ličnosti i stvaralaštva.

Umetnički legati – darovi su koji se olako primaju, a teško održavaju. Dar koji je ostao iza velike slikarke Nadežde Petrović i njenog brata Rastka jasan je primer da u ozbiljnom poslu, ostavljanja, odnosno primanja legata, treba dobro “odmeriti snage”.

Nije svaka dobra namera darodavca i vredna muzeja. Zato u Skupštini grada Beograda postoji komisija¹¹¹ koja u saradnji sa stručnjacima procenjuje koji poklon

¹⁰⁹ Uporedi: D. B. M. Pokloni u – podrumu, *Večernje novosti*, 28. 06. 2010. Dostupno na: <http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:290285-Pokloni-u---podrumu>. Pregledano dana: 1. 06. 2018.

¹¹⁰ Dragana Matović, Vlaga ruši uspomene na Petroviće, *Večernje novosti*, 14. 08. 2014. Dostupno na: <http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:505487-Vlaga-rusi-uspomene-na-Petrovice>. Pregledano dana: 12. 06. 2018.

¹¹¹ Na sajtu Skupštine grada Beograda stoji da Sekretarijat za kulturu obavlja poslove koji se, između ostalog, odnose i na “određivanje uslova za prihvatanje poklona i legata gradu Beogradu; poveravanje poklona i legata grada Beogradu na čuvanje, korišćenje i prezentaciju...” Dostupno na: http://www.beograd.rs/cir/gradska-vlast/1996-sekretarijat-za-kulturu_2/. Pregledano dana: 10. 28. 2018.

treba primiti. Istovremeno, institucija kojoj je legat, kolekcija, zbirka namenjena mora dobro da proceni može li ispuniti sve zahteve koje pred nju postavlja legator. Kad su međusobne obaveze i prava dobro odmereni kao u slučaju Spomen - zbirke "Pavle Beljanski", ili Mamuzićeve zaostavštine - obe u Novom Sadu - legat dobro radi. U suprotnom loši ugovori s vremenom zatvaraju legat, nastaje propadanje i rasturanje baštine. To se dogodilo sa legatom Zorić - Čolaković na Dedinju, koji je posle mnogo godina sporenja i suđenja pripao Muzeju savremene umetnosti.

Legat Veljka i Mare Petrović¹¹², koji je pod okriljem Kuće legata od 2004. godine (a ranije je bio u sastavu Muzeja grada Beograda), decenijama tavori u problemima. Godinama prepušten zubu vremena, ovaj legat u Drajzerovoj ulici, na

Moramo primetiti da gradska komisija koja je trebalo da se bavi prijemom legata godinama nije funkcionisala, rad i članovi ove Komisije nisu transparentni, javnost nije upoznata s njenim radom.

¹¹² Dragana Matović, Velikan zaboravljen i u ruinama: Propada legat Veljka Petrovića, *Večernje novosti*, 24. avgust 2014. Dostupno na:

<http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/reportaze/aktuelno.293.html:506993-Propada-legat-Veljka-Petrovica>. Pregledano dana: 24. 09. 2018.

„Rešila sam s velikim zadovoljstvom da naš dom poklonim Muzeju grada Beograda, koji ga može štititi i koristiti po svom nahođenju. Stvari nisu jedina i glavna vrednost, već ambijent gde je on (V. P.) ostao duhom sa svima nama. Želim samo da u kući raspored bude trajno onakav kakav smo, za sobom, ostavili – ne menjajući ničemu mesto, jer je svaki predmet ovako namešten poprimio našu fizionomiju.“, rekla je Mara Petrović prilikom ustupanja svog doma.

„Sve je rastureno i polomljeno. Zidovi natopljeni garežom. Strah da se kuća ne zapali. Polomljene drvene roletne leluju. Staklo na ulaznim vratima zalepljeno – novinom. U potpunoj zapuštenosti ovog legata, na svetiljci na samom ulazu svila je gnezdo lastavica. – Nedaće doma prvog posleratnog direktora Narodnog muzeja i nepoštovanje volje darodavca počeli su još pre četiri decenije. Ideja Muzeja grada Beograda, kao i drugih sličnih institucija, bila je da u legate usele svoje zaposlene kako bi ih čuvali i održavali. Stanari vile Veljka Petrovića, smenile su se ovde četiri porodice, toliko su je sačuvali da se sve što dotaknemo bukvalno raspada. Naravno, ako nije ranije polomljeno. Marina želja da sve bude na svom mestu, kako su oni ostavili, u sadašnjim uslovima deluje tragikomično. Manja bi šteta bila da u kuću niko nije ušao od njihove smrti. Zub vremena je slabiji od furije koja je u protekle četiri decenije protutnjala kroz kuću u Drajzerovoj. Kuća u Drajzerovoj ulici navodno ne može da se rekonstruiše sve dok je u njoj bespravno useljeni stanar. Od Muzeja grada Beograda dobio je tu da živi samo godinu dana. Sa porodicom, suprugom, sinom, sada i snajom i unučićima, ostao je mnogo duže, sada ima stanarsko pravo.“

beogradskom Senjaku, propada rapidno. – Testamentarna želja Mare Petrović, supruge književnika Veljka Petrovića, nije ostvarena.

„Imamo problema sa bespravno useljenim stanarom u prizemlju - kaže Ksenija Samardžija, kustos Kuće legata.¹¹³ – Veljko i Mara su kuću opremali kao mali muzej, koji nikad nije zaživeo. Politikom useljavanja kustosa autentičnost tog ambijenta više ne postoji. Na osnovu fotografija pokušavamo da ga rekonstruišemo. Teško da ćemo u tome uspeti. Mnogo toga je zauvek izgubljeno.«

Petrovići su ostavili bogatu biblioteku od nekoliko hiljada knjiga. „Nedavno smo odneli 500 knjiga u Narodnu biblioteku Srbije na sterilizaciju. Knjige su bile na otvorenim policama, pa su ih dim i prašina veoma oštetili. Zbog bezbednosti zaposlenih i samih predmeta taj postupak je morao da se sprovede. Porodica Petrović je ostavila i vrednu zbirku umetničkih dela. Sve slike i crteži su konzervirani i restaurirani i sada su u našem depou. Među njima su dela Marka Čelebonovića, Petra Dobrovića, Save Šumanovića, Riste Stijovića, Zore Petrović.“¹¹⁴

Istorija jednog vremena bila bi sačuvana u ovom legatu: ne postoji osoba iz sveta umetnosti i kulture sa kojom Petrović nije bio u kontaktu. Svojevremeno raskošan dom sa razvijenim društvenim životom i dalje je prepun predmeta koje su Petrovićima poklanjali prijatelji. O njima se brižljivo starala Mara, ali nje više nema.¹¹⁵ - Pitamo se: da li je sve moralo da bude baš ovako? Ili je ovo društvena nebriga? Poslednji je čas da se nešto preduzme!

Kuća koja brine o 19 legata, a koja je, iako osnovana 1903. godine, doskoro (punih 115 godina) bila bez svoje zgrade, jeste Muzej grada Beograda¹¹⁶. Od ovog broja legata ugovorom o poklonu nije predviđeno da svi budu stalno izloženi i otvoreni za

¹¹³ *Ibid.* »Policija mu je zabranila da se greje na ugalj. On i dalje loži. Zbog toga smo angažovali čuvara. Da se kuća ne bi zapalila. Trudimo se da održavamo legat najbolje što možemo. Redovno ga čistimo, ali za ozbiljnu popravku novca nemamo.«

¹¹⁴ *Ibid.*

¹¹⁵ Veljko Petrović je bio prvi posleratni direktor Narodnog muzeja. Došao je na mesto Milana Kašanina. Malo je poznato da je on najzaslužniji što se Muzej danas nalazi na Trgu Republike. Pre toga se nalazio u zgradi u kojoj je danas Etnografski muzej.

¹¹⁶ M. T. Kovačević, Muzeju zgrada posle 120 godina, *Večernje novosti*, 12. januar 2018. Dostupno na: <http://www.novosti.rs/vesti/beograd.74.html:705834-Muzeju-grada-zgrada-posle-120-godina>

javnost. Predviđeno je da se povremeno izlažu i publikuju i, naravno, adekvatno čuvaju. Za publiku su otvoreni Muzej Ive Andrića, Muzej Jovana Cvijića, Muzej Paje Jovanovića, Legat Tome Rosandića i Legat Milana i Pave Sekulić .

Muzej grada Beograda stara se o pet nepokretnih legata – originalnih zdanja, sada muzeja u njegovom sastavu, među kojima postoje dva čije je stanje objekta problematično, mada su otvoreni za javnost – Muzej vajara Tome Rosandića i Muzej naučnika Jovana Cvijića.¹¹⁷ U oba slučaja, ne postoji nikakva pravna prepreka da bi se radovi na sanaciji zgrada izveli. Jedino što ometa taj posao jeste nedostatak novca. Uz dodatan problem – nedostatak ljudi koji bi stalno i uz adekvatnu stručnost radili u ta dva muzeja.

Muzej Tome Rosandića¹¹⁸ nastao je pošto je 1955. godine poznati skulptor testamentom ostavio kuću, dela i pokućstvo gradu Beogradu s namerom da to, nakon njegove smrti, postane zasebno odeljenje Muzeja grada. To se i obistinilo 1963. godine kad je objekat prvi put otvoren za javnost, uz objavljivanje kataloga dela na postavci. Muzej broji 513 Rosandićevih dela i oko 1000 drugih predmeta – ličnih stvari i dela primenjene umetnosti koji su pripadali njemu i njegovoj supruzi, takođe umetnici, fotografu. Dela su delimično u kući, delimično na konzervaciji a delimično u depoima. Pojedini crteži i slike su na konzervaciji, dok su skulpture uglavnom izložene. „Zgrada je od samog početka bila u dosta lošem stanju, više puta obavljani su sanacioni radovi, krećenje i zamena krovnog pokrivača. U kući nema grejanja ni zadovoljavajućih muzeoloških uslova. Ali, pošto je proglašena za spomenik kulture i pod zaštitom je Zavoda za zaštitu spomenika Beograda, kao i većina objekata koji potpadaju pod Muzej grada, to podrazumeva poseban način sanacije i rekonstrukcije.«¹¹⁹ Svako ko danas želi da poseti Muzej Tome Rosandića može to da uradi ili individualno ili u grupi, ali pre toga mora da se najavi Muzeju grada. Jer, stalno zaposlenog kustosa nema.

¹¹⁷ Milica Dimitrijević, Neophodna obnova Muzeja Jovana Cvijića i Tome Rosandića, *Politika*, 13. 07. 2011. Dostupno na:

<http://www.politika.rs/sr/clanak/184118/Neophodna-obnova-muzeja-Jovana-Cvijica-i-Tome-Rosandica>. Pregledano dana: 6. 09. 2018.

¹¹⁸ *Ibid.*

¹¹⁹ *Ibid.* Postupak je teži, duži i skuplji, rekla je Danica Jovović Prodanović (tadašnja direktorka) i dodala da će projekat postojećeg stanja s predlogom mera zaštite biti uvršten u plan za 2012. godinu.

Sredstva za Muzej Jovana Cvijića¹²⁰, izuzetne ličnosti nauke i kulture, osnovanog 1965. godine, za posetioce otvorenog 1968 godine, tražena su nekoliko puta. Njegova obnova jedan je od prioriteta Muzeja grada. „Projekat za sanaciju ovog objekta na Kopitarevoj gradini je završen i nadamo se da ćemo za sledeću godinu za njega dobiti sredstva i otvoriti radove. Došlo je do podzemnih voda, kuća je ugrožena, ima ozbiljnih pukotina i to mora statički da se reši. Bogata zbirka ovog muzeja je uredno vođena i, kako je tada rekla direktorka Danica Prodanović, permanentno se radi na konzervaciji onih predmeta kod kojih je to neophodno. Radno mesto kustosa za nauku ukinuto je odlaskom na tom mestu zaposlene osobe u penziju i taj posao, za sada, obavlja kustos namenjen drugoj delatnosti.¹²¹

Poseban problem s nepokretnim legatima koji pripadaju Muzeju grada su ljudi – kustosi. „Mi nemamo kustose koji bi tamo radili, a nemamo ni sredstva da angažujemo ljude na ugovor. Najzadovoljnija bih bila kada bi to moglo da se promeni, pa da svi ti muzeji rade kao što radi Muzej Ive Andrića, koji je živo mesto (Andrićev venac 8). Tamo imamo kustosa, kustosa pedagoga i spoljnog saradnika i godišnje se realizuje oko 100 programa. Prostor je mali, na prvom spratu, gotovo nevidljiv sa ulice ali veoma aktivan – objašnjava Prodanovićeva. Jer, kako ističe na kraju, očito je da je domaća publika inertna i da joj je teško da, bez dodatnog podsticaja, poseti i Muzej Paje Jovanovića, u Kralja Milana 21, a jasno je o kakvom je velikanu reč. Što znači da, pored sanacije nepokretnosti, posao animacije posetilaca mora da se radi stručno i konstantno. U suprotnom je obnova objekata uzaludna.«¹²²

Galerija Zorić – Čolaković na Dedinju je za javnost otvorena decembra 1980. godine i nalazi se u zgradi koju su Milica Zorić i Rodoljub Čolaković poklonili gradu Beogradu koji je upravljanje Galerijom poverio Muzeju savremene umetnosti. U sastavu Legata nalazi se zbirka od 92 dela najpoznatijih jugoslovenskih umetnika kao i zbirka stilskeg nameštaja, orijentalnih tepiha, stakla i procelana koja upotpunjuje ambijent enterijera. Katalog zbirke ove Galerije objavljen je 1980. godine. Predratna građanska vila na Dedinju, koja je posle Drugog svetskog rata data na korišćenje

¹²⁰ *Ibid.*

¹²¹ *Ibid.*

¹²² *Ibid.*

Čolakoviću kao značajnoj ličnosti tadašnje nove komunističke vlasti, postala je 90-ih još jedan tragičan slučaj miloševićevske tranzicije i tadašnjeg stanja u MSU.¹²³

Galerija je adaptirana 2010. godine i pretvorena u multifunkcionalan prostor namenjen održavanju različitih programa i aktivnosti. U periodu rekonstrukcije zgrade na Ušću, ovaj prostor je funkcionisao kao mini-muzej namenjen za realizaciju raznovrsnih programa iz oblasti moderne i savremene umetnosti, dizajna, arhitekture i filma.¹²⁴

Muzej primenjene umetnosti svojevremeno je dobio Legat Arse i Vere Milatović, muzeološki obradio zbirku, ali nije mogao da zadovolji postavljen uslov da bude izložen u posebnoj sobi kao izdvojena celina. Naslednici povlače legat, deo rasprodaju, a deo usmeravaju u Narodni muzej. Jedan broj legata smešten je u gradskim stanovima, zato što je darodavac insistirao da ambijent ostane autentičan, nedirnut. Ispunjavanje ovakve želje zahteva pojačano čuvanje: nekom od posetilaca uvek može da padne na pamet da “pokupi” koji vredan predmet za “drugu uspomenu”. Različiti zahtevi legatora tako često komplikuju situaciju.¹²⁵

Ponekad plemenitost onog koji daje legat liči zapravo na trampu. Legat - za penziju, na primer. Jedan od značajnih beogradskih legatora je u zamenu tražio penziju u visini plate (tada) saveznog javnog tužioca, s tim da je nasledi njegova žena, a posle žene i svastike koje su imale udela u formiranju darovane kolekcije. Zahtev je prihvaćen, pa tako ispada da je država dosta platila taj “poklon”. Ipak, najtragičnije je

¹²³ Otvorena Galerija-Legat M. Zorić i Čolakovića. Dostupno na:

<http://www.seecult.org/vest/otvorena-galerija-legat-m-zoric-i-colakovica>. Pregledano dana: 10. novembar 2010. Smenjivanje različitih zakupaca i njihov nemar doveo do ozbiljnih oštećenja prostora, kao i do različitih nestručnih preuređivanja unutrašnjeg i spoljašnjeg ambijenta. Davanjem u zakup firmama iza kojih je stajao kontroverzni biznismen Darko Ašanin, Legat je pretvoren u restoran polu-zatvorenog tipa s primesama kockarnice i bordela. Ašanin je i ubijen u dvorištu te vile u oružanom obračunu 1997. godine, a njegova udovica je neko vreme nastavila biznis. Legat je 1998. godine zatvoren, a nova uprava MSU je pokrenula 2001. godine sudski spor, zahtevajući da se zakupci isele i Legatu vrati osnovna funkcija. Dugotrajan i iscrpljujući sudski spor okončan je 2004. godine u korist MSU, nakon čega je započeta rekonstrukcija i adaptacija prostora.

¹²⁴ Vidi: <http://www.msub.org.rs/o-legatu-colakovic>.

¹²⁵ Vidi: Savo Popović, I dela ubijaju, zar ne, *Večernje novosti*, 10. novembar 2009. Dostupno na: <http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:256622-I-dela-ubijaju-zar-ne>. Pregledano dana: 20. 09.2018.

“ubistvo” umetničkog dela – neodgovornost zajednice koja prihvata legat, a zatim ga zanemaruje i prepušta hudoj sudbini. Tad kultura zemlje najviše i nepovratno gubi.¹²⁶

Mnoge zadužbine širom Srbije nisu obeležene, zapuštene su, a osnivački kapital iz koga bi se eventualno mogle obnoviti više ne postoji. O mnogima nema podataka, niti se zna gde ti podaci postoje. Time su obesmišljeni ciljevi i razlozi zadužbinara da njihova zadužbina na trajan način, označena njegovim imenom, služi budućnosti naroda.

I dalje traju kontroverze oko legata Olge Olje Ivanjicki. U Prvom opštinskom sudu u Beogradu vodi se spor povodom ambicija s više strana da se omete volja slikarke Olje Ivanjicki koja je svoje umetničke radove zaveštala gradu Beogradu. Slikarkina je želja bila da više stotina slika i drugih umetničkih dela ostavi u nasleđe Beogradu i da njena dela budu izložena u muzeju na Kosančićevom vencu da bi svi ljubitelji umetnosti mogli da se upoznaju s njenim bogatim stvaralaštvom. Ali, maratonska ostavinska rasprava je to zakomplikovala. Godine 2013. brigu o zaostavštini Olje Ivanjicki sud je privremeno dodelio Istorijском muzeju Srbije. Zbog odugovlačenja s rešenjem spora između Fonda Olge Olje Ivanjicki koji je slikarka osnovala za života i države, ni pitanje ateljea ni celokupne zaostavštine ne može da se reši.¹²⁷

Pravnik i diplomata Pavle Beljanski u Novom Sadu ima spomen-zbirku koja nosi njegovo ime i koja je, za razliku od većine drugih kolekcija, živo i dinamično kulturno mesto gde se pored stalne postavke nižu i aktuelne izložbe - po pravilu uvek nekako vezane za umetnike i dela koje čuva ovaj legat. Ovaj izuzetak potvrđuje pravilo o polumrtvim legatima prestonice. Beljanski je precizno pravnički „zapečatio“ sve što se tiče njegove zaostavštine. U ugovoru nije bilo „rupa“ koje bi nesavesni ili lakomi čuvari opšteg dobra mogli da iskoriste. (Možda zato što je legator bio pravnik!, što nam opet govori o važnosti funkcije onerata.) Ovo je verovatno “najživlji” legat!!¹²⁸

Idealan primer legata je Legat Cuce Sokić – tzv. „besteretni“ legat – slikarka je podelila svoje slike Kući legata (27 ulja na platnu), Narodnom muzeju (20 ulja), Muzeju savremene umetnosti (5), Srpskoj Akademiji nauka i umetnosti (1), Narodnom muzeju u

¹²⁶ Vidi: *Ibid.*

¹²⁷ Vidi: *Ibid.*

¹²⁸ *Ibid.*

Kragujevcu (6), Narodnom muzeju u Požarevcu (3), Narodnom muzeju u Kraljevu (4), Narodnom muzeju u Čačku (2), Narodnom muzeju u Kruševcu (2), Muzeju Rudničko-Takovskog kraja u Gornjem Milanovcu (1), Narodnoj biblioteci Srbije (2). Testament je zaključen 20. aprila 2007. godine.

Ugovorom o poklonu 1975. godine Irina Simić¹²⁹ je poklonila SIZ-u kulture Beograda (koji je zbirku poklonio Muzeju primenjene umetnosti) svoj legat. Ova kolekcija sadrži raznorodne predmete i „ni u kom slučaju ne predstavlja izuzetak među brojnim kolekcijama i zbirkama pokretnih predmeta u građanskoj svojini u Beogradu, ni po umetničkoj vrednosti svojih eksponata niti pak po brojnosti i zastupljenosti pojedinih autora“ (!), navedeno je još u uvodu kataloškog popisa predmeta iz 1976. godine. - Legat sadrži 194 predmeta: slike, nameštaj, tepihe, nakit, posude, srebrninu iz 19. veka (putir iz 17. veka), slike Stojana Aralice, Nikole Graovca, Olje Ivanjicki, Peđe Milosavljevića, Miće Popovića, Cuce Sokić, Milenka Šerbana. “Najveći deo dokumentacije vezan za ovaj legat nije sačuvan. S obzirom na to da su posle sklapanja ugovora postojali nesporazumi između Irine Simić i SIZ-a kulture Beograda, da posle smrti Irine Simić nije održana ostavinska rasprava, kao i na to da dokumentacija SIZ-a kulture Beograda o legatu nije sačuvana, niti je legat publikovan i izlagan, javile su se sumnje u to da li je stigao u muzej u celini. Srećom, moguće je, bez značajnih izuzetaka, povezati sadržaj sačuvanih kataloških popisa predmeta iz zbirke iz 1974, 1976. i 1980. godine s predmetima koji se danas nalaze u Muzeju.¹³⁰

U Požarevcu je 18. oktobra 1954. godine zaključen Ugovor o poklonu između darodavca Danice Pavlović Barili (majke) s jedne, i poklonoprimca, Gradske opštine Požarevac, s druge strane. (Ovaj Ugovor raskinut je između ugovornih strana 21. septembra 1957.) Darovane su dve kuće sa zemljištem, slike, biblioteka s nameštajem. Spisak je obuhvatao 718 radova čiji najveći deo danas čini okosnicu fonda Galerije Milica Pavlović Barili. “Nepouzdanosti podataka u ovom spisku umnogome je doprinela i sama Komisija koja je proizvoljno datirala nepotpisane radove ili su pak, greške nastale prilikom prekucavanja zapisnika. No, kao što se pokazalo, konsekvence

¹²⁹ Uporedi: Draginja Maskareli, Kolekcija srebrnine iz Legata Irine Simić u Muzeju primenjene umetnosti u Beogradu, *Zbornik/Muzej primenjene umetnosti*, br. 2, 2006. str. 31–39.

¹³⁰ *Ibid.*

su bile ozbiljne i dugoročne, jer se kataloški podaci koji egzistiraju u kasnijim studijama, katalozima i drugim stručnim publikacijama umnogome baziraju upravo na podacima navedenim u ovom Spisku.”¹³¹ Naime, zvaničan popis iz 1954. godine nije obuhvatio sve radove koje je Danica Pavlović popisala osam godina ranije. Požarevac se posle raskida Ugovora o poklonu 1957. godine suočavao s neprijatnom dilemom Danice Pavlović kojem gradu i muzeju u Srbiji će zaveštati neprocenjivo kulturno blago. Od 1955. do 1961. godine, kada je između Danice P. Barilli i Opštine Požarevac sklopljen novi Ugovor o poklonu, desetak Mileninih slika i mnoge neprocenjive porodične dragocenosti otkupili su beogradski muzeji (Muzej savremene umetnosti i Narodni muzej). Ovaj spisak predmeta iz Legata učinjen je mnogo sistematičnije (obiman je i iscrpan).

Legat je galantan gest onog koji poklon daje, ali i velika obaveza za onog koji ga prima. Kod nas se, kaže iskustvo, poklonjena umetnička dela rado primaju, ali ti darovi najčešće završe daleko od očiju javnosti - u depoima, arhivima, oronulim kućama i stanovima. Zbog besparice ili nebrige, tek mnogobrojni legati u Beogradu i Srbiji dramatično su zapušteni.¹³²

Indikativan je slučaj bivše fabrike „Sintelon” iz Bačke Palanke, koju je 2006. godine preuzela međunarodna kompanija „Tarket”. S obzirom na to da je „Sintelon” imao veoma vrednu kolekciju skulptura, ikona i slika, namera ovog preduzeća bila je da kolekciju pokloni Muzeju savremene umetnosti u Beogradu. Problem je nastao kada je država tražila da se na taj poklon plati porez. „Porez je iznosio 450.000 evra. To je bila previsoka cifra za nas pa smo odustali. Naša namera bila je da ovu vrednu kolekciju poverimo muzeju, upravo zato da bi je čuvali i izlagali.”¹³³ U zbirci se nalazi oko 60 slika, 18 ikona i devet skulptura, a najveći deo kolekcije čine dela Petra Lubarde i Rista Stijovića. Direktor Nikola Pavičić potvrđuje da su u kolekciji i slike Nadežde Petrović.

¹³¹ Jelica Milojković, Razmatranje problematike vezane za nesignirana i pogrešno datirana dela Milene Pavlović Barilli, *Muzeji*, br. 3, 2013. str. 49.

¹³² Vidi: Savo Popović, Dar uz sto glavobolja, *Večernje novosti*, 9.11. 2009. Dostupno na: <http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:256492-Dar-uz-sto-glavobolja>. Pregledano dana: 4. 09. 2018.

¹³³ Vidi: Marija Đorđević, Kolekcija bivšeg »Sintelona« odlazi u Galeriju Matice srpske, *Politika*, 10. 04. 2014. Dostupno na: <http://www.politika.rs/scc/clanak/289616/Kolekcija-bivseg-Sintelona-odlazi-u-Galeriju-Matice-srpske>. Pregledano dana: 20. 09. 2018.

Prema poslednjem dogovoru, umetnička zbirka „Tarketa” trebalo bi da bude data Galeriji Matice srpske na čuvanje, s mogućnošću izlaganja. Najzad je 17. 10. 2017. kolekcija poklonjena Galeriji Matice srpske uz angažovanje države koja je platila porez za donaciju (!). U normalnim državama kompanija bi bila stimulisana poreskom olakšicom za poklon a ne bi bila jos dodatno oporezovana (tj. bila joj zaprećena finansijska kazna).¹³⁴ U kolekciji su dela neujednačene vrednosti i teško će biti udomljena kao celina.

Da nije bilo spornog slučaja prodaje slika iz zbirke nekadašnjeg »Geneksa«, teško da bismo se ikada zapitali šta je sa ovom dimenzijom naše neuspešne tranzicije. I još više, gde je danas mesto umetnosti u društvenoj i korporativnoj hijerarhiji. Odgovor je kratak – nigde. “Danas, u vreme opšte apatije, siromaštva, krize u društvu, svi će se najlakše odreći – umetnosti. Ne prepozna je se njen smisao, društvena uloga”, reči su Žane Gvozdenović, kustosa Muzeja savremene umetnosti u Beogradu.¹³⁵

Domaća državna i društvena preduzeća najviše su kupovala slike pre tri ili četiri decenije. Logično je da su sedamdesete i osamdesete bile zlatno doba za kupovinu umetničkih dela – država je tada imala sluha za umetnost iako se ni tada nije baš lagodno živelo. Kad ih je sustigla tranzicija, te umetničke kolekcije postale su imovina preduzeća kao i svaka stolica, mašina i luster, i kako tumače u Agenciji za privatizaciju, o njima su dužni da se staraju organi upravljanja u preduzećima u restrukturiranju. Kad dobiju neophodnu saglasnost državnih organa i skupštine preduzeća, mogu da organizuju aukcijsku prodaju, a u tome Agencija za privatizaciju nema nadležnosti. Ipak, konkretan slučaj umetničkih dela u vlasništvu preduzeća „Generaleksport”,

¹³⁴ Kovačević, S., Kompanija Tarket poklonila kolekciju Galeriji Matice srpske, *Politika*, 17.10.2017. Dostupno na: <http://www.politika.rs/scc/clanak/390905/Kompanija-Tarkett-poklonila-kolekciju-Galeriji-Matice-srpske>. Galerija Matice srpske dobila je vrednu kolekciju umetničkih dela na poklon od kompanije »Tarket«, a premijerka RS Ana Brnabić, koja je tim povodom došla u Novi Sad, poručila je »da je to zadužbinarstvo kakvo nam u Srbiji nedostaje«.

¹³⁵ Vidi: Marko Miladinović, Umetničke kolekcije i tranzicija: Slike bivšeg vremena, *Biznis&Finansije*, br. 107, 2014. Dostupno na: <http://bif.rs/2014/05/umetnicke-kolekcije-i-tranzicija-slike-bivseg-vremena/>. Pregledano dana: 18. 09. 2018.

odnosno bivšeg „Geneksa”, koji je nedavno privukao pažnju javnosti, nešto je komplikovaniji.¹³⁶

Muzej savremene umetnosti je u više navrata bio uključen u procese evidentiranja i vrednovanja likovnih zbirki nekadašnjih državnih ustanova – počev od „Generaleksporta”, preko „Tarketa” („Sintelona”), kompanije „Progres”, banaka u stečaju, hotela u Arandjelovcu.¹³⁷

¹³⁶ Vidi: *Ibid.* U skladu sa Protokolom o saradnji, potpisanim između Ministarstva kulture i Agencije za privatizaciju, Agencija je početkom 2008. godine dostavila Ministarstvu spisak umetničkih dela ove kompanije, da bi se utvrdilo da li se među njima ima pokretnih stvari koje saglasno Zakonu o kulturnim dobrima imaju svojstvo pokretnog kulturnog dobra. Potom je, rešenjem Muzeja savremene umetnosti od 1.4.2008. godine, sastavljena lista umetničkih dela „Generaleksporta” koja imaju ovaj status. Iako je izgledalo da je sudbina zbirke odlučena, ona nije rešena ni sedam godina kasnije: Agencija za privatizaciju je 2.9.2013. godine donela rešenje kojim je odbijeno davanje saglasnosti na odluku nadležnog organa upravljanja kompanije „Generaleksport” o prodaji 165 umetničkih slika. Na ovo rešenje, kompanija je uložila žalbu Ministarstvu privrede, koje je 9.12.2013. godine donelo odluku o davanju saglasnosti za njihovu prodaju. Početkom aprila ove godine, prodaja je ponovo bila otkazana i to na sam dan zakazane aukcije 116 dela u „Geneksovoj” zgradi na Novom Beogradu, zbog „neophodnosti sprovođenja dodatne ekspertize dela, a na zahtev Ministarstva kulture i Ministarstva privrede”, kako je tada istakla v.d. direktora preduzeća Ljiljana Stojiljković. „Zbirka „Generaleksporta” je isuviše neujednačena. Ne može se reći da je nekvalitetna kao celina, jer ima odličnih dela, ali tu je mnogo i serijskih, komercijalnih radova, bez umetničke vrednosti”, kaže Žana Gvozdenović. To je tipična zbirka sa dobrom finansijskom osnovom, a bez koncepcije.

¹³⁷ Vidi: *Ibid.* Kustos MSU Žana Gvozdenović objašnjava kako izgleda taj proces: početak stručnog uvida predstavlja formiranje stručnog tima, odnosno komisije kustosa koji se bave odgovarajućim umetničkim periodom. Prema potrebi, uključuju se i konzervatori. Prave se popisi dela sa relevantnim muzejskim podacima, jer su popisi firmi nestručni za muzejske standarde. Posebno se prave spiskovi dela sa svojstvima kulturnog dobra, dakle sa umetničkim vrednostima od značaja za razvoj naše umetnosti. Potom se piše Izveštaj i donose rešenja o utvrđenju kulturnog dobra, koja se dalje prosleđuju. MSU kao nadležna muzejska ustanova nema obavezu da vodi računa o zbirkama po preduzećima u Srbiji, već o srodnim muzejskim zbirkama. Tek prema konkretnom zahtevu vrše se poslovi uvida i vrednovanja drugih likovnih zbirki, državnih i privatnih. Zadatak svakog vlasnika jeste da vodi računa o svojoj zbirci i da poznaje zakon. Najveću evidenciju ima Narodni muzej, jer je on centralna muzejska ustanove Srbije sa Centralnim registrom spiskova umetničkih dela. Svi drugi spiskovi rađeni prema zahtevu vlasnika, čuvaju se u arhivi muzeja. Da li je država odložila prodaju umetničkih dela u vlasništvu bivšeg „Geneksa” zato što nije bilo zainteresovanih ili regulativa nije bila uređena kako treba? Ili je u pitanju nepoverenje u

Na temu umetničke „zaostavštine” nekadašnjih državnih firmi govorio je i kustos Narodnog muzeja u penziji Nikola Kusovac. Prema njegovim rečima, najbogatije kolekcije su imale bivše državne banke (Beobanka, Investbanka, Slavija banka, Jugobanka i JIK banka), a skoro 500 njihovih umetničkih dela, od kojih su mnoga “bila umetničke vrednosti” rasprodato je na šest aukcija u periodu 2002-2006. godine. S obzirom na to da je tada bio konsultovan u vezi s procenom njihove vrednosti, Kusovac je odredio koja su dela “kulturno dobro od posebnog značaja”, odnosno za koja može da se primeni pravo preče kupovine od strane muzeja. »Praksa preče kupovine definisana je Zakonom o kulturnim dobrima iz 1994. godine i sprovodi se do danas – što ne znači da ne može da se zaobiđe, ali to je već kršenje zakona. Ovo pravo preneto je iz zakona o nekretninama, te je sigurno na neki način uvek postojalo, ali se sporadično primenjivalo i to češće kada se radilo o pojedinačnim delima”, kaže Žana Gvozdenović. Međutim, da bi se primenilo pravo preče kupovine, odnosno prvenstvo otkupa po predloženoj ceni (bez eventualnog aukcijskog licitiranja i podizanja cene), neophodno je i da zainteresovani muzeji imaju dovoljno raspoloživih sredstava, što nažalost najčešće nije slučaj. Za ostvarivanje prava preče kupovine neophodna su posebna sredstva jer muzeji neredovno dobijaju čak i minimalne budžete za redovan, planirani godišnji otkup. “Ta dela jesu javno dobro, pošto su ih otkupljivale državne firme državnim novcem. Zakonska regulativa bi to jednostavno mogla da dovede na svoje mesto – prema slovenačkom modelu ili srodnom Malroovom, francuskom modelu, sve je to nacionalna baština. Raspoređuje se po ustanovama zaštite prema hijerarhiji i prema potrebama zbirke. Ono što nije za zbirke muzeja Srbije, može i dalje biti zanimljivo na tržištu ili država može da ukrasi svoje prostorije. Plate radnika ne spadaju u ovu priču. Ozbiljna država naći će načina da proda bogatstva već sudski procesuiranih “velikih privrednika” i tako namiri radnicima zaostale plate. Slabo će ići ako se čeka na prodaju jedne po jedne slike”, zaključuje Gvozdenovićeva.¹³⁸

Dela akademika i slikara Milorada Bate Mihailovića (1923–2011), posle niza peripetija, dobiće svoje stalno mesto i postati dostupna javnosti u centru Pančeva, u

ispravnost procedure otkupa i formiranja cena? Besparica sigurno nije u pitanju. Kolekcionari uvek mogu da rotiraju svoja dela, a država već poslovično nema sluha.

¹³⁸ Vidi: *Ibid.*

galeriji koja će poneti ime velikog umetnika.¹³⁹ Prvi srpski umetnik koji je u Francuskoj napravio karijeru, doduše, imao je nameru da za života osnuje legat u Pančevu, gde su se i začele njegove moćne slikarske vizije, ali tu nameru nikako nije uspevao da realizuje.¹⁴⁰

¹³⁹ B. Đorđević, Pančevo dobija Galeriju Milorada Mihailovića. *Večernje novosti*, 27. februar 2015. Dostupno na: <http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:535941-Pancevo-dobija-galeriju-Milorada-Mihailovica>. Pregledano dana: 20. 09.2018.

Potpisani ugovor između Mihailovićeve Fondacije i gradske uprave, omogućiće da se, posle neophodne skupštinske procedure i javnih nabavki, otvori takvo mesto u Ulici Žarka Zrenjanina 1, u prostoru od oko 200 kvadrata, i time se, ipak, ostvari slikareva želja da rodnom gradu na Tamišu zavešta svoja platna. Galerija će imati prostor za izlaganje Mihailovićevih dela, ali i dela drugih umetnika, postojaće spomen-soba sa stalnom postavkom njegovih ličnih predmeta, a deo će biti adaptiran i za povremeni boravak slikara iz drugih gradova i inostranstva. Ovu Fondaciju su osnovali naslednici Bate Mihailovića, potomci njegove sestre Olge - njena kćerka Svetlana i unuk Nemanja Smičiklas koji je sa mesta upravitelja Fondacije i potpisao ugovor sa gradonačelnikom Pančeva Pavlom Radovanovim. Mnoge Mihailovićeve slike stigle su u međuvremenu iz Pariza u Beograd, i sad su u vlasništvu porodice. Predviđeno je da Fondacija Pančevu ustupa na korišćenje celokupni umetnikov fundus u sledećih 20 godina, sa mogućnošću da se saradnja produži. Kako je zaostavština velika i obuhvata više od 2.000 dela, Smičiklas je objasnio da je nemoguće na jednom mestu, u jednoj postavci, prikazati sve što je Mihailović uradio. Zato je plan da se publici tokom godina radovi prikazuju kroz tematske izložbe. Biće to, po njegovim rečima, prilika da javnost vidi poznate slike ali i crteže, fotografije i arhivsku građu koji dosada nisu viđeni.

¹⁴⁰ Vidi: *Ibid.* Čak je, kako je govorio za "Novosti", na kraju od te ideje digao ruke. Nekadašnje pančevačke vlasti obećavale su mu kuću-muzej u kojoj je Mihailović nameravao da objedini svoje i stvaralaštvo svojih prijatelja, svetskih slikara. Sve je palo u vodu, kao i raniji pokušaj da sličnu zamisao ostvari u Beogradu. Govorio je tada slikar da su u Maroku spremni da ga oberučke prihvate i naprave mu ono što se uzalud trudio da osvane u Srbiji.

– Još 1991. Bata Mihailović je saopštio da postoji mogućnost da ostavi rodnom gradu legat svojih slika, prepiske i drugog materijala. Tada smo i napisali prvi protokol o saradnji. Pošto je došlo do promene vlasti, to nije realizovano – kaže za "Novosti" Srđan Mirković, bivši gradonačelnik Pančeva. Cela priča, po njegovim rečima, aktuelizovana je 2007. godine, kada je sačinjen novi dokument kojim je slikar još jednom potvrdio nameru da ostavi legat u kome bi građani mogli da vide njegovo delo i gde bi se sačuvala uspomena na njegov rad. – Bata je hteo da to ne bude mrtav legat, samo izložbeni prostor, već živo mesto, na kome će se okupljati umetnici, pokretački prostor za sve. Do smrti je bio preduzimljiv i pun elana kao mladić, i stalno govorio da neće da bude samo neka muzejska priča - podseća Mirković. Veliki slikar, po njegovim rečima, nije u testamentu predvideo da ostavlja legat, i zbog toga se

Da li je društvu, zajednici važno da jedan legat živi, ili da (sačuvan?) tavori u mraku? Da li su ovom društvu uopšte potrebni, važni, legati i pokloni? Na ovo pitanje trebalo bi da kulturna politika Republike Srbije da jasan i nedvosmislen odgovor.

Kada su ugovorom realno i dobro odmerene obaveze i prava onog kome je legat namenjen, posao je lakši.¹⁴¹ Za legat je važno da živi, što je i cilj onog koji ga daje. Najbolji je primer Spomen-zbirka Pavle Beljanski, koja svojim aktivnostima naprosto cveta na radost ljubitelja umetnosti, a i samog Beljanskog ako sve to “vidi” odozgo. Toma Rosandić, naš veliki vajar, autor čuvene kompozicije “Igrali se konji vrani” ispred Skupštine, mogao bi – za razliku od Beljanskog – da plače! Jedva da neko zađe u njegovu predivnu kuću sa pravim ogromnim vajarskim ateljeom, slikama, skulpturama, primenjenom umetnošću koje je zaveštao Beogradu.¹⁴²

3.4. Kuća legata

Kuća legata je institucija koja ima jednu od najvažnijih uloga kad je u pitanju rešavanje problematike legatorstva u Beogradu i posredno Republici Srbiji. Odlukom Gradske skupštine 2004. godine u Beogradu je osnovana institucija Kuća legata sa ciljem čuvanja, stručne obrade i izlaganja legata poklonjenih Skupštini grada Beograda od 1955. godine do danas. Takođe, uloga Kuće legata je stimulisanje i restauracija institucije darivanja, sakupljanje artefakata vezanih za poznate i znamenite ličnosti 20. i 21. veka, sistematsko vođenje brige o svim pokretnim i nepokretnim poklonima datim Skupštini Beograda, rekonstrukcija, adaptacija, promena namene u smislu nove ili dopunske namene legata u saradnji sa ustanovama kojima su do tada legati povereni na staranje, kao i formiranje Dokumentacijskog centra o beogradskim legatima.¹⁴³

sada osniva galerija. To je naglasila i Jasmina Večanski, gradska većnica za kulturu i informisanje, koja je podsetila da nije postojao pravni okvir za osnivanje legata.

¹⁴¹Savo Popović, Dar uz sto glavobolja, *Večernje novosti*, 9.11. 2009. Dostupno na: <http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:256492-Dar-uz-sto-glavobolja>. Pregledano dana: 26. 09. 2018.

¹⁴²*Ibid.*

¹⁴³ Vidi: <http://www.kucalegata.org/>. Pregledano dana: 22. 09. 2018.

U proteklom periodu Kuća legata je prihvatila deset, već postojećih (preuzetih iz Muzeja grada Beograda) ili novoosnovanih legata koji su u potpunosti ili delimično prikazani publici: Legati Veljka i Mare Petrović, Petra Lubarde, Nedeljka Gvozdenovića, Olge Jevrić, Rista Stijovića, Milenka Šerbana, Milene Jevtić Ničeve Kostić, Ljubice Cuce Sokić, Olge Jančić. U skorije vreme muzej je udomio legat Koste Bogdanovića, a pridružena mu je i Galerija Dobrović (ranije u sastavu MSU). Nadamo se da će u dogledno vreme Kuća legata brinuti i o poklonjenoj kolekciji Jarmile Vešović.

Kuću legata, instituciju od značaja za grad Beograd, osnovala je 2004. godine Skupština grada Beograda. Sedište ustanove je u Knez Mihailovoj ulici broj 46. Nastala kao plod višedecenijske inicijative umetnika, intelektualaca, stručnjaka i darodavaca, Kuća legata ima za cilj rešavanje složene problematike legata i poklona datih Beogradu. Na sajtu Kuće legata stoji i ovo: »Kuća legata će preuzeti stalnu brigu o legatima radeći kako na pravnoj regulativi u oblasti legatorstva uz poštovanje volje legatora, tako i na poboljšanju uslova staranja, čuvanja i zaštite legata, njihovom otvaranju za javnost, njihovoj popularizaciji i na prezentaciji predmeta iz legata u skladu sa savremenim muzeološkim standardima. Kao ustanova, Kuća legata posvećena je stimulisanju i restauraciji institucije darodavstva. Još jedan bitan cilj njenog osnivanja je prijem novih legata i poklona. Posebna briga će se posvetiti budućim legatima koji će se poklanjati gradu Beogradu na osnovu novih kriterijuma i posebnog Pravilnika o njihovom prijemu, kao i prijemu pojedinačnih poklona i manjih zbirki. Time bi se vredna zaostavština značajnih ličnosti dodatno zaštitila i, na širem polju, podsticalo darodavstvo, koje je u Beogradu, zbog dugogodišnje nerešene situacije na ovom polju, praktično zamrlo. Kuća legata će sistematski voditi brigu o svim pokretnim i nepokretnim legatima poklonjenim Skupštini grada Beograda. To podrazumeva njihovu rekonstrukciju, adaptaciju, tehničko i muzeološko opremanje, zaštitu umetničkih predmeta, kao i donošenje odluke o mogućoj novoj ili dopunskoj nameni legata, a sve u saradnji sa ustanovama kojima su legati do formiranja Kuće legata bili povereni na čuvanje i staranje. Na osnovu koncepcije rada Kuće legata, njen prevashodni interes je sakupljanje umetničkih artefakata vezanih za 20. i 21. vek umetnika, kolekcionara ili ličnosti koje su svojim

delovanjem ostavile značajan trag u kulturnom, naučnom i javnom životu, kao i anonimnih darodavaca vrednih kolekcija.”¹⁴⁴

U okviru vizije i misije Ustanove kulture-Kuće legata, između ostalog, predviđeno je ustanovljenje stalne izložbe umetničkih dela iz beogradskih legata, postojećih i novoprimitljenih, kao i formiranje dokumentacionog centra koji bi sakupljao sve važne činjenice o legatima u Beogradu, Srbiji i svetu.¹⁴⁵ – Stalna izložba legata, nažalost, nikada nije postavljena. Rad dokumentacionog centra Kuće legata, ispostavilo se, tek je u povoju.

»Kuća legata je preduzela mere neophodne za ispunjavanje uslova pod kojima bi mogla da postane ustanova zaštite ili ustanova kulture od nacionalnog značaja«, reči su tadašnje direktorke Ane Veljković. »Tokom 2013. godine nastaviće se zalaganje da Kuća legata postane muzej i da na taj način reši svoj formalno-pravni status.¹⁴⁶ - Kuća legata ni do danas nije dobila status ustanove zaštite – muzeja.

Statut *Kuće legata*¹⁴⁷ donet je 8. marta 2013. godine i po njemu pretežna delatnost *Kuće legata* je delatnost muzeja, galerija i zbirki. Prema ovom Statutu, Ustanova razvija i primenjuje savremene standarde u izlaganju, konzervaciji, restauraciji i zaštiti legata; razvija komunikaciju sa slušaocima iz oblasti zaštite kulturnog nasleđa; organizuje izložbe legata i predmeta legata u Beogradu, Srbiji i inostranstvu; prikuplja, evidentira, istražuje, obrađuje i arhivira umetničke i druge predmete iz legata; kataloški uređuje, inventariše i vodi dokumentaciju o čuvanju i izlaganju predmeta iz legata; stručno procenjuje vrednost umetničkih i drugih predmeta koji mogu postati deo legata ili legat; proširuje svoj fond putem prijema novih legata; publikuje i prikazuje rezultate u oblasti zaštite i izlaganja kulturnih dobara, a posebno

¹⁴⁴ Sa sajta Kuće legata: <http://www.kucalegata.org/onama.html>. Pregledano dana: 22. 09. 2018.

¹⁴⁵ *Ibid.* “Stalna izložba biće sačinjena od već postojećih predmeta iz legata, a kako je Galerija okrenuta novim legatorima i novi predmeti će biti uključeni u stalnu postavku. U sastav Kuće legata, osim galerijskog prostora, spadaju i biblioteka sa čitaonicom, sala za predavačku, tribinsku, muzičku i scensku delatnost, filmske, video i DVD projekcije, dokumentacioni centar koji će sakupljati i čuvati sve relevantne činjenice o legatima u Beogradu, Srbiji i svetu, kao i depo za čuvanje umetničkih eksponata. Za realizaciju stalne postavke biće angažovan tim stručnjaka iz različitih oblasti.”

¹⁴⁶ Iz razgovora s tadašnjom direktorkom *Kuće legata* Anom Veljković, 2014.

¹⁴⁷ Vidi: <http://www.kucalegata.org/dokumenti/statut.pdf>.

legata; prati i unapređuje stručni i naučno-istraživački rad u oblasti kulturno-umetničkog nasleđa, a pre svega legata itd.

Mnoštvo legata u Beogradu valjalo je organizovati i s tim ciljem je formirana Kuća legata. Ova ustanova, kao što smo rekli, udomljuje 10 legata, od kojih 2 (Risto Stijović i Veljko Petrović) nisu dostupna za javnost. Problemi koji u ovom trenutku stoje pred Kućom legata, prema rečima direktora Filipu Brusića-Renoa su nedostatak zaposlenih (zbog aktuelne zabrane zapošljavanja u kulturi), loše stanje nekih nepokretnih legata; Galerija u Knez Mihailovoj, sedište Kuće legata, vapi za rekonstrukcijom.¹⁴⁸

Planovi Kuće legata su: otvaranje Galerije Petra Dobrovića (ovaj legat je ranije bio u sastavu Muzeja savremene umetnosti, a 2017. godine osnivač – Skupština grada Beograda dodeljuje ga Kući legata); postavljanje 8 dela Olge Jevrić na Topličinom vencu; takođe, Tejt galerija u Londonu je zainteresovana za dela Olge Jevrić; Izložba dela Petra Lubarde u našem kulturnom centru u Parizu.¹⁴⁹

Legat je poklon koji sa sobom nosi mnogo pratećih elemenata. "Nije to samo materijalna i kulturna vrednost, već i duboko emotivna. Ulazite u prostor intime jednog života, pa treba razmisliti kako ga sačuvati i na koji način ga prikazati i oživeti, privući posetioce. Odatle se razvija logika legata. Sledeći poduhvat je da se prezentuje ličnost legatora, na koji način je njegov život svedočio važne stvari, njegova istorijska uloga, da se sačuva autentičnost vremena, odnosno prostora. Na kraju sve to predstaviti publici na kulturnan, verodostojan, zanimljiv način. To je polazni problem legata", objašnjava kustos *Kuće legata* Ksenija Samardžija. Ona napominje da treba razumeti i da je Beograd preopterećen velikim brojem legata. Pored kuća, tu su i predmeti, zbirke koje su stare i kompleksne. Ogromna finansijska sredstva se izdvajaju za njihovo očuvanje."¹⁵⁰

¹⁴⁸ Vidi: Filip Brusić-Renaud, *Kulturni centar*, (TV RTS 10. oktobar 2018.) / Legati, ur. Jasmina Vrbavac. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=ZCi88YsvBAQ>. Pregledano: 16. 10. 2018.

¹⁴⁹ Vidi: *Ibid.*

¹⁵⁰ Vidi: Dušan Veselinović, Legat Veljka Petrovića – oličenje tretmana koji kultura ima u Srbiji. 28. 10. 2018. Dostupno na: <http://www.kucastil.rs/pocetna/legat-veljka-petrovica-olicenje-tretmana-koji-kultura-ima-u-srbiji.-> Pregledano dana: 20. 11. 2018. Ovaj tekst nastao je u okviru projekta "Zaboravljeni srpski legati" koji je sufinansiran iz budžeta Republike Srbije – Ministarstva kulture i informisanja.

"Legat je velika obaveza koja može da se pretvori u opterećenje ako se ne starate o njoj na vreme. Nedavno je formirana komisija koja će da odlučuje o tome šta Grad prima kao poklon, koju količinu predmeta, koji broj radova. Komisija će na odgovarajući način praviti odabir nepokretnosti i pokretnosti koje su od vitalnog značaja za Grad. Ako se pokloni neselektivno primaju, postaju opterećenje. Da se to ne bi desilo treba angažovati stručni kadar koji će time da se bavi, zatim obezbeđenje, tim ljudi koji će da održava taj prostor, kao i lokaciju gde će te predmete smestiti jer ne dobijate uvek i kuću uz zaostavštinu", objašnjava Ksenija Samardžija.¹⁵¹

Legat Veljka i Mare Petrović

Legat koji je Mara, supruga Veljka Petrovića poklonila gradu Beogradu Ugovorom o poklonu 28. 05. 1970. godine Kuća legata primila je na staranje od Muzeja grada Beograda 7. 06. 2007. godine. Nepokretni legat književnika, akademika i višegodišnjeg upravnika Narodnog muzeja – Veljka Petrovića (1884–1967), sastoji se od reprezentativne stambene vile sa pripadajućim pokućstvom, vrednom likovnom zbirkom (Sava Šumanović, Marko Čelebonović, Risto Stijović, Sreten Stojanović, Marko Murat, Zora Petrović i dr.) i bogatom bibliotekom od oko 3000 knjiga. Biblioteka, klavir, 900 rukopisnih jedinica (prepiska: Ivo Andrić, Slobodan Jovanović, Paja Jovanović, Petar Dobrović i dr.), slike iz 19. i prve polovine 20. veka, antikvarni nameštaj, srebrnina i drugi predmeti činili su dom Veljka i Mare Petrović u Dražerovoj 32. Kuća se nalazi u okviru kulturno-prostorne celine Topčider koja je utvrđena za kulturno dobro od izuzetnog značaja. Restauracijom i konzervatorskim tretmanima započet je tretman zaštite likovne zbirke, fotografija iz 19. veka, rukopisne i arhivske građe.¹⁵² Vila na Senjaku, propada, legat nije u funkciji.¹⁵³

¹⁵¹ *Ibid.*

¹⁵² Vidi: Dragana Matović, Propada legat Veljka Petrovića, *Večernje novosti*, 24. avgust 2014. Dostupno na: <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/reportaze/aktuelno.293.html:506993-Propada-legat-Veljka-Petrovica>. Pregledano dana: 24. 09. 2018.

¹⁵³ Vidi: Dušan Veselinović, *op. cit.*

"Saobraćajni institut CIP je procenio da bi sve popravke koštale oko 460.000 evra. Jedna od zamisli je da se kuća pretvori u višenamenski objekat, da se od tavanskog prostora napravi rezidencijalni deo gde bi književnici odsedali kad dođu u Beograd na određene skupove i događaje, dok bi deo u prizemlju bio

Legat Petra Lubarde

Ovaj legat, (poklonjen 1974. godine), otvoren je 23. decembra 2014. godine u obnovljenoj vili na Dedinju u kojoj je živeo uticajni slikar koji je značajan broj svojih dela zaveštao Beogradu. Od 57 slika koje je umetnikova supruga Vera Lubarda poklonila gradu Beogradu na osnovu ugovora, pronađeno je svega 24. Specijalna gradska komisija ušla je u Lubardinu kuću u julu 2008. godine kako bi ustanovila stanje i popisala dela, a od tada je urađeno mnogo, s obzirom da se kuća nalazila derutnom stanju. Osim Lubardinih slika i crteža, u Legatu je izložen i deo nameštaja, štafelaj, radni sto, porodične fotografije. Proces rekonstrukcije vile u Iličicevoj vodila je proteklih godina Kuća legata, koja je tokom 2014. godine organizovala i obeležavanje 40 godina od smrti Petra Lubarde (1907–1974–2014), slikara snažnih, emotivnih kompozicija epskih razmera, koji je uveo jugoslovensko slikarstvo 50-ih godina 20. veka u novo razdoblje savremene umetnosti. Legat Petra Lubarde primljen je u izuzetno lošem stanju – zatečeni predmeti bili su devastirani i ugroženi usled godina nemara i nebrige. Popis umetničkih dela započet je kada su se za to stekli zakonski uslovi, na osnovu ugovora koji je još 1974. godine zaključen između Grada Beograda i Vere Lubarde. Intervencijom Kuće legata i gradskih službi, sačuvan je i konzerviran ukupan likovni materijal, nameštaj i deo arhivske građe (pisma, beleške, skice, lična dokumenta, fotografije, kalkovi i dr).¹⁵⁴

Procedura obnove legata kao i sami radovi, zajedno sa restauracijom dela pronađenih u kući i pokućstva, trajali su od 2008 godine, kada je komisija Sekretarijata za kulturu Skupštine grada Beograda ušla u prostor nekoliko meseci nakon smrti Lubardine supruge Vere, do 2014. godine kada je legat otvoren.¹⁵⁵ Objekat je

izložbeni – sa zaostavštinom Veljka i Mare Petrović. Sprat bi bio radni prostor gde bi se promovisala književnost (npr. književne večeri). Kafe-knjižara bi bila u delu otvorenom ka dvorištu, dok bi suteran služio kao depo. Vrt bi mogao biti prelep, pa bi se i on iskoristio na najbolji mogući način", kaže direktor Kuće legata Beograd Filip Brusić-Renaud.

¹⁵⁴Vidi: Otvoren legat Petra Lubarde, *See cult*, 23. 12. 2014. Dostupno na: <http://www.seecult.org/vest/otvoren-legat-petra-lubarde>. Pregledano dana: 24. 09. 2018.

¹⁵⁵ Vidi: M. Dimitrijević, Legat Petra Lubarde otvara vrata posle trideset godina, *Politika*, 15. 12. 2014. Dostupno na: <http://www.politika.rs/scc/clanak/313530/Legat-Petra-Lubarde-otvara-vrata-posle-trideset-godina>. Pregledano dana: 24. 09. 2018.

multidisciplinarni, sastoji iz administrativnog dela, u kojem se nalaze zaposleni Kuće legata i galerijskog prostora, radionica i sala za projekcije.

Legat Nedeljka Gvozdenovića

Slikar Nedeljko Gvozdenović (1902–1988) poklonio je 29.04.1980. godine gradu Beogradu svoju imovinu i 562 svoja dela za koja je 1981. godine određeno da budu smeštena i izlagana u Knez Mihailovoj br. 46. Ovo nije jedini primer poklona koje je Nedeljko Gvozdenović učinio, jer je svoja dela poklonio i Srpskoj akademiji nauka i umetnosti i gradu Mostaru. U junu 2007. godine, beogradska Kuća legata ugovorom preuzima staranje o ovom legatu.¹⁵⁶

Legat Olge Jevrić

Prvi novi legator Kuće legata postala je vajar, akademik Olga Jevrić (1922-2014) koja je 10. 02. 2006. godine Ugovorom o poklonu darovala Kući legata svoje 44 skulpture izvedene u feri-oksidu, gvožđu, cementu, terakoti i patiniranom gipsu. Jezgro ovog legata, osim nekoliko ranih portreta i nekoliko radova iz poznijih faza stvaralaštva, čine skulpture sa prve samostalne izložbe Olge Jevrić održane u galeriji ULUS-a na Terazijama u Beogradu 1957. godine.¹⁵⁷

Legat Rista Stijovića

Na osnovu Ugovora o poveravanju na čuvanje, održavanje i staranje o umetničkim delima zaključenog između Grada Beograda i Kuće Legata, aprila 2011. godine formirana je stručna Komisija za popis predmeta-sadržaja Legata Rista Stijovića (1894-1974). Popisom je obuhvaćeno 45 skulptura koje čine deo umetnikove zaostavštine o kojoj se prethodno starao Muzej grada Beograda. Primljeni predmeti u drvetu, mermeru i bronzi obuhvataju tematske interpretacije Stijovićevih najsnažnijih ostvarenja: prikazi životinja, nežni ženski likovi, memorijalni reljefi i portreti. Stijović je Beogradu zaveštao svojih 100 radova, kuću u kojoj je živio sa suprugom Žanom (iz čuvene porodice Dišan), atelje, pripadajući alat, crteže, radne skice, biblioteku i

¹⁵⁶ Vidi: <http://www.kucalegata.org/legati/nedeljkogvozdenovic.html>

¹⁵⁷ Vidi: <http://www.kucalegata.org/aktivnosti/2012/skulptura.html>

nekoliko radova drugih umetnika. Upravo ta celovitost omogućava pregled i dozvoljava Kući legata dalji stručni rad na izučavanju i popularizaciji dela jednog od naših najznačajnijih vajara.¹⁵⁸

Kao i legat Veljka Petrovića, i legat Rista Stijovića u lošem je stanju i oba dele istu sudbinu – nikada nisu bili otvoreni za javnost a sanacija još uvek nije moguća jer grad Beograd i dalje vodi dugogodišnje sporove sa stanarima u pomenutim objektima.¹⁵⁹

Legat Milenka Šerbana

Porodica Milenka Šerbana (1907–1979) – supruga Sonja i kćerka Nada, Ugovorom o poklonu 2006. godine darovala je Kući legata 62 predmeta iz zaostavštine Milenka Šerbana: 35 umetničkih slika, crteža i scenografskih skica Milenka Šerbana, 18 slika njegovih savremenika i 9 predmeta primenjene umetnosti.¹⁶⁰

Legat Milene Jevtić Ničeve Kostić

Legat koji je Milena Jevtić Ničeva Kostić (1943), slikar, kreator lutaka, kostimograf i scenograf poklonila 2007. godine Kući legata, predstavlja reprezentativnu celinu od 30 radova koji nas vode kroz različite epohe i discipline slikarčinog stvaralaštva. Izborom radova iz ciklusa Krojački saloni, Popravke čarapa, Životinje, Glave, Žita – oranice – vode, Izbušeno nebo i Cvetanje, rađenih u tehnici ulja na platnu, kao i radova na papiru, predstavljen je celokupan dosadašnji slikarski opus umetnice.¹⁶¹

Legat Ljubice Cuce Sokić

Ovaj legat poklonjen je testamentom Ljubice Sokić (1914–2009) godine 2009. i to je jedini pravi legat u vlasništvu Kuće legata. S obzirom i na to da je bila jedan od tvoraca ideje Kuće legata, ovoj ustanovi i gradu Beogradu ostavila je svoj legat

¹⁵⁸ Vidi: <http://www.kucalegata.org/legati/ristostijovic.html>

¹⁵⁹ Vidi: M. Dimitrijević, Legati Rista Stijovića i Veljka Petrovića i dalje zatvoreni, *Politika*, 11. 07. 2011. Dostupno na: <http://www.politika.rs/scc/clanak/183991/Legati-Rista-Stijovica-i-Veljka-Petrovica-i-dalje-zatvoreni>. Pregledano dana: 26. 09. 2018.

¹⁶⁰ <http://www.kucalegata.org/aktivnosti/2015/legatmilenkaserbana.html>

¹⁶¹ <http://www.kucalegata.org/legati/milenajnk.html>

koji se sastoji od 27 reprezentativnih dela nastalih između 1965–1985. godine. Koliko je ova slikarka bila veliki zagovornik legatorstva, a i sama veliki legator, svedoči činjenica da je veliki broj svojih dela ostavila i Galeriji SANU, Narodnom muzeju, Muzeju savremene umetnosti i mnogim drugim muzejima širom Srbije.¹⁶²

Legat Olge Jančić

Vajarka Olga Jančić (1929–2012) poklonila je gradu Beogradu legat koji sadrži dela iz njenih ranih i poznijih faza, u bronzi, kamenu i gipsu. Ugovor o poklonu između naše poznate vajarke i grada Beograda potpisan je 20. oktobra 1993. godine i u njemu se nalazio precizan spisak dela koja je ona sama pažljivo odabrala i koja su ilustrovala sve faze njenog stvaralaštva, od 1945–1992. godine. Nakon njene smrti, 25. oktobra 2012. godine, ugovor je mogao da bude ispunjen. Međutim, na pravosnažnost tog ugovora se čekalo do 2017. godine jer gradska komisija koja je trebalo da se bavi prijemom legata nije bila oformljena. U prvobitnom tekstu bilo je navedeno 90 radova ali je nakon popisa 2015. godine, koji je sprovela Kuća legata, ustanovljeno da nedostaje sedam skulptura. Konstatovano je da su one najverovatnije nestale prilikom provala u atelje i kuću Olge Jančić gde su sve vreme bile smeštene.¹⁶³ Legat je konačno ugledao svetlo dana izložbom skulptura pred publikom u Galeriji Kuće legata u Knez Mihajlovoj ulici 27. aprila 2018. godine.¹⁶⁴

Legat Koste Bogdanovića

Marko Bogdanović, sin Koste Bogdanovića (1930–2012) koji je bio vajar, istoričar umetnosti, likovni kritičar i pedagog, poklonio je "Kući legata" 2012. godine zbirku očevih dela koja sadrži najuspelije skulpture (u drvetu, bronzi, terakoti), reljefe, slike, crteže.

¹⁶² <http://www.kucalegata.org/legati/ljubicasokic.html>

¹⁶³ Vidi: M. Dimitrijević, Legat Olge Jančić na proleće pred publikom, *Politika*, 24. 12. 2017. Dostupno na: <http://www.politika.rs/sr/clanak/395123/Legat-Olge-Jancic-na-prolece-pred-publikom>. Pregledano: 18. 09. 2018.

¹⁶⁴ Vidi: A. K. Legat Olge Jančić, *Politika*, 27. 04. 2018. Dostupno na: <http://www.politika.rs/sr/clanak/402748/Legat-Olge-Jancic>. Pregledano dana: 16. 09. 2018.

Galerija Petra Dobrovića

Ova galerija potpala je pod ingerenciju Kuće legata 2017. godine. Smeštena je u samom centru Beograda u ulici Kralja Petra br. 36 na IV spratu, u zgradi u kojoj je umetnik živeo. Upravo na ovom mestu se čuva glavnina umetnikovog opusa koji nam ukazuje na njegov značaj u srpskoj modernoj umetnosti. Galeriju je 1974. godine osnovao Grad Beograd kojem je zbirku poklonila umetnikova porodica (supruga Olga i sin Đorđe). Tada je galerija–legat poverena na stručno staranje Muzeju savremene umetnosti u Beogradu. Muzej je bio nadležan za Galeriju sve do 2017. godine, kada je Kuća legata dobija na stručno staranje (ponovo odlukom Skupštine grada). Ova izuzetna zbirka broji ukupno 1407 umetničkih dela od čega: 360 ulja na platnu, 14 akvarela, 19 pastela, 29 tempera i 955 crteža kao i 30 umetničkih dela drugih autora.¹⁶⁵

Nakon mnogobrojnih problema s postojećim legatima koje je grad Beograd prihvatio (preko 60) tokom osme decenije 20. veka, Nedeljko Gvozdenović i Ljubica Cuca Sokić pokrenuli su inicijativu osnivanja institucije koja bi se brinula o legatima. Godine 1982. u Beogradu je potpisan »Dogovor o sprovođenju jedinstvene politike prihvatanja, čuvanja, održavanja i izlaganja poklona i legata«¹⁶⁶ od strane Skupštine grada Beograda, s jedne strane i većine značajnih beogradskih muzeja: Istorijskog arhiva Beograda, Biblioteke grada Beograda, Jugoslovenske kinoteke i Zavoda za zaštitu spomenika kulture Beograda. Učesnici Dogovora utvrdili su proceduru postupanja s legatima, kao i kriterijume za prihvatanje poklona. Navedeni su sledeći zajednički kriterijumi za prihvatanje poklona odnosno legata: "1. da poklon, odnosno legat po svojoj umetničkoj, kulturnoj odnosno istorijskoj vrednosti predstavlja doprinos razvoju i širenju kulture; 2. da u značajnoj meri doprinosi upotpunjavanju i zaokružavanju pojedinih umetničkih odnosno istorijskih celina ili umetničkih pravaca u organizacijama zaštite i 3. da je vezan za značajan istorijski događaj odnosno istorijsku ličnost."¹⁶⁷

¹⁶⁵ <http://www.kucalegata.org/galerijapdobrovica.html>

¹⁶⁶ Dogovor o sprovođenju jedinstvene politike prihvatanja, čuvanja, održavanja i izlaganja poklona i legata, *Sl. list grada Beograda*, br. 6, 1982, čl. 5, str. 417–418.

¹⁶⁷ Vidi: *Ibid.*

Iz ovog Dogovora se vidi da je materija poklona i legata objedinjena problemski,¹⁶⁸ odnosno, od tada i stručna javnost pod legatom u kulturološkom smislu podrazumeva sve poklone, pa i one ostavljene testamentom. I generalno, u bibliotekama, muzejima, arhivima, kinoteci – svugde se govoreći o legatima misli pre svega o poklonjenoj građi. Možda je najbolji primer Kuća legata koja u svom sastavu ima samo jedan pravi legat – legat slikarke Ljibice Cuce Sokić.

Tom prilikom je prvi put verifikovana zamisao da se za potrebe izlaganja legata u Beogradu otvori zajednička galerija: »Učesnici dogovora su se saglasili da poklone odnosno legate koji se sastoje od pokretnih stvari iz oblasti likovnih umetnosti izlažu, po pravilu, u zajedničkoj galeriji u Beogradu koju će za te potrebe na osnovu utvrđene koncepcije otvoriti grad Beograd, pod uslovima iz ugovora s darodavcem ili legatorom«, s tim da se “izuzetno, kada su predmet poklona, odnosno legata stvari koje su vezane za život i rad ličnosti značajne za umetnost, nauku ili istoriju, radi očuvanja autentičnosti ambijenta, mogu izlagati u prostorijama vezanim za tu ličnost, po prethodno dobijenoj pismenoj saglasnosti svih učesnika dogovora.”¹⁶⁹

Mada Dogovor iz 1982. godine insistira na usvajanju jedinstvenih kulturnih i umetničkih kriterijuma za prihvatanje poklona i legata, ovaj akt ne ulazi u sadržaj prava i obaveza između zaveštaoca i primaoca. Najslabija strana Dogovora i praktično njegova nesprovodljivost je u predviđanju suviše velikog broja učesnika u sprovođenju tzv. jedinstvene politike. Pomak u sagledavanju sfere legata je iznošenje ideje o osnivanju zajedničke galerije legata u Beogradu.¹⁷⁰ – Sudeći po problemima s kojima se legati u Beogradu i dalje suočavaju, malo toga iz ovog dogovora je realizovano, a ideja

¹⁶⁸ Vidi: *Ibid.* čl. 2 i 3: „Učesnici dogovora saglasni su da predmet poklona ili legata mogu biti nepokretnosti i pokretne stvari koje su zbog svojih umetničkih svojstava ili istorijskog značaja od interesa za kulturu i istoriju Beograda i šire društvene zajednice. Pod poklonom u smislu ovog dogovora podrazumeva se sticanje stvari iz prethodnog člana koje darodavac bez naknade trajno poklanja i predaje u državinu učesniku dogovora. Pod legatom u smislu ovog dogovora podrazumeva se sticanje stvari iz prethodnog člana koje zaveštalac u skladu sa zakonom ostavlja učesniku dogovora po osnovu testamenta.«

¹⁶⁹ *Ibid.* čl. 10

¹⁷⁰ *Ibid.*, čl. 10.

o zajedničkom izložbenom prostoru ostvarena je više od dve decenije kasnije (2004), ali ne u potpunosti ni danas (nema stalne postavke).

Uvidom u obimnu dokumentaciju o formiranju Kuće legata¹⁷¹ saznajemo bitne momente, ključne tačke u sprovođenju ovog nauma. Nakon Dogovora, Skupština Grada Beograda donosi »Uputstvo o uslovima i načinu prihvatanja, čuvanja, održavanja i izlaganja poklona i legata u vlasništvu grada Beograda«,¹⁷² (1993), koje je u bitnim delovima identično ranijem Dogovoru. U propratnom aktu ovog Uputstva¹⁷³ između ostalog stoji da grad Beograd nema zakonske obaveze da ova pitanja uredi posebnim aktom jer se poklon, odnosno legat može prihvatiti ili odbiti bez donošenja posebnog akta; da bi propisivanje uslova za prihvatanje poklona ili legata po prirodi odnosa između poklonodavca i poklonoprимca bilo neprimereno, jer se radi o ugovornom odnosu u kome je neophodna saglasnost ugovornih strana o svim bitnim elementima konkretnog ugovora.

Najugledniji predstavnici starije posleratne generacije umetnika (Nedeljko Gvozdenović, Petar Lubarda, Risto Stijović, Olga Jančić) već su bili zaveštali svoja dela gradu ili su bili spremni da to učine ukoliko budu utemeljeni propisi i donet zakon o legatima. Ovim legatima pridružili bi se i opusi Ljubice Sokić, Stojana Čelića, Miodraga B. Protića, Milenka Šerbana i mnogih drugih umetnika. Potreba za *Kućom legata* aktuelizovana je odlaskom znamenitih ličnosti čija su dela još na okupu a nebrigom i neblagovremenim reagovanjem pretila je velika opasnost da ona budu razvejana bez traga, kao što je to bio slučaj s Lubardom i Milunovićem.

Juna 1993. godine u Pančevu je održan simpozijum na republičkom nivou "Legati i budući legati u Srbiji" s važnim zaključcima i daljim smernicama.¹⁷⁴ U proleće

¹⁷¹ Do ove dragocene građe, dokumentacije (dugogodišnja prepiska sa gradskim vlastima 80-ih i 90-ih godina XX veka, novinski članci tokom dve decenije, elaborat Miodraga B. Protića) došla sam zahvaljujući predusretljivosti i ljubaznosti Ivane Simeonović-Čelić.

¹⁷² Vidi: *Službeni list grada Beograda*, 7/1993, 9/1994.

¹⁷³ Vidi: Republika Srbija, Grad Beograd-Gradska uprava, Sekretarijat za kulturu, VI-02 br. 63-57/95 -25. 04. 1995. g. Beograd.

¹⁷⁴ Vidi: *Glasnik, Prilozi za nauku, umetnost i kulturu*, br. 5, 1994. str. 3. Organizator skupa bio je Narodni muzej u Pančevu. U organizacionom odboru simpozijuma bili su: Vera Jovanović, Ksenija Marković, Irina Subotić, Svetlana Mihajlović, Branko Lazić.

1995. godine organizovan je sastanak u Skupštini grada kojem su prisustvovali Miodrag B. Protić, Dragoslav Srejšević, Irina Subotić, Olga Jančić, Ljubica Sokić i Ivana Simeonović Ćelić. Ustanovljen je Odbor za formiranje ustanove “Kuća legata i poklona u vlasništvu grada Beograda” 14. juna 1995. i naloženo je Miodragu B. Protiću, Ivani Simeonović-Ćelić i Irini Subotić da daju predlog o funkcionisanju Kuće legata. U ime Odbora njegov predsednik Miodrag B. Protić Skupštini grada dostavlja elaborat “Problem legata i potreba osnivanja Galerije legata u Beogradu” 13. 12. 1995. godine – na koji nikad nije dobijen odgovor. Odbor nikad nije sazvan, legati su “zaboravljeni”. Čitave dve decenije ništa konkretno nije urađeno po ovom pitanju. Navešćemo jedno od tipičnih pisama članova Odbora gradskim vlastima: “Zbog aktuelnih višedecenijskih problema s postojećim legatima a i onim izuzetno vrednim i spremnim za moguću donaciju najljubaznije vas molim, u svoje ime i svih istomišljenika i boraca za očuvanje kulturne baštine, da po ko zna koji put iz početka krenemo u procedure iznalaženja mogućnosti za ostvarenje onoga što je kulturni svet i svet sa tradicijom već davno uradio.”¹⁷⁵

U dvadesetoj glavi trećeg toma svog memoarskog spisa “Nojeva barka” (2009.) Miodrag B. Protić opisuje neslavnu sudbinu legata ostavljenih gradu Beogradu. Skupština grada donela je 14. juna 1985. godine rešenje o Odboru za formiranje ustanove “Kuća legata”, za čijeg je predsednika, na predlog SANU, imenovan upravo Protić. Prihvativši ovu inicijativu, Protić je, piše, odgovorio studijom o politici legata, s tipologijom ovih ustanova, analizom svetskih iskustava, paralelama s domaćim prilikama i tsl. Odbor se nikada nije sastao, a Protićevoj studiji zameo se trag. Marija Aleksić pokušala je da uđe u trag ovom elaboratu u Sekretarijatu za kulturu, nažalost, neuspešno.¹⁷⁶

¹⁷⁵ Iz pisma Ivane Simeonović Ćelić Gradskoj upravi od 20. 11. 2001. god.

¹⁷⁶ Vidi: Marija Aleksić, *op. cit.*, str. 98.

O elaboratu sam pokušala da razgovaram sa Miodragom B. Protićem nekoliko meseci pre njegove smrti 2014. godine. Nažalost, nije uspeo da ga pronađe. Sreća mi se ipak osmehnula: Ivana Simeonović-Ćelić pružila mi je na uvid celokupnu pozamašnu dokumentaciju o osnivanju Kuće legata. Ova bogata dokumentacija svedoči o upornoj borbi za formiranje jedne Galerije legata grupe izuzetnih kulturnih poslenika koji su se godinama, čak decenijama bezuspešno obraćali gradskim i republičkim ocima (tu su, između ostalih ministri kulture Željko Simić i Đoko Stojičić, pomoćnik ministra Jovan Despotović,

Po Protićevim rečima,¹⁷⁷ “Studija je sadržavala: Uvod, Tipologiju legata: kao velike celine – muzeji; kao manje celine u prostoru poklonodavca; kao zbirke i pojedinačna dela koja su uključena u zbirke muzeja... Naveo sam sve važne legate, od Teslinog muzeja, Cvijićeve zaostavštine njegovog doma, do Andrićevog i Ristićevog legata. O načinima i uslovima posmatranja legata. Osnivanje galerije legata i zgrade. Slično Gran paleu i Pti paleu u Parizu, pošto nijedan muzej ne može skinuti svoju postavku da bi prikazao neku veliku izložbu određenog legata .”

Najbitnije stavke iz elaborata Miodraga B. Protića

Navešćemo najvažnije stavke iz Elaborata Miodraga B. Protića:¹⁷⁸

1. Razlozi pokretanja pitanja legata su praktični i kulturni. Praktični su u nedostatku prostora u muzejima koji ih zato ne mogu ni primati, ni *lege artis* čuvati, još manje ozbiljno proučavati i izlagati. U tome što je poslednji trenutak da se u zemlji zadrže dragocene zbirke i celine, često i izuzetno značajne, pre nego što se nasleđem i prodajom izdele, raspu, i na legalan ili ilegalan način napuste zemlju. Kulturni razlozi su u potrebi njihove potpunije evidencije, zatim sabiranja, konzervisanja i obrade; u podstreku imalaca da ih ustupaju društvu koje prima moralnu obavezu da ih izloži, prouči, publikuje.
2. Za legate koji se primaju sa autentičnim životnim i radnim prostorom (kućom, stanom) koji se ne prenose u muzej, formirati komisiju sastavljenu od muzejskih eksperata i predstavnika Grada, koja bi ih pregledala, procenila njihovu kulturnu vrednost; dala odgovarajuće predloge o mogućnostima da se u njih smeste i vežu za određene ustanove; odlučila šta da se učini s legatima pogrešno primljenim, kako ih učiniti korisnim.

gradonačelnik Nebojša Čović, Gorica Mojović, Tanja Petrović i Nada Popović-Perišić iz Sekretarijata za kulturu, sekretar Sekretarijata za kulturu Bojana Borić-Brešković, Milenko Kašanin iz Skupštine grada i dr.). Slikovito je novinar Savo Popović opisao napore šačice entuzijasta : »Kako koja ekipa dođe na vlast, a oni kuc-kuc na vrata!«

¹⁷⁷ Vidi: Miodrag B. Protić, (2009-2011), *Nojeva barka III*, Beograd, SKZ, str. 107–108.

¹⁷⁸ Elaborat “*Problem legata i potreba osnivanja Galerije legata u Beogradu*” Miodraga B. Protića od 13. 12. 1995. godine

3. Za legatate koji se poklonom prenose u muzeje ili galerije – opet putem komisije utvrditi jednoobraznost i kriterijume njihovog primanja, stanje primljenih legata.

4. Novoosnovana Galerija legata bila bi zajednička ustanova Grada i Republike, odnosno postojećih muzeja, komponovana od materijala i delova zbirke koje muzeji nisu mogli uneti u postavku, niti *lege artis* čuvati u depou. Ova koncepcija isključuje neposredno poklanjanje zbirci Galeriji legata i Galeriju vidi kao funkcionalno i prostorno produženi deo postojećih beogradskih muzeja koji ne mogu očekivati ni ozbiljnu dogradnju a kamoli nove zgrade. Muzeji bi, dakle, zadržali svojinu nad eksponatima koje ustupaju Galeriji. Ovo oprezno rešenje logično je za početak da bi se sačuvala jaka veza s muzejima u pogledu upravljanja, izlaganja i naučnog proučavanja. Galerija bi, dakle, imala vid kompleksnog muzeja, retko zanimljivog i velikog, iz koga bi se, kada kulturni sistem bude stvoren i ukorenjen, verovatno mogle – kao u razvijenom svetu – izdvajati celine kao novi specijalni muzeji.

5. Razlozi ovakvog rešenja su:

- U nedostatku prostora; većina muzeja smeštena je u neprikladnim zgradama koje nemaju ni prave depoe, ni dovoljno izložbenih dvorana; posledice su u odsustvu želje vlasnika vrednih zbirke da ih u takvim okolnostima poklanjaju i prepuštaju anonimnom propadanju i zaboravu.
- U omogućavanju da se ono što sami muzeji ne mogu više prema pravilima struke da drže, izlažu i čuvaju – aktivira i proučava, iznese iz tame.
- U moralnom podsticanju vlasnika zbirke; ako bi se njihove kolekcije u Galeriji čuvale, izlagale i proučavale, a ne odmah spuštale u podrum, razumno je pretpostaviti da bi ih rado poklanjali
- U kulturnom imperativu da se možda u poslednjem trenutku iz jedne već osiromašene sredine zaustavi odliv vrednosti
- U očiglednoj racionalnosti organizacije Galerije: Pored upravnika, tim stručnjaka bio bi sastavljen od po jednog eksperta iz muzeja koji u Galeriji ima legat
- U načinu upravljanja i programiranja: upravnik bi upravljao sa Savetom stručnih predstavnika ili direktora svih muzeja čiji se legati u Galeriji izlažu

- Galerija legata nije bila zamišljena kao nova institucija kulture, već kao ojačanje i dopuna postojećim muzejima.¹⁷⁹

Kao što smo već rekli, na elaborat Odbora za formiranje ustanove “Kuća legata i poklona u vlasništvu grada Beograda” – “Problem legata i potreba osnivanja Galerije legata u Beogradu” od 13. 12. 1995. godine nikad nije odgovoreno. Tek 2004. godine Skupština grada Beograda osnovala je Kuću legata, ustanovu od značaja za grad Beograd sa ciljem da se brine o svim pokretnim i nepokretnim legatima ostavljenim gradu od 1955. godine do danas.

“Uslov prijema poklona – legata Nedeljka Gvozdenovića 1980. godine gradu Beogradu bio je da zgrada u Knez Mihailovoj 46 postane galerija ne samo njegovog, već i drugih legata – Kuće legata. Splet raznovrsnih okolnosti učinio je da je obećanje dato Gvozdenoviću pregaženo; da se zgrada dugo koristila za druge namene; da je sam legat čekao u depoima na sporadična izlaganja. Da je ime Gvozdenovićevo postalo lozinka njegovih saboraca, kolega, učenika. Ideja Kuće legata postajala je sve više san, jedan od neostvarivih snova izmučene srpske muzeologije. Gvozdenović nije imao kuću; kuća nije imala ni Gvozdenovića ni druge legate.”¹⁸⁰ Sa osnivanjem Kuće legata 2004. ovaj san ipak postaje stvarnost.¹⁸¹

Što se tiče izlagačke politike i prakse Kuće legata, izložbe se u izložbenom prostoru u Knez Mihailovoj¹⁸² priređuju povremeno, stalna postavka legata nikad nije ustanovljena.

Donet je Pravilnik o prijemu novih legata Kuće legata, 2006,¹⁸³ kojim je utvrđena definicija pojmova (legat, predmet legata, legator, legatar, onerat), vrste i kvalitet legata koji se primaju, kriterijumi, uslovi i procedura prijema novih legata.

¹⁷⁹ *Ibid.*

¹⁸⁰ Reči tadašnje, prve direktorke Kuće legata Ane Popović Bodroža iz *Kataloga izložbe dela iz legata Olge Jančić i Nedeljka Gvozdenovića* (maj-jul 2008)

¹⁸¹ U tezi je korišćen rad Ane Popović Bodroža, *Kuća legata: osnivanje i izložbe legata (2004-2009)*. U pitanju je habilitacioni rad za zvanje višeg kustosa u Narodnom muzeju u Beogradu (ispit je položen 23. 10. 2013)

¹⁸² Po našim saznanjima i uvidu, prostor u Knez Mihailovoj 46 je neuslovan (prokišnja, nema grejanja, kancelarije za kustosa, toaleta)

¹⁸³ Vidi: Prilog I.

Pravilnikom su najavljeni Posebni kriterijumi za prijem legata, zavisno od muzeološke oblasti kojoj sam legat pripada.

Dobili smo na uvid i Nacrt Pravilnika o prijemu novih legata Kuće legata iz 2016. godine.¹⁸⁴ U ovom Nacrtu za sada se ne vide bitne izmene u odnosu na Pravilnik iz 2006. godine. Koliko smo mogli da uočimo, izostavljen je član 14 koji smatramo ključnim jer se njime najavljuju Posebni kriterijumi za prijem legata (“Za specifične muzeološke oblasti - kao što su oblast moderne i savremene umetnosti, oblast primenjene umetnosti, stara i retka knjiga, etnologija, numizmatika, itd. - sačinice se Posebni kriterijumi za prijem legata, koji će činiti deo opštih normativnih akata Kuće legata”).

U članu 2, u odredbi da »Legat predstavlja grupu predmeta i/ili zbirku, koja poseduje umetničku, naučnu, kulturnu, istorijsku i drugu društvenu vrednost na lokalnom, nacionalnom ili međunarodnom nivou« dodato je »u skladu sa Zakonom o kulturnim dobrima.«

Kuća legata, nažalost, nije postala dom za sve legate, prema inicijalnoj ideji članova Odbora. Ova ustanova kulture nije dobila zakonske ingerencije i odgovornost i nad legatima koji su poklonjeni gradu Beogradu, a nisu u njenom sastavu. Izuzetna zgrada u Knez Mihailovoj 46 nikad nije adekvatno renovirana, kancelarije zaposlenih preseljene su u Legat Petra Lubarde i “time su izgubljene početne, zadate dimenzije i značaj ove ustanove”¹⁸⁵ “Uprkos tome, ta institucija širi svoju delatnost, povećava broj legata u svom sastavu; urađene su veoma značajne postavke i publikacije, restauracije dela (pre svega Petra Lubarde) i sl. ali mislim da su mogućnosti za njenu delatnost ogromne a potrebe za tim još veće (jer muzeji veoma teško funkcionišu).”¹⁸⁶

Što se tiče konačnog smeštaja Kuće legata u zgradu u Knez Mihailovoj 46, po rečima Ane Popović Bodroža: “Ova zgrada nikad nije renovirana, uslovi u njoj su veoma loši. Nagrađivani, grandiozni projekat Muzeja na 1300 m² je u međuvremenu

¹⁸⁴ Nacrt Pravilnika dobijen je ljubaznošću direktora Filipa Brusića Renoa marta 2016. godine

¹⁸⁵ Iz odgovora na Upitnik Ane Popović Bodroža.

¹⁸⁶ Iz odgovora na Upitnik Irine Subotić.

zastareo, kancelarije zaposlenih nisu preseljene u ovu zgradu, već u legat Petra Lubarde.«¹⁸⁷

Gradske vlasti su u više navrata pokazivale spremnost i obećavale rešavanje “stambenog pitanja” legata. Tako je Milenko Kašanin, tadašnji sekretar za kulturu Beograda, “pošto je Jugoslovenskoj kinoteci uručio ključeve zgrade u Uzun Mirkovoj 1, rekao je da je sada na redu otvaranje Muzeja legata. Želimo da Beogradu vratimo njegov ugled svetske metropole, da se u razrešavanju suštinskih problema u kulturi okrenemo onome što odražava duhovnost i kulturnu tradiciju našeg naroda. U pregovorima smo sa Saveznom vladom da jednu od ispraznjenih zgrada u Beogradu dobijemo za Muzej legata.”¹⁸⁸

Kašanin dodaje: “Zaključili smo da je najbolje da na jednom mestu napravimo Dom legata za sve zbirke i svu zaostavštinu. Nepokretnost (kuće i stanove) ćemo rekonstruisati, neke možda prodati i od tih para izdržavati Kuću legata.”¹⁸⁹ Kao potencijalni prostor pominjali su se i zgrada Agrarne banke na Trgu Nikole Pašića, zgrada bivše Kineske ambasade, zadužbina Nikole Spasića.

3.4.1. Kuća legata – Izložbe

Portreti iz legata, jun 2012.

Izložba *Portreti iz legata* tematski objedinjuje 42 umetnička dela iz devet legata, nastala u periodu od sredine 19. do osamdesetih godina 20. veka. Postavku čine reprezentativna portretna dela Sretena Stojanovića, Rista Stijovića, Zore Petrović, Petra Dobrovića, Ljubice Cuce Sokić, Milenka Šerbana, Nadežde Petrović i drugih autora. Veliki broj dela je pred publikom po prvi put i posetioci će imati priliku da se upoznaju

¹⁸⁷ Iz odgovora na Upitnik Ane Popović Bodroža.

¹⁸⁸ Vidi: Uskoro-muzej legata, *Novosti*, 18. februar 1995.

¹⁸⁹ Vidi: Uskoro-svi pod jednim krovom, *Nova Nada*, 19. jul 1995. Ne možemo a da se ne zapitamo šta se desilo za ovim entuzijazmom i poletom sve do danas?

sa intimnim beleškama Nedeljka Gvozdenovića, portretnim skicama Petra Lubarde, monumentalnim i spomeničkim portretima Olge Jevrić, nežnim i blagim ženskim likovima Ljubice Cuce Sokić. Skulptorska dela u bronzi i gipsu, ulja na platnu, istrgnuti listovi iz blokova, reklamni karton postaju nosioci izuzetnih umetničkih rešenja i dragoceno svedočanstvo razvoja portreta od građanskih do modernističkih vidjenja i stvaranja lika.¹⁹⁰

Ideja objedinjavanja radova iz legata na određene teme svakako je za svaku pohvalu. Postoji, naravno, bezbroj takvih tema.

Milenko Šerban i savremenici, jun 2012.

Izložbu *Milenko Šerban i savremenici* zajedno su realizovale tri muzejske kuće – Kuća legata, Spomen-zbirka Pavla Beljanskog iz Novog Sada i Muzej pozorišne umetnosti Srbije iz Beograda. Izborom od 32 dela iz Legata Milenka Šerbana i 3 iz fonda Spomen-zbirke, prikazan je njegov slikarski opus, a umetničko okruženje kroz 11 ostvarenja njegovih prijatelja. Od ukupno 55 izloženih radova, predstavljeno je i 20 izabranih Šerbanovih inscenacija iz Muzeja pozorišne umetnosti Srbije. Vredna zaostavština koju je porodica Milenka Šerbana ostavila ovim ustanovama svedoči o njegovom slikarskom i scenografskom radu, dok dela Šerbanovih savremenika koja čine deo Legata Milenka Šerbana iz Kuće legata i Spomen-zbirke Pavla Beljanskog pružaju uvid u celokupnu umetničku scenu tog perioda.¹⁹¹

Između redova – Legat Veljka Petrovića – Pisma Ive Andrića Veljku Petroviću, 2011/2012.

Izložba je prvo predstavljena u Narodnoj biblioteci Srbije, decembra 2011. god, a početkom 2012. godine Kuća legata je u saradnji sa Gradskom upravom grada Beograda organizovala postavku u ulaznom holu sedišta gradskih službi u Ulici kraljice

¹⁹⁰ S. S., Kroz izložbu Portreti iz legata u društvu kustosa, *Blic*, 13. 06. 2012. Dostupno na: <http://www.blic.rs/vesti/beograd/kroz-izlozbu-portreti-iz-legata-u-drustvu-kustosa/ewwpzex>. Pregledano dana: 18. 09. 2018.

¹⁸⁸ Takođe treba istaći da je u maju/junu 2015. godine organizovana izložba dela iz legata Milenka Šerbana u Kući legata koja se mogla razgledati i u *Noći muzeja* (i bila je veoma posećena). Autorka izložbe i kataloga je Danijela Bajić.

Marije br. 1 i na ovaj način se pridružila ustanovama i institucijama koje su doprinele obeležavanju jubileja 50 godina od dodele Nobelove nagrade Ivi Andriću. "Cilj nam je bio da se obratimo velikom broju naših sugrađana koji svakodnevno različitim povodima posećuju zgradu gradske uprave i da ih podsetimo na dva velikana i da omogućimo da se upoznaju s bogatim fondovima gradskih legata o kojima se stara Gradska uprava – Sekretarijat za kulturu, a koji zapravo pripadaju svim Beograđanima."¹⁹²

Povodom pedeset godina od dodele Nobelove nagrade Ivi Andriću, Kuća legata želi da doprinese jubileju i da prikaže do sada nedovoljno obrađenu prepisku.¹⁹³

¹⁹² Vidi: <http://www.kucalegata.org/aktivnosti/2011/legatveljka.html>

Deo prepiske dva pisca čini pet pisama Ive Andrića upućena Veljku Petroviću u periodu od 1922. do 1954. godine. Pisma su segment ukupne zaostavštine Veljka Petrovića, pisca, akademika, višegodišnjeg upravnika Narodnog muzeja u Beogradu koji je gradu Beogradu ostavio nepokretan legat s bogatom likovnom zbirkom, bibliotekom, antiknim nameštajem i značajnom rukopisnom građom. Dugogodišnje prijateljstvo Andrića i Petrovića prolazilo je kroz iskušenja ratnih nemira, političkih i kulturnih promena ali se uvek paralelno, generacijski pratilo i susretalo. U tom smislu pisma mogu da se iščitavaju u različitim kontekstima i između redova, otkrivajući nam životne okolnosti s jedne strane diplomate i pisca, i s druge književnika i angažovanog stvaraoca. Rukopis, pismo, žig na hartiji, datum i godina, mesto i povod pisanja razlog su za isteresovanje posetilaca. Pisma su pisana ćirilicom, na različitoj hartiji i otkrivaju nam odnose dva savremenika, istorijski kontekst i ličnu pozadinu od bliskog, prijateljskog do formalnog i zvaničnog obraćanja. Način komunikacije i vreme koje je bilo potrebno da se komunikacija uspostavi, takođe su interesantni elementi prepiske.

¹⁹³ Vidi: http://www.b92.net/kultura/vesti.php?nav_category=272&yyyy=2011&mm=12&nav_id=566412

S obzirom da su pisma stara gotovo 90 godina, bilo je neophodno sprovesti tretman konzervacije i sterilizacije, skenirati materijal, prekućati i kopirati pisma, kako se zbog značaja koji imaju ne bi direktno izlagala. Poseban deo postavke čini video prezentacija fotografija i drugog arhivskog materijala. Fotografije iz Legata Ive Andrića iz perioda oko 1922. godine, u vreme kada su i nastajale, pisma do sada nisu objavljivana i zajedno s pismima otkrivaju nam segmente života nobelovca. Poseban motiv izložbe je naglasak na značaju legata, na bogate fondove i izuzetnu građu koju poseduju, a koja često nije dostupna javnosti. I upravo zbog toga kroz saradnju između dva legata, Biblioteke grada Pančeva i Narodne biblioteke Srbije, uz podršku Sekretarijata za kulturu grada Beograda i Ministarstva za kulturu, informisanja i informacionog društva, želili smo da Legat Veljka Petrovića što više približimo javnosti na neposredan način.

Najbolje od Stijovića, maj/jul 2011.

U Galeriji RTS prikazana je izložba Rista Stijovića pod nazivom *Najbolje od Stijovića* iz kolekcija Kuće legata, Muzeja grada Beograda, Galerije SANU i Muzeja istorije Jugoslavije.

Izložbom *Najbolje od Stijovića* Kuća legata želi da kroz saradnju s drugim ustanovama i institucijama doprinese afirmaciji jednog od naših najznačajnijih vajara i osnivača moderne skulpture.¹⁹⁴

Priča o ljubavi – Olga Jančić; Prostori – Nedeljko Gvozdenović, maj/jul 2008.

Izložbu su činile dve postavke: "Priča o ljubavi": skulpture Olge Jančić i "Predeli": slike Nedeljka Gvozdenovića. Izložbu je pratila i postavka fotografija Zorane Jevtić pod nazivom "Aktovi" kao odgovor na skulpturu Olge Jančić. U okviru Noći muzeja je izveden performans "*Walking through Forms*" koreografa Borisa Čakširana, takođe inspirisan skulpturama Olge Jančić.

Uzvišeno u senci, novembar 2009.

Šest decenija stvaralaštva vajara Koste Bogdanovića sa 135 reprezentativnih dela predstavljeno je na velikoj retrospektivi pod nazivom *Uzvišeno u senci* koja je otvorena 20. novembra 2009. godine u Kući legata. Jednu dugu, zanimljivu umetničku priču koja svedoči i o društvenim i političkim zbivanjima, kroz koja smo svi prolazili,

¹⁹⁴ Prepoznatljiv stil umetnika formiran na iskustvu zapada i tradiciji istoka koji je označio promenu i iskorak ka modernosti biće sagledan kroz oble i nežne ženske figure, portrete savremenika i istorijskih likova, karakterističnih životinjskih prikaza klesanih u ružičastom mermeru, granitu, ružinom drvetu, eukaliptusu... izlivenih u bronzi i gipsu.

Na izložbi „Najbolje od Stijovića“ naći će se i portret Veljka Petrovića, koji je prvi put izlagan na Trećoj samostalnoj izložbi Rista Stijovića aprila 1936. godine u Beogradu. Izložbu je otvorio Branko Popović, u ateljeu umetnika u palati Luksor, u Balkanskoj ulici br. 4. Portret je godinama bio u privatnom vlasništvu Veljka Petrovića, a od 1970. godine voljom supruge Mare Petrović zajedno sa kompletnom zaostavštinom kao poklon gradu Beogradu, prelazi u nadležnost Muzeja grada Beograda koji se o Legatu Veljka Petrovića stara sve do 2007. godine kada brigu o ovom legatu pruzima Kuća legata. Publika će po prvi put nakon više od 70 godina imati priliku da vidi ovo delo.

ispričala su Bogdanovićeve dela na izložbi koju je vešto osmislila Rajka Bošković, kustoskinja i istoričarka umetnosti.¹⁹⁵

Veljko Petrović – sećanja i zaborav, 2017.

Prva izložba Petrovićevog legata, pod nazivom *Veljko Petrović – sećanja i zaborav*, koja je obuhvatila jedan deo zaostavštine, otvorena je 2017. godine u Kući legata u Knez Mihailovoj ulici u Beogradu. Izložba je omogućila da se publikuje katalog koji dokumentuje likovnu zbirku i navodi broj predmeta i sadržaj iz legata.

Legat Olge Jančić, april/maj 2018.

Izložba skulptura i reljefa Olge Jančić pod nazivom *Legat Olge Jančić*¹⁹⁶ otvorena je 27. aprila 2018. godine u Kući legata. Postavka predstavlja izbor najznačajnijih dela iz bogate zbirke nastale između 1945. i 1992. godine. Ukupno 60 skulptura, zajedno sa reljefima, ilustruje složenu likovnost i besprekorno tehničko umeće izrade. Tu su radovi od najranijih ostvarenja, poput portreta oca iz 1945. godine, pa sve do ciklusa reljefa.

Izložbu prati projekcija dokumentarnih filmova o životu i radu Olge Jančić i katalog sa stručnim tekstovima Dine Pavić, Katarine Kostandinović i Dejan Vučetića koji je i autor izložbe.

¹⁹⁵ Lijeskić, B. Skulptura je moj život, *Politika*, 18. 11. 2009. Dostupno na:

<http://www.politika.rs/sr/clanak/112371/Kultura/Skulptura-je-moj-zivot>. Pregledano dana: 20. 09.2018.

¹⁹⁶ A. K. Legat Olge Jančić, *Politika*, 27. 04. 2018. Dostupno na:

<http://www.politika.rs/scc/clanak/402748/Legat-Olge-Jancic>. Pregledano dana: 16. 09. 2018.

4. LEGATI U KOMPARATIVNIM KULTURNIM POLITIKAMA

Države koje su neposredno prošle kroz tranziciju (Republika Hrvatska, Republika Slovenija) i neke druge zemlje Evropske zajednice (Velika Britanija, Francuska, SR Nemačka, Mađarska, Holandija, Švedska) imaju određena iskustva s filantropijom, donacijama i društveno odgovornim ponašanjem koja su vredna pažnje. Neka od iskustava u zakonodavnoj sferi, načinima podsticanja filantropije kao društveno poželjnog modela ponašanja kao i praktični primeri rešavanja nekih problema mogu predstavljati modele koji bi se uz odgovarajuću adaptaciju koristili i u Republici Srbiji. Imamo u vidu uporedni status legata u evropskim i susednim državama, način njihove kulturološke i pravne zaštite i uopšte pravnu uređenost kulture u zemljama Evropske unije. Daćemo komparativnu analizu zakonskih i praktičnih rešenja sfere legatorstva i filantropije u evropskim i susednim državama (zemljama Evropske unije).

Biće reći posebno o vrednim donacijama koje dobijaju veliki evropski muzeji, njihovoj politici primanja legata i odnosu prema legatorima. Dobar primer kod nas je svakako osnivanje Kuće legata u Beogradu.

4. 1. Republika Hrvatska

Što se tiče susedne Republike Hrvatske, države koja je pristupila Evropskoj uniji 2013. godine, možemo konstatovati da je ona dobro uočila značaj kvalitetnog zakonodavstva za razvoj kulture i u tom aspektu vođenja kulturne politike je ispred Republike Srbije.¹⁹⁷

¹⁹⁷ Uporedi: Predrag Blagojević, (2012) *Pravna uređenost oblasti kulture u Srbiji*, Pravni fakultet Univerziteta Union, Beograd, doktorska disertacija, str. 40,

Za razliku od Republike Srbije, Hrvatska ima novi zakon o muzejima¹⁹⁸ koji je stupio na snagu 19. 07. 2018. god. Njime se definiše i reguliše muzejska delatnost, muzejska ustanova, način zaštite i pribavljanja muzejske građe i dokumentacije.

U okviru muzejskih zbirki, poklonjene kolekcije u Hrvatskoj formalno se nazivaju raznoliko: *Donacija* Silvane Seissel, *Zbirka* Vjenceslava Richtera, *Arhiv* Tošo Dabac (otkupljeno).

Umetničke i druge zbirke koje su Gradu Zagrebu darovane od 1946. godine značajno su obogatile fondove zbirki i građu zagrebačkih muzejskih ustanova kojima su predane na upravljanje, a delovi pojedinih zbirki i celovite zbirke postali su i sastavni deo njihovih stalnih postavki ali i deo ukupne kulturne ponude Grada Zagreba. Na taj način je vredna kulturna baština sačuvana od propadanja, zbirke su stručno obrađene i održavane, te je omogućeno njihovo prezentovanje javnosti.

Na sajtu Uprave Grada Zagreba jasno je istaknuto: *Umjetničke i druge zbirke - donacije Gradu Zagrebu i otkupljene zbirke*.¹⁹⁹ Grad Zagreb vlasnik je 30 zbirki i ostavština izuzetne kulturno-istorijske i umetničke vrednosti koje su, u razdoblju od 1946. godine, Gradu Zagrebu direktno poklanjali privatni kolekcionari, umetnici, ugledni građani ili njihovi naslednici kao i tri velike zbirke i ostavštine koje je Grad Zagreb kupoprodajnim ugovorima otkupio od bivših vlasnika. Darovanjima i otkupom privatnih zbirki Grad Zagreb postao je vlasnik više od 230.000 predmeta (slika, skulptura, fotografija, knjiga, umetničkih predmeta i dr.). Većina poklonjenih i otkupljenih zbirki zaštićena su kulturna dobra, suvisle celine kojima je u postupku darovanja ili otkupa ustanovljena kulturno-istorijska i umetnička relevantnost i uključene su u zagrebačku kulturnu i turističku ponudu. U ime Grada Zagreba zbirkama, kao i nekretninama koje s pojedinim zbirkama čine jedinstvenu celinu, upravljaju muzejsko-galerijske i slične ustanove u Gradu Zagrebu.²⁰⁰

¹⁹⁸ Zakon o muzejima, NN 61/18. Dostupno na: <http://www.zakon.hr/z/302/Zakon-o-muzejima>. Pregledano dana: 20. 09. 2018.

¹⁹⁹ Vidi: *Grad Zagreb – službene stranice*. Dostupno na: <https://www.zagreb.hr/umjetnicke-i-druge-zbirke-donacije-gradu-zagrebu-i/43241>. Pregledano dana: 22. 09. 2018.

²⁰⁰ *Ibid.*

Na sajtu *Gradske uprave (Grad Beograd)* stoji da Sekretarijat za kulturu²⁰¹ obavlja poslove koji se odnose između ostalog, i na »određivanje uslova za prihvatanje poklona i legata gradu Beogradu«. Međutim, na sajtu Ministarstva kulture Republike Srbije, nažalost, nema ničeg sličnog.

»Darovane i otkupljene zbirke dio su zagrebačkoga i hrvatskog kulturnog identiteta te svjedoče o ukusu, afinitetima, kulturnim navikama i materijalnom statusu zagrebačkih građanskih obitelji te o dosezima zagrebačkih i hrvatskih umjetničkih i kolekcionarskih krugova. Darovatelji Gradu Zagrebu posebno su svjesni vrijednosti povijesnih, kulturnih i umjetničkih biljega i značenja sačuvanja kulturne baštine. Mnogi od njih su, bez obzira jesu li predmete sabirali po kriterijima vlastitoga interesa ili su uz svoje zbirke odrastali nasljeđujući ih unutar obitelji, postali vrsni stručnjaci i specijalisti za određenu gradu i sadržaje te su, darujući svoju zbirku ili obiteljsku ostavštinu Gradu Zagrebu, darovali i svoje životno djelo s kojim su ponekad bili neraskidivo povezani sve do svoje smrti. Svoje su zbirke stvorili i sačuvali s puno strasti, ljubavi i entuzijazma, uz samoodricanje i veliku ustrajnost.«²⁰² – Na svakom koraku jasno je izražena zahvalnost legatorima.

Na sajtu Uprave grada Zagreba transparentno su istaknuti i način i celokupna procedura prihvata donacija gradu Zagrebu kao i spisak zbirki poklona, ostavina i legata. Takođe je (u okviru »Kulturna politika i planovi«) istaknut plan sredstava za finansiranje donacija, poklonjene zbirke se uključuju u kulturnu i turističku ponudu Grada Zagreba. Vodi se računa o kvalitetnijoj prezentaciji i sanaciji donacija. Uvek se ističe da su poklonjene zbirke izuzetno važan segment muzejske delatnosti u Zagrebu. Konkretno je istaknuto ime i kontakt osobe, stručnog savetnika za prihvatanje donacija.

Što se tiče poreskih olakšica u Hrvatskoj, donacije u kulturne svrhe udruženjima i drugim pravnim licima koji se bave kulturnim aktivnostima se ne oporezuju. Donacije do 2% od ukupnog godišnjeg prihoda donatora oporezuju se kao po zakonu, dok

²⁰¹ Sekretarijat za kulturu. Grad Beograd. Dostupno i na: http://www.beograd.rs/lat/gradska-vlast/1996-sekretarijat-za-kulturu_2/. Pregledano dana: 20. 09. 2018.

²⁰² Vidi: Grad Zagreb – službene stranice. Dostupno na: <https://www.zagreb.hr/umjetnicke-i-druge-zbirke-donacije-gradu-zagrebu-i/43241>.

donacije koje prelaze taj iznos moraju imati sertifikat izdat od strane Ministarstva kulture.²⁰³

Na sajtu *Uprave grada Zagreba* takođe stoji: »Grad Zagreb obvezatno nakon zaprimanja darovne ponude (darovna ponuda može se uputiti bilo kojemu od gradskih nadležnih tijela i institucija – gradonačelniku, organu uprave nadležnom za poslove kulture, imovinu i dr.), traži izradu stručnoga popisa i procjenu vrijednosti ponuđene zbirke, odnosno predmeta. Stručni popis i procjena izrađuje se preko Gradskog zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode koji prema potrebi angažira i stručnjake izvan Zavoda, s obzirom na karakter zbirke«.²⁰⁴

U okviru *Kulturne politike i planova* stoji da »Grad Zagreb u svojem proračunu, odnosno Planu sredstava za financiranje javnih potreba u kulturi Grada

²⁰³ Vidi: *Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe. Country Profile: Croatia. Council of Europe/ERICarts*, 2014. Dostupno na: http://www.culturalpolicies.net/down/croatia_122014.pdf. Pregledano dana: 24. 09. 2018.

²⁰⁴ Vidi: *Grad Zagreb – službene stranice*. Dostupno na: <https://www.zagreb.hr/umjetnicke-i-druge-zbirke-donacijegradu-zagreb-i/43241>. Pregledano dana: 22. 09. 2018.

Prema odredbama Zakona o Gradu Zagrebu i Statutu Grada Zagreba, zaključke o prihvatanju, odnosno neprihvatanju darovanja Gradu Zagrebu donosi gradonačelnik Grada Zagreba, odnosno Gradska skupština Grada Zagreba. Ugovore o darovanju s darovateljem u ime Grada Zagreba sklapa gradonačelnik Grada Zagreba. Sklopljeni ugovori o darovanju u Gradu Zagrebu, kojima prethodi pravovaljana dokumentacija o vlasništvu, odnosno imovinsko-pravnome statusu zbirke, obvezatno sadrže detaljan opis obveza darovatelja i daroprimatelja. To se na strani Grada Zagreba, kao daroprimatelja, prvenstveno odnosi na smještaj, eventualne mogućnosti premještanja te održavanje i prezentaciju darovanja, a na strani darovatelja na način čuvanja i upravljanja zbirkom. Svaki ugovor prati temeljit i stručno sastavljen potpuni popis darovanoga materijala uz stručnu i obrazloženu procjenu vrijednosti što mora biti potvrđeno od Gradskoga zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode. Ustanova-institucija kojoj Grad Zagreb predaje na upravljanje pojedinu zbirku, sklapa s Gradom Zagrebom ugovor o međusobnim pravima i obvezama u upravljanju zbirkom.

U slučaju da osoba koja nudi darovanje traži od Grada Zagreba posebne uvjete, izvan standardnih mjerila i kriterija za prihvatanje donacija Gradu Zagrebu, gradonačelnik ili Gradska skupština grada Zagreba ocjenjuju mogućnosti za prihvatanje takove ponude, uvažavajući prijedloge ponuditelja, ali i mogućnosti Grada Zagreba da ih prihvati, posebno s obzirom na procjenu o umjetničkoj, kulturno-povijesnoj i dokumentarnoj vrijednosti ponuđene zbirke. Pritom se vodi računa i o mogućnostima stručnoga održavanja i zaštite te, osobito, prezentacije ponuđene zbirke javnosti i njezinoga uključivanja u gradsku kulturnu i turističku ponudu.

Zagreba, preko Gradskoga ureda za obrazovanje, kulturu i sport, svake godine osigurava sredstva za izradu stručne dokumentacije (procjenu vrijednosti i stručni popis), smještaj, uređenje i redovito održavanje i zaštitu prostora u kojemu se nalazi pojedina zbirka darovana Gradu Zagrebu, naknade donatorima Grada Zagreba koji u ime Grada Zagreba upravljaju zbirkama, sredstva za konzervatorsko-restauratorske radove na predmetima iz zbirke darovanih Gradu Zagrebu, izradu informativnih kataloga, web stranica i dr. čime se nastoji osigurati poštivanje ugovornih obveza Grada Zagreba, zaštita darovanih predmeta, te prezentacija darovanja javnosti (u ambijentu u kojem se nalaze ili u ustanovama kojima je Grad Zagreb povjerio pojedine donacije na upravljanje). Na taj način nastoji se darovane zbirke uključiti u kulturnu i turističku ponudu Grada Zagreba i ukupan društveni razvoj Grada. Radi kvalitetnije prezentacije pojedinih donacija javnosti u tijeku je, ili se planira, sanacija i uređivanje prostora koji su u vlasništvu Grada Zagreba i u kojima su smještene darovane zbirke (većina zbirki su zaštićena kulturna dobra) koje s kućama čine jedinstvenu cjelinu i ambijent (ambijentalne umjetničke zbirke).²⁰⁵

Na kraju teksta o donacijama koji se nalazi na sajtu Uprave grada Zagreba, potpisan je njegov autor, osoba za kontakt.²⁰⁶

Najveća umetnička donacija u istoriji Hrvatske svakako je Muzej Mimara: Javna ustanova *Zbirka umjetnina Ante i Wiltrude Topić Mimara* – Muzej Mimara.²⁰⁷ Fundus muzeja čini nekad privatna zbirka umetnina kolekcionara Ante Topića Mimare (1898–1987) koju je on darovao u trajno vlasništvo hrvatskom narodu, pod uslovom da se uredi prostor za njeno stalno izlaganje. Fundus se proširuje novim akvizicijama. Uslovi darovnice utvrđeni su ugovorom između Ante Topića Mimare²⁰⁸ i Republike Hrvatske od 6. 10. 1973. i dodatkom ugovora od 29. 10. 1986. godine. Osnivač muzeja je

²⁰⁵ *Ibid.*

²⁰⁶ *Ibid.*: Izradio: Mr.sc.Veljko Mihalić, voditelj odsjeka za muzejsku, knjižničnu i likovnu djelatnost, stručni savjetnik, Kontakt: veljko.mihalic@zagreb.hr.

²⁰⁷ Vidi: Muzej Mimara. O donatoru. Dostupno na: <http://www.mimara.hr/hr/hr/muzej/o-donatoru/>. Pregledano dana: 20. 09. 2018.

²⁰⁸ Ante Topić Mimara bio je kolekcionar, slikar, restaurator, ljubitelj i poznavatelj umjetnosti, veliki donator i dobrotvor hrvatskog naroda. Hrvat koji je veći dio života proveo izvan domovine, imajući veliku strast koja ga nikad nije napustila: sabiranje umjetničkih djela.

Republika Hrvatska. Muzej je u nadležnosti Ministarstva kulture RH koje finansira njegovu delatnost. Godišnje programe sufinansira Grad Zagreb. Muzej je osnovan 1980. godine, a za javnost je otvoren 17. jula 1987. godine.

Donacija Silvane Seissel je umetnička zbirka u vlasništvu Grada Zagreba koja je 1993. godine data na upravljanje - čuvanje, održavanje i prezentaciju Muzeju suvremene umjetnosti. Muzej suvremene umjetnosti je od Silvane Seissel, supruge arhitekta i umetnika Josipa Seissela, preuzeo slikarske i arhitektonske radove budući da se radilo o ličnoj želji autora da Muzej brine o njegovoj ostavštini. Donacija je dobila status Donacije Gradu Zagrebu, a Silvana Seissel status donatorice.²⁰⁹

U jednospratnoj vili u Zagrebu, *Zbirci Vjenceslava Richtera i Nade Kareš Richter*, celovito je predstavljeno stvaralaštvo jednog od najistaknutijih hrvatskih umetnika pedesetih i šezdesetih godina 20. veka. Vjenceslav Richter i njegova supruga Nada Kareš Richter, 1980. godine darovali su gradu Zagrebu umetničke radove i porodičnu kuću. Zbirka Richter, kako se najčešće naziva, 1998. godine predana je na upravljanje Muzeju suvremene umjetnosti.²¹⁰

Privatni kolekcionar Benko Horvat iz Zagreba, donirao je svoju zbirku arheološke i slikarske građe gradu Zagrebu 1946. godine i od tada se ona nalazi u Muzeju suvremene umjetnosti u Zagrebu.

Ovu, prilično idiličnu sliku o statusu legata i legatora u kulturnoj politici Republike Hrvatske zatamnjuje odnos prema zaostavštini slikara Ede Murtića, a postoje i mišljenja da se malo radi na prihvatanju donacija. Naime, još nije oživotvorena želja slikara Ede Murtića da Gradu Zagrebu i Republici Hrvatskoj daruje reprezentativni

²⁰⁹ Vidi: <http://www.msu.hr/?/hr/21/>. Pregledano dana: 22. 09. 2018.

²¹⁰ Vidi: Grad Zagreb – službene stranice. Dostupno na: <https://www.zagreb.hr/umjetnicke-i-druge-zbirke-donacijegradu-zagrebu-i/43241>. Pregledano dana: 20. 09. 2018.

»U proljeće 2000. godine Zbirka je otvorena za javnost, a prisna suradnja Vjenceslava Richtera i Muzeja nastavljena je umjetnikovim predanim proširivanjem donacije novim radovima. 2007. godine Nada Kareš Richter proširila je donaciju vrijednom arhivskom građom i bibliotekom koja se čuva i stručno obrađuje u prostorima Zbirke.»

presek svog stvaralaštva.²¹¹ Murtić je donirao Zagrebu više od 1500 reprezentativnih radova, no usprkos dugogodišnjim pregovorima s gradom i uzaludnih pokušaja da se pronađe adekvatan smještaj za tu donaciju, do danas nije pronađen prostor.²¹²

4.2. Republika Slovenija

U Republici Sloveniji, koja je Evropskoj Uniji pristupila 2003. godine, kad je u pitanju pozicija kulture u njenom pravnom sistemu, jasno se uočava kvalitativna razlika u odnosu na Republiku Srbiju, ali i na ostale zemlje regiona. Specifičnosti slovenačkog sistema pravne regulacije kulture koje su instruktivne i za naše uređenje ovog pitanja odnose se pre svega na iskustva u procesu reforme ove oblasti, kao što su pitanja privatizacije, poreska politika u kulturi, decentralizacija kulture, reforma sistema finansiranja u kulturi.²¹³

Ulozi pravne regulative za razvoj kulture posvećuje se izuzetna pažnja, što se ispoljava i kroz donošenje novih akata, ali i kroz formu izmene i dopune već postojećih akata, što praktično znači da pravna regulativa nije sama sebi cilj, već da je njena obaveza prilagođavanje tokovima kulture koji su nekad vrlo burni i nepredvidljivi.

Od osnovnih elemenata kulturne politike regulisanih u slovenačkom programu treba naglasiti detaljnu pravnu regulativu u oblasti kulture koja se inače zasniva na

²¹¹ Vidi: Slikarstvo Ede Murtića mogao bi biti kapital cijele Hrvatske, *Večernji list*, 5. 12. , 2010. Dostupno na: <http://www.vecernji.hr/vizualna-umjetnost/slikarstvo-edemurtica-mogao-bi-biti-kapital-cijele-hrvatske-224438>. Pregledano dana: 20. 09. 2018.

»Ovo je još jedna donacija koja se neće ostvariti. Nažalost. Sjetite se samo koliko je Zagreb dobio privatnih donacija. I što je s njima učinio? Možda se jednoga dana nešto pokrene kad se promijene kadrovi, skeptičan je bio arhitekt Željko Kovačić.«

²¹² Velebna Murtićeva donacija Zagrebu i dalje nema adekvatan smještaj, *Nacional*, 7. 10. 2010. Dostupno na: <http://arhiva.nacional.hr/clanak/92912/velebna-murticeva-donacija-zagrebu-i-dalje-nema-adekvatan-smjestaj>. Pregledano dana: 20. 09. 2018.

²¹³ Vidi: *Compendium cultural policies and trends in Europe – Compendium Country Directory – Slovenia*. Dostupno na: <http://www.culturalpolicies.net/web/countries.php>. Pregledano dana: 26. 08. 2018.

nemačkoj pravnoj tradiciji, neka veoma važna pitanja u vezi sa finansiranjem kulture i postepeno uvođenje centralnih fondova u domenu kulture.²¹⁴

Godine 2002. donet je novi krovni Zakon o vršenju javnog interesa u kulturi koji je naročito obradio pitanja finansiranja u kulturi, ciljeva kulturne politike, pitanja položaja umetnika. Treba svakako pomenuti i Zakon o obezbeđivanju sredstava za kulturne programe, Zakon o zaštiti kulturne baštine. Posebno izdvajamo Nacionalni program za kulturu usvojen 2004. godine koji postavlja temelje kulturnog razvoja Republike Slovenije u budućnosti, postepeno uvođenje centralnih fondova u domenu kulture.

U Sloveniji Nacionalni program za kulturu kao svoj prioritet ističe umetničko obrazovanje koje je definisano kao kreativno obrazovanje i obrazovanje kreativnosti. Velika se pažnja obraća i na sadržaje namenjene deci predškolskog uzrasta, ali takođe i u nastavnim programima osnovnih i srednjih škola, pa i u programima kulturnih institucija. Jedan od osnovnih ciljeva je povezivanje kulturnih i obrazovnih pod-sistema i njihovo sistematično i organizovano umrežavanje.

4.3. Velika Britanija

Na sajtu Ministarstva kulture, medija i sporta Velike Britanije čitamo²¹⁵:

»Pored nacionalnih muzeja koje finasira direktno Ministarstvo kulture, medija i sporta, Velika Britanija ima ogromnu mrežu specijalizovanih i regionalnih muzeja koje vode humanitarne organizacije, lokalne vlasti i obrazovne ustanove. Mnogi primaju javna sredstva od Nacionalne lutrije. Naša nacija je svetski lider u kulturi i umetnosti. Inovativna, izazovna i uzbudljiva umetnost i kultura poboljšava živote ljudi, koristi našoj ekonomiji i privlači turiste celog sveta. Umetnost i kultura jačaju zajednice, približavaju ljude i uklanjaju društvene barijere. Uključivanje mladih u umetnost

²¹⁴ Uporedi: *Uporedno pravna analiza stanja u kulturi u pojedinim zemljama*, (2006). Institut za uporedno pravo, Beograd (projekat za potrebe Ministarstva kulture)

²¹⁵ Vidi: *GOV:UK: Department for Digital, Culture, Media&Sports*. Dostupno na: <https://www.gov.uk/government/publications/2010-to-2015-government-policy-arts-and-culture/2010-to-2015-government-policy-arts-and-culture>. Pregledano dana: 16. 08. 2018.

povećava njihov akademski uspeh, podstiče kreativnost i podržava mlade talente. Zato je važno da svako može iskusiti i učestvovati u umetnostima i kulturnim aktivnostima, bez obzira na društveno ili ekonomsko poreklo. Kako bismo održali vodeću umetničku poziciju, moramo ohrabriti mešovita sredstva iz različitih izvora, uključujući filantropska davanja i fandrejzing, pored javnog finansiranja.« - Iz svakog reda ovog teksta izbija samopoštovanje.

Velika Britanija nema jedan krovni zakon u kulturi, već postoji više zakona i podzakonskih akata koji regulišu pitanja finansiranja kulture. Treba pomenuti i čitav niz pravnih akata koji regulišu pitanja finansiranja kulture čiji je osnovni cilj pojačavanje saradnje s privatnim sektorom i njihovim ohrabrivanjem da što više sredstava ulažu u kulturu, poresku politiku i dr.

Iako su budžetska ulaganja u kulturu u ovoj zemlji enormna, rešenja koja Velika Britanija primenjuje u obezbeđivanju alternativnih sredstava za kulturu su takođe dragocena. Primer Velike Britanije važan je i u smislu razvoja kreativnih industrija, što će vrlo brzo i u Republici Srbiji biti aktuelna tema.

4.4. Francuska Republika

U Francuskoj je razvijena institucija i tradicija mecenatstva, donacija koja uključuje poreske olakšice. Na sajtu Ministarstva kulture i komunikacija Francuske stoji²¹⁶: »Mecenat (donatorstvo, sponzorstvo) je definisano kao materijalna podrška delu ili osobi u toku aktivnosti od opšteg interesa.«

Svaki domen kulture Francuske Republike detaljno je regulisan zakonskim i podzakonskim aktima, a značaj sistemskog akta bi mogao da ima Zakon o osnivanju javnih ustanova za kulturnu saradnju iz 2002. godine. Francuska predstavlja najbolji primer značaja uticaja državne intervencije u oblasti kulture. Radi se o zemlji koja kulturu tretira kao ni jedna druga država na svetu, pa se, u skladu s tim, mesto ministra za kulturu doživljava kao jedna od najvažnijih pozicija u hijerarhiji državnih funkcija.

²¹⁶ *Un site du ministere de la culture. Mécénat.* Dostupno na :

<http://www.culturecommunication.gouv.fr/Politiques-ministerielles/Mecenat/Qu-est-ce-que-le-mecenat>.

Pregledano dana: 20. 08. 2018.

Treba naglasiti da Ministarstvo za kulturu i komunikacije nema monopol nad državnim poslovima, već postoji značajan uticaj i teritorijalnih jedinica na razvoj kulture, ali isto tako i privatnog sektora, kao što su brojna udruženja u sektoru kulture. Teško je tvrditi da je primer tretiranja kulture u državno-pravnom sistemu Francuske primenljiv i u našem sistemu, jer nam pre toga predstoji ogroman posao bazičnih reformi ove oblasti. Tek nakon toga biće moguće preuzimanje dobrih iskustava zemalja poput Francuske, koja, barem kad je reč o kulturi, predstavlja sam vrh i u svetskim okvirima.

4.5. Savezna Republika Nemačka

Indirektna državna podrška umetnosti i kulturi u vidu poreskih olakšica u Saveznoj Republici Nemačkoj nije propisana jednim posebnim dokumentom, već se sastoji od mnoštva propisa sadržanih u različitim specijalizovanim aktima. Od 1. januara 2000. godine na snazi je Zakon o oporezivanju fondacija, koji uključuje poreske olakšice na osnivanje i donošenje fondacija. Poslednjih godina dodatne poreske olakšice su uključene u zakon kojim se uređuju donacije. Reforma Zakona neprofitnog karaktera iz 2007. godine olakšava oporezivanje građanskog angažovanja. Između ostalog, donacije ostaju slobodne od poreza na dobit do iznosa 20% i bez poreza za osnivanje fondacija od 300 000 EUR do 1 milion evra.²¹⁷

4.6. Umetničko i kulturno obrazovanje u pojedinim evropskim državama (Mađarska, Holandija, Švedska)

Na veb stranici *Compendium*, koja sadrži detaljno opisane kulturne politike svih evropskih zemalja, u poglavlju broj 8 (Promovisanje kreativnosti i participacije),

²¹⁷ Vidi: *Compendium cultural policy and trends in Europe – Compendium Country Profile – Germany*. Dostupno na: http://www.culturalpolicies.net/down/germany_072013.pdf, 2013.. Pregledano dana: 20. 08. 2018.

konkretnije 8.2. (Umetničko i kulturno obrazovanje)²¹⁸, mogu se pronaći podaci o zastupljenosti umetnosti i kulture u obrazovnim strukturama pojedinačnih zemalja. Na ovaj način može se napraviti dobra komparacija a sajt služi i kao svojevrsan izvor dobrih ideja na osnovu već obavljanih praksi. U vezi s kulturnom politikom za decu, konkretnije sa umetnošću i obrazovanjem kao važnim segmentima kulturne politike za decu, preuzeti su primeri nekih evropskih zemalja i njihovi naponi u vezi sa ovom oblašću. Zemlje navedene u nastavku ovog poglavlja, izabrane su, pre svega, jer su prihvatile umetničko obrazovanje i već neko vreme ga uspešno primenjuju u svojim obrazovnim sistemima. Na samom početku ćemo ukratko izložiti kakva je situacija po ovom pitanju u Republici Srbiji. U našoj zemlji, od prvog razreda u osnovnim školama školski program obuhvata sledeće umetničke discipline: muziku, vizuelnu umetnost i književnost. Ovo se nastavlja kroz čitavo osnovnoškolsko obrazovanje a takođe je deo programa u gimnazijama i još nekim srednjim školama. Na žalost drama (opera, ples) kao ni filmsko obrazovanje još uvek nisu deo obaveznog školskog programa. Ipak, u nekim školama postoje van-nastavne aktivnosti koje se bave ovim umetničkim formama.²¹⁹

S druge strane, daćemo primer nekih evropskih država koje su odavno uvele novine u svoje školske sisteme (Mađarska, Holandija, Švedska). Od septembra 2000. godine u Mađarskoj je i u osnovne i u srednje škole uveden novi obavezni predmet „Drama i ples“ koji je u sklopu nastave organizovan najmanje 18 puta, ali škole mogu da izaberu ako žele da povećaju broj časova. Takođe je reforma školstva podrazumevala i uvođenje novih stručnih mesta kao što su nastavnik drame, nastavnik igre i slobodnog vremena kao i nastavnik drame i plesa.²²⁰

²¹⁸ Vidi: Milena Kaličanin, (2011) *Strategija razvoja publike: uključivanje dece u kulturni život Pančeva Beograd*, Centar za interdisciplinarne studije, UNESCO-va Katedra za kulturnu politiku i menadžment u kulturi, (Master teza, mentor Vesna Đukić). Dostupno na:

<http://readgur.com/doc/119292/strategija-razvoja-publike-uklju%C4%8Divanje-dece-u-kulturni>.

Pregledano dana: 18. 08. 2018.

²¹⁹ *Ibid.*

²²⁰ Vidi: *Compendium cultural police and trends in Europe. Hungary/ 8.3 Arts and cultural education*. Dostupno na: https://www.culturalpolicies.net/down/hungary_122014.pdf. Pregledano dana: 12. 09. 2018.

U Kraljevini Holandiji je umetničko obrazovanje ključni instrument u promociji kulturne participacije. U poslednjih nekoliko decenija, holandska vlada pokušava da intenzivira odnos između škola i profesionalne umetnosti. Tako je još 1998. godine uveden novi obavezni predmet u srednjoškolski program pod nazivom „Umetnost i kulturno obrazovanje“. Cilj uvođenja ovog predmeta bio je, pre svega, motivacija učenika da budu deo umetničkih aktivnosti koje ih zanimaju. Suština ovog predmeta jeste participacija u umetnosti i kulturnim aktivnostima: drugim rečima, važno je da učenici iskuse kulturu. Ove predmete vodi tim različitih nastavnika koji su stručni u maternjem i stranom jeziku, vizuelnim umetnostima i drami. Pored ovoga, država nudi i brojne privilegije i povlastice za mlade kad govorimo o ulaznicama za različita kulturna i umetnička dešavanja. U osnovnim školama postoje takozvani „ekspresivni predmeti“ kao što su: korišćenje jezika, crtanje, ručni rad, igre, pokreti. U okviru kulturnog i umetničkog obrazovanja od škole do škole se razlikuje fokus. U nekim školama umetnici drže nastavu i oni učestvuju u različitim projektima, u nekim drugim, pak, čitanju se pristupa ne kao prema tehničkoj veštini, već kao kulturnoj aktivnosti. Oko 80% osnovnih škola koriste takozvani „umetnički meni“ odnosno 6-8 različitih umetničkih programa, gde spadaju i posete muzejima, bioskopu, pozorištu itd.²²¹

U Kraljevini Švedskoj su različite umetničke veštine integrisane u redovni školski program i kao takve obavezne u prvih devet godina školovanja. Pored toga, svaka opština ima svoju ponudu raznih aktivnosti koje obuhvataju muziku ili druge oblike umetnosti koji se nude kao način da se ispuni slobodno vreme. Najnovija inicijativa je Kreativna škola-program u koji se uključuju škole i takmiče za grantove od Švedskog umetničkog saveta za kulturne projekte i u kojima učestvuju deca od 7-16 godina starosti.²²²

²²¹ Vidi: <https://www.culturalpolicies.net/web/netherlands.php>

²²² Vidi: <https://www.culturalpolicies.net/web/sweden.php>

4.7. Donacije u pojedinim velikim evropskim muzejima

Na sajtovima velikih evropskih muzeja (*National Gallery, British museum - London, Louvre – Pariz i dr.*) jasno su istaknute informacije o mogućnostima doniranja.

- ***National Gallery, London***

Na sajtu Galerije stoji:

»Ako Vas Nacionalna galerija inspiriše, možda ćete se odlučiti za ostavljanje legata u vašem testamentu. I neveliki poklon će nam pomoći da se razvijamo i održavamo kolekciju obogaćujući je za buduće generacije. Legati u testamentima uvek su igrali veliku ulogu u istoriji Muzeja. Godine 1820. Sir George Beaumont pomogao je da se osnuje Galerija poklanjajući svoju ličnu kolekciju državi. Otada, kolekcija je obogaćivana slikarskim delima stotina ljubitelja i podržavalaca umetnosti koji su ostavljali legate u svojim zaveštanjima. Finansijska podrška je neophodna i vaša podrška će nam pomoći da nastavimo naš rad. Cenimo važnost vašeg poklona i shvatamo koliko stvari treba uzeti u obzir pri donošenju odluke o doniranju. Želeli bismo da znate da vaše darove koristimo s posvećenošću, poštovanjem i senzibilnošću.«²²³

Navodimo primer kako bi trebalo postupati prema budućim legatorima: “Ja sam Susan Hughes²²⁴, menadžer legata Muzeja Viktorije i Alberta i radim u muzeju od juna 2013. godine. Vodim računa o svim legatima i poklonima koje muzej prima i razgovaram s ljudima koji su voljni da ostave darove muzeju u svojim testamentima. Takođe organizujem u toku godine Dane posvećene legatorima za one koji su ljubazno obećali legat i druga dešavanja za one koji bi želeli da saznaju nešto više o ostavljanju legata testamentom”.

²²³ *The National Gallery*. Dostupno na: <https://www.nationalgallery.org.uk/>. Pregledano dana: 16. 09. 2018.

²²⁴ *V&A · The world's leading museum of art and design*. Dostupno na: <http://www.vam.ac.uk/>. Pregledano dana: 18.10. 2018.

- **British museum, London**

"Ostavljajući legat Britanskom muzeju u vašem testamentu omogućujete nam da planiramo budućnost«, čitamo na sajtu ovog muzeja. »Britanski muzej je dobrotvorna organizacija koja se oslanja na finansiranje iz različitih izvora i pozdravlja podršku velikodušnih pojedinaca.«²²⁵

- **Louvre, Pariz**

Na sajtu Luvra, (Podrška Luvru) stoji: „Kao neko ko ceni umetnost i istoriju, vi volite Luvr i želite da aktivno učestvujete u životu ustanove. Pomozite nam da ispunimo našu primarnu misiju: da sačuvamo i predamo svetsku baštinu budućim pokolenjima. Mnogobrojni su načini za planiranje donacija koje će dati trajni doprinos.«²²⁶ Legat je jedan od najcenjenijih darova koji možete dati Luvru da biste pomogli da ispuni svoju misiju tokom vremena. Poklon možete ostaviti u svom testamentu. Zaveštana sredstva su oslobođena od poreza na nekretnine. Luvr izražava svoju zahvalnost legatorima čuvajući uspomenu na njih, posebno kroz priznanje unutar same palate (osim ako je legat anonimn). Uvek možete otkazati legat, ili ceo testament.²²⁷

Imenovanje Luvra kao korisnika polise životnog osiguranja jedan je od načina ulaganja u budućnost ovog muzeja. „Pri uzimanju polise životnog osiguranja, možete odrediti Luvr kao potpunog ili delimičnog korisnika vaše polise. Posle vaše smrti, glavnica i interes biće preneti Luvru. Vlada neće nametati taksu: glavnica vašeg životnog osiguranja biće isplaćena u celini Luvru“.²²⁸

Istorijski, poklon je bio dragocen način da Luvr obogati svoje kolekcije. To je overen ugovor kojim se odobrava prenos sredstava na Luvr napravljen tokom života. Postoji i Luvr zadužbinski fond. – Sve su ovo primeri da čak i najbogatije zemlje imaju svest i volju, potrebu da podstiču donacije.

²²⁵ *The British Museum. Support us.* Dostupno na: http://www.britishmuseum.org/support_us.aspx. Pregledano da: 14. 09. 2018.

²²⁶ *Louvre. Support Louvre.* Dostupno na: <http://www.louvre.fr/en/support-louvre/planned-donation>. Pregledano dana: 20. 08. 2018.

²²⁷ *Ibid.*

²²⁸ *Ibid.*

Fondacija Alberto i Aneta Đakometi

Supruga Alberta Đakometija posvetila se odbrani njegove umetnosti, a putem svog testamenta osnovala je Fondaciju Alberto i Aneta Đakometi sa sedištem u Parizu koju je 2003. godine Francuska proglasila za fondaciju od nacionalnog interesa i podržala mnogim privilegijama. Ova kolekcija raspolaže brojnim slikama i skulpturama ovog umetnika i sadrži istraživački centar.

4.8. Umetničko tržište u Sjedinjenim Američkim Državama

Što se tiče umetničkog tržišta u Sjedinjenim Američkim Državama, ono ima veoma važnu ulogu u kulturnom životu Njujorka i Los Anđelesa. Kao i odnos između filantropa i institucija kulture, tržište održavaju bogati kolekcionari koji su zapravo u ulozi investitora. Tržište čine komercijalne galerije, aukcijske kuće a od nedavno i muzeji polako ulaze u taj zvezdani sistem. Odnos u ovom sistemu je veoma surov. Njujork je veliki i bogat grad i ima dobru javnu podršku umetnosti. Njujorški muzeji su veliki ekonomski pokretači i galerijski sistem je jak tako da čine deo kreativne ekonomije. Njujork ima *per cent* program za umetnost koji dobija 1% od svih projekata javnih građevina za umetničke radove.²²⁹

SAD pokazuje odbojnost prema pristupanju organizacijama kao što su UNESCO i IFACCA (*international federation of arts councils and culture agencies*), rizikujući da bude izolovan na neki način. Kulturna politika u SAD je specifična i razlikuje se ostalih zemalja. U SAD nema formalne kulturne politike i sve se zasniva na regulaciji poreza, filantropskoj tradiciji i organizacijama koje pomažu različite tipove umetnosti i umetničkih formi. *ArtsLink* je deo kulturnog mozaika SAD i ima podršku Nacionalne kancelarije za podržavanje umetnosti. SAD nema Ministarstvo kulture, ali američki zakoni omogućavaju usmeravanje novca od poreza ka neprofitnim organizacijama kao što je *Artslink*. Vlada veruje da finansiranje umetnosti više leži na ličnim nego na državnim odlukama. Privatna filantropija je ona koja održava neprofitabilni sektor

²²⁹ Vidi: *Cecartslink*. Dostupno na: <http://www.cecartslink.org/>. Pregledano dana: 18. 09. 2018.

živim. U američkoj muzeološkoj tradiciji muzeji po pravilu nisu finansirani iz javnih prihoda.²³⁰

Potpuno je izvesno da će pravni sistem Republike Srbije u narednom periodu biti u punoj koordinaciji i na kraju u potpunom saglasju s pravnim sistemom Evropske unije. Međutim, imajući u vidu da je povod za stvaranje jedne ovakve zajednice bio više vezan za ekonomska pitanja, može se objasniti pozicioniranje kulture kao jednog od manje značajnih resora Evropske komisije, i to zajedno sa obrazovanjem, multilingvizmom i omladinom.²³¹

4.9. Finansiranje kulture u Republici Srbiji

U poglavlju *Pojam i elementi kulturne politike* govorili smo generalno o savremenim kulturnim politikama (u evropskim zemljama), a na ovom mestu govorićemo konkretnije o finansiranju kulture u Republici Srbiji.

U Republici Srbiji postoje dva osnovna modusa finansiranja kulture: to su *klasični vidovi* finansiranja kulture (budžetsko finansiranje, evropski predpristupni fondovi, korporativna filantropija) i *sopstveni prihodi* subjekata u kulturi (samofinansiranje).²³²

1. Klasični vidovi finansiranja kulture

- Budžetsko finansiranje kulture – Ova vrsta finansiranja kulture je još uvek dominantna u našoj zemlji i predstavlja jedan od najizraženijih državno-pravnih instrumenata uticaja na poziciju kulture uopšte.

²³⁰ *Ibid.*

²³¹ Vidi: <http://www.mojaevropa.rs/o-evropskoj-uniji/institucije/evropska-komisija/>. Pregledano dana: 14. 08. 2018.

²³² Uporedi: Vesna Đukić, (2012) *Država i kultura*; M. Dragičević Šešić, B. Stojković, (2011), *Kultura: menadžment, animacija, marketing*; Predrag Blagojević, (2012) *Pravna uređenost oblasti kulture u Srbiji*

- Evropski predpristupni fondovi (IPA fondovi) - (*Instrument for pre-accession assistance*) – Ovaj izvor finansiranja kulture odnosi se na obezbeđivanje sredstava kroz njihovo povlačenje iz predpristupnih fondova EU ali i svih drugih međunarodnih izvora finansiranja koji su predviđeni za kulturu.

Kad je konkretno reč o finansijskoj pomoći, posebno je značajan projekat *Program kultura 2007–2013*. godine koji je nakon isteka ovog perioda produžen. Još jedan vid finansiranja kulture odnosi se na aktivnosti organizacije UNESCO čiji se projekti odnose i na regionalne kulturne projekte. Nažalost, za ovaj vid direktnog finansiranja kulture u Srbiji karakterističan je izuzetno mali procenat njegovog iskorišćenja, što je posledica nedovoljne informisanosti i obučenosti menadžmenta naših ustanova kulture za ovaj vid obezbeđivanja sredstava, a što stvara veliku finansijsku štetu Srbiji.

- Korporativna filantropija – Treći vid klasičnog obezbeđivanja sredstava za kulturu odnosi se na uključivanje kompanija u neprofitne akcije za opšte dobro, pa tako i za projekte u oblasti kulture. U kontekstu ovog oblika finansiranja kulture neophodno je razlikovati nekoliko naizgled sličnih pojmova: društveno odgovorno poslovanje (*corporate social responsibility – CSR*), sponzorstvo,²³³ filantropija, donatorstvo, patronat. U svakom slučaju, Republika Srbija svojim pravnim uticajem mora stvoriti preduslove za aktivnije učešće kompanija u ovakvim projektima, jer je to sasvim uobičajeno u razvijenim zemljama koje na ovaj način obezbeđuju značajna sredstva. Značajna je i državna politika poreskih olakšica za ulaganja u kulturu. Tako se *Zakonom o porezu na dobit pravnih lica*²³⁴ reguliše pitanje ulaganja u oblast kulture, kao i *Pravilnikom o ulaganjima u oblasti kulture koja se priznaju kao rashod*.²³⁵

2. Sopstveni prihodi subjekata u kulturi (samofinansiranje)

Obezbeđivanje sopstvenih prihoda subjekata u kulturi presudno je za opstanak naše kulture u narednom periodu. Zbog toga je Zakon o kulturi, kao jedan od opštih

²³³ Uporedi: Šešić Dragičević M. (1993) Sponzorstvo umetnosti u sklopu poslovne politike modernih preduzeća, *Marketing u umetnosti*, zbornik, Beograd, str. 21.

²³⁴ Zakon o porezu na dobit pravnih lica, *Sl. glasnik RS* 25/01.

²³⁵ Pravilnik o ulaganjima u oblasti kulture koja se priznaju kao rashod, *Službenik glasnik RS*, 9/02.

interesa u kulturi, označio i podsticanje tržišta umetničkih dela, sponzorisanja, mecenatstva i donatorstva u kulturi.²³⁶ Inače Zakon o kulturi predviđa da se Kulturni programi i projekti ustanova kulture i drugih subjekata u kulturi finansiraju i iz prihoda ostvarenih obavljanjem delatnosti, od naknada za usluge, prodajom proizvoda, ustupanjem autorskih i srodnih prava, od legata, donacija, sponzorstava i na drugi način, u skladu sa zakonom.²³⁷

U ovom kontekstu primat dobija institucija kreativnih ili kulturnih industrija, koja predstavlja finansijsku budućnost kulture i kod nas. Ovaj koncept obuhvata sve one poslovne operacije i komercijalne aktivnosti koje se preduzimaju u svrhu pripremanja, kreiranja, održavanja ili očuvanja umetničke produkcije, širenja kulture putem medija, aktivnosti koje proizvode ili plasiraju proizvode kao krajnji rezultat. Ovaj pojam konkretno obuhvata reklame, dizajn, multimedijalne delatnosti, primenjene umetnosti, tržište umetnina i antikviteta, film, radio i TV i dr.²³⁸

Možemo zaključiti da je finansiranje kulture u Republici Srbiji jedan od problema koji će se svakako morati rešavati u sklopu opšte reforme oblasti kulture. U sve većem broju zemalja već uveliko se pronalaze novi izvori i načini finansiranja kulture koji na taj način rasterećuju budžetsko finansiranje. To se odnosi i na zemlje čiji je ekonomski razvoj na visokom nivou i koje imaju izuzetno razvijen sistem funkcionisanja kulture, što samo potvrđuje tezu da se na ovaj način ne smanjuje briga države za kulturu, već naprotiv.²³⁹ Pronalaženje novih načina finansiranja kulture predstavlja jedan od najvažnijih zadataka kad je u pitanju opstanak kulturnog stvaralaštva u Republici Srbiji, pa i kad su u pitanju legati.

²³⁶ Vidi: Zakon o kulturi, član 6, *Sl. Glasnik RS*, 72/2009.

²³⁷ *Ibid.* član 10.

²³⁸ Vidi: Dimitrije Vujadinović et al. (2002) *Razvojni aspekti kulturnih industrija*, str. 5–9.

²³⁹ Npr. kreativne industrije u Velikoj Britaniji, u Francuskoj projekat Luvr/Abu Dabi

5. NAJZNAČAJNIJE NACIONALNE INSTITUCIJE KULTURE U REPUBLICI SRBIJI U FUNKCIJI LEGATORSTVA

Istražujemo mesto i ulogu legata u centralnim, najvažnijim ustanovama kulture u Republici Srbiji, muzejima, bibliotekama i arhivima i skrećemo pažnju na pozitivne aspekte i primere za ugled kad je u pitanju legatorska praksa.

Govoreći o legatima u baštinskim ustanovama, referišemo na najznačajnije nacionalne (kulturne) institucije u Srbiji – Srpsku akademiju nauka i umetnosti, Maticu srpsku, Narodni muzej, Muzej savremene umetnosti, Muzej grada Beograda, Narodnu biblioteku, Univerzitetsku biblioteku, Arhiv Srbije, Istorijski arhiv Beograda, Muzej kinoteke. Govoriće se o funkcionisanju legata u Srbiji tematizujući njihovu zaštitu, korišćenje i prezentaciju u nekim od narelevantnijih republičkih ustanova. Kulturnu politiku ovih centralnih republičkih ustanova istraživaćemo u odnosu na njihovu legatorsku delatnost i posredništvo.

Formiranje ustanova kulture od nacionalnog značaja je tradicija koja vuče korene još iz 19. veka kada su ustanove kulture viđene pre svega kao stožer i garant nacionalnog identiteta i očuvanja tradicije. Njihov današnji smisao i značaj je znatno širi jer se na nacionalnom nivou objedinjuje i unapređuje rad u svim oblastima kulturnog i umetničkog života. Stoga su nacionalne institucije kulture ustanove najvišeg ranga.

Muzej grada Beograda i Istorijski arhiv Beograda ne spadaju u nacionalne institucije, ali smo ih zbog njihovog značaja za legatorstvo ipak uvrstili u ovu grupu.

Od muzejskih ustanova u Republici Srbiji, govorićemo o legatima u Narodnom muzeju, Muzeju savremene umetnosti, Umetničkoj zbirci SANU, Galeriji Matice srpske, Muzeju grada Beograda, Etnografskom muzeju, Muzeju primenjene umetnosti, Muzeju SPC. Najznačajniji legatari među bibliotekama su Narodna biblioteka Srbije, Biblioteka Matice srpske, Univerzitetska biblioteka, Centralna biblioteka SANU. Od arhivskih ustanova, analiziraćemo legatorsku funkciju Arhiva Srbije i Istorijskog arhiva Beograda. Govorićemo i o legatima koji se nalaze u Arhivu, Muzeju i Biblioteci Jugoslovenske kinoteke.

Ističući pozitivne aspekte u radu s legatima, posebno ćemo istaći nekoliko legata za ugled – pre svega Spomen zbirku Pavle Beljanski, Galeriju Matice srpske, Manakovu kuću.

Vlada je usvojila konačan predlog Ministarstva i donela Odluku o sticanju statusa ustanove kulture od nacionalnog značaja²⁴⁰ kojim status ustanove kulture od nacionalnog značaja stiču:

1. Narodni muzej u Beogradu;
2. Istorijski muzej Srbije, Beograd;
3. Muzej savremene umetnosti, Beograd;
4. Etnografski muzej u Beogradu;
5. Muzej primenjene umetnosti, Beograd;
6. Prirodnjački muzej, Beograd;
7. Muzej nauke i tehnike, Beograd;
8. Muzej istorije Jugoslavije, Beograd;
9. Muzej pozorišne umetnosti Srbije, Beograd;
10. Muzej na otvorenom "Staro selo", Sirogojno;
11. Muzej naivne i marginalne umetnosti, Jagodina;
12. Muzej Vojvodine, Novi Sad;
13. Galerija Matice srpske, Novi Sad;
14. Narodni muzej Čačak;
15. Narodni muzej Valjevo;
16. Narodni muzej Toplice, Prokuplje;
17. Muzej "Ras" u Novom Pazaru;
18. Muzej u Prištini (s izmeštenim sedištem u Beogradu);
19. Narodni muzej Kraljevo;
20. Galerija slika "Sava Šumanović", Šid;
21. Umetnička galerija "Nadežda Petrović", Čačak;

²⁴⁰ Odluka o sticanju statusa ustanova kulture od nacionalnog značaja, *Službeni glasnik RS*, br. 41/13. Dostupno na: <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SIGlasnikPortal/reg/viewAct/182e7988-45b7-44ef-ba68-29a8a523a7d9>

22. Spomen zbirka "Pavla Beljanskog", Novi Sad;
23. Galerija "Milan Konjović", Sombor;
24. Galerija savremene likovne umetnosti Niš;
25. Moderna galerija Valjevo;
26. Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, Beograd;
27. Pokrajinski zavod za zaštitu spomenika kulture, Petrovaradin;
28. Zavod za zaštitu spomenika kulture grada Beograda;
29. Zavod za zaštitu spomenika kulture Niš;
30. Zavod za zaštitu spomenika kulture Kraljevo;
31. Zavod za zaštitu spomenika kulture Valjevo;
32. Zavod za zaštitu spomenika kulture Sremska Mitrovica;
33. Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture Smederevo;
34. Međuopštinski zavod za zaštitu spomenika kulture Subotica;
35. Arhiv Srbije, Beograd;
36. Arhiv Jugoslavije, Beograd;
37. Arhiv Vojvodine, Novi Sad;
38. Istorijski arhiv grada Novog Sada;
39. Jugoslovenska kinoteka, Beograd;
40. Narodna biblioteka Srbije, Beograd;
41. Biblioteka Matice srpske, Novi Sad;
42. Univerzitetska biblioteka "Svetozar Marković", Beograd;
43. Matična biblioteka "Ljubomir Nenadović", Valjevo;
44. Narodno pozorište u Beogradu;
45. Srpsko narodno pozorište, Novi Sad;
46. Jugoslovensko dramsko pozorište, Beograd;
47. Narodno pozorište Subotica;
48. Pozorište "Atelje 212", Beograd;
49. "Zvezdara teatar", Beograd;
50. Pozorište "Boško Buha", Beograd;
51. Beogradska filharmonija, Beograd;
52. Ansambl narodnih igara i pesama Srbije "Kolo", Beograd;

53. Filmski centar Srbije, Beograd;
54. Zavod za proučavanje kulturnog razvitka, Beograd;
55. "Jugokonzert", Beograd;
56. Centar za kulturu "Vuk Karadžić", Loznica;
57. Centar lepih umetnosti "Gvarnerius", Beograd;
58. Dom kulture "Mihajlo Pupin", Idvor;
59. Zadužbina "Ilije M. Kolarca", Beograd;
60. Kulturno-prosvetna zajednica Srbije, Beograd.

Centralne ustanove zaštite kulturnih dobara jesu: Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, Arhiv Srbije, Narodni muzej u Beogradu, Narodna biblioteka Srbije i Jugoslovenska kinoteka.²⁴¹

Nacionalni muzeji, muzeji od republičkog značaja su: Narodni muzej, Istorijski muzej Srbije, Muzej istorije Jugoslavije, Etnografski muzej, Muzej primenjene umetnosti, Muzej pozorišne umetnosti Srbije, Prirodnjački muzej, Muzej nauke i tehnike, Muzej žrtava genocida, Muzej Jugoslovenske kinoteke, Muzej Srpske pravoslavne crkve, Galerija Matice Srpske, Muzej savremene umetnosti, Muzej naivne umetnosti u Jagodini.

Generalno uzev, muzeji u Srbiji, a samim tim i oni od republičkog značaja, imaju misiju da kulturno blago koje se čuva u njihovim depoima prezentuju posetiocima na savremen način. To bi trebalo da znači da, osim osnovne delatnosti, muzeji realizuju i druge aktivnosti kroz nove oblike izlaganja, bilo kroz interaktivne izložbe, edukativne programe, radionice za različite grupe posetilaca, muzejske publikacije.

5.1. Muzeji

Najbolji način zaštite pokretnog kulturnog nasleđa čini dobro organizovana mreža muzeja i muzejskih ustanova (nacionalnih, regionalnih, lokalnih) kao i pravni i stručni nadzor nad predmetima i zbirkama smeštenim u ustanove koje formalno i

²⁴¹ Zakon o kulturnim dobrima, *Službeni glasnik RS*, 71/1994. čl. 79–84.

organizaciono ne pripadaju resoru kulture (fakulteti, instituti, škole, itd.), ili se nalaze u privatnom vlasništvu (privatni muzeji, kolekcionarske zbirke).²⁴²

Veliki nedostatak naše kulturne politike je to što u Republici Srbiji još uvek nije usvojen Zakon o muzejima. Delatnost muzeja regulisana je *Zakonom o kulturnim dobrima*²⁴³. U najširoj upotrebi je ICOM-ova (*The International Council of Museums*) definicija muzeja prema kojoj je muzej neprofitna, stalna ustanova u službi društva i njegovog razvoja, otvorena javnosti, koja sabira, čuva, istražuje, komunicira i izlaže materijalna svedočanstva čoveka i njegove okoline radi proučavanja, obrazovanja i zabave.²⁴⁴

Legati su neka vrsta autoportreta, autografa darodavaca koji ostavljaju artefakte naslednicima ili državi; oni su deo jednog vremena, istorije, prilog stalnoj promeni u društvu. Sasvim je legitimno pitanje čemu služe legati, kakva je njihova uloga. Možemo reći da legati pouzdano svedoče o određenoj vrsti identiteta, odnosno veliki umetnici na neki način kreiraju svojevrsan identitet za buduća vremena. Danas postoji veliki problem diskontinuiteta u vremenu, i taj diskontinuitet se direktno reflektuje na to kakva je misija naših muzeja, kakva je uloga poklona u tim institucijama. Briga o tome treba da bude briga države, ali i svakog pojedinca u društvu.

Ono što je problematično u muzejima, i to je opšte mesto kad je u pitanju smeštaj legata – deljenje je kolekcija-legata u posebne zbirke – slike, crteži, skulpture i dr. Tako se razbija celina legata što muzejski stručnjaci pravdaju nužnošću tradicionalne klasifikacije i muzeološkim uslovima koji to ne dozvoljavaju. Uvek ostaje otvoreno

²⁴² Vidi: *Strategija razvoja kulture Republike Srbije od 2017. do 2017.* str. 27. Dostupno na: <http://www.kultura.gov.rs/docs/dokumenti/nacrt-strategije-razvoja-kulture-republike-srbije-od-2017--do-2027--nacrt-strategije-razvoja-kulture-republike-srbije-od-2017--do-2027-.pdf>. Pregledano dana: 20. 09. 2018.

²⁴³ Vidi: *Zakon o kulturnim dobrima*, čl. 65. I čl. 77.

²⁴⁴ Uporedi: *Museum Definition – ICOM. A museum is a non-profit, permanent institution in the service of society and its development, open to the public, which acquires, conserves, researches, communicates and exhibits the tangible and intangible heritage of humanity and its environment for the purposes of education, study and enjoyment. According to the ICOM Statutes, adopted by the 22nd General Assembly in Vienna, Austria, on 24 August, 2007.* Dostupno na: <https://icom.museum/en/activities/standards-guidelines/museum-definition/>. Pregledano dana: 28. 09. 2018.

pitanje kako jedna kompletna celina može, razbijena na formalne podele, funkcionisati kao deo jednog velikog organizma, budući da kao celina ima jedan, dublji smisao. Isto tako, ima mišljenja da u legatima umetničkih slika ima mnogo dela lošijeg kvaliteta, da su oni „teretni“.

5.1.1. Narodni muzej

Narodni muzej u Beogradu je muzej kompleksnog tipa posvećen zaštiti, interpretaciji i promociji slojevitog, multikulturnog nasleđa centralnog Balkana i Evrope – kultura od praistorije do danas – kroz arheološku, numizmatičku i umetničku građu. Muzej prikuplja, čuva, štiti artefakte na osnovu principa preventivne zaštite i unapređuje znanja. On tumači istorijske i savremene kulture, nacionalni identitet, služi kao izvor saznanja i aktivan centar učenja u zajednici i okruženju.²⁴⁵

Osnovni elementi politike razvoja zbirke Narodnog muzeja dostupni su na njegovom sajtu.²⁴⁶ Zbirke Narodnog muzeja razvijaju se otkupom, poklonom, razmenom, kopiranjem i na osnovu terenskih istraživanja, posebno arheoloških iskopavanja. Zbirke Narodnog muzeja, imajući u vidu njegov centralni položaj u muzejskoj mreži Srbije, trebalo bi da sadrže najreprezentativnija i vrhunska istorijsko-umetnička dela, kulturna dobra od izuzetnog i velikog značaja, kao i ona koja najadekvatnije predstavljaju slojeviti, raznovrsni multikulturni razvoj i civilizacijske promene na području današnje Srbije, odnosno na tlu centralnog Balkana i najbližeg okruženja, od praistorijskih vremena do poznog srednjeg veka, kao i ključne umetničke pravce i stilove u nacionalnoj i stranoj umetnosti od srednjovekovnog perioda do danas.

Na sajtu Muzeja zapisano je: »Od osnivanja do danas, Narodni muzej razvijao se uz poklone i finansijsku podršku onih koji su delili našu viziju muzeja kao dinamičnog, inspirativnog mesta koje povezuje kulture prošlosti i ljude današnjice. Podrška Vas

²⁴⁵ Vidi: Narodni muzej. Misija, vizija i strateški ciljevi. Dostupno na: <http://www.narodnimuzej.rs/o-muzeju/misija-vizija-i-strateski-ciljevi/>. Pregledano dana: 12. 09. 2018.

²⁴⁶ Narodni muzej. Politika razvoja zbirke Narodnog muzeja u Beogradu. Dostupno na: <http://www.narodnimuzej.rs/o-muzeju/dokumenta/politike/politika-razvoja-zbirke-narodnog-muzeja-u-beogradu/>. Pregledano dana: 20. 10. 2018.

darežljivih, društveno odgovornih pojedinaca, grupa i preduzeća i dalje je od vitalne važnosti za muzej. Donirajući muzeju, poklanjate celoj zajednici!²⁴⁷

Od osnivanja Narodnog muzeja u Beogradu, pokloni i legati imali su nezaobilaznu ulogu u razvoju i sistematizovanju njegovih zbirki. Knjige Muzeja beleže imena svih darodavaca u njegovoj preko vek i po dugoj istoriji, od običnih građana do poznatih ličnosti i vladara. Svima njima bila je zajednička želja da svojim poklonima obogate srpsku duhovnu riznicu, pohranjujući ih u najveći trezor nacionalne kulture i umetnosti.²⁴⁸

Kao najstarija muzejska institucija u Srbiji, Narodni muzej osnovan je ukazom ministra prosvete Jovana Sterije Popovića 10. maja 1844. godine kao Muzeum serbski koji je na jednom mestu trebalo da sabere starine i da ih sačuva za potomstvo. Organizovan u prvim decenijama svog rada i kao ustanova zaštite i kao naučna, istraživačka ustanova koja je konstituisala nacionalni identitet i bila presudan akter u razvoju zaštite baštine, Narodni muzej je ubrzo prerastao u zvaničnog reprezentanta države i društva, svedočeći i o mogućoj snazi kulture i muzeja u Srbiji.

Godine 1881. Zakonom o Narodnoj biblioteci i muzeju, Narodni muzej je izdvojen kao samostalna ustanova. Svoj začetak Galerija stranih dela Narodnog muzeja u Beogradu beleži 1891. godine kada bečki slikar Bertold Dominik Lipaj poklanja zbirku slika iz svoje kolekcije i kolekcija drugih darodavaca iz Beča. Kralj Milan Obrenović je bio poznat kao sakupljač dela savremenih francuskih slikara. U to vreme Galerija je bila popunjavana isključivo poklonima. Između dva rata, Narodni muzej naglo se širio i upotpunjavao delima savremenih umetnika, posebno zahvaljujući knezu Pavlu Karađorđeviću i direktoru Milanu Kašaninu koji je rukovodio Muzejom kneza Pavla.

Posle Drugog svetskog rata ovi fondovi i zadužbine su, uz nekoliko izuzetaka, — iako već jednom poklonjene narodu — nacionalizovane, a time su promenili i svoju osnovnu namenu. Ovakav trend je ublažavan naglašenom politikom otkupa i poklona države. U novim uslovima socijalnog ujednačavanja zadužbine i legati se svode

²⁴⁷ Narodni muzej. Podržite nas. Dostupno na: <http://www.narodnimuzej.rs/podrzite-nas/donatori/>

²⁴⁸ Bojana Borić-Brešković Muzej je narodni, nije prinčev, *NN*, 20. jul 2000. Dostupno na: <http://www.nin.co.rs/2000-07/20/13716.html>. Pregledano dana: 10. 10. 2018.

isključivo na umetničke predmete, uz pokušaje njihove prezentacije u autentičnim ambijentima – tzv. spomen-sobama. Muzej je dobio velike i značajne akvizicije – čitavo bogatstvo – kroz zbirku Eriha Šlomovića, sastavljenu mahom od dela čuvenih francuskih umetnika 19. i 20. veka. Predratni kolekcionari i darodavci i dalje poklanjaju umetničke predmete; tako je npr. kraljica Natallja do kraja života ustupala slike Narodnom muzeju. Muzej dobija zbirke Joce Vujića, dr Božidara Cerovića, Matije Boškovića, Jovana Novakovića i zbirke grafičkih listova porodica Stefanović i Sakelarides. Posebno velike i značajnije kolekcije su ovom muzeju ustupili Dorđe i Lela Lučić-Roki, Nadežda i Lazar Ristić. U najnovije vreme muzeju je ustupljena kolekcija slika dr Jakova Smodlake. Dragocena je zbirka slika evropske avangarde koja se nalazi u zaostavštini Ljubomira Micića.²⁴⁹

Spomen-muzej Nadežde i Rastka Petrovića²⁵⁰ postao je deo Narodnog muzeja 1975. godine zahvaljujući plemenitom daru – legatu Ljubice Luković, sestre Nadežde i Rastka Petrovića, koja je Muzeju zaveštala svu svoju imovinu, uključujući i porodičnu kuću u kojoj je Spomen-muzej otvoren. Osim radova Nadežde Petrović, Ljubica Luković je Muzeju zaveštala i vrednu kolekciju slika iz zbirke samog Rastka Petrovića²⁵¹. Celokupan umetnički materijal, od ukupno 64 dela, čuva se u okviru postojećih zbirki i u Dokumentacionom centru Narodnog muzeja. Godinama je u pripremi temeljna obnova ovog zdanja u Profesorskoj koloniji a do tada slike su u depou Muzeja.²⁵²

²⁴⁹ Vidi: Jovan Despotović, (1981) Baština – Zadužbine, legati, zaostavštine, *Student*, 29. 4. str. 11- 17, Beograd, 1981. Dostupno na: http://www.jovandespotovic.com/?page_id=6806. Pregledano dana: 10. 09. 2018.

²⁵⁰ Vidi: Neda Jevremović, Narodni muzej u Beogradu 1844–1994, *Glasnik Srpskog arheološkog društva*, br. 11, 1996, str. 297–311.

²⁵¹ *Ibid*: Dragocen segment legata predstavljaju epistolarna građa i rukopisi, crteži Rastka Petrovića, njegova biblioteka, gramofonske ploče i putopisni filmovi.

²⁵² Dragana Matović, Vlaga ruši uspomene na Petroviće, *Večernje novosti*, 14. avgust 2014. Dostupno na: <http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:505487-Vlaga-rusi-uspomene-na-Petrovice>. Pregledano dana: 12. 10. 2018.

Zbog ugroženosti kulturnih dobara od vlage kuća je ispražnjena. Sve je zapakovano i preneto u Narodni muzej. Ipak, dostupno je stručnjacima koji se bave proučavanjem stvaralaštva Nadežde i Rastka Petrovića.

Najznačajniji legat Narodnog muzeja je bivši muzej Joce Vujića²⁵³ u Senti. To su kapitalna dela 19. veka koja se čuvaju se u depoima Muzeja. Neka su u stalnoj postavci, neka se izlažu u okviru tematskih izložbi.

Malo je zbirke koje na tako potpun i lep način obeležavaju svoje darodavce, kao što je to slučaj sa Spomen-zbirkom dr Đorđa i Lale Lučić-Roki u Narodnom muzeju u Beogradu. Kao dragocena celina, ona verno govori o svojim vlasnicima-posvećenicima prošlosti i umetnosti, po intimnom karakteru najvećeg broja dela – slika, akvarela, tempera, ikona, satova, minijatura, po žanrovskom opredeljenju, po nameri da se delima ulepša ambijent svakodnevnog življenja, da se oplemeni prostor rada, da se iskaže odnegovani ukus i znanje. Upravo zbog toga je i značajnija dragocena odluka da se cela zbirka pokloni Narodnom muzeju. Dela su stizala još od 1963. pa sve do 1990. godine. Godine 1972. sklopljen je Ugovor o poklonu, a 1974. je priređena prva izložba s predgovorom iz pera Leposave St. Pavlović, rođake darodavaca, čijom zaslugom i zalaganjem je i došlo do realizacije ovog legata.²⁵⁴

Dobrotvori, ljudi velikog srca udarili su temelje Narodnom muzeju i drugim institucijama kulture, legatori, nekad i anonimni. Tako je prva srpska slikarka Katarina Ivanović, članica Srpskog učenog društva, današnje SANU, i prva žena legator darovala Narodnom muzeju čitav svoj slikarski fond i novčani iznos od 1.000 forinti za njegovo održavanje. Venecijanski slikar slovačkog porekla Bertold Lipaj poklonio je muzeju 90 slika italijanskih majstora i tim velikim gestom otpočelo je formiranje zbirke stranih umetnika.

²⁵³ Jovan Joca Vujić je najveći donator svih vremena u Srbiji. Podigao je osnovnu školu kod Budimpešte, u Balkanskim i u Prvom svetskom ratu slao je vojsci hranu, osnovao je biblioteku Filozofskog fakulteta u Skoplju. Knjige – oko 25.000 – darivao je i Univerzitetnoj biblioteci u Beogradu. Galeriji Matice srpske poklonio je 40, a Narodnom muzeju 250 slika.

²⁵⁴ Irina Subotić., Spomen zbirka dr Đorđa i Lale Lučić-Roki u kolekciji strane umetnosti Narodnog muzeja u Beogradu, *Spomen zbirka dr Đorđa i Lale Lučić-Roki* (katalog), 1995, Narodni muzej Beograd, str. 15.

Organizujući izložbu i izdajući Katalog Spomen-zbirke dr Đorđa i Lale Lučić-Roki 1995, Narodni muzej se u granicama svojih moći odužuje svojim dobrotvorima, gajeći nadu da će njihove plemenite uzore slediti i drugi ljubitelji umetnina bez kojih ni Narodni muzej ne bi postojao u svojoj današnjoj veličini i značaju.

5.1.2. Muzej savremene umetnosti

Od samog osnivanja 1965. godine, Muzej savremene umetnosti je izlagačku politiku zasnivao na predstavljanju najznačajnijih umetnika, razdoblja, pokreta i tendencija jugoslovenske, srpske i strane umetnosti 20. veka. Takođe, ovaj muzej je na evropskoj i svetskoj mapi moderne i savremene umetnosti stekao zavidnu reputaciju koja je otvorila mogućnost intenzivne međunarodne razmene i saradnje s relevantnim stranim muzejima, galerijama, kolekcijama, kustosima i kritičarima.²⁵⁵

Prilagođavajući se savremenim muzeološkim principima zaštite kulturnog nasleđa i politikama izlaganja, Muzej savremene umetnosti danas predstavlja dinamičnu instituciju koja obimom i raznovrsnošću svojih programa, istraživačkim i pedagoškim radom, intenzivnom međunarodnom saradnjom i otvorenošću za različite oblike kulturnih aktivnosti i saradnje, predstavlja važan činilac umetničkog i kulturnog života Beograda i Srbije.²⁵⁶

Posle desetogodišnje rekonstrukcije i adaptacije, zgrada Muzeja savremene umetnosti, jedan od najrepresntativnijih namenski građenih muzejskih objekata u Srbiji koji je 1987. proglašen i za kulturno dobro, 2017. godine ponovo je otvorena za posetioce.

Muzej u svom sastavu čuva legat: Marka, Ševe i Mare Ristić, Rastislave Tabaković, Ane Čolak Antić, Zlate i Vaska Pregelja, Vana Živadinovića Bora, Miodraga B. Protića, Ksenije Divjak, Milana i Radmile Dedinac, Ksenije Ilijević, Rodoljuba Čolakovića i Milice Zorić, i doskoro Petra Dobrovića (sada je legat Dobrović u sastavu Kuće legata).

²⁵⁵ Vidi: Muzej savremene umetnosti. Dostupno na: <http://www.msub.org.rs/o-muzeju>. Pregledano dana: 16. 10. 2018.

²⁵⁶ *Ibid.*

Legat Marka, Ševe i Mare Ristić

Legat obuhvata vizuelnu produkciju grupe beogradskih nadrealista (1926-1939) i sadrži 78 umetničkih dela (crteža, kolaža, asamblaža i kolektivnih radova) iz zaostavštine Marka Ristića. U okviru legata posebno se ističu slika Maksa Ernsta, kao i crteži Iva Tangija koji pripadaju posebnoj celini «Nadrealističkog zida» iz radnog kabineta Marka Ristića. Legat je predstavljen javnosti katalogom i izložbom u Muzeju 1993–1994. godine.

Legat Rastislave Tabaković

Legat broji 413 umetničkih dela (ulja, akvareli, gvaševi, kolaži, crteži) Ivana Tabakovića (1898–1977) koji je umetnikova supruga poklonila gradu Beogradu. Legat je poveren na stručno staranje Muzeju savremene umetnosti i predstavljen je javnosti katalogom i izložbom u Muzeju savremene umetnosti 1985. godine.

Legat Ane Čolak Antić

U legatu koji je supruga Leonida Šejke (1932–1970) poklonila Muzeju nalazi se 205 dela (slike, objekti, crteži, grafike), 367 nedovršenih crteža i skica, 14 listova s tekstem i crtežima, 2 sveske s tekstovima Leonida Šejke, kao i brojne fotografije i predmeti iz umetnikovog života. Legat je predstavljen javnosti katalogom i izložbom, najpre 1977. godine, a potom i 1998. u Muzeju savremene umetnosti.

Legat Zlate i Vaska Pregelja

Legat koji nosi ime sina i supruge umetnika, Muzej je preuzeo 1986. godine, posle smrti supruge Marija Pregelja (1913–1967). Ona je, po želji samog autora, umetničku zaostavštinu svog supruga ravnopravno zaveštala Muzeju savremene umetnosti i ljubljanskoj Modernoj galeriji. Legat čine 52 slike (ulja i tempere na platnu i lesonitu), 22 gvaša i 123 grafička lista (linorezi, drvorezi, litografije). Deo legata, grafički opus umetnika od 1953. do 1967. godine predstavljen je izložbom i katalogom u Galeriji-legatu Milice Zorić i Rodoljuba Čolakovića 1988. godine. Dela Marija

Pregelja u martu 2016. godine izložena su u Muzeju, odnosno njegovom Legatu Milice Zorić i Rodoljuba Čolakovića.²⁵⁷

Legat Vana Živadinovića Bora

Umetnik je 1990. godine poklonio Muzeju legat koji čini 46 dela (slike, crteži, kolaži, fotografije). Legat je predstavljen katalogom i izložbom u MSU 1990. godine.

Legat Miodraga B. Protića

Legat sadrži 10 slika, 10 pastela i ulja na papiru i 10 akvarela koje je ovaj umetnik, osnivač i prvi direktor Muzeja poklonio 1994. godine. Legat je iste godine predstavljen javnosti izložbom i katalogom u Muzeju savremene umetnosti.

Legat Ksenije Divjak

Legat sadrži 40 slika, 11 akvarela, 7 pastela i 8 crteža koje je ova poznata umetnica poklonila Muzeju. Kolekcija je predstavljena javnosti u okviru retrospektivne izložbe Ksenije Divjak u MSU 1995. godine.

Legat Milana Dedinca i Radmile Bunuševac-Dedinac

Legat je Radmila Bunuševac-Dedinac poklonila Muzeju savremene umetnosti 2002. godine. Fond ovog legata čini 40 umetničkih dela 20. veka, od čega je 8 dela primenjene umetnosti i jedna grafika iz 18. Veka. Legat je predstavljen javnosti izložbom održanom 2004. godine kada je objavljen i katalog dela iz legata.

Legat Ksenije Ilijević

Legat sadrži 7 crteža, 2 pastela i 11 akvarela.

²⁵⁷ K. R., Slikarstvo Marija Pregelja u Legatu Čolaković, *Politika*, 3. 3. 2016. Dostupno na:

<http://www.politika.rs/sr/clanak/350419/Slikarstvo-Marija-Pregelja-u-Legatu-Colakovic>. Pregledano dana: 18. 10. 2018.

Legat (Galerija) Rodoljuba Čolakovića i Milice Zorić

Galerija je za javnost otvorena decembra 1980. godine i nalazi se u ulici Rodoljuba Čolakovića br. 2 na Dedinju, u zgradi koju su Milica Zorić i Rodoljub Čolaković poklonili gradu Beogradu koji je upravljanje Galerijom poverio Muzeju savremene umetnosti. U sastavu Legata nalazi se zbirka od 92 dela najpoznatijih jugoslovenskih umetnika kao i zbirka stilskog nameštaja, orijentalnih tepiha, stakla i porcelana koja upotpunjuje ambijent enterijera. Katalog zbirke ove Galerije objavljen je 1980. godine. Galerija je adaptirana 2010. godine i pretvorena u multifunkcionalan prostor namenjen održavanju različitih programa i aktivnosti. U periodu rekonstrukcije zgrade na Ušću ovaj prostor je funkcionisao kao mini-muzej opredeljen realizaciji raznovrsnih programa iz oblasti moderne i savremene umetnosti, dizajna, arhitekture i filma.

5.1.3. Galerija Srpske akademije nauka i umetnosti

Srpska akademija nauka i umetnosti, osnovana 19. novembra 1841. godine, najviša je naučna i umetnička ustanova u Republici Srbiji. Akademija razvija i podstiče nauku, organizuje i unapređuje osnovna i primenjena naučna istraživanja, podstiče i unapređuje umetničku delatnost i time doprinosi opštem dobru naroda Republike Srbije i države. Takođe, SANU razmatra stanje i daje predloge za inapređenje zbivanja u umetnosti, učestvuje u utvrđivanju programa razvoja kulturnih i umetničkih delatnosti itd. Akademija je ustanova od posebnog nacionalnog značaja. Zakon o Srpskoj akademiji nauka i umetnosti donet je 2010/2011. godine.²⁵⁸

Nastanak i razvoj Srpske akademije nauka i umetnosti vezan je za velike zadužbine i privatne fondove. Tako je već prve godine po osnivanju Srpske kraljevske akademije 1889. godine ustanovljena prva novčana zadužbina Nikole J. Marinkovića posvećena lepoj književnosti. Pred Drugi svetski rat u Srpskoj kraljevskoj akademiji postojalo je 17 fondova i 65 zadužbina: činili su ih uglavnom novčane zaostavštine (novčani prilozi, vrednosne hartije), zlato ili srebro, različite nekretnine (imanja i kuće).

²⁵⁸ Vidi: Zakon o Srpskoj akademiji nauka i umetnosti, *Sl.glasnik RS*, 18/2010. član 2.

Najrazličitije su bile namene ovih fondova: od podizanja Akademijinog doma, za osnivanje i razvoj raznih muzeja, izdavanje dela lepe književnosti ili prevode, za dela moralno-religiozne sadržine, crkvene i istorijske spise, filološke i filozofske rasprave, izdavanje Jugoslovenske enciklopedije itd.²⁵⁹

Ljubica Sokić, dopisni član SANU, na skupu Odeljenja likovne i muzičke umetnosti predložila je 1969. godine da zaposleni u novoosnovanoj Galeriji SANU popišu umetnička dela u vlasništvu SANU prema muzeološkim principima. Tada je i formalno započeto evidentiranje i formulisanje Umetničke zbirke Srpske akademije nauka i umetnosti. Sistematsko otkupljivanje umetničkih dela za Umetničku zbirku vrši se od 1972. godine. Zbirka je uvećavana zahvaljujući mnogim poklonima umetnika-članova SANU, njihovih porodica i drugih darodavaca, kao i otkupima koje je odobraval Komisija za otkupe i poklone SANU.²⁶⁰

Jezgro umetničke zbirke SANU formirano je 1968–1969. godine i kolekciju je tada činilo stotinak dela. Danas u njoj ima oko tri hiljade artefakata. Fond Zbirke, koji je u nadležnosti Galerije Srpske akademije nauka i umetnosti, broji oko 2800 inventarskih jedinica (Zbirka ima i do 3500 predmeta, jer mnogi nose jedan inventarni broj s različitim indeksima). Umetnička zbirka raspolaže predmetima likovne umetnosti – slikarskim, grafičkim i vajarskim radovima oko 270 umetnika, od toga 50 članova SANU. Hronološki, kolekcija je omeđena najstarijim radom, grafikom manastira Hopova iz sredine 18. veka i najnovijim akvizicijama aktivnih članova Odeljenja

²⁵⁹ U okviru SANU uspostavljeni su legati za određene radove kakav je, na primer, Fond Lazara Arsenijevića Batalake iz 1895. namenjen izdavanju njegovih spisa o Karađorđevom ustanku. Postojali su fondovi za arheološka istraživanja, razvoj prirodnih nauka, izučavanje Balkanskog poluostrva (zadužbina Jovana Cvijića) iz 1926., za izdavanje popularnih knjiga i njihovo besplatno razdavanje narodu (Fond braće Jovanović), za podizanje spomenika i održavanje grobova znamenitih ljudi (npr. za spomenik Vuku Karađiću), za podizanje škola i učiteljskih stanova, za različite umetničke namene: zaostavština testatorke (slikarke) Katarine Ivanović iz 1895. za unapređenje srpskog slikarstva (njen legat sadrži i 23 slike koje je poklonila Narodnom muzeju u Beogradu i čine početni fond ovog muzeja).

²⁶⁰ Obezbeđen je prostor za konzervatorski atelje (funkcionisao do 1999). U saradnji s Narodnim muzejem u Beogradu 1973. godine obučen je stručan konzervator i restaurator. Galerija je na taj način počela da vodi brigu o umetničkim delima u posedu SANU. Danas se konzervacijom i restauracijom predmeta Umetničke zbirke SANU bave stručnjaci Narodnog muzeja u Beogradu.

likovne i muzičke umetnosti Dušana Otaševića, Todora Stevanovića, Svetomira Arsića Basare, Vladimira Veličkovića, Milice Stevanović.

Najveći broj radova ulazi u zbirku tokom osme i devete decenije 20. veka kroz legate i poklone.²⁶¹ U Akademijinoj kolekciji nalaze se legati Olge Radović (1.373 crteža Ivana Radovića i 32 bloka sa 1.041 skicom – poklonjeno 1975. god.)²⁶², Nedeljka Gvozdenovića (158 dela, poklonjena 1982. i 1983. god.)²⁶³, Ljubice Sokić (20 dela, poklonjena 1982. god.)²⁶⁴, Aleksandra Deroka (122 dela, poklonjena 1984. god.), Vladete Vojnovića (160 dela, poklonjena SANU 1988. god.)²⁶⁵, Luke Mladenovića (145 predmeta, poklonjena 1987. god.)²⁶⁶, Ivana Obradovića (21 akvarel, poklonjen 1987. god. i 24 grafike poklonjene naknadno)²⁶⁷, Vere Radović (8 dela, poklonjenih 1988)²⁶⁸. Neki od ovih legata su kasnije i dopunjavani (Nedeljka Gvozdenovića, Ljubice Cokić, itd). I u 21. veku Zbirka se obogaćuje novim donacijama članova SANU- legatom Olge Jevrić (147 skulptura je autorka poklonila 2006. god.)²⁶⁹, poklonima Petra Omčikusa, Dušana Džamonje, Mladena Srbinovića, Nikole Jankovića, Dušana Otaševića, Todora Stevanovića i dr.²⁷⁰

²⁶¹ Vidi: Godišnjak SANU za 1975, LXXXII, Beograd, 1976, 129; Marija Đorđević, *Neprocenjivo kulturno blago*, *Politika*, Beograd, 23. septembar 1996.

²⁶² Dokumentacija Galerije SANU, Dopis O. Radović SANU od 29. jula 1975.

²⁶³ Dokumentacija Galerije SANU, Ugovor o poklonu, br. 122/2 od 21. januara 1982.

²⁶⁴ Dokumentacija Galerije SANU, Dopis Lj. Sokić SANU, br. 629/1 od 18. marta 1982.

²⁶⁵ Dokumentacija Galerije SANU, Dopis V. Vojinovića Galeriji SANU, br. 310/1 od 9. februara 1988.

²⁶⁶ Dokumentacija Galerije SANU, Dopis L. Mladenovića predsedniku SANU, br. 466/1 od 24. februara 1987.

²⁶⁷ Dokumentacija Galerije SANU, Dopis I. Obradovića Izvršnom odboru Predsedništva SANU, br. 761/1 od 20. aprila 1987.

²⁶⁸ Dokumentacija Galerije SANU, Dopis Izvršnom odboru Predsedništva SANU, br. 683/9 od 10. januara 1989.

²⁶⁹ Dokumentacija Galerije SANU, Zapisnik 12. Sednice Izvršnog odbora Predsedništva SANU, 20. aprila 2006.

²⁷⁰ Uvid u Umetničku zbirku SANU dobijen je zahvaljujući ljubaznosti Jelene Mežinski Milovanović

I Petar Omčikus²⁷¹ je početkom 2016. odlučio da jedan broj svojih dela trajno zavešta Srpskoj akademiji nauka i umetnosti. Prva postavka iz Umetničke zbirke Srpske akademije nauka i umetnosti u Galeriji bila je 1982. godine pod nazivom Umetnička zbirka SANU. Postavka se od tada preuređuje, dopunjuje i povremeno prikazuje javnosti.

Najveći broj fondova, zadužbina i legata SANU, nažalost, više ne raspolaže finansijskim sredstvima za realizaciju cilja radi kojeg su osnovani.²⁷²

5.1.4. Galerija Matice srpske

Galerija Matice srpske osnovana je 1847. godine u Pešti, u okrilju Matice srpske, najstarijeg kulturnog, književnog i naučnog društva kod Srba. Predlog da se osnuje Srpska narodna zbirka (Muzeum) dao je Teodor Pavlović, tadašnji sekretar Matice srpske. Jezgro buduće umetničke kolekcije Muzeja, današnje Galerije Matice srpske, čini kolekcija porodičnih portreta koju je Sava Tekelija, veliki srpski dobrotvor i prvi doživotni predsednik Matice srpske, sa celokupnom svojom imovinom 1840. godine zaveštao Matici srpskoj. Osnivanje Muzeja je odmah obnarodovano u Srpskim narodnim novinama, što je ujedno bio i poziv svim „rodoljubivim građanima” da novoosnovanom Muzeju „poklanjaju ili poveravaju na čuvanje sve one predmete koji doprinose obogaćivanju narodnog duha i služe njegovom kulturnom napretku”²⁷³. Muzejske zbirke su se postepeno popunjavale, uz česte apele „rodoljubivom

²⁷¹ M. Dimitrijević, Iz mornarice sam pobeo avionom, *Politika*, 12. 02. 2016. Dostupno na: <http://www.politika.rs/sr/clanak/348968/Iz-mornarice-sam-pobegao-avionom>. Pregledano dana: 12. 10. 2018. „Vidite, moja odluka ima svoju predistoriju. Nikad nisam bio veliki prodavac slika niti sam previše uspešno saradivao sa galeristima. Uvek sam bio samotnjak. Prodavao sam s vremena na vreme, bio sam skroman. Čak sam i svoje ateljee najčešće zidao jer sam odlučio da svoje probleme rešavam tako što ću izbeći neke stvari – politiku, veze, administraciju. Osim toga, kad rano počnete skupi se dosta dela. I, šta s njima, kome to pripada, ko će to uzeti? Ipak, jedan život je u tome. Da bih znao gde će one biti doneo sam odluku da ih poklonim SANU, da preko njih više ne bi padala kiša, da tako to kažem”.

²⁷² Srpska akademija nauka i umetnosti. Fondovi, zadužbine, legati i fondacije SANU. Dostupno na: http://www.sanu.ac.rs/sanunov/zaduzbine_i_fondovi.asp, 2011. Pregledano dana: 28. 10. 2018.

²⁷³ Vidi: Galerija Matice srpske. Oživimo muzeje. Dostupno na: <http://www.dgt.uns.ac.rs/itut/muzeji/dokumenti/gms.html>. Pregledano dana: 26. 10. 2018.

građanstvu“. Po preseljenju Matice srpske u Novi Sad 1864. godine, prenesena je do tada prikupljena zbirka koja je po prvi put prikazana javnosti 1933. godine kada je Muzej Matice srpske konačno ozvaničen. Muzej je delovao kao kompleksna zbirka s fondom prikupljenih arheoloških, numizmatičkih i etnografskih predmeta, dok je umetnička zbirka činila poseban deo. Godine 1947. novoosnovanom Vojvođanskom muzeju su ustupljene sve zbirke Muzeja Matice srpske osim umetničke, koja je dobila status posebne zbirke s nazivom Galerija Matice srpske. Od 1958. godine, kad se uselila u današnju zgradu u centru grada (zgrada bivše Produktne berze iz 1926/1927. godine) i otvaranjem stalne postavke srpskog slikarstva 18. i 19. veka, Galerija Matice srpske deluje kao samostalna ustanova. Dogradnjom sale na drugom spratu 1992. godine stekli su se uslovi za izlaganje zbirke srpske umetnosti prve polovine 20. veka. Stalna postavka, predstavljena u tri celine, hronološki prikazuje srpsku nacionalnu umetnost od 16. do 20. veka i njeno uklapanje u savremene tokove evropske umetnosti.²⁷⁴

Plemeniti gest darivanja koji je započeo Sava Tekelija nastavili su potonji poslenici-predsednici, članovi i poštovaoci Matice srpske, kao i rodoljubivi građani, kolekcionari, umetnici koji su svojim darovima, zaveštanjima i priložima nastojali da obogate njene umetničke zbirke. Tokom svog postojanja Galerija je izrasla u jedinstvenu nacionalnu muzejsku ustanovu čiji umetnički fond, s bogatom zbirkom srpske umetnosti od 16. do 21. veka prikazuje nastanak, razvoj i dostignuća srpske umetnosti i ukazuje na položaj i mesto srpske kulture i umetnosti u evropskom kontekstu. Od ukupnog broja umetničkih dela (oko 7.000) u Galeriji Matice srpske, jednu trećinu čine pokloni i zaveštanja, zahvaljujući kojima je Galerija do danas formirala 58 poklon-zbirki koje nose imena svojih darodavaca.²⁷⁵

Od poklonjenih dela znatan je broj onih od izuzetnog i velikog značaja za srpsku umetnost. Svojim poklonima 16 velikih dobrotovora, 40 dobrotvora i 216 darodavaca doprineli su da galerijske zbirke dobiju sadašnji oblik i sadržaj. Umetnička dela darivali su brojni pojedinci: Matičini časnici i članovi koji su svoj rad i život vezali za Maticu srpsku, zatim kulturni i naučni poslenici, kolekcionari, umetnici i građani – ljubitelji umetnosti, bez kojih kolekcija Galerije ne bi imala današnji značaj i ugled. U periodu od

²⁷⁴ *Ibid.*

²⁷⁵ *Ibid.*

2001. do 2011. godine umetnički fond obogaćen je sa 16 poklon-zbirki i 244 pojedinačna poklona.

Nakon Save Tekelije, darivanje su nastavili i drugi članovi i poštovaoci Matice srpske i Galerije Matice srpske kao što su: Jovan Joca Vujić, Miloš Bokšan, Jovan Milekić, Đorđe Đoka Jovanović. Od devedesetih godina 20. veka pa do današnjih dana svojim poklonima u rad Galerije uključio se veliki broj slikara: Vladimir Bogdanović, Veljko Mihajlović, Miroslava Sandić, Dragan Stojkov, Sava Sandić, Sava Stojkov, Ivanka Acin, Pavle Blesić, Petar Mojak, Aranka Mojak, Miodrag Nagorni, Dušan Todorović, Emina Čamo Lorbek, Vera Zarić, Petar Ćurčić i mnogi drugi.

U protekloj deceniji u darodavce Galerije Matice srpske upisali su se i akademik Dinko Davidov, Mirna Sredović Đorđićković, Milena Jeftić Ničeva Kostić, Marica Radojčić, Zoran Vujičić i dr.

Galerija Matice srpske od prošle godine bogatija je za poklon-zbirku kompanije *Tarket* iz Bačke Palanke. Tarket je donirao kolekciju od 83 umetnička dela koja se sastoji od zbirke ikona, zbirke 29 slika, crteža i skulptura poznatih umetnika 20. veka, poput Nadežde Petrović, Zore Petrović, Rista Stijovića, Petra Omčikusa i drugih, kao i zbirku od 35 slika Petra Lubarde. Vrednost ove zbirke procenjena je na više od 54 miliona dinara.²⁷⁶ Ova umetnička dela proglašena su za kulturno dobro Republike Srbije.²⁷⁷

5.1.5. Muzej grada Beograda

Muzej grada Beograda (osnovan 1903. god.) u svojim fondovima sadrži izuzetno bogate legate i zaostavštine. Od većih zbirki Muzej grada se brine o zaostavštini Bete

²⁷⁶ *Remek dela na poklon Galeriji matice srpske*. RTS. TANJUG. 17. 10. 2017. Dostupno na: <http://www.rts.rs/page/stories/ci/story/8/kultura/2907416/remek-dela-na-poklon-galeriji-matice-srpske.html>. Pregledano dana: 16. 09. 2018.

Potpisivanju protokola o donaciji kolekcije prisustvovali su predsednica Vlade Republike Srbije Ana Brnabić i ministar kulture RS Vladan Vukosavljević.

²⁷⁷ *Ibid*. Premijerka Ana Brnabić je istakla da je Vlada Republike Srbije na inicijativu Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije pronašla poreski model po kome je kompanija oslobođena dodatnih finansijskih troškova, jer još uvek ne postoji zakonom regulisane poreske olakšice za donatorstvo.

Vukanović, Vladimira Marinovića, Petra Konjovića, Darinke Smodlake, Legatu Jugoeksporta. Ovom muzeju pripada i legat predmeta primenjene umetnosti Roberta Cihler-Gašparovića, zbirka slika i nameštaja Ksenije i Radenka Perića, zbirka Petra Popovića, ostavštine Branimira Ćosića i Branislava Nušića, legat Jovana Subotića, Đorđa Novakovića, Svetozara Dušanića.

Muzej grada Beograda stara se i o pet nepokretnih legata– originalnih zdanja, sada muzeja u njegovom sastavu: Legat Paje Jovanovića, Legat Pave i Milana Sekulića, Legat Ive Andrića, među kojima postoje dva čije je stanje objekta problematično, mada su otvoreni za javnost – Muzej vajara Tome Rosandića i Muzej Jovana Cvijića.

Legati Muzeja grada Beograda:

Legat Paje Jovanović

Ovaj legat čine slike, skice, slikarski pribor, lična dokumenta, diplome, medalje, nameštaj iz slikarevog ateljea u Beču. Godine 1970. otvoren je muzej slikara Paje Jovanovića kao poklon umetnika.

Legat Bete Vukanović

Slikarka je testamentom muzeju ostavila ukupno 293 slika, pastela, akvarela, crteža i predmeta iz ateljea (medalje, ordenje).

Legat Tome Rosandića

Muzej Tome Rosandića je u kući koju je 1955. godine sa svojim radovima poklonio Muzeju grada Beograda, a čine ga atelje, skulpture, skice, vajarski pribor, umetničke slike, odlikovanja.

Legat Pave i Milana Sekulića

Stan sa autentičnim enterijerom, 165 ikona 15-20. veka i umetničke slike legatori su poklonili 1970. godine.

Legat Petra Popovića

Legat ovog kolekcionara broji 125 predmeta, stare i retke knjige, slike i grafike, dekorativne i upotrebne predmete od porcelana, stakla, srebra iz 18. veka.

Legat Petra Konjovića

Poklon kompozitora čine predmeti iz radne sobe, povelje, odlikovanja, fotografije, umetničke slike i biblioteka.

Legat »Jugoeksport«

Preduzeće Jugoeksport poklonilo je Muzeju svoju veoma vrednu kolekciju koju čini 75 umetničkih slika i skulptura najznačajnijih jugoslovenskih umetnika 20. veka.

Legat Ksenije i Radenka Perića

Ugovorom o poklonu darovana je kolekcija od 358 predmeta (umetničko-stilski nameštaj, orijentalni tepisi, predmeti primenjene umetnosti).

Legat Darinke Smodlake

Vredan legat koji čine slike, skulpture, ikone, stilski nameštaj, posuđe od porcelana, srebra i stakla, poklonjen je 1980. godine.

Legat Roberta Cihler Gašparovića

Ugovorom o poklonu 1976. godine predat je legat u kome je kuća, nameštaj, orijentalni tepisi, srebro, porcelan, staklo, džepni satovi (470 predmeta).

Legat Vladimira Marinovića

Vladimir Marinović poklonio je 1981. godine Muzeju umetničke predmete svoje bogate zbirke u kojoj se nalazi 170 predmeta – umetničko-stilski nameštaj, posuđe od porcelana, srebra, stakla, metala, keramike.

Legat Jovana Subotića

Zaostavština rodonačelnika čuvene porodice Subotić poklonjena je 1975. godine i u njoj je 56 predmeta – povelje, odlikovanja, porodični albumi, srebrno posuđe, dokumenta, minijature, ordenje.

Legat Ive Andrića

Spomen-muzej otvoren je 1976. godine u stanu u kome je živio i radio naš nobelovac, sa autentičnim nameštajem, knjigama, fotografijama, dokumentima, umetničkim i ličnim predmetima.

Legat Branislava Nušića

Gita Nušić-Predić poklonila je očev legat (1956. godine) koji čine piščeva radna soba, pribor za pisanje, karikature, knjige, dokumenta, fotografije (492 predmeta).

Legat Branimira Ćosića

Ovaj legat nalazi se u Muzeju od 1947. godine kad je preuzet od Udruženja književnika Srbije. U njemu su piščevi lični predmeti – knjige, rukopisi, dokumenti, fotografije.

Legat Jovana Cvijića

Memorijalni muzej Jovana Cvijića osnovan je 1965. godine, a za publiku je otvoren 1968. godine u porodičnoj kući na Kopitarevoj gradini. Naučnikova kuća sa sačuvanim enterijerom čuva 1467 predmeta – arhivsko-bibliotečki materijal i dela likovne i primenjene umetnosti.

Legat Đorda Novakovića

Ovaj legat poklonila je Novakovićeva supruga 1969. godine i to je pre svega numizmatička zbirka - papirni novac Kraljevine Srbije, Kraljevine Crne Gore, Kraljevine Jugoslavije i većeg broja evropskih država od druge polovine 19. do sedamdesetih godina 20. veka.

Legat Svetozara Dušanića

Profesor Dušanić, teolog i numizmatičar, dugogodišnji upravnik Muzeja SPC poklonio je svoj legat koji broji 2132 predmeta Muzeju 1970. godine. Zbirku čini rimski bronzani novac koji su kovali gradovi Stobi i Viminacijum i provincija Dakija.

5.1.6. Etnografski muzej

Etnografski muzej u Beogradu je osnovan 1901. izdvajanjem Etnografskog odeljenja iz okvira Narodnog muzeja.²⁷⁸ Predlog i idejno-teorijsku osnovu za stvaranje muzeja u kome će se izučavati narodni život sastavio je istoričar Stojan Novaković, redovni član Srpskog učenog društva (današnja Srpska akademija nauka i umetnosti). Raznovrsni etnografski predmeti među kojima je bilo zemljanog i metalnog posuđa, nakita, amajlija, predmeta od stakla i tekstila, oružja, alata, uskršnjih jaja i ostalih muzealija preneseni su u Zadužbinu Stevče Mihajlovića – zgradu koju je Mihajlović testamentom zaveštao „narodu srbskom za večiti spomen“. Za čuvara (upravnika) Muzeja postavljen je dr Sima Trojanović.

Etnografski muzej narodno blago, koje je plod stvaranja mnogih generacija u cilju napretka i progresa, stavlja u funkciju savremenog života i tako čuva etnički identitet i etničko biće svog naroda. Muzej već više od jednog veka jasno svedoči da je srpski narod vekovima unosio smisao u svoj život i u svoja kulturna pregnuća i tako dao značajan doprinos razvoju naše i evropske civilizacije.

Legat profesora i slikara Hristifora Crnilovića (1886–1963),²⁷⁹ vrednog sakupljača svedočanstava o životu i običajima ljudi s juga Srbije i iz Makedonije krajem 19. i početkom 20. veka, čuva se i izlaže u Manakovoj kući u Beogradu. Manakova kuća je u sastavu Etnografskog muzeja od 1968. godine. U Crnilovićevoj etnografskoj spomen-

²⁷⁸ Vidi: Etnografski muzej u Beogradu. Dostupno na: <http://etnografskimuzej.rs/>. Pregledano dana: 10.10. 2018.

²⁷⁹ Dragana Stojković, Etnografska spomen-zbirka Hristifora Crnilovića, *Glasnik Etnografskog muzeja*, 65/66, 2001/2002, str. 227–238.

zbirci nalazi se oko 2600 predmeta od velikog značaja za kulturu, 1600 negativ-ploča predmeta i objekata snimljenih tokom obilaska srpskih i makedonskih sela (koje su odnedavno pretočene u digitalnu formu), zatim 23000 strana rukopisa i nešto više od 700 knjiga i časopisa istorijsko-etnografskog sadržaja. U njegovoj kolekciji najviše su zastupljene narodne nošnje iz seoskih, ali i gradskih sredina na području južne Srbije, Kosova i Metohije i Makedonije.²⁸⁰

5.1.7. Muzej primenjene umetnosti

Muzej primenjene umetnosti osnovan je 6. novembra 1950. godine i pripada kategoriji umetničkih muzeja specijalizovanog tipa. Osnovna delatnost Muzeja je da sistematski prikuplja, štiti, čuva, proučava, izlaže i publikuje predmete primenjene umetnosti. Pored dela nacionalne primenjene umetnosti, u Muzeju se prikuplja istorodni materijal iz drugih evropskih i vanevropskih zemalja, koji je preko kulturnih i privrednih veza dospeo u naše krajeve. Muzej primenjene umetnosti je već prve godine svoga postojanja otkupio izvanredno vrednu zbirku raznovrsnih umetnički obrađenih predmeta koje je tokom trideset godina skupljao slikar i grafičar Ljuba Ivanović. Njegova zbirka je temelj MPU. Zbirka sadrži više od 3000 predmeta, među kojima su se po svojoj istorijskoj i umetničkoj vrednosti isticali zlatarski proizvodi, stare rukopisne i štampane knjige, predmeti rezbareni u drvetu, rožini i sedefu, drvorezne i slikane ikone i drugo.²⁸¹ Svake godine fond se uvećava otkupima i poklonima građana nakon stručne obrade muzejskih radnika.

Muzej primenjene umetnosti poseduje 3 legata:

1. Legat Branke Jovanović poklonjen je 1971. godine. Zaostavština je smeštena u Odsek za keramiku, porcelain i staklo (Umetnički predmeti od porcelana iz 19. veka).

²⁸⁰ S. Stamenković, Neumorni tragač za narodnim blagom, *Politika*, 24. 6. 2008. Dostupno na: <http://www.politika.rs/sr/clanak/46586/Kultura/Neumorni-tragac-za-narodnim-blagom>. Pregledano dana: 10. 10. 2018.

²⁸¹ Vidi: Muzej primenjene umetnosti. Dostupno na: <http://mpu.rs/o-muzeju/>. Pregledano dana: 10.10.2018.

2. Legat Irine Simić koja je ugovorom o poklonu SIZ –u kulture Beograda 1975. godine ustupila MPU na raspolaganje zbirku umetničkih predmeta (nameštaj, tepisi, metalni predmeti, porcelain, majolika, staklo, ikone).
3. Legat Milice Zorić i Rodoljuba Čolakovića zaveštan je 1989. godine (keramika, porcelain, nakit, stilski nameštaj, tekstil).

5.1.8. Muzej Srpske pravoslavne crkve

Muzej Srpske pravoslavne crkve otvoren je 1954. godine. Osnovni fond Muzeja čine ikone, crkveni tekstil, metalni liturgijski predmeti, rukopisne i štampane bogoslužbene knjige, portreti, grafika, privilegije, arhivalije. Najdragoceniju celinu u sastavu Muzeja čini ostavina dr Radoslava Grujića, jednog od osnivača današnjeg Muzeja. Aleksandar Deroko darovao je Muzeju 1961. godine zbirku planova i crteža starih srpskih srednjovekovnih manastira i crkava. Ksenija Atanasijević zaveštala je Muzeju svoju naučnu građu, deo biblioteke i ličnu prepisku. Ostale, ne male ostavine, su Dušana Kašića, Svetozara Dušanića i dr. Po bogatstvu, istorijskoj i umetničkoj vrednosti, predmeti muzeja SPC dolaze odmah posle dragocenosti koje se čuvaju u riznici manastira Hilandara.²⁸²

5.1.9. Pozorišni i muzički legati

Legati u oblasti pozorišne umetnosti kod nas se čuvaju u državnim institucijama (u Muzeju pozorišne umetnosti Srbije, Muzej pozorišne umetnosti Vojvodine, Muzeju grada Beograda), ali i u privatnim prostorima kao što je Muzej knjige Adligat. U Muzeju grada Beograda čuva se između ostalih legat Branislava Nušića, a u Muzeju pozorišne umetnosti Srbije legati Dobrice Milutinovića, Milivoja Živanovića, Vladimira Žedrinskog; U Muzeju pozorišne umetnosti Vojvodine čuvaju se legati Jurija Rakitina, Mire Banjac. U Muzeju knjige Adligat udomljeni su legati Feliksa i Zorice Pašić, Mlade i Branke Veselinović. Oni obuhvataju knjige, članke, fotografije, crteže, kostime, snimke predstava, plakate, ploče i druge artefakte.

²⁸² Vidi: Slobodan Mileusnić, (2001) *Muzej Srpske pravoslavne crkve*, Muzej SPC, Beograd, str. 8–19.

Muzički legati predstavljaju vizuelni i taktilni kontakt s muzikom; oni su ti koji zvuku daju opipljivu, opredmećenu viziju i konkretizovanu dimenziju jednog autora i njegovog doba. Poznat je legat Josipa Slavenskog, osnovan 1983. godine, ali i zatvoren 2009. godine kada je SOKOJ morao da obustavi aktivnosti. Pitanje je zašto već skoro deceniju brigu o ovom dragocenom poklonu nije preuzelo Ministarstvo kulture ili Skupština grada Beograda. Nadamo se da će država nešto preduzeti dok ga porodica ne preuzme. Svakako i ovako zatvoren legat Josipa Slavenskog predstavlja obeshrabrujući prikaz i pesimistički dokument muzike i kulture našeg vremena.²⁸³

Inače, priča o muzičkim legatima stara je ideja. Nekada se razmišljalo o tome da u Kući legata u Knez Mihajlovoj ulici neke prostorije budu posvećene Petru Konjoviću, Josipu Slavenskom i nekim drugim našim značajnim kompozitorima, kaže Melita Milin. Legat ne zaslužuje samo Ljubica Marić, već i veći broj drugih srpskih kompozitora.²⁸⁴ O muzičkim legatima dosta dugo se već govori. Takvi legati, međutim, još ne postoje u našoj zemlji.

5.2. Biblioteke

Legati su, poput zadužbina, kroz burnu istoriju srpskog naroda bili nezamenljivi čuvari nacionalnog blaga, otgnuvši ga od propasti i zaborava. Fondovi mnogih biblioteka u Srbiji svakako bi bili daleko siromašniji da nema bibliofila istančanog ukusa, zaljubljenika u knjigu koji ih celog života znalački i s ljubavlju prikupljaju, a potom zaveštavaju bibliotekama (najčešće zavičajnim), svom narodu na polzu. Takve privatne zbirke koje su pripadale kako poznatim naučnicima, književnicima i umetnicima, tako i ljudima nepoznatim van lokalnih okvira, imaju specifičan status i poseban tretman u bibliotekarstvu. Najčešće hronološki zaokružene, posebne biblioteke su neponovljive, unikatne kao celine i imaju karakter muzejskih eksponata.

²⁸³ O ovom legatu brine Ana Kotevska. Vidi: *Kulturni centar*, (TV RTS 10. oktobar 2018.) / Legati, ur. Jasmina Vrbavac. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=ZCi88YsvBAQ>. Pregledano: 16. 10. 2018.

²⁸⁴ Ljiljana Bukvić, *Nedosanjani legat prve srpske kompozitorke Ljubice Marić*. Dostupno na: <http://www.kucastil.rs/pocetna/nedosanjani-legat-prve-srpske-kompozitorke-ljubice-maric> 1. 11. 2018. Pregledano dana: 10. 11. 2018.

5.2.1. Narodna biblioteka Srbije

Prestona, Narodna biblioteka Srbije predstavlja zalag duhovnih vrednosti nacije i stožer identiteta srpskog naroda. Narodna biblioteka Srbije, centralna, depozitna i matična biblioteka, jeste relevantna, savremena, dinamična i umrežena institucija, kako po građi koju prikuplja, načinu na koji je čuva, obrađuje i daje na korišćenje, tako i po savremenim alatima koje koristi za promociju i komunikaciju s korisnicima fondova.²⁸⁵

Ova ustanova baštini bezmalo dvovekovnu tradiciju srpskog i evropskog bibliotekarstva. Nalazeći se na vrhu piramide koju čini sistem javnih i specijalizovanih biblioteka u Republici, Narodna biblioteka Srbije posvećuje značajnu pažnju intenziviranju organizovane i efikasne saradnje sa srodnim ustanovama, kao i s vodećim institucijama nauke, prosvete i umetnosti.

Narodna biblioteka Srbije nije samo nacionalna biblioteka, već i multifunkcionalna ustanova kulture, nauke, obrazovanja i umetnosti. Ona je jedna od najznačajnijih institucija u zemlji koja omogućava potpun, podjednak i neograničen pristup informacijama i znanjima dajući time snažan doprinos demokratizaciji, kao i afirmaciji multinacionalnog, multikulturalnog i multikonfesionalnog društva.

Ova knjižnica je jedan od najznačajnijih simbola svoje zemlje. Nastala u vreme borbe za oslobođenje od otomanske dominacije (1832), tri godine pre proglašenja prvog ustava (Sretenjskog), nacionalna biblioteka u potpunosti je svesna svoje uloge u razvoju demokratskog društva na početku 21. veka.

Misija Narodne biblioteke je pružanje svakom svom korisniku, društvu u celini, kao i svima zainteresovanim, bez obzira na to gde se nalazili, najkvalitetniju bibliotečko-informacionu uslugu, uvećanje nivoa znanja i sposobnosti na nacionalnoj te prepoznavanje tih sposobnosti na međunarodnom nivou, prikupljajući, obrađujući, čuvajući te dajući na korišćenje građu okupljenu u zbirkama, kao i u celokupnom fondu Biblioteke.

²⁸⁵ Vizija razvoja Narodne biblioteke Srbije. Dostupno na: <https://www.nb.rs/pages/article.php?id=24068>. Pregledano dana: 12. 10. 2018.

Narodna biblioteka Srbije mora biti sinergijsko mesto republičkog bibliotečkog sistema i informacioni izvor na temelju kojega se uči o tradiciji, jedinstvenosti i verodostojnosti, te kroz koji se prati istorijat i razvoj nacije, njezinih ustanova i njihovih delatnosti u neprekidnosti kroz vekove; komunikacijsko mesto na kojem se stiču nove sposobnosti, bez obzira na to radilo se o boravku u fizičkom prostoru knjižnice ili se nalazili u virtuelnom prostoru dostupne građe. Osim toga, knjižnica je interdisciplinarni prostor u kojem se razmenjuju informacije i znanja, multimedijски centar kulture i umetnosti temeljen na kreativnosti i dostupnosti. Nedeljiva od konteksta vremena u kojem se nalazi, podjednako posvećena istorijskom, kao i sadašnjem nacionalnom identitetu, treba predstavljati najbolji, najbogatiji i najverodostojniji izvor informacija o Republici Srbiji, ukupnoj srpskoj kulturi i nauci.

Narodna biblioteka je osnovana 1832. godine²⁸⁶ i najstarija je ustanova kulture u Srbiji. Nastala je kao svojevrsni depozit knjiga, zatim je bila biblioteka u sastavu (Knjaževsko-tipografska biblioteka, Biblioteka Popečiteljstva prosvete), nakon toga je okupila više biblioteka javnih i državnih nadležnosti i otkupila nekoliko privatnih biblioteka (Lukijana Mušickog, Josipa Šlezingera), da bi vremenom izrasla u nacionalnu biblioteku.

Godine 1845. Biblioteka je imala 1421 naslov u 2283 sveske i autorski katalog, koji je izradio dr Milovan Spasić. Kneževim ukazom iz 1853. godine, uvedeno je zvanje državnog bibliotekara u rangu profesora Velike škole. Naziv "Narodna biblioteka" ozvaničio je Đura Daničić, koji je definisao nacionalnu koncepciju nabavne politike i započeo izradu tekuće nacionalne bibliografije.

Stojan Novaković bio je prvi zakonodavac Biblioteke. Njegovom zaslugom, Zakonom o štampi iz 1870. godine, ustanovljen je obavezni primerak, a Biblioteka je izdvojena iz Ministarstva prosvete i crkvenih poslova i otpočela je izdavačka delatnost. Godine 1881. ministar prosvete i crkvenih poslova Stojan Novaković (bivši bibliotekar-upravitelj NB) podneo je predlog zakona o Narodnoj biblioteci i Muzeju koji je Narodna skupština usvojila a Knjaz Milan Obrenović IV ga potvrđuje ukazom. Zakonom o Narodnoj biblioteci i Muzeju prvi put u Srbiji legalizovani su naziv, pravni položaj, bibliotečka delatnost i upravljanje bibliotekom i muzejem kao nacionalnim

²⁸⁶ *Ibid.*

ustanovama kulture. Srbija je tako 1881. godine dobila jedan moderan zakon u oblasti kulture kakav u to doba nemaju Nemačka, Austrija ni neke druge evropske države. Dvadeset godina kasnije (1901) donet je Zakon o Narodnoj biblioteci koji je predstavljao najsavremeniji evropski propis iz ove oblasti na početku 20. veka. Kontinuitet zakonskih propisa koji regulišu sferu bibliotekarstva prisutan je u Srbiji do današnjih dana. Bibliotekarstvo kao istorijski utemeljen, raznovrstan i međunarodno prihvaćen skup društvenih odnosa u vezi s knjigom, čitanjem i informacijama građen je u Srbiji već više od 130 godina. Godine 1960. donet je Zakon o bibliotekama u NR Srbiji i od tada je (2012. poslednji) doneto još nekoliko zakona koji temeljno uređuju rad biblioteka i obavljanje bibliotečke delatnosti.²⁸⁷

Još nekoliko zakona koji se tiču Narodne biblioteke doneto je u periodu do 1901. godine. To su Zakon o Srpskoj kraljevskoj akademiji nauka, koji je nadzor nad radom Biblioteke dodelio ovoj ustanovi, zatim Zakon o Narodnoj biblioteci, koji je definisao osnovne zadatke biblioteke, a to su: a) da pomaže negovanju nauke u Srbiji, b) da olakša širenje narodnog obrazovanja i c) da vodi računa o srpskoj bibliografiji. U ovom periodu Biblioteka je dobila i svoj prvi Pravilnik o unutrašnjem uređenju i radu. Prvi svetski rat doneo je mnogo nesreće Biblioteci. U bombardovanju je stradao deo fonda, preostali fond je preseljen na više mesta u Beogradu, Nišu i Kosovskoj Mitrovici. Deo fonda dospelo je i do Sofije, ali je posle rata vraćen. Nestalo je dosta građe, rukopisa, knjiga i novina. Zakon o štampi i novi Zakon o Narodnoj biblioteci iz 1919. godine donose Biblioteci status centralne državne biblioteke i pravo na obavezni primerak sa čitave teritorije Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Tekuća bibliografija Jugoslavije počinje da se izrađuje 1928. godine. Kataloški listić međunarodnog formata usvojen je u Biblioteci 1938. godine. Časopis *Glasnik Narodne biblioteke* počinje da izlazi 1940. godine.

Početkom drugog svetskog rata, u bombardovanju Beograda 1941. godine, Biblioteka je izgorela do temelja. Tada je izgubljen skoro celokupni fond, katalozi i inventari. Obnova fonda počela je još za vreme rata da bi nakon njega bila intenzivirana. Zakon o bibliotekama Srbije iz 1965. godine, Narodnoj biblioteci, kao centralnoj matičnoj biblioteci u Srbiji, dodeljuje posebno mesto i važne funkcije.

²⁸⁷ Dragan Barać, Jubilej prava o bibliotekarstvu u Srbiji, *Glasnik NBS*, br. 1, 2001, 7–16.

Narodna biblioteka Srbije je institucija kulture od nacionalnog značaja, čuvar pisane kulturne baštine našeg, ali i brojnih drugih naroda, centralna institucija društva znanja i informacione pismenosti, najveća nacionalna biblioteka u regionu i jedna od najznačajnijih zbirki pokretne kulturne baštine u ovom delu Evrope.

Može se konstatovati da su novim Zakonom o bibliotečko informacionoj delatnosti, Zakonom o obaveznom primerku publikacija i Zakonom o staroj i retkoj bibliotečkoj građi, donetim 2011. godine, stvoreni dobri normativno-pravni okviri za razvoj jedinstvenog bibliotečko-informacionog sistema u Republici Srbiji.²⁸⁸

U Zakonu o kulturnim dobrima²⁸⁹ stoji: Staru i retku knjigu sačinjavaju: rukopisi, rukopisne i štampane knjige, periodika i druga bibliotečka građa nastala do kraja 1867. godine, retke knjige, određeni primerci periodičnih izdanja i druge retke bibliotečke građe nastale i posle ove godine, određena bibliotečka građa koja se na osnovu ovog zakona dostavlja ovlašćenoj biblioteci kao obavezni primerak i dokumentacija o njoj, kao i posebne bibliotečke celine koje su zbog svog sadržaja, umetničke, kulturne i istorijske vrednosti značajne za nauku i kulturu.

Uloga je nacionalne biblioteke, zahvaljujući prikupljanju celokupnog intelektualnog nasleđa i davanju na korišćenje blaga svojih fondova, da bude posrednik u procesu naučnog i intelektualnog rada i da korisnicima pruži potpune i brze informacije. Jasno je da je institucija obaveznog primerka i danas, kao što je to bilo i u istoriji, tesno povezana sa opštom društvenom i političkom situacijom, pa su problemi koji muče društvo uticali na manje ili više uspešno funkcionisanje obaveznog primerka.

Fondovi Narodne biblioteke Srbije u celini imaju status kulturnog dobra.

5.2.2. Biblioteka Matice srpske

Biblioteka Matice srpske, najstarija srpska biblioteka nacionalnog značaja i prva javna naučna biblioteka u Srba, nastala je 1826. godine u Pešti osnivanjem Matice srpske, kao izraz prirodne potrebe da se knjige sakupljaju u književnom i naučnom

²⁸⁸ Vidi: Gordana Stokić Simončić, Željko Vučković, (2012) *Biblioteke i identitet*, Gradska biblioteka: Pančevo, Filozofski fakultet: Novi Sad

²⁸⁹ Zakon o kulturnim dobrima, *Sl. Glasnik RS*, br.71/94., čl. 26.

društvu. Biblioteka je otvorena za javnost 1838. godine, a smeštena je u Tekelijanum, zavod za pomoć Srbima na školovanju u Pešti, koji je osnovao Matičin predsednik i pokrovitelj Sava Tekelija (1761- 1842). Po smrti Save Tekelije i preseljenja njegove lične biblioteke iz Arada u Peštu 1843. godine, Matičina biblioteka postaje najveća onovremena srpska biblioteka. Preselivši se u Novi Sad, Matica srpska je 1864. održala Skupštinu i donela novi Ustav u kojem stoji da će „Matica (...) za svoju biblioteku nabaviti valjane proizvode srbske i slovenske literature ili inoplemene proizvode, koji za literaturu značaja imaju.“ Time je potvrđen nacionalni karakter Biblioteke MS.²⁹⁰

Novo razdoblje u razvoju Biblioteke MS započinje 1899. godine kada je na mesto bibliotekara došao Jovan Radonić koji je izradio nova Pravila Biblioteke Matice srpske u kojima je istakao njene ciljeve i zadatke: „Biblioteka Matice srpske valja da reprezentuje srpsku nauku i srpsku literaturu uopšte. U prvom redu Knjižnica Matice srpske mora imati svaku knjigu, brošuru, povremene spise i novine štampane u opsegu karlovačke mitropolije. Biblioteka Matice srpske valja da prikuplja svako strano delo koje se o Srbima bavi.“²⁹¹

Godine 1948. Biblioteci Matice srpske posebnim aktom pripojena je Centralna biblioteka Vojvodine i ona postaje središnja pokrajinska biblioteka, sa obaveznim primerkom NR Srbije. Od 1965. godine Biblioteka MS staje u red osam jugoslovenskih nacionalnih biblioteka i dobija obavezni primerak s teritorije cele Jugoslavije. Biblioteka ima najveću zbirku srpskih knjiga 18. i 19. veka, kao i najbogatiju zbirku periodike ovog razdoblja.

Biblioteka Matice srpske ostvaruje izuzetne rezultate u obradi biblioteka celina i publikovanju njihovih kataloga u ediciji "Katalog legata BMS", pokrenutoj 1995. godine. Do sada su publikovani katalogi 3 zbirke u 5 knjiga: "Biblioteka Platona Atanackovića" 1995, "Biblioteka Save Tekelije" 1997, "Biblioteka Tekelijanuma" (1-3, 2001–2004).

Posebnu kulturno-istorijsku i muzejsku vrednost Biblioteke Matice srpske imaju legati, odnosno biblioteke-celine, lične biblioteke i biblioteke ustanova i društava koje sadrže oko sto hiljada knjiga. Najstarija lična biblioteka, koja je u Biblioteku Matice

²⁹⁰ Vidi: <http://www.bms.ns.ac.rs/bms101a.htm>

²⁹¹ *Ibid.*

srpske dospela 1841. godine, pripadala je episkopu Platonu Atanackoviću i danas sadrži 341 delo; najvrednija lična biblioteka je ona Save Tekelije, velikog zadužbinara i dobrotvora srpskog naroda, sa 1.984 knjige na 15 jezika, a nezaobilazna je svakako i rekonstruisana biblioteka Tekelijanuma sa 7.104 knjige na 17 jezika iz različitih oblasti znanja.

Biblioteka Matice srpske broji blizu 40 ličnih biblioteka i biblioteka ustanova i društava.²⁹² Vlasnici ličnih biblioteka su istaknute ličnosti kulturnog, naučnog, verskog i političkog života, akademici, profesori univerziteta, vladike, oficiri, novinari, publicisti. Sve one imaju posebnu signaturu, obrađene su u elektronskoj bazi biblioteke i na taj način korisnicima dostupne preko interneta.

Kao posebne celine u Biblioteci Matice srpske čuvaju se biblioteke Đoke Mijatovića, Avrama Đukića, Aleksandra Sandića, Jovana Jovanovića Zmaja, Tihomira Ostojića, Petra Popadića, Vase Stajića, Stevana Josifovića, Mite i Predraga Klicina, Radomira Radujkova, Ivana Subotića, Stojana Subotina, Mirka i Ruže Cvetkov, porodice Aleksijević, Svetozara Matića, Radoslava Mitrovića, Lazara Stojkovića, Marka Maletina, Jovana Popovića, Milenka Miloševića, Raška Dimitrijevića, Stanislava Bajića, Nikole i Koste Milutinovića, Slavka Borojevića, Živana Milisavca, Dušana Popova, Vasilija Jovanovića, Boška Petrovića, Berislava M. Berića i Božidara Timotijevića. Od 1989. godine pristiže i donacija Nikol i Sretena Marića.

U Biblioteci Matice srpske su i biblioteka Srpske pravoslavne velike gimnazije u Novom Sadu (osnovana 1819. godine), zbirka knjiga Ujedinjene omladine srpske, kao i vredna biblioteka Sterijinog pozorja s literaturom iz oblasti istorije i teorije pozorišta i dramske književnosti. Od 1998. godine u Biblioteci Matice srpske smeštena je i Poklon biblioteka Austrije.

U najstarijoj ličnoj biblioteci Platona Atanackovića preovlađuju publikacije iz oblasti književnosti, filozofije i religije. Ona je korisnicima dostupna u Čitaonici za staru i retku knjigu i legate. Pomenuta čitaonica predstavlja zapravo radnu prostoriju u kojoj je smeštena biblioteka Tekelijanuma. Posebnu draž predstavlja upravo činjenica da su pojedine lične biblioteke, kao i one koje su pripadale ustanovama i društvima,

²⁹² Vidi: Biblioteka Matice srpske. Dostupno na: <http://www.bms.ns.ac.rs/bmslat1051.htm>

zapravo radni prostori koje koriste kako zaposleni u Biblioteci Matice srpske, tako i njihovi korisnici.

Biblioteka Matice srpske je 1989. godine sklopila ugovor o donaciji Nikol i Sretena Marića, prema kojem supružnici Marić poklanjaju svoju biblioteku od preko 13.000 knjiga i časopisa. Među značajnijim ličnim bibliotekama je i biblioteka Stanislava Bajića koju čini preko 7.000 knjiga iz oblasti pozorišne i filmske umetnosti, zatim biblioteka Stevana Josifovića, kao i biblioteka Slavka i Katarine Borojević. Među starijim ličnim bibliotekama nalazi se ona Avrama Đukića, koja je zanimljiva za izučavanje vojnih nauka.

Svakako treba pomenuti i biblioteku Ivana Subotića, koja sadrži knjige iz oblasti prava i diplomatije. Sem već pomenutih biblioteka, ustanova i društava, Biblioteka Matice srpske obrađuje i biblioteku Bačke eparhije u kojoj se, takođe, nalaze posebne celine i lične biblioteke bačkih episkopa. Stare i retke knjige i legati obrađuju se u Odeljenju stare i retke knjige i legata. Od 1992. godine, sa prelaskom na kompjutersku katalogizaciju rariteta, omogućeno je i njihovo pretraživanje u elektronskom katalogu, pored već postojećeg načina informisanja putem lisnih kataloga.

5.2.3. Univerzitetska biblioteka „Svetozar Marković“

Univerzitetska biblioteka, jedna je od najvećih naučnih biblioteka na Balkanu čija je funkcija da služi nastavnim i naučnim potrebama akademske populacije, vodi poreklo od biblioteke Liceja Kneževine Srbije. Ova najviša školska ustanova u Srbiji toga vremena, osnovana 1838. godine, imala je biblioteku koju su koristili profesori i đaci Liceja i učenici Beogradske gimnazije. Njene fondove sačinjavali su pokloni domaćih i stranih darodavaca i obavezni primerak Kneževine Srbije. Po odredbama Ustrojenja Liceja, bibliotekar je morao biti jedan od licejskih profesora, te je njen prvi bibliotekar bio dr Janko Šafarik. Licej Kneževine Srbije je Zakonom od 24. septembra 1863. godine pretvoren u Veliku školu. Kada je 1905. godine Velika škola prerasla u Univerzitet, biblioteka je rasformirana. Njen fond je, prema naučnim oblastima, podeljen seminarima odgovarajućih fakulteta. Najvredniji deo ove kolekcije pripao je biblioteci Srpskog seminara. Ubrzo se uvidelo da je Univerzitetu potrebna jedna opšta

naučna biblioteka, ali izbijanje Prvog svetskog rata odlaže njeno osnivanje. Deo ovog fonda dobila je po svom osnivanju Univerzitetska biblioteka.

Posle Prvog svetskog rata, zbog velikog stradanja srpskih biblioteka, iz inostranstva su u većem broju počele da stižu knjige na adresu Univerzitetske biblioteke, iako je ona osnovana tek januara 1921. godine. Maja 1921. godine profesor Uroš Džonić imenovan je za upravnika Univerzitetske biblioteke, kojoj su privremeno date prostorije na Filozofskom fakultetu.

Biblioteka je u novoj zgradi u Bulevaru revolucije svečano otvorena 24. maja 1926. godine. Posle oslobođenja, za upravnika postavljena je Milica Prodanović, dotadašnji bibliotekar Univerzitetske biblioteke. Povodom proslave stogodišnjice rođenja Svetozara Markovića 1946. godine ova ustanova dobija svoj današnji naziv Univerzitetska biblioteka „Svetozar Marković”.

Univerzitetska biblioteka ima 30 biblioteka celina, 5 legata i jedan u nastajanju.

Posebne biblioteke i legati Univerzitetske biblioteke »Svetozar Marković«

PB2 posebna biblioteka Miroslava Premrua (1871–1944). Knjige o reformaciji i renesansi, oko 1800 svezaka.

PB3 posebna biblioteka Ota Karmina (1882–1920). Zbirka dela o francuskoj revoluciji, oko 1500 svezaka.

PB4 posebna biblioteka dr Hajnriha Kristensena (1849–1912). Zbirka knjiga o romanu o Aleksandru Velikom, oko 180 svezaka.

PB5 posebna biblioteka dr Gedeona Dunderskog (1875–1939). Knjige uglavnom iz istorije i književnosti srpskog naroda, oko 9000 svezaka.

PB6 posebna biblioteka Luke Čelovića (1854–1929). Knjige iz različitih oblasti, oko 1100 svezaka.

PB7 posebna biblioteka Božidara Karađorđevića (1861–1908). Knjige iz francuske književnosti, oko 200 svezaka.

PB8 posebna biblioteka *Carnegie Institution of Washington*. Knjige iz raznovrsnih stručnih oblasti, oko 2000 svezaka. Jedina živa posebna biblioteka.

PB9 posebna biblioteka Dimitrija Ruvarca (1842–1931). Knjige iz oblasti istorije i politike, oko 300 svezaka.

PB10 posebna biblioteka Joce Vujića (1863–1934). Knjige iz srpske nacionalne i kulturne istorije i književnosti, većinom iz 18. i 19. veka, oko 10000 svezaka.

PB11 posebna biblioteka Slobodana Jovanovića, konzula (1891–1932). Knjige iz kulturne istorije, domaće i strane beletristike, oko 4000 svezaka.

PB12 posebna biblioteka Branimira Ćosića (1903–1934). Knjige iz domaće i strane književnosti i književne kritike, oko 1300 svezaka.

PB13 posebna biblioteka Jovana Aleksijevića (1855–1936). Knjige iz različitih oblasti, oko 250 svezaka.

PB14 posebna biblioteka Živojina Simića (1848–1926). Knjige iz oblasti književnosti, književne kritike i lingvistike, oko 3500 svezaka.

PB15 posebna biblioteka Stojana Novakovića (1842–1915). Knjige iz istorije i društvenih nauka, oko 3500 svezaka. To je jedan deo njegove lične biblioteke.

PB16 posebna biblioteka Aleksandra Stojanovića. Knjige iz beletristike, oko 180 svezaka.

PB17 posebna biblioteka Manojla Nikolića (1876–1938). Knjige iz beletristike i prava, oko 1800 svezaka.

PB18 posebna biblioteka dr Rudolfa Sardelića (1876–1954). Knjige iz istorije države i prava, oko 2500 svezaka.

PB19 posebna biblioteka Dimitrija Mitrinovića (1887–1953). Knjige iz filozofije, etnologije, antropologije, orijentalne filologije i umetnosti, oko 2800 svezaka.

Među ovim bibliotekama posebnu vrednost imaju: Biblioteka Jovana Joce Vujića, (poklonjena 1932. godine), jedna od najbogatijih biblioteka za proučavanje srpske nacionalne i kulturne istorije i književnosti, koja sadrži većinom knjige iz 18. i 19. veka, kao i veoma vredne rukopise, dokumenta i pisma; Biblioteka Gedeona Dunderskog, poklonjena 1929. godine, značajna je za proučavanje srpske nacionalne i kulturne istorije; Biblioteka Miroslava Premrua, dobijena je od Ministarstva spoljnih poslova 1927. godine – sadrži stare i retke knjige, izvore za istoriju i literaturu o reformaciji i renesansi; Biblioteka Dimitrija Mitrinovića, primljena 1956. godine, sadrži literaturu iz oblasti filozofije, etnologije, antropologije, orijentalistike i umetnosti; Biblioteka Isidore Sekulić sadrži knjige iz književnosti i književne kritike kao i rukopise

i pisma. Legat čine i slike, nameštaj i lične stvari. Spomen soba se nalazi u čitaonici Odeljenja retkosti.

Univerzitetska biblioteka je po preseljenju u novu zgradu dobijala brojne poklone.²⁹³ Te 1926. godine primljena je i prva posebna biblioteka, Petra Budmanija. Danas se u fondu Univerzitetske biblioteke čuva 26 takvih zbirki. Većinu čine pokloni – legati ili pokloni naslednika, sedam posebnih biblioteka je kupljeno. Većina posebnih biblioteka čuva dela izuzetne kulturne, literarne i estetske vrednosti. Među njima je veoma cenjena biblioteka Miroslava Premrua.²⁹⁴

Odluka o utvrđivanju stare i retke bibliotečke građe za kulturno dobro od velikog značaja objavljena je u Službenom glasniku od 10. januara 2014. godine.²⁹⁵ Na prvom spisku bibliotečkih celina koje su proglašene za kulturno dobro od velikog značaja su stare i retke knjige u vlasništvu Narodne biblioteke Srbije, UB "Svetozar Marković", Muzeja istorije Jugoslavije, Fondacije Zoran Đinđić, Arhitektonskog fakulteta, Narodnog muzeja u Nišu i biblioteka u Čačku i Smederevu.

Odlukom o utvrđivanju stare i retke bibliotečke građe za kulturno dobro od velikog značaja objavljenom u Službenom glasniku od 10. januara 2014. godine.²⁹⁶, na listi se našlo i pet biblioteka celina Univerzitetske biblioteke "Svetozar Marković": biblioteka Jovana Joce Vujića, Gedeona Dunderskog, Miroslava Premrua, Mihaila Pupina i Branimira Ćosića.

5.2.4. Centralna biblioteka Srpske akademije nauka i umetnosti

Centralna biblioteka SANU osnovana je Ustavom i ustrojenjem Društva srpske slovesnosti od 7. novembra 1841. godine.²⁹⁷ Razvijajući se u sklopu Društva, menjala je

²⁹³ Vidi: Bogoljub Mazić, *Biblioteka Miroslava Premrua među posebnim bibliotekama u Univerzitetskoj biblioteci Svetozar Marković u Beogradu*. Archive. Today.2008. Dostupno na: http://home.izum.si/cobiss/OZ/2008_4/Html/clanek_03.html. Pregledano dana: 12.10. 2018.

²⁹⁴ *Ibid.*

²⁹⁵ Vidi: *Narodna biblioteka Srbije. Kulturna dobra od velikog značaja*.

Dostupno na: <https://www.nb.rs/collections/index.php?id=25081>

²⁹⁶ *Ibid.*

²⁹⁷ Vidi: Biblioteka Srpske akademije nauka i umetnosti.

i svoj naziv u skladu sa izmenama naziva Društva. Od 1864. godine bila je Biblioteka Srpskog učenog društva, potom, od 1886. godine Biblioteka Srpske kraljevske akademije, 1945. godine postaje Biblioteka Srpske akademije nauka, da bi 1960. godine dobila sadašnji naziv – Biblioteka Srpske akademije nauka i umetnosti. Dimitrije Tirol, član Društva srpske slovesnosti i dobrotvor srpskog naroda, poklonio je 1842. godine Društvu u dva maha 89 knjiga koje su predstavljale početni fond Biblioteke i tada ona i otpočinje s radom. Početni fond uvećavan je poklonima i izdanjima društva, ustanovljena je razmena s domaćim i inostranim akademijama i naučnim društvima. Kupovina knjiga otpočela je 1851. godine. Biblioteka je delimično otvorena za javnost 1952. godine.

U ovom momentu može se govoriti o fondu od 1.300.000 jedinica knjižne i neknjižne građe od čega je preko 60% na stranim jezicima. U elektronskoj bazi postoji 125.000 zapisa. U okviru ovako bogatog fonda osobit značaj pridaje se tzv. posebnim bibliotekama. To su ponajčešće zapravo biblioteke-legati, primljene poklonom ili testamentom, a samo u iznimnim slučajevima biblioteke koje su kupovane na osnovu posebnih odluka SANU. Njih u ovom trenutku ima 36 i svaka je na svoj način presek ne samo jednog vremena već i života, interesovanja i opusa velikih stvaralaca na svim poljima ljudske delatnosti. Na knjigama tih biblioteka nalaze se posвете koje govore o dinamičnim i dramatičnim stvaralačkim prijateljstvima. Jasno je da kao takve postaju teško procenljive.²⁹⁸

U vrhu ovog niza je Biblioteka Milana Jovanovića-Batuta (PB 2), zatim tu su biblioteke Milutina Milankovića (PB 4), Branka Ćopića (PB 31), Marka Ristića (PB 32), Danila Kiša (PB 30), Vaska Pope (PB 25), Vladike Sava Vukovića (PB 36), Miodraga Pavlovića (Pb 33), Dinka Davidova (Pb 38), Mihajla Petrovića Alasa (Pb 1), Dejana Medakovića (Pb 8), Nikole i Svetozara Radojčića (Pb 10), Milana Budimira (Pb 12), Ljubomira Durković-Jakšića (Pb 26) a među njima je i posebna biblioteka Miroljuba Todorovića (PB 19), koja stiže kontinuirano od 1988. godine. Biser svetskog sjaja je legat Marka Ristića, koji čini između deset i jedanaest hiljada knjiga. Ova biblioteka, uz legate Vaska Pope i Milana Dedinca, zamišljena je kao centar za

Dostupno na: www.vi.sanu.ac.rs/Biblioteka/Biblioteka.pdf. Pregledano dana: 10. 10. 2018.

²⁹⁸ *Ibid.*

nadrealističke studije. To je cenjena biblioteka u evropskim razmerama u koju dolaze mladi ljudi koji spremaju doktorat iz nadrealističkih studija. Ova zbirka sadrži vrlo retka izdanja, knjige s posvetama Pikasa, Sartra, Lorke, Bretona. Ovu zaostavštinu, osim knjiga, čine i arhivalije SANU i slike u Muzeju savremene umetnosti. Legat je procenjen na 50 miliona dolara. Ristićev legat vlasništvo je Skupštine grada Beograda koja Akademiji daje svake godine 300.000 dinara za korićenje knjiga iz ovog legata.²⁹⁹

Fondovi posebnih biblioteka u Centralnoj biblioteci SANU, kao što se vidi, različiti su i po načinu nastanka i obimu, i po svojoj strukturi i profilu. Značajne za izučavanje istorije nauka, odnosno pojedinačnih naučnih disciplina, posebne biblioteke predstavljaju i znalački odabranu stručnu literaturu o dostignućima i istraživanjima različitih kulturnih i naučnih fenomena. Zajednička im je, međutim, vrednost dokumenta za izučavanje kulturne istorije i aktuelne uloge savremene kulture i nauke ne samo našeg podneblja, već i mesta i značaja jednog naroda u opštim tokovima civilizacije.³⁰⁰

5. 3. Arhivi

“Arhiva! Obilje bogatstva delanja prošlih vekova, ona je za mene sedi kumir koji me magično pleni.”
Petar II Petrović Njegoš

Republika Srbija, nažalost, još nije donela Zakon o arhivima. Arhivi su ustanove čija je delatnost regulisana Zakonom o kulturnim dobrima.³⁰¹ Predlog „Zakona o arhivskoj građi i arhivskoj delatnosti“³⁰² je prošao javnu raspravu i u toku je ponovljeni postupak prikupljanja mišljenja nadležnih organa.

²⁹⁹ Ali ne smemo zaboraviti da se prethodno mnogim Ristićevim knjigama izgubio svaki trag zbog nemara gradskih otaca.

³⁰⁰ Vidi: Tatjana Filipović-Radulaški, Posebne biblioteke u Biblioteci Srpske akademije nauka i umetnosti, *Bibliotekar*, god. 41, br. 3/4 (1989), str. 59-65.

³⁰¹ Zakon o kulturnim dobrima, čl. 65. i čl. 76.

³⁰² Vidi: *Strategije razvoja kulture Republike Srbije od 2017. do 2027.* str 24. Dostupno na: www.kultura.gov.rs/...strategije-razvoja-kulture...srbije. Pregledano dana: 10. 10. 2018.

Arhiv³⁰³ (lat. *Archivum* od grč. *Archeion* - javni ured, nadležstvo) znači: 1. Ustanova u kojoj se čuvaju stari dokumenti i pisani spomenici ; 2. Zbirka dokumenata o delatnosti neke ustanove ili čoveka. Arhivi su javne institucije koje čuvaju, štite, stručno obrađuju i daju na korišćenje pisanu baštinu - arhivalije nastalu radom državne uprave.

Iako se običaj čuvanja važnijih dokumenata može pratiti još od antike - današnji su arhivi kao institucije nastali za vreme Francuske revolucije, osnivanjem *Archives Nationales* (Nacionalnog arhiva) 1789. godine i *Archives Départementales* (Pokrajinski arhivi) 1796. godine. Na taj način je po prvi put osnovana centralizovana državna institucija sa zadatkom da čuva svu dokumentaciju javnih (državnih) tela. Pored toga to je bilo implicitno priznanje da je građanska država odgovorna za brigu o svojoj pisanoj baštini kao i to da ona mora biti dostupna javnosti.³⁰⁴

Nacionalna kulturna baština čuvana je u srednjem veku uglavnom u manastirskim riznicama. Tek osnivanjem muzeja, biblioteka i, konačno, državnih arhiva stvoreni su uslovi za istinsko čuvanje, prikupljanje, istraživanje i korišćenje nacionalne kulturne baštine. Arhivi su ustanove u kojima se čuvaju zbirke rukopisa i retkih štampanih dokumenata. Državne i naučne, obrazovne, kulturne i druge institucije po zakonu su obavezne da svoja dokumenta predaju arhivima na čuvanje (izučavanje i sređivanje).

Arhivska građa je prvorazredni istorijski izvor pa su arhivi i naučne institucije u kojima se građa prikuplja, sređuje, čuva, koristi i publikuje u naučne svrhe.

Svoju kulturnu ulogu arhivi ostvaruju i priređivanjem izložbi dokumenata i fotografija vezanih za pojedine ličnosti, događaje i istorijske periode. Izložbena, istraživačka i animaciona delatnost arhiva je od izuzetne važnosti, a posebno njihov doprinos, kroz partnersko delovanje, radu svih drugih ustanova kulture, i to ne samo povodom njihovih jubileja, već i u stvaranju kompleksnijih mogućnosti prezentacije vezane za redovni program ustanove kulture (npr. uz premijeru drame 19. veka koja se bavi životom srpske provincije, pozorište u saradnji s lokalnim arhivom i bibliotekom može da pripremi dokumentarnu izložbu koja se bavi vrednostima i različitim aspektima

³⁰³ Vidi: Ivan Klajn, Milan Šipka, (2007) M. *Veliki rečnik stranih reči i izraza*, 2007, str. 148.

³⁰⁴ Vidi: Arhiv – Wikipedia. Dostupno na: <https://sh.wikipedia.org/wiki/Arhiv>

svakodnevnog života, međuljudskih odnosa i sl. u toj sredini u periodu kojim se drama bavi).

Sređivanje i obrada legata i ličnih fondova redovna je delatnost arhiva. Preuzimanje arhivske građe putem poklona ili otkupa poslednjih godina je intenzivirano. Pojedinačnim spisima starih beogradskih porodica, fotografijama porušenih objekata, razglednicama, nerealizovanim planovima, neobjavljenim rukopisima, digitalizovanim ličnim kolekcijama dopunjuju se postojeći fondovi i zbirke.

Arhivska delatnost u Srbiji je organizovana kao jedinstvena stručna služba sa Arhivom Srbije kao matičnim arhivom u Republici. Znatno broj arhiva dugi niz godina nije primao arhivsku građu koja je po zakonu dospela za preuzimanje. Arhivi se bore da ne dođe do razvlačenja i gubljenja arhivskih fondova, bilo zbog neodgovarajućeg odnosa prema građi, neshvatanja njegovog značaja ili nekih drugih pobuda. Stoga je najvažnije da se obezbedi zaštita i preuzimanje građe u arhive. "Potrebno je da se preobrazi društvena svest u pogledu tretiranja arhiva u našoj zemlji. Mi taj preobražaj vidimo u smislu tretiranja arhiva ne kao prihvatilišta stare arhive, već kao riznice nacionalne baštine, odnosno nacionalnog nasleđa ranijih, sadašnjih i budućih generacija."³⁰⁵

Arhiv, pored poslova iz člana 65. Zakona o kulturnim dobrima (delatnost zaštite kulturnih dobara) vrši: stručni nadzor nad arhiviranjem, čuvanjem, stručnim održavanjem i odabiranjem arhivske građe, kao i izlučivanjem bezvrednog registraturskog materijala, koji se nalazi van arhiva; nalaže preduzimanje mera za otklanjanje utvrđenih nedostataka u pogledu zaštite arhivske građe i registraturskog materijala; preuzima, čuva i održava arhivsku građu; sređuje i obrađuje arhivsku građu; objavljuje arhivsku građu i vrši istraživanja radi stvaranja celina arhivske građe (arhivski fond).³⁰⁶

³⁰⁵ Milić Petrović, Aktuelna pitanja arhivske službe u Srbiji, *Povelja : časopis za književnost, umetnost, kulturu, prosvetna i društvena pitanja*, br. 2 (1995), str. 78–81.

³⁰⁶ Zakon o kulturnim dobrima, čl. 76, *Sl. glasnik RS*, br. 71/94, 52/2011 - dr. zakoni i 99/2011 - dr. Dostupno na: http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_kulturnim_dobrima.html. Pregledano dana: 12. 10. 2018.

Srbija je jedna od retkih zemalja u svetu koja nema zakon o arhivskoj građi, nema uređen sistem zaštite arhivske građe kao kulturnog nasleđa, zakon koji reguliše delatnost arhiva koja je od opšteg interesa za državu. Zakon o arhivskoj građi i arhivskoj službi (nacrt Radne grupe Ministarstva kulture RS od decembra 2009)³⁰⁷ utvrđuje da je arhivska građa kulturno nasleđe od opšteg interesa za Srbiju i kao takva uživa posebnu zaštitu; država treba da štiti dokumente koji imaju trajnu vrednost, koji su njena kulturna baština. Zakon o arhivima i arhivskoj delatnosti propisuje da je država dužna da štiti i čuva arhivsku građu, da obezbedi adekvatne objekte i stručno rukovođenje. Zabranjeno je uništavanje arhivske građe kao i njeno iznošenje u inostranstvo bez saglasnosti ministarstva kulture. Zakon predviđa i formiranje Arhivskog fonda Srbije od dokumenata nastalih u radu organa vrhovne vlasti, zakonodavnih, izvršnih i sudskih vlasti, lokalnih samouprava, preduzeća, organizacija i ustanova, društveno političkih i verskih organizacija bez obzira na oblik vlasništva. Zakon je usklađen s propisima arhivskog poslovanja u Evropskoj uniji, a pored državnih mogu se formirati i privatni arhivi. Nacrt Zakona reguliše i način čuvanja arhivske građe, pitanja dokumentovanja elektronskih izvora, kao i prilagođavanja toj tehnologiji.

Arhiv Srbije predstavlja centralni arhiv i matičnu ustanovu zaštite arhivske građe za teritoriju Republike Srbije i, između ostalog, ima nadležnost zaštite arhivske građe i dokumentarnog materijala nastalog u radu organa, ustanova i organizacija države Srbije.

Za onu arhivsku građu koja stiže u arhiv otkupom, poklonom ili zaveštanjem osnovni zakon za regulisanje postupaka u tim pravnim poslovima su sistemski zakoni, a to su pre svih zakoni koji uređuju arhivsku delatnost, a onda i zakoni koji regulišu autorska i druga srodna prava, kao i drugi propisi. Za arhivsku građu koja stiže u arhiv otkupom i poklonom treba konsultovati i propise iz obligacionih odnosa, a za arhivsku građu koja se preuzima u arhive zaveštanjem treba konsultovati zakone o nasleđivanju i zakone o porodičnim odnosima.³⁰⁸

³⁰⁷ Nacrt Radne grupe Ministarstva kulture Republike Srbije

Republika Srbija. Zakon o arhivskoj građi i arhivskoj službi Beograd, decembar 2009.

https://arhivistika.files.wordpress.com/.../nacrt_zakona_o_arhivskoj_gradji_i_arhivskoj_sluzbi. PDF. Pregledano dana: 14. 10. 2018.

³⁰⁸ Ovde smo citirali delove iz rada Jovana P. Popovića, Postupanje oko prijema, čuvanja, kategorizacije i korišćenja arhivske građe prispele u arhive ugovornim ili dobročnim pravnim poslom, *Zbornik*

Arhivska građa koju redovno preuzimaju arhivi može biti u državnoj ili privatnoj svojini. Njeni stvaraoci ili imaoци su pravna ili fizička lica. Građa koja se nalazi u privatnoj svojini je najčešće vlasništvo samog stvaraoca ili njegovog srodnika i mora biti stavljena pod zakonsku zaštitu. Naime, ona se sa stanovišta prava i obaveza imaoca kategoriše kao kulturno dobro koje se ne sme uništiti ili oštetiti. Međutim, za razliku od arhivske građe u državnoj svojini, arhivska građa u privatnoj svojini može biti u prometu, s tim da pravo preče kupovine imaju arhivi.

Arhivska građa koju preuzimaju arhivi otkupom, zaveštanjem ili poklonom, bez obzira da li se radi o književnom, umetničkom, konstruktorskom ili drugom delu koja najčešće ima autorski karakter, smatra se dragocenim dokumentima jer svedoče o jednom vremenu ili događaju i lično o autoru, a naročito ukoliko se radi o autobiografskom delu. To mogu biti memoari, zapisnici, dnevnici zabeleške i tsl.

Valorizacija arhivske građe vrši se nad čitavom građom uključujući i onu prispelu u arhiv otkupom, poklonom ili zaveštanjem. Valorizacija se smatra nezamenljivim i najneophodnijim oblikom arhivske delatnosti. Sređivanje arhivske građe, njena valorizacija i izrada naučno informativnih sredstava spada u najsloženije, najteže, najsuptilnije i najodgovornije oblike arhivske delatnosti.

5.3.1. Arhiv Srbije

Polovinom 19. veka u Kneževini Srbiji na sastancima Društva srpske slovesnosti javlja se ideja o osnivanju ustanove koja bi prikupljala i čuvala dokumenta koja svedoče o razvoju srpske državnosti i koja su nastala radom državnih organa, institucija i pojedinaca. Arhiv Srbije je osnovan 2/14. decembra 1898. godine donošenjem Zakona o Državnoj Arhivi Kraljevine Srbije. Počeo je s radom 1900. godine pod nazivom Državna Arhiva Kraljevine Srbije.

mednarodne konference Radenci 2015, "Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja"

Dostupno na: <http://www.pokarh-mb.si/si/s/164/zbornik-mednarodne-konference-radenci-2015.html>.
Pregledano dana: 16. 10. 2018.

Arhiv Srbije je centralna ustanova zaštite arhivske građe u Republici Srbiji čija je osnovna delatnost prikupljanje, čuvanje, zaštita, sređivanje, obrada i prezentacija arhivske građe, kao i omogućavanje njenog korišćenja u naučne i druge svrhe. Ova ustanova vodi evidenciju o kulturnim dobrima, propisuje uslove i način preuzimanja, kao i mere tehničke zaštite nad pokretnim kulturnim dobrima. Kao matična ustanova vrši nadzor nad 36 arhiva, usmerava i koordinira razvoj i unapređenje arhivske delatnosti u Srbiji.

Arhivistika kao pomoćna istorijska nauka, strogo uzevši, ne poznaje termin legat, već samo lični i porodični fond. Prvi lični ili porodični fond koji nosi naziv legat je Legat Koče Popovića i Lepe Perović poklonjen Istorijском arhivu Beograda.

Lični fondovi su arhivalije državnika, političara, naučnika, književnika, kulturnih i javnih poslenika. Sadrže građu koja je rezultat njihove delatnosti i prepisku ljudi koji su često imali značajnu ulogu u društvenom životu zemlje. Samim tim lični fondovi pružaju dragocene podatke o profesionalnoj delatnosti određene ličnosti ali i o porodičnom, društvenom i intelektualnom okruženju u kome je ta delatnost obavljana. Pored ličnih fondova, u Arhivu Srbije nalaze se i porodični fondovi koje čine dokumenta jednog ili više članova istaknutih porodica u društvenom životu Srbije. Arhiv Srbije poseduje 52 lična i porodična fonda.

Lični fond može ući u Arhiv poklonom, legatom, depozitom i razmenom sa srodnim ustanovama, što su besplatni načini ulaska arhivske građe, i otkupom od naslednika ili samog tvorca fonda. Značaj ovih fondova je veliki, mada su često nepotpuni i manjeg obima. Nije preterano reći da je bez njih gotovo nemoguće rekonstruisati pojedine događaje. Za političku istoriju, a posebno za društvenu i istoriju diplomatije lični fondovi su nezaobilazni i prvorazredni izvor.

Arhiv poseduje 47 ličnih fondova (među njima fondove Ilije i Milutina Garašanina, fond Stojana Novakovića, Jovana Cvijića, Nikolaja Velimirovića).

- Lični fond Andra Nikolić 1878–1913
- Lični fond Veljko Mićunović 1943–1981
- Lični fond Vladan Đorđević 1862–1930

- Lični fond Vladimir Ljotić 1882–1957
- Lični fond Vojin Smolaka 1954–1995
- Lični fond Gavriilo Plavšić 1877–1911
- Lični fond Gliša Štajnrlrhner 1900–1912
- Lični fond Dimitrije Marinković 1857–1911
- Lični fond Dobrosav Milenković 1911 –1968
- Lični fond Dušan Petrović – Šane 1935–1977
- Lični fond Živojin Dačić 1896–1915
- Lični fond Živojin Perić 1895–1943
- Lični fond Zoran Đinđić 1977–2003
- Lični fond Ilija Garašanin 1830–1874
- Lični fond Mara Lazarević Hrebljanović 1644–1969
- Lični fond Milan Kujundžić Aberdar 1859–1912
- Lični fond Milan Jovanović Batut 1885–1940
- Lični fond Milisav Protić 1853–1888
- Lični fond Milovan Milovanović 1900–1912
- Lični fond Milorad Pavlović Krpa 1890–1959
- Lični fond Miloš Davidović 1869–1911
- Lični fond Milutin Garašanin 1881–1897
- Lični fond Miroslav Spalajković 1909–1944
- Lični fond Mihailo Gavrilović 1914–1924
- Lični fond Mihailo Mihailov 1934–2009
- Lični fond Nenad Janković 1866–1949
- Lični fond Nikola Arandelović 1907–1946
- Lični fond Nikola Ninić 1831–1883
- Lični fond Nikola Pašić 1890–1940

- Lični fond Nikolaj Velimirović 1810–1914
- Lični fond Pavle Denić 1875–1939
- Lični fond Pavle Jakšić 1947–1991
- Lični fond Pera Đorđević 1880–1902
- Lični fond Petar Stambolić 1949–1975
- Lični fond Petar Jovanović 1982–1995
- Lični fond Predrag Protić 1870–2008
- Lični fond Ranko D. Trifunović 1897–1940
- Lični fond Rista Odavić 1788–1935
- Lični fond Svetolik Grebenac 1914–1933
- Lični fond Siniša Đaja 1915–1937
- Lični fond Stojan Novaković 1804–1928
- Lični fond Tanasije Dinić 1923–1935
- Lični fond Triša Kaclerović 1902–1963
- Lični fond Čedomolj Kostić 1900–1914
- Lični fond Đorđe Novaković 1861–1909
- Lični fond Đorđe S. Simić 1888–1919
- Lični fond Đurđe Jelenić 1875–1945
- Lični fond Jakov Nenadović 1834–1910
- Lični fond Jeremija Stanojević 1819–1907
- Lični fond Jovan Avakumović 1860–1942
- Lični fond Jovan Žujović 1832–1936
- Lični fond Jovan Naumović 1837–1879
- Lični fond Jovan Cvijić 1902–1914
- Lični fond Ljubomir Živković 1888–1922
- Lični fond Ljubomir Kovačević 1870–1918

- Porodični fond Aleksa i Slobodan Jovanović 1904–1993
- Porodični fond Marija Ilić-Agapova i Maksim Agapov 1922–1973

5.3.2. Istorijski arhiv Beograda

Istorijski arhiv Beograda³⁰⁹ osnovan je odlukom Izvršnog odbora Narodnog odbora grada Beograda, donetoj na sednici od 26. septembra 1945. godine, pod nazivom Gradski arhiv. Osnovni zadatak bilo je čuvanje i prikupljanje originalnih dokumenata koja se odnose na Beograd. Arhiv je od osnivanja radio u sastavu Gradske biblioteke, a od 1947. godine deluje samostalno. Od 1958. godine nosi sadašnji naziv. Arhiv danas čuva preko 2.000 fondova i zbirki, odnosno 13 kilometara arhivske građe koja obuhvata period od 16. veka do danas. Najvredniji fondovi kategorisani su u dve grupe: kulturna dobra od izuzetnog i kulturna dobra od velikog značaja. Kulturna dobra od izuzetnog značaja čini 40 arhivskih fondova i zbirki.

Posebno mesto među fondovima i zbirkama Istorijaskog arhiva Beograda čine legati, lični i porodični fondovi. Preuzimanje arhivske građe putem poklona je intenzivirano poslednjih petnaestak godina kao važan segment delatnosti Arhiva, čime se nastavlja plemenita tradicija zaveštanja i darivanja, koja je jedno vreme gotovo zamrla. Arhiv je preuzeo dragocenu građu uglednih legatora, ličnosti koje su ostavile trajni pečat u oblasti kulture, nauke, prosvete i umetnosti, ličnosti koje su obeležile politički, društveni i kulturni život Beograda 19. i 20. veka.

Kao što smo već naglasili, arhivistika kao pomoćna istorijska nauka ne poznaje termin legat, već samo lični i porodični fond. Nijedan lični ili porodični fond koji je poklonjen Arhivu ili je od otkupljen od stvaralaca sve do 1981. godine nema zvaničan naziv legat, jer se on smatra pravnim terminom. Prvi lični ili porodični fond koji nosi naziv legat je Legat Koče Popovića i Lepe Perović i to zato što se on u mnogome razlikuje od predhodnih poklona utoliko što su darodavci na čuvanje ostavili osim

³⁰⁹ Podatke o Istorijaskom arhivu Beograda dobijeni su ljubaznošću Mirjane Obradović iz Istorijaskog arhiva Beograda.

dokumenata (a podsećamo da je arhiv institucija koja prevashodno čuva dokumenta, dakle hartiju) i kompletnu radnu sobu Koče Popovića s nameštajem, biblioteku od preko 3000 naslova, stotine fotografija, odlikovanja, preko 600 gramofonskih ploča, magnetofonske trake. Dakle, da bi se istakla veličina ovog poklona koji je Arhiv primio, prvi put je upotrebljen u nazivu termin legat. Tako sada postoji dvojstvo: neki fondovi imaju oznaku legata, a neki su i dalje lični fondovi. Neko strogo pravilo se nije poštovalo, ali se uglavnom prilikom davanja naziva vodilo sličnom logikom (Legat Milorada Miškovića, osim dokumenta i fotografija ima i originalne kostime i rekvizite iz baleta isto kao i Legat Jelene Šantić, a Legat Vicka Krstulovića – odlikovanja, Legat Save Anđelkovića – naoružanje iz Drugog svetskog rata).³¹⁰

U Istorijskom arhivu Beograda se čuva i zaostavština Ivana Đurića, Jovana Ćirilova, Novaka Novaka i drugih, i ona je dobijena putem poklona, dakle kao legat, ali u svom nazivu nema taj termin, već lični fond.

Što se tiče odnosa legatora i Istorijskog arhiva Beograda saradnja je uspostavljena na obostrano zadovoljstvo. Kad god se ukaže prilika, dokumenta i eksponati iz legata se izlažu na izložbama. Legatori ili njihovi potomci su uvek rado pozivani u Arhiv.³¹¹

Legati i lični fondovi Istorijskog arhiva Beograda:

- Legat Konstantina-Koče Popovića i Leposave-Lepe Perović
- Lični fond Jovana Ćirilova
- Lični fond Ivana Đurića
- Legat Milorada Miškovića
- Legat Jelene Šantić
- Legat Miroljuba Todorovića
- Legat Ivice Mladenovića

³¹⁰ *Ibid.* Za radnu sobu Koče Popovića u sada već prilično skućenim uslovima odvojena je posebna prostorija koja je pretvorena u spomen-sobu i koja je otvorena za posetioce u toku radnog vremena Arhiva. Sve ostalo spremljeno je u depoe i izlaže se po potrebi.

³¹¹ *Ibid.*

- Lični fond Nade Marinković
- Lični fond Novaka Novakovića
- Legat Vicka Krstulovića
- Legat porodice Kragujević
- Legat Bogdana Kršića
- Lični fond Ivana S. Pavlovića

5.3.3. Arhiv Srpske akademije nauka i umetnosti

Arhiv Srpske akademije nauka i umetnosti³¹² u Beogradu osnovan je 1841. godine kada i Društvo srpske slovesnosti, koje je poklanjalo naročitu pažnju prikupljanju izvora i građe za srpsku istoriju. Arhiv je, kao javna ustanova, postao dostupan svim zainteresovanim naučnim i javnim radnicima posle preseljenja iz Brankove ulice broj 15 u Knez Mihailovu 35, koje je izvršeno u februaru 1952. godine. Tada je Arhiv dobio kancelariju, depo za građu i čitaonicu. Četiri godine kasnije Predsedništvo SAN donelo je Pravilnik o organizaciji i radu Arhiva Srpske akademije nauka.

Arhiv raspolaže fondovima (administrativnim arhivama) Društva srpske slovesnosti (1841–1864), Srpskog učenog društva (1864–1892) za koje postoji kartoteka, Srpske kraljevske akademije (1887–1944) i dva ugašena instituta Srpske akademije nauka - Instituta za izučavanje književnosti (1947–1954) i Instituta za izučavanje sela (1948–1954).³¹³ Pored navedenog, Arhiv poseduje i četiri zbirke dokumenata, kao posebne celine; to su, obično nazvane, Stara zbirka, Istorijska zbirka, Etnografska zbirka i Orijentalna zbirka.

Stara zbirka, ili Zbirka rukopisnih i starih štampanih knjiga, posle stradanja Narodne biblioteke Srbije 1941. godine, po obimu je najveća zbirka starih srpskih rukopisa i štampanih knjiga u našoj zemlji. U Inventaru zbirke do sada je upisano 526 inventarskih jedinica čije je vreme nastanka period od 13. do 19. veka.

Istorijska zbirka je sadržajem najraznovrsnija i obimom najveća. Ima 15.071 inventarskih brojeva (signatura). Sadrži građu od srednjeg veka do naših dana koju čine

³¹² Arhiv SANU. Dostupno na: <https://www.sanu.ac.rs/Arhivi/Arhiv.aspx>

³¹³ *Ibid.*

srednjovekovne povelje u originalu ili prepisu, razni dokumenti, prepiske, spisi, protokoli, rukopisi, ispisi iz stranih arhiva, memoari, kompozicije, foto-albumi, bilo da se nalaze kao samostalne, zasebne jedinice ili u okviru većih celina – zaostavština naših istaknutih naučnih, političkih, književnih, kulturnih i javnih radnika. Između ostalih, tu su zaostavštine Vuka Karadžića, Jovana Cvijića, Nikole Pašića, Jovana Tomića, Ive Andrića, Milutina Milankovića, porodice Obrenović, Aleksandra Belića, Viktora Novaka, Branka Ćopića, Svetislava Cvijanovića i mnogih drugih.

Etnografska zbirka sadrži 482 inventarske jedinice manjih ili većih zbirki narodnih umotvorina i etnografske građe različitih skupljača gotovo iz svih srpskih krajeva i oblasti, kao i zaostavštine Veselina Čajkanovića, Jovana Erdeljanovića i Radoslava Pavlovića.

Osnovni zadatak Arhiva SANU je sistematsko prikupljanje arhivske građe za istoriju Akademije i srpskog naroda u svim oblastima i područjima gde Srbi žive, kao i preuzimanje, smeštaj, čuvanje, sređivanje, obrada, zaštita, publikovanje i davanje arhivske građe na korišćenje naučnim i drugim zainteresovanim licima.

5.4. Jugoslovenska kinoteka

Treba svakako pomenuti još jednu izuzetno važnu ustanovu u kulturi koja se bavi delatnošću zaštite filmske građe a to je Jugoslovenska kinoteka u Beogradu koja inače poseduje jednu od najznačajnijih filmskih arhiva u svetu. Jugoslovenska kinoteka, kao jedna od ustanova zaštite u Srbiji, (naziv je iz 1952. godine), nacionalni je filmski arhiv Republike Srbije, osnovan 1949. pod nazivom Centralna jugoslovenska kinoteka. Tokom rada više puta je menjala status a danas je, na osnovu Zakona o zaštiti kulturnih dobara, ustanova od posebnog značaja za Republiku Srbiju. Sastoji se od četiri organizaciona dela: Arhiva jugoslovenske kinoteke, Muzeja Jugoslovenske kinoteke – bioskopa, Biblioteke i Zajedničkih službi.³¹⁴

Jugoslovenska kinoteka je jedan od osnivača i stalni član FIAF-a (Međunarodne federacije filmskih arhiva). Srce ustanove čini Arhiv Jugoslovenske kinoteke koji

³¹⁴ *Kinoteka*. Dostupno na: <http://www.kinoteka.org.rs/wp/o-nama/istorijat/>

obavlja osnovnu delatnost ustanove: prikuplja, trajno čuva i stručno obrađuje filmove odnosno filmsku građu i prateći filmski materijal - fotografije, plakate, reklamne materijale, dokumentaciju, makete, stare predmete iz oblasti kinematografije; čini ih dostupnim istraživačima, studentima, građanstvu; sarađuje sa srodnim ustanovama u zemlji i inostranstvu, obavlja razmenu filmova i filmske građe. Jedan od trenutno primarnih delatnosti Arhiva je kompjuterska obrada ogromnog broja podataka pohranjenih u njegovim stručnim i tehničkim kartonima. Kinoteka je otvorena za sve istraživače i naučne radnike koji se bave istorijom i teorijom filma. Putem predavanja, tribina, promocija izložbi i knjiga, aktivno učestvuje u edukaciji i širenju filmske kulture u našoj zemlji.³¹⁵

Filmski fond Jugoslovenske kinoteke čini jednu od najznačajnijih i najobuhvatnija filmskih kolekcija u Evropi. U njemu se čuva preko 85000 kopija najrazličitijih formata na zapaljivoj (nitratnoj) i nezapaljivoj (acetatnoj) traci, nemih, zvučnih, crno-belih i filmova u boji. Zbirka stranog filma, koja čini 80% fonda Jugoslovenske kinoteke, sadrži sva najvrednija dela iz istorije svetskog filma. U jugoslovenskom filmskom fondu čuvaju se najznačajniji arhivski materijali i dokumentarni filmovi vezani za teritoriju bivše Jugoslavije. Filmska kolekcija se neprestano uvećava deponovanjem filmova snimljenih ili prikazivanih u zemlji, razmenom s drugim filmskim arhivima, kao i putem otkupa i poklona od pojedinaca i ustanova. Nedostatak smeštajnog prostora, izgrađenog pre trideset godina, premalog i neadekvatnog za čuvanje filmskog blaga donekle je umanjen završetkom i stavljanjem u funkciji nove zgrade za čuvanje filmova urađenoj po najnovijim svetskim arhivističkim standardima.

Kinoteka, pored delatnosti zaštite kulturnih dobara,³¹⁶ prikuplja, sređuje i čuva filmsku građu i obezbeđuje korišćenje filmske građe u kulturne svrhe putem javnog prikazivanja u svojim prostorijama i na drugi način.³¹⁷

»Film iziskuje poseban vid čuvanja kada je filmska traka u pitanju. Samim tim vrlo je mala mogućnost da film bude deo legata kao takvog. Sekundarne stvari kad je u

³¹⁵ *Ibid.*

³¹⁶ Zakon o kulturnim dobrima, čl. 65. http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_kulturnim_dobrima.html.

³¹⁷ *Ibid.* čl. 78.

pitanju reditelj, glumac ili producent pak mogu da igraju na tananom koncu semiotičke preciznosti institucije muzeja ili arhiva.«³¹⁸

Kinoteka u ovom trenutku poseduje i stalne legate slikara i scenografa Miomira Denića, reditelja, scenariste i umetničkog fotografa Žorža Skrigina, velikih glumaca Pavla Vuisića, Živojina Pavlovića, Ljubiše Samardžića, Ružice Sokič, Milene Dravić i Dragana Nikolića. Pored legata, tu su i depoziti filmskih stvaralaca. Trajni depoziti funkcionišu po istom principu kao i legati. U depozitu reditelja Zdravka Velimirovića nalazi se značajan deo njegovog opusa, a tu su i depoziti reditelja Gustava Gavrina, Žike Mitrovića, Srđana Karanovića, Nikole Popovića, Miomira Mikija Stamenkovića, snimatelja Nikole Majdaka, animatora Borislava Šajtinca. U njima se takođe nalaze razna dokumenta vezana za film - od nagrada, scenarija, knjiga snimanja i novinskih tekstova, do fotografija i plakata.³¹⁹

Muzej Kinoteke poseduje šest pravih legata:

- Miomir Denić – 1997. godine sa suprugom je sklopljen „Ugovor o darodavstvu – legat“ – scenografske skice, crteži, idejna rešenja;
- Georgije Žorž Skrigin – 1997, za života je sklopljen „Ugovor o darodavstvu – legat“ - foto-materijal, fotografije, scenarija, knjige;

³¹⁸ Vidi: Aleksandar S. Janković, *Kulturni centar*, (TV RTS 10. oktobar 2018.) / Legati, ur. Jasmina Vrbavac. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=ZCi88YsvBAQ>. Pregledano: 16. 10. 2018.

³¹⁹ R. Radosavljević, Kinoteka: tragovi naših velikana, *Večernje novosti*, 22. 09. 2015. Dostupno na: <http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:568450-Kinoteka-Tragovi-nasih-velikana>

»Ono što će filmofili moći da vide u legatu Živojina Pavlovića, su njegovi scenariji, sinopsisi realizovanih i nerealizovanih filmova, katalozi sa svih domaćih i svetskih festivala na kojima je učestvovao, kao i katalozi svih retrospektiva njegovih filmova u zemlji i inostranstvu. Tu su i plakati, propagandni materijali za igrane filmove, fotografije... Posebna vrednost legata biće deo Pavlovićeve biblioteke, nagrade koje je dobio.

Naša je želja da ono što je u posedu Kinoteke bude dostupno javnosti, jer u novoj zgradi sada imamo prostora za ovakve postavke, a naši filmski umetnici sve više su zainteresovani da poklone ono što čini svedočanstvo njihovog stvaralaštva i istorije naše kinematografije. S druge strane, to je vrlo zahtevan posao, nekada ta dokumenta ili predmeti nisu u najboljem stanju, i svi ti materijali moraju da se obrade, klasifikuju, i da im se pronade pravo mesto. U legatu Vuisića, koji je dosta nespecifičan, nalazi se i kolekcionarska zbirka sablji, mačeva i bodeža, šubara koju je dobio na poklon od Orsona Velsa, kad je ovde snimao "Bitku na Neretvi" a kao zaostavštinu poklonio je i svoju trpezariju«.

- Pavle Vuisić – 2009. sa suprugom je sklopljen „Ugovor o darodavstvu – legat“-nameštaj, nagrade, oružje, knjige;
- Ljubiša Samardžić – 2014, za života je sklopljen „Ugovor o darodavstvu – legat“, nagrade, plakati³²⁰
- Ružica Sokić – 2015³²¹
- Milena Dravić i Dragan Nikolić – 2018³²²

U zgradi u Uzun-Mirkovoj ulici u stalnoj postavci izloženi su samo neki od predmeta iz legata. Kinoteka ima hronični problem sa prostorom za skladištenje filmskih traka.

Biblioteka Kinoteke³²³ još se nalazi u prostorijama u Knez Mihailovoj ulici, a po planu bi trebalo da bude smeštena u zgradi u Uzun-Mirkovoj ulici. Ova veoma bogata biblioteka (hiljade knjiga, časopisa, hemeroteke, prospekata, kataloga i ostale filmske građe) čuva se i u depou Arhiva Biblioteke u Filmskom gradu.

U Biblioteci Kinoteke čuva se šest većih legata knjiga:

- Slavko Vorkapić, poklon;
- Vlada Petrić (1928), ugovorom su poklonjene knjige i studio za elektronske medije; »od početka 21. veka stalno nešto poklanja i nadopunjuje svoj legat, a putem testamenta će takođe nešto ostaviti«³²⁴;
- Dušan Stojanović, poklon sina Dejana Stojanovića, 2015;
- Vladimir Pogačić, poklon;
- Dejan Kosanović;
- Marko Babac.

³²⁰ Podaci o legatima Kinoteke dobijeni su ljubaznošću Marijane Cukućan, dokumentariste fototeke Kinoteke (10.III 2016)

³²¹ Radosavljević, R., Otvoren legat Ružice Sokić, *Večernje novosti*, 16. 10. 2015. Dostupno na: <https://www.blic.rs/kultura/vesti/sokicka-opasna-si-ti-otvoren-legat-velike-srpske-glumice/k3sq8g7>

³²² <http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:725829-OTVOREN-LEGAT-MILENE-DRAVIC-I-DRAGANA-NIKOLICA-Nikada-nisam-glumila-za-nagrade>

³²³ Podaci o bibliotečkim legatima Kinoteke dobijeni su ljubaznošću bibliotekara Vladimira Čuka (11. III 2016)

³²⁴ *Ibid.*

Vlada Petrić je sa suprugom Darom Čalenić svoju celokupnu imovinu i ušteđevinu zaveštao Jugoslovenskoj kinoteci i Sterijinom pozorju.³²⁵ “Takva odluka proističe iz želje da se odužimo zemlji u kojoj smo školovani, i gde smo proveli mladost.”³²⁶ U Muzeju Jugoslovenske kinoteke 17. februara 2006. godine predstavljena je nova sala, studio za elektronske medije „Vlada Petrić“, koju je lično donirao ovaj istaknuti teoretičar i profesor filma na Harvardskom Univerzitetu. Stara ali ne i staromodna, Jugoslovenske kinoteka je ljubiteljima filma, zahvaljujući profesoru Petriću omogućila da vide najnovija filmska ostvarenja namenjena digitalnom prikazivanju.³²⁷

³²⁵ S. Stojiljković, Večno bitisanje bilo bi neizdrživo, *Politika*, 5. 12. 2009. Dostupno na: <http://www.politika.rs/sr/clanak/114635/Kultura/Vecno-bitisanje-bilo-bi-neizdrzivo>. Pregledano dana: 20. 10. 2018.

³²⁶ R. Radosavljević, Nadovezivanje je smisao trajanja, *Politika*, 4. 12. 2010. Dostupno na: <http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:310165-Nadovezivanje-je-smisao-trajanja>. Pregledano dana: 18. 10. 2018.

»Svojim naučno-vaspitnim radom odužio sam se i Americi čiji sam takođe državljanin, gde mi je bilo omogućeno da se usavršim u oblasti koja me je zanimala i gde sam učestvovao u organizovanju značajnih edukativnih institucija. Da sam živio i stvarao u nekoj drugoj sredini, postupio bih na isti način. Prema tome, naša odluka je humanistička – nimalo nacionalistička. Na humanizmu je zasnovana i moja kritika političara koji ne vode dovoljno računa o kulturi i prosveti, ne samo u Srbiji, koja je moja otadžbina, nego i u Americi, koja je moja domovina. A ja se osećam građaninom sveta.«

³²⁷ Kinoteka. Dostupno na: <http://www.kinoteka.org.rs/wp/muzej/>

6. LEGATI NARODNE BIBLIOTEKE SRBIJE KAO STUDIJA SLUČAJA

U okviru osnovnog istraživačkog problema koji je postavljen u ovoj doktorskoj disertaciji – analize sadašnjeg statusa legata i mapiranja problema koji prate sferu legatorstva u Srbiji - korpus legata Narodne biblioteke Srbije poslužiće nam kao studija slučaja (*case study*) (jedna od kvalitativnih tehnika prikupljanja i obrade empirijskih podataka).

Naša studija slučaja fokusirana je na funkcionisanje legata u najznačajnijoj baštinskoj ustanovi bibliotečkog tipa u Republici Srbiji – Narodnoj biblioteci Srbije, a u kojoj je autor doktorske disertacije zaposlen.

Razlozi pokretanja pitanja legata, videli smo, praktične su i i kulturološke prirode. Praktični su u nedostatku prostora i kadrova u ustanovama zaštite koji ih zato ne mogu ni primati, ni *lege artis* čuvati, još manje ozbiljno proučavati i izlagati. Kulturološki razlozi su u potrebi njihove potpunije evidencije, zatim sabiranja, konzervisanja i obrade, kao i u podsticanju vlasnika da ih ustupaju društvu koje prima moralnu obavezu da ih izloži, obradi, prouči i publikuje.

Na teorijskom planu u našoj studiji bavimo se kulturološkim, društvenim i pravnim položajem legata u Republici Srbiji i na osnovu ovih uvida predlažemo model kvalitetnije zaštite, korišćenja i prezentacije (komunikacije) legata. Praktični ciljevi predstavljaju polaznu osnovu za izradu strategije građenja savremenog koncepta legata u okviru kulturne politike Republike Srbije.

Kulturna politika u oblasti legatorstva tiče se očuvanja kulturne baštine i kulturnog identiteta i podsticanja dostupnosti kulturnih dobara i participacije stanovništva u kulturnom životu i tu komunikaciju legata i publike posmatramo na fonu funkcionisanja instituta legata u Narodnoj biblioteci Srbije.

Legatorstvo je danas snažno usmereno ka svom temeljnom preispitivanju, revalorizaciji i pronalaženju svog društvenog smisla i opravdanja, kao i ka utemeljenju svog savremenog koncepta prilagođenog potrebama i zahtevima informatičkog doba – a bibliotekarstvo je itekako pogodna sfera za ovakva razmatranja.

U okviru diskursa o funkcionisanju legatorstva u jednoj od najstarijih kulturnih ustanova u Srba, Narodnoj biblioteci Srbije, pojmovno i terminološki razgraničiće se biblioteke-legati i biblioteke-celine.

Narodna biblioteka je osnovana 1832. godine i najstarija je ustanova kulture u Srbiji. Nastala je kao svojevrsni depozit knjiga, zatim bila biblioteka u sastavu (Knjaževsko-tipografska biblioteka, Biblioteka Popečiteljstva prosvete), nakon toga je okupila više biblioteka javnih i državnih nadležnosti i otkupila nekoliko privatnih biblioteka (Lukijana Mušickog, Josipa Šlezingera), da bi vremenom izrasla u nacionalnu biblioteku.

Danas se u zdanju na Svetosavskom platou čuva 17 legata. Velikani naše kulture budućim generacijama najčešće su ostavljali svoje lične biblioteke, ali i rukopise iz kojih će novi naraštaji istraživača moći da u potpunosti rasvetle njihovo stvaralaštvo i način rada.

Biblioteka celina se često poistovećuje s pojmom legata, mada je on uži. Biblioteka celina predstavlja svaku sistematično uređenu zbirku bibliotečke građe koja je ranije pripadala instituciji ili pojedincu, a koja je u vlasništvo npr. biblioteke prenetu testamentom, poklonom vlasnika, njegovih rođaka ili prijatelja ili je nabavljena kupovinom. Veća obuhvatnost ovog pojma ogleda se u tome što se legat odnosi samo na kolekciju koja je postala svojina biblioteke na osnovu testamentu.³²⁸

U svakodnevnoj komunikaciji postalo je uobičajeno da se sve biblioteke celine, bez obzira na način na koji su uvrštene u fond, nazivaju legatima, ali ne bi trebalo gubiti iz vida da postoji jasno formulisana formalna razlika između biblioteka celina i legata, kao što bi i institucije koje poseduju ovakve kolekcije trebalo da razgraniče koje su od zbirke koje poseduju biblioteke celine, a koje legati. Takođe, biblioteke celine i legati ne moraju odmah imati konačnu formu, jer se ugovorom između poklonodavca ili legatora i institucije koja prima zbirku može precizirati da će se građa sukcesivno predavati poklonoprincipu (sa ili bez nadoknade ili zaveštanjem, u slučaju legata). Takve zbirke,

³²⁸ Vidi: Mirčović, S. Biblioteke celine i biblioteke legati, *Glasnik Narodne biblioteke Srbije*, br. 1, 2004, str. 11.

čiji sadržaj još uvek nije u potpunosti zaokružen svim predviđenim materijalom, nazivaju se biblioteke celine u nastajanju, odnosno legati u nastajanju.³²⁹

Sa stanovišta nauke i istraživačkog rada biblioteke celine su od izuzetnog značaja pošto predstavljaju, najčešće, brižljivo formiranu biblioteku primarne i sekundarne literature specifične oblasti na koju se odnose. One su, takođe, i nezamenljiv dokument prilikom proučavanja života i rada vlasnika, a kako su neponovljive i unikatne kao celine, imaju muzejske karakteristike i čuvaju se u spomen- sobama. Na taj način očuvana je autentičnost njihovih fondova i stvorena atmosfera u kojoj savremeni korisnik može da oseti vreme u kojem je biblioteka nastajala.

Privatne biblioteke najčešće predstavljaju najveći deo dobijenih legata. Biblioteke znamenitih ljudi dragocena su riznica dela svetske književne, umetničke i naučne produkcije ali ujedno više nego bilo koji drugi nasleđeni artefakt odslikavaju individualni, intelektualni rad svog vlasnika. One su, takođe, ogledalo kulturnih i istorijskih prilika jedne naseobine ili jednog vremena. Činjenica je da ovakve biblioteke čine značajan, čak nezamenljiv deo fonda svake biblioteke. Jasno je da je neophodno da jedan od dva uslova mora biti ispunjen prilikom prihvatanja legata: naime, svaki bibliotečki legat mora da ima visoku kulturnu, istorijsku ili naučnu vrednost ili, s druge strane, ličnost čija biblioteka pretenduje da postane legat mora da bude veoma značajna za svoj region ili zemlju.

Narodna biblioteka Srbije, koja je do temelja izgorela u bombardovanju tokom Drugog svetskog rata (6. aprila 1941. godine), rekonstruisala je svoje fondove, uglavnom, poklonima. Prvi darovi počeli su da pristižu već 1941. godine. Zahvaljujući darodavcima biblioteka je delimično nadomestila nenadoknadivu štetu koju je pretrpela. Pokloni su pristizali iz institucija a često i od pojedinaca koji su ostavljali biblioteci svoju i tuđu književnu i naučnu zaostavštinu. Legati su nezamenljive bibliotečke celine, pogotovo oni koji su darovani Narodnoj biblioteci. Uglavnom su darodavci istaknuti intelektualci koji su ostavili ne samo dubok trag svojim stvaralaštvom, već i vrednu dokumentaciju svih bitnih događaja u Srbiji.

Narodna biblioteka Srbije poseduje legat – biblioteke značajnih ličnosti naše književnosti, umetnosti i nauke, kao i ličnosti koje su obeležile ovdašnji kulturni i javni

³²⁹ *Ibid.*

život. Legatori su svojim plemenitim zaveštanjem ostavili potomstvu ne samo svoja književna dela i naučna dostignuća, već i svoje intelektualno blago, knjige koje su voleli, koje su ih inspirisale, iz kojih su saznavali i bogatili svoj um i dušu. Oni su poklanjali i rukopise svojih objavljenih i neobjavljenih dela, prepisku, fotografije, umetničke slike i lične predmete - autentična svedočanstva o svom životu i stvaralaštvu. Otuda legati – biblioteke jesu dragocene riznice za svestrana kulturološka, istorijska, književna i naučna istraživanja.³³⁰

Prema organizacionoj shemi i načinu rada u Narodnoj biblioteci Srbije, biblioteke celine i legati formacijski pripadaju Odeljenju posebnih fondova. Treba ih i posmatrati u sklopu organizacije i sadržaja rada ovog odeljenja koji proističu iz same strukture materijala o kojem je reč, iz njegovih karakteristika u odnosu na Biblioteku i značaja za nauku i kulturu našeg društva. Naime, način rada na zbirkama posebnog materijala u kontekstu je ciljeva i delatnosti Biblioteke koji prevazilaze okvire evidentiranja podataka o publikacijama i, istovremeno, u središtu je suštinskih vrednosti nacionalne kulture koja za sobom ostavlja materijalne tragove koje treba prikupiti, sačuvati i tako obraditi da se kao rezultat dobije što potpunija informacija.

Treba istaći da deo materijala koji po vrsti pripada posebnim fondovima, bez obzira na savremenost i aktuelnost, odavno ima obeležje trajne kulturne nacionalne vrednosti. Otuda, muzejske karakteristike osnovnih funkcija ovog odeljenja, u čijem su sastavu i biblioteke celine (legati), ne okreću svoju delatnost samo davnoj i proverenoj prošlosti. Upravo to prisustvovanje, osluškivanje i sudelovanje u tokovima razvoja nauke, kulture i umetnosti, nečekanje da određena vrednost dobije obeležje prošlosti da bi mogla biti tretirana muzeološki, daje ovom odeljenju savremene, dinamične zadatke i ulogu.

Posebne biblioteke celine poznatih naučnika i književnika koje poseduje u svojim fondovima Narodna biblioteka Srbije je otkupila, dobila na poklon ili primila testamentom (legati). Zaveštane biblioteke muzejski se čuvaju kao celine ne samo s namerom da se preko biblioteke određene ličnosti značajne za našu kulturu stvori predstava o njenim ličnim interesovanjima i afinitetima, nego i da se preko brižljivo sakupljenih knjiga, rukopisnih i arhivskih predmeta iz određene oblasti, (a biblioteke

³³⁰ Vidi: Svetlana Mirčov, (2012). *Biblioteka – ledžbenica duše*, Beogradska knjiga, Beograd, str. 11.

književnika i naučnika najčešće su precizno stručno orijentisane), stvori mogućnost za naučnoistraživački rad na jednoj oblasti ili temi. Samim tim izrada odgovarajućih kataloga i njihovo štampanje obaveza je i jedan od osnovnih instrumenata u radu na muzejsko-informativnom prezentiranju ovih biblioteka javnosti.

S obzirom da su neponovljive i unikatne kao celine i da su muzejskog karaktera, biblioteke celine se brižljivo čuvaju u trezoru ili u spomen-sobama. Na taj način očuvana je autentičnost biblioteka celina i atmosfera u kojoj savremeni korisnik može da oseti lični pečat njihovog vlasnika i vreme u kojem su one nastajale. Tako shvaćen odnos prema zaveštanoj biblioteci kao sačuvanom ambijentu u kojem se odigravao intelektualni život neke od relevantnih ličnosti, pored osnovne pretpostavke o stvaranju mogućnosti za istraživački rad, doprinosi i bogatstvu i raznolikosti oblikovanja bibliotečkih prostora.

Narodna biblioteka Srbije u svojim fondovima ima 17 biblioteka celina i legata koji su bili vlasništvo naših istaknutih naučnika, javnih i kulturnih radnika ili umetnika: Miloša Crnjanskog, Milana Rakića, Ljubomira Micića, Veselina Čajkanovića, Tihomira Đorđevića, Mihajla Dinića, Ljubice i Danice Janković, Petra Kolendića, Miloša Đurića, Jovana Pejovića, Dušana Petrovića, Ljubice Cuce Sokić, Milice i Borjane Prodanović, Miloša Jevtića i Olivera Mladenović.³³¹ Status legata imaju kolekcije Miloša Crnjanskog i sestara Janković, dok su ostale zbirke – biblioteke celine.

Legati Narodne biblioteke Srbije:

- **Veselin Čajkanović**

Jedan od najvrednijih legata poklonjen Nacionalnoj biblioteci, pa tako i celokupnoj srpskoj kulturi, jeste lična biblioteka Veselina Čajkanovića. Veselin Čajkanović (1881-1946) bio je profesor Univerziteta u Beogradu, dopisni član SANU. Radi se o znamenitoj ličnosti naše kulture i nauke, aktivno prisutnoj u svim intelektualnim i kulturnim zbivanjima prve polovine 20. veka. Profesor klasične filologije i uporedne istorije religije, etnograf i etnolog, erudita i poliglota, temeljno i sveobuhvatno se bavio izučavanjem slovenske i srpske religije i folklora. Napisao je kapitalna dela iz ovih

³³¹Detaljnije o kolekcijama: Narodna biblioteka Srbije. Dostupno na: <http://www.nb.rs/collections/index.php?id=802>

oblasti, a obogatio je našu kulturu i prevodima dela klasičnih autora. U istoriji našeg bibliotekarstva ostaće zapamćen po izuzetnom angažovanju u izgradnji Univerzitetske biblioteke, po obezbeđivanju velikog broja knjiga za biblioteke i fakultete od ratne odštete, a na njegovu inicijativu osnovan je i centralni katalog stručne literature Beogradskog univerziteta.

Biblioteka Veselina Čajkanovića sadrži više od 12.000 svezaka. Tematski su najzastupljenije knjige o filologiji (klasičnoj i savremenoj), istoriji književnosti, mitologiji evropskih naroda, etnografiji i folkloristici, opštoj i nacionalnoj istoriji. Značajan je i broj književnih i istoriografskih dela antičkih pisaca, većinom na latinskom. Najobimniji i najvredniji, sa stručnog i naučnog stanovišta, čini deo biblioteke s publikacijama na nemačkom jeziku. Zastupljena su i izdanja na francuskom, engleskom, grčkom, bugarskom i ruskom jeziku. Među priručnicama su brojni rečnici, leksikoni, enciklopedije, bibliografije. U legatu je i rukopisna zaostavština u formi marginalija i komentara i beležaka, koje je na posebnim listovima papira Čajkanović umetao u knjige, kao i nenaslovljeni rukopis o poslovicama.

- **Tihomir Đorđević** (1868-1944) bio je profesor Beogradskog Filozofskog fakulteta, akademik, etnolog i folklorista. Đorđevićeva interesovanja su bila veoma raznovrsna i široka i kreću se od detaljnih analiza narodnog života Srba, preko etnografskih istraživanja života drugih naroda u Srbiji (Roma, Vlaha, Cincara, Grka, Čerkeza i dr.) do folklorističkih i socioloških studija ne samo o Srbiji, već i Balkanu. Na svojim putovanjima prikupio je građu koja je unikatna, naročito segment koji se tiče Prvog svetskog rata. Đorđevićeva biblioteka čuva i njegovu obimnu prepisku s brojnim kulturnim i javnim radnicima iz zemlje i Evrope tog vremena.

Legat Tihomira Đorđevića nije stigao u Biblioteku odjednom, već su njegove sestrice, etnomuzikolozi Ljubica i Danica Janković, sa svojom zaostavštinom 1974. godine poklonile i deo njegove. One su tada postavile i neke uslove: da legat ne može da se otvori do 1994. godine, a da pojedini delovi ne mogu da se publikuju do 2014. godine. Biblioteka Tihomira Đorđevića sadrži oko 6200 publikacija, oko 1000 fotografija, 22 kutije sa prepiskom (preko 6000 listova).

U okviru projekta o Arhivskoj građi Narodne biblioteke Srbije (1945. avgust 9) koja se čuva u Narodnoj biblioteci, nalazi se popis, procena vrednosti i primopredaja (ugovor) biblioteke Tihomira R. Đorđevića koju je on zaveštao Narodnoj biblioteci.³³²

1945. avgust 9, Београд Попис, процена вредности и примопредаја (уговор) библиотеке Тихомира Р. Ђорђевића коју је он завештао Народној библиотеци. Поред управника Душана Милачића, присутна су још 4 библиотекара НБ с једне стране, а с друге Станислав Јанковић, зет оставиоца и Иванка Марјановић, настојник куће. НБ нема где да смести пописане књиге.	Ово је стр. 2 (недостаје страна 1) Свега: 9.458 свезака Процењена вредност: 520.000 дин.
Списак заоставштине др Тихомира Р. Ђорђевића, проф. Универзитета, који је умро 28. маја 1944. године, коју чини његова лична библиотека	Заоставштина Тихомира Ђорђевића (рукописи, књиге, енциклопедије и речници, колекције, новине и часописи)

- **Sestre Ljubica (1894–1974) i Danica (1898–1960) Janković**, sestričine Tihomira i Vladimira Đorđevića, posvetile su ceo svoj život sakupljanju i proučavanju tradicionalnih igara, pesama i običaja. Književni istoričari, prevodioci i, pre svega, osnivači srpske koreologije i etnomuzikologije, još za života su svoju bogatu zaostavštinu poklonile brojnim naučnim, kulturnim i prosvetnim ustanovama u zemlji i svetu. Najveći deo njihove pokretne imovine s bibliotekom, rukopisima, umetničkim slikama i muzičkim instrumentima, testamentom iz 1971. godine predat je na čuvanje i upotrebu Narodnoj biblioteci.

³³² Vidi: Projekat o arhivskoj građi Narodne biblioteke Srbije (1945. avgust 9) koja se čuva u Narodnoj biblioteci Srbije

Sestre Janković su pioniri srpske etnokoreologije. Njihov istraživački rad obuhvata široko područje interesovanja: Srbiju, Vojvodinu, Crnu Goru, Kosovo, Bosnu i Hercegovinu, Makedoniju, Hrvatsku, Dalmaciju. Ono što je ostalo iza njih predstavlja neprocenjivo blago koje će još decenijama da se istražuje. U etnomuzikologiju su uvele određene novine, bile su pioniri u stvaranju te discipline. Legat sestara Janković sadrži oko 600 naslova i obimnu rukopisnu građu.

- **Petar Kolendić** (1882–1969) bio je profesor Beogradskog univerziteta, akademik, književni istoričar. Objavio je veliki broj studija i rasprava iz naše starije književnosti. Najviše se bavio dubrovačko-dalmatinskom književnošću. Kompletan period dubrovačke književnosti dokumentovan je zahvaljujući Kolendićevom legatu, prepunom unikatnih rukopisnih i starih štampanih knjiga. Njegovu obimnu rukopisnu zaostavštinu sredio je profesor Miroslav Pantić. Legat je podeljen u dve celine: jednu čine njegovi rukopisi, prepiska i dokumenta, a drugu ono što je sa istraživačkom i kolekcionarskom strašću prikupio. Mada nikada nije putovao, vodio je bogatu prepisku i došao u posed veoma vrednih knjiga, rukopisa i dokumenata od kojih su neki sačuvani u malom broju primeraka.³³³ U njegovom legatu je i dosta starih dokumenata koje je sam uredno i naučno korektno prepisao. Kako je Petar Kolendić i pored svestranih interesovanja u prvom redu bio istoričar dubrovačke književnosti, kojom se bavio preko šest decenija, legat je prava riznica za srpsku raguzeologiju, disciplinu koja u našoj sredini ima tradiciju dugu preko dva veka i u čijem je okviru stvorena poznata i cenjena beogradska raguzeološka škola. Njegova ostavšina broji oko 3100 naslova: veliki broj prepisa iz Dubrovačkog i različitih italijanskih arhiva, prepisku, lične dokumente itd. Godine 2015. objavljen je »Katalog Legata Petra Kolendića: rukopisi, korespondencija, stare knjige«.³³⁴

- **Mihailo Dinić** (1899–1970), profesor nacionalne srednjovekovne istorije na Beogradskom univerzitetu, akademik, ostavio je veliku biblioteku, koja odslikava njegovu profesionalnu orijentaciju, kao i značajnu rukopisnu građu u kojoj je najviše

³³³ Među njima je i "Zbornik molitava za putnike" Vićenca Vukovića iz XVI veka

³³⁴ Zlata Bojović, Nada Mirkov-Bogdanović, Dejan Vukićević (2015) *Katalog Legata Petra Kolendića*, Narodna biblioteka Srbije

ispisa iz Dubrovačkog arhiva koji se tiču trgovine u srednjovekovnoj Srbiji. Njegovu biblioteku čini oko 2500 naslova i oko 50 svezaka rukopisa.

- **Milan Rakić** (1876–1938) jedan je od najznačajnijih srpskih pesnika, akademik, predsednik PEN-kluba, diplomata. Oko pedeset pesama, koliko ih je ukupno ispevao, spadaju u sam vrh jugoslovenske lirike s početka 20. veka. Biblioteka (legat) Milana Rakića mnogo govori o darodavcu. Reč je o nevelikoj, ali veoma vrednoj zbirci. Knjige su raritetne i brižljivo odabrane tako da predstavljaju pravu malu riznicu. Tu su, između ostalog, prva izdanja Napoleonovih dela, luksuzno opremljena u kožnom povezu. Zanimljivo je da se u legatu nalazi i jedan mali foto-album, poseta kralja Petra manastiru Hilandar.³³⁵ Uz radni sto, u legatu se čuvaju i dve njegove vitrine za knjige. Rakićeva biblioteka sadrži oko 1700 naslova.

- **Miloš Đurić** (1892–1967) profesor je Univerziteta u Beogradu, akademik, helenista, filozofski pisac, dragoceni prevodilac Homera, Platona, Aristotela, grčkih tragičara i dr. Njegov legat sadrži oko 170 naslova i nekoliko svezaka rukopisa i skripti za predavanja.

- **Miloš Crnjanski** (1893–1977), pesnik, romansijer, pripovedač, jedan je od najistaknutijih predstavnika modernog književnog pokreta kod nas posle Prvog svetskog rata. Prema želji izraženoj u testamentu pišćeve supruge Vide Crnjanski, Narodna biblioteka je 1979. godine primila zaostavštinu velikog pisca u kojoj su, između ostalog, lična biblioteka, rukopisna građa, prepiska, fotografije, dokumenti, crteži, nameštaj, ukrasni i odevni predmeti. Kao pasionirani fotograf Miloš Crnjanski je iza sebe ostavio više od 200 foto-snimaka, dok se u zbirci dokumenata nalaze dažke knjižice, studentski indeksi, novinarske legitimacije i druga lična dokumenta. Kuriozitet su i crteži iz gimnazijskih dana, kao i jedan autoportret u ulju. U legatu se nalaze i pisači sto i stolica, komoda, pisaća mašina, foto-aparat i nekoliko ukrasnih predmeta, a posebnu zanimljivost predstavlja kofer Miloša Crnjanskog s njegovim

³³⁵ Istraživači su ispitivali poreklo tog albuma i došli su do saznanja da su napravljena samo dva kolekcionarska primerka. Jedan je poklonjen kralju, dok je drugi ostao Hilandaru. Koji se od ta dva našao kod Rakića i dalje nije poznato. Album je dragocen za rekonstrukciju povelja i uopšte izgleda manastira.

džemperom i pantalonama. Čuvaju se i originalni rukopisi objavljenih i neobjavljenih literarnih i publicističkih tekstova.³³⁶

U legatu Miloša Crnjanskog čuva se njegova gotovo kompletna prepiska: ne samo primljena pisma, već i koncepti i kopije onih pisama koje nije poslao. Gotovo da nema značajnijeg imena srpske književne scene sa kojim se nije dopisivao. Među njima su Ivo Andrić, Milo Gligorijević, Oskar Danon, Aleksandar Deroko, Vladimir Dimitrijević, Antonije Isaković, Slobodan Jovanović, Milan Kašanin, Vojislav Kostić, Ivan V. Lalić, Mladen Leskovac, Velimir Lukić, Nikola Milošević, Tanasije Mladenović, Borislav Mihajlović Mihiz, Predrag Palavestra, Aleksandar Saša Petrović, Ognjen Prica, Borjana Prodanović, Dušan Radović, Stevan Raičković, Draško Ređep, Jara Ribnikar, Ljubomir Simović, Vasa Stajić, Milan Stojadinović, Jovan Hristić, Petar Džadžić, Branimir Šćepanović i drugi.

Godine 2011. objavljen je "Katalog rukopisne zaostavštine Miloša Crnjanskog"³³⁷ u kojem je obrađeno 1.211 bibliografskih jedinica njegove rukopisne zaostavštine. Lična biblioteka Crnjanskog (1995), koja sadrži 459 bibliografskih jedinica, opisana je u "Katalogu lične biblioteke Miloša Crnjanskog".³³⁸

Ovaj legat nalazi se na Listi stare i retke bibliotečke građe od velikog značaja odlukom donetom 26. XII 2013.

- **Jovan Pejović** (1887–1980) bio je pravnik, advokat i sudija. Učesnik je Balkanskih ratova i Prvog svetskog rata. Sakupljao je knjige iz oblasti prava, ekonomije i filozofije. Njegova lična biblioteka sadrži oko 500 naslova iz oblasti pravnih nauka.

- **Dušan Petrovića Šane** – Poklonjena biblioteka–legat političara Dušana Petrovića Šaneta (1914-1977) broji oko 1750 naslova.

³³⁶ Među njima su pesma "Poslanica iz Pariza" i autorski prevod na nemački jezik "Lamenta nad Beogradom", više verzija "Romana o Londonu", delovi romana "Kap španske krvi", "Suzni krokodil" i "Dnevnik o Čarnojeviću", drame "Konak" i "Tesla", putopisi, eseji i članci, govori, predavanja i odgovori na intervju i ankete.

³³⁷ Nada Mirkov-Bogdanović, (2011) *Katalog rukopisne zaostavštine Miloša Crnjanskog*, Narodna biblioteka Srbije, Beograd

³³⁸ Svetlana Jančić, (1995) *Katalog lične biblioteke Miloša Crnjanskog*, Narodna biblioteka Srbije, Beograd

- **Milica (1897–1992) i Borjana Prodanović (1930–1994)** ličnosti su od izuzetnog značaja za našu kulturu. Milica Prodanović jedna je od najzaslužnijih poslenika srpskog bibliotekarstva; bila je i upravnik Univerzitetske biblioteke u Beogradu od 1944. do 1961. godine. Borjana Prodanović predavala je pozorišnu režiju na Fakultetu dramskih umetnosti. Režirala je niz odličnih pozorišnih predstava i pisala članke iz pozorišne umetnosti. U njihovoj biblioteci se, pored knjiga koje su sakupljale Milica i Borjana, nalaze i knjige koje su pripadale Jaši Prodanoviću i njegovom sinu Bori. Ova kolekcija sadrži i časopise, zbirke fotografija, prepisku i dokumenta. Njihov legat sadrži oko 4000 naslova.

- **Ljubomir Micić (1895–1971)** bio je književnik, glumac, osnivač srpskog avangardnog pokreta zenitizam. Pisao je pesme, prozu, kritike, manifeste, polemike, kao i članke o književnoj, pozorišnoj, filmskoj i likovnoj umetnosti. To je jedan od vrednijih legata koji rasvetljava pokret zenitizma. U njemu su i svi brojevi časopisa "Zenit". Micićeva biblioteka, takođe, sadrži i njegovu bogatu prepisku koja se upravo digitalizuje. Njegovu zaostavštinu u Narodnoj biblioteci čini oko 250 naslova.

- **Olivera i Živomir Mladenović.** Legat naučnika Olivera i Živomira Mladenovića nalazi se na Listi stare i retke bibliotečke građe od velikog značaja odlukom donetom 26. XII 2013. godine. Olivera Mladenović (1914–1988) bila je etnolog i etnomuzikolog, prevodilac i saradnik mnogih uglednih časopisa. Živomir Mladenović (1910) istoričar je književnosti, naučni savetnik SANU, saradnik mnogih značajnih časopisa, prevodilac i znalac mnogih jezika. Posebno je proučavao delo Vuka Karadžića, Jovana Skerlića i narodnu književnost.

- **Miloš Jevtić (1935),** publicista, novinar Radio-Beograda, autor je ciklusa emisija „Gost Drugog programa Radio-Beograda“ u kojima vodi razgovore s našim najuglednijim ličnostima, a ti se intervjui pretaču u renomiranu kolekciju knjiga „Odgovori“. Objavio je preko sedamdeset knjiga. U njegovom legatu nalazi se oko 2800 naslova, fascikle i kasete sa intervjuima.

- **Ljubica Cuca Sokić (1914–2009)** bila je slikarka, profesor Likovne akademije u Beogradu, član SANU, jedan je od osnivača likovne grupe "Desetorica". Od tridesetih godina 20. veka izlagala je na brojnim grupnim i individualnim izložbama u inostranstvu i kod nas. Osim slikarstvom, bavila se i ilustrovanjem dečjih knjiga i

časopisa. Njena lična biblioteka sadrži oko 2000 naslova, među kojima je veliki broj izložbenih kataloga. Legat je 2013. godine upotpunjen poklonom Miomira Gatalovića koji čine 3 slike i predmeti iz njenog ateljea.

- **Branibor Debeljković** (1916–2003), fotograf-umetnik, pedagog, istraživač i istoričar stare fotografije, bavio se fotografijom od 1935. godine. Njegov legat sastoji se od fotografija, negativa, beležaka i skulptura. Učestvovao je u osnivanju časopisa “Fotografija” koji je uređivao od prvog broja koji je počeo da izlazi u avgustu 1948. godine. Jedan je od osnivača i članova redakcije “Beogradskog objektiva” (1956-1959). Kao istoriograf srpske fotografije objavio je više prikaza iz ove oblasti. U njegovom legatu nalazi se oko 1000 naslova i najmanje 1000 fotografija. U ovoj zbirci se, uz stručne naslove monografskih publikacija i periodike, nalazi i oko 1.500 originalnih Debeljkovićevih fotografija i negativa. Ovaj legat nalazi se na Listi stare i retke bibliotečke građe od velikog značaja odlukom donetom 26. XII 2013.

- **Desanka Maksimović**. Narodna biblioteka primila je i legat velike pesnikinje Desanke Maksimović (1898–1993). Poklon većim delom čini rukopisna zaostavština književnice koja je delom objavljena u obliku bibliografskih podataka, a jedan deo nikada nije obrađen. U Biblioteci se već nalazi deo arhive Desanke Maksimović koja će ovim poklonom biti znatno obogaćena. Poetesa je svoj legat prvobitno zaveštala Srpskoj akademiji nauka i umetnosti, ali kako njene rukopise i prepisku niko nije preuzeo, naslednici su odlučili da ih predaju Narodnoj biblioteci Srbije i na taj način zaštite od daljeg propadanja.

Inače, u zgradi Narodne biblioteke smeštena je i Zadužbina Desanke Maksimović, tako da je sada gotovo celokupna njena književna ostavština pod jednim krovom. Desanka Maksimović je široj javnosti prevashodno poznata po svojoj lirici, ali je pisala i prozu i eseje. Prevela je, takođe, više od dve hiljade pesama na srpski jezik. U njenoj ostavštini je znatan broj spisa i tekstova, prepiska i beleške koji će tek biti predmet ozbiljnog naučnoistraživačkog rada. Veći deo materijala gotovo je neistražen jer je reč o građi koja nije obrađena i publikovana. Na književnim istoričarima je da njeno delo svestranije rasvetle.

Primerak publikacije koja je bila u ličnom vlasništvu nekog istaknutog pojedinca našeg društva – umetnika, naučnog ili kulturnog radnika, ima drugačiji značaj

od primerka koji je stigao u fondove kao obavezni primerak. Taj posebni značaj je naglašen i time što su primerci iz ovih zbirki često personalizovani, bilo samo potpisom vlasnika, ili, u boljim slučajevima, ekslibrisom koji je vlasnik izradio za svoju biblioteku. U ovom smislu, naročito su važne posvete na knjigama, često vrlo nadahnute, koje su vlasnici biblioteka dobijali od svojih saradnika i prijatelja ili poštovalaca njihovog rada, čime se neposredno dobija uvid u širinu društvenih veza i status vlasnika biblioteke.³³⁹

Pojedinačan poklon može da bude izuzetno vredan, ali legati Tihomira Đorđevića i Petra Kolendića nisu samo biblioteke istaknutih intelektualaca; u njima se nalazi i kompletna literatura o najznačajnijim istorijskim, političkim i kulturnim dešavanjima u Srbiji. Na neki način oni su bili i istoriografi.

U kolekcijama se mogu naći i primerci domaćih i stranih starih i retkih knjiga. Ova građa je zbog svojih karakteristika zaštićena kao kulturno dobro i pre nego što cela zbirka u kojoj se nalazi dobije takav status. Najčešće se ova građa nalazi u dosta lošem fizičkom stanju i neophodno je svaki primerak stare knjige, makar preventivno, odneti u odeljenje za konzervaciju da bi se procenio stepen oštećenja i da bi se zaštitila na odgovarajući način. U zbirkama koje se nalaze u NBS najviše starih knjiga ima u zbirkama Čajkanovića i Đorđevića.³⁴⁰

Rukopisi su svakako najznačajnija i za istraživače najzanimljivija vrsta građe, jer se iz rukopisne građe može dobiti neposredan uvid u profesionalni rad vlasnika kolekcije. Najveću vrednost među rukopisima svakako predstavljaju rukopisi koji nisu nikada objavljeni, bilo da se radi o naučnom ili umetničkom delu. U slučaju kada se radi o naučnim radovima kroz rukopise se može pratiti metodologija rada, promene u vrednovanju značaja činjenica s kojima autor radi, uvođenje novih saznanja, sve do konačne verzije. Može se reći da istraživači književnosti imaju još i veću korist od rukopisne zaostavštine koju su ostavili književnici, jer dobijaju priliku da upoznaju ceo proces nastanka nekog književnog dela, vrlo često i da uporede različite verzije koje je autor napisao tokom rada. Takvi rukopisi su od ključne važnosti za pripreme kritičkih

³³⁹ Vidi: Velibor Prelić, Legati i biblioteke celine u Narodnoj biblioteci Srbije, *Glasnik narodne biblioteke Srbije*, br. 1, 2012/2013, str. 159.

³⁴⁰ *Ibid.* str. 159.

izdanja, dok je značaj koji imaju rukopisi iz ovih kolekcija, a koji nisu nikada objavljeni – neprocenjive. Od ove vrste građe koja se nalazi u NBS treba istaći bogatu rukopisnu zaostavštinu književnika Miloša Crnjanskog, dok se među rukopisima koji imaju naučni karakter izdvajaju oni iz zaostavštine sestara Janković, naših poznatih etnomuzikologa i koreologa.

Poseban deo rukopisne zaostavštine čine ispisi koje su naučni radnici i istraživači napravili radeći u arhivima u zemlji i inostranstvu. Zbog tehničkih mogućnosti, prepisivanje dokumenata je, donedavno, bilo jedini način da se naprave kopije arhivske građe, koje su se, u formi ispisa, našle u okviru neke od biblioteka celina. Gotovo celu rukopisnu zaostavštinu profesora Petra Kolendića čine ispisi iz Dubrovačkog arhiva u kojem je on godinama istraživao. Još jedna vrsta rukopisne građe koja je povezana sa naučnim istraživanjima jesu beleške vođene tokom terenskih istraživanja, a najveću količinu takve građe možemo naći u legatu sestara Janković koje su vodile opsežna etnomuzikološka i koreološka istraživanja koja su pomno beležile.

Prepiska predstavlja dragocen izvor za proučavanje života i rada vlasnika zbirke, njegovih interesovanja i društvenih kontakata. Pisma zapravo omogućavaju retku priliku da se sazna dosta detalja i iz privatnog života vlasnika biblioteke i da se na taj način zaokruži slika o njegovoj ličnosti. Ubedljivo najobimnija prepiska od svih biblioteka celina u NBS nalazi se u zaostavštini Tihomira Đorđevića koja broji oko 6.300 pisama primljenih od oko 800 ličnosti i institucija iz zemlje i inostranstva.³⁴¹

Periodične publikacije koje se nalaze u bibliotekama celinama skoro u potpunosti predstavljaju stručnu literaturu iz one oblasti kojom se vlasnik biblioteke bavio. Budući da su stručni časopisi najefikasniji način praćenja tekuće produkcije u nauci, ne čudi da je njihov broj najveći kod onih vlasnika zbirke koji su se bavili naučnom delatnošću, kao što su Čajkanović i Đorđević, ili sestre Janković. Veliki broj svezaka periodike nalazimo i u zbirkama Ljubice Sokić i Branibora Debeljkovića. Ove kolekcije inostrane periodike unutar ličnih biblioteka predstavljaju dragocenost jer su naslovi koje one poseduju veoma često i jedini primerci koji postoje kod nas. Osim celovitih brojeva raznih časopisa, u građi se mogu pronaći i novinski isecci koji se tiču aktivnosti vlasnika zbirke. Najveću hemeroteku poseduje zbirka Miloša Đurića.

³⁴¹ *Ibid.* str. 160.

Fotografije su specifična vrsta građe koja se ne nalazi tako često u bibliotekama celinama. Njihov značaj za zbirku je nalik onom koji ima prepiska – na poseban način daje uvid u ličnost vlasnika biblioteke i može značajno pomoći da se njegove profesionalne, privatne i porodične veze i aktivnosti još bolje utvrde. Narodna biblioteka Srbije ima u svojim fondovima zbirku Branibora Debeljkovića koja je jedina biblioteka celina ili legat u NBS čiju osnovnu građu čine fotografije. Značajan je i fond fotografija u legatu Miloša Crnjanskog budući da sadrži veliki broj fotografija čiji je autor sâm Crnjanski, dok su sestre Janković ostavile bogatu zbirku fotografija načinjenih većinom tokom njihovih terenskih istraživanja.

Muzikalije su građa koja se može naći u zbirkama onih vlasnika koji su bili profesionalno vezani za muziku i u svojim zbirkama čuvali ili nosače zvuka ili notne zapise, štampane ili rukom zabeležene. Najveća količina ove vrste građe nalazi se, logično, u legatu sestara Janković, a u njihovoj zbirci nalazi se i materijal koji je pripadao njihovom ujaku, Vladimiru Đorđeviću, našem poznatom muzikologu.

Većinu legata Narodna biblioteka Srbije dobila je zahvaljujući poklonu darodavca ili njegove porodice. Nasuprot tome, legat književnika Ljubomira Micića stigao je posredno - iz opštine Vračar. Naime, kako nije imao naslednike, njegova zaostavština pripala je opštini, pa je kasnije sud odlučio da se ona pokloni Biblioteci. Njegova biblioteka je puna rariteta, što vidimo na osnovu brojnih zahteva čitalaca-korisnika. Takva je i biblioteka slikarke Ljubice Cuce Sokić koja sadrži kataloge izložbi koji se više nigde ne mogu naći.

Iskustvo saradnje s darodavcima biblioteka pokazuje da je pored brižnog staranja o primljenoj biblioteci važno i iskazivanje zahvalnosti za primljeni poklon. Darodavcima se uručuje zahvalnica i javno odaje priznanje u uglednim i čitanim periodičnim publikacijama. Ovu praksu, koju je uveo još Đura Daničić, valjalo bi negovati jer je ona izraz dobrog profesionalnog i ljudskog odnosa, a istovremeno i podsticaj budućim darodavcima i legatorima. Imena darodavaca ne bi smela biti izostavljena ni u godišnjim izveštajima biblioteka.

Lična biblioteka koja prelaskom u posed neke institucije postaje biblioteka celina najčešće sadrži: naše i strane knjige i periodiku, ponekad i rukopisne knjige i inkunabule kao i drugu staru i retku knjigu, zatim rukopise objavljenih i neobjavljenih

radova, fotografije, albume, razglednice, kartografsku građu, prepisku, arhivsku građu, gravire, muzikalije, fonodokumenta, plakate, lična i druga dokumenta, razne predmete, umetničke slike, uglavnom portrete, delove nameštaja itd. U zbirci knjiga veliki deo čini sekundarna, referensna literatura, rečnici, enciklopedije, leksikoni. Po pravilu, u periodici su najzastupljeniji časopisi, ali i novine, almanasi, kalendari, kao i isecci iz novina (hemeroteka).

Jedini ispravan način pohranjivanja biblioteka celina (legata) je u za to namenski određenom, funkcionalnom i bezbednom prostoru. Čuvanje posebnih biblioteka je u Narodnoj biblioteci Srbije dobro rešeno. Deo prostora u kojem se čuva posebna biblioteka treba da bude i radni, s nekoliko mesta za korisnike koji se služe građom iz biblioteke celine i kojima je na usluzi i bibliotekar – informator. Nakon renoviranja Biblioteke (od 2010. godine) na galeriji se nalazi deo knjiga Milana Rakića (na francuskom) i njegov radni sto, kao i radni sto Miloša Crnjanskog sa stolicom i komodom, pisaćom mašinom i raznim ukrasnim predmetima i nekoliko knjiga, prevoda na strane jezike.

Lične biblioteke istaknutih kulturnih i naučnih pregalaca, sticane dugi niz godina, predstavljaju dragocenu riznicu knjižnog blaga koja, s jedne strane, oslikava individualni intelektualni rad svoga vlasnika, a s druge strane verna je slika kulturnih i istorijskih prilika jednog mesta ili perioda. Te vredne lične biblioteke zavređuju posebnu pažnju bibliotekara i njihov je zadatak da ih otkriju, evidentiraju, vrednuju i prezentuju informacije o njima, bez obzira da li će one preći u vlasništvo biblioteka ili biti sačuvane kao lične ili porodične kolekcije.

Jasno je da biblioteke celine predstavljaju značajan deo fonda svake biblioteke. Njihov broj i vrednost građe umnogome doprinose vrednosti biblioteke koja ih poseduje, dajući mogućnost njihovog svrsishodnog korišćenja za sve oblike kulturnih, istorijskih i naučnih istraživanja. Stoga bibliotekari koji se njima bave moraju da obave sve navedene stručne poslove i obrađenu građu ponude korisnicima. Neophodno je, svakako, sačiniti i popis svih biblioteka celina koje se čuvaju u bibliotekama Srbije i upotpuniti ga osnovnim podacima o sadržaju i vrednosti građe koja se u njima nalazi.

Sva građa koja se nalazi u zbirkama koje su u Narodnu biblioteku Srbije stigle kao poklon ili kao testamentarna želja prolazi kroz stručnu bibliotekarsku obradu koja

se vrši prema prihvaćenim standardima bibliotekarske struke. Imajući u vidu raznovrsnost građe koja se nalazi u pojedinačnim zbirkama, a i da bi ovakva zbirka bila potpuno obrađena, neophodna je saradnja više stručnjaka koji će istražiti one delove građe koji su njihova uža specijalnost. Sva ova raznovrsna građa jedne biblioteke celine ili legata objedinjena je posebnom slovnom oznakom u signaturi, koja predstavlja inicijale vlasnika zbirke (tako legat Miloša Crnjanskog nosi oznaku 'MC', Tihomira Đorđevića – 'TĐ', Ljubomira Micića – 'LjM', i tako dalje), dok se unutar osnovne signature dodaje oznaka koja bliže određuje vrstu građe (za fotografije se dodaje 'F', za razglednice 'Rg', za rukopise 'R'...). Svaka vrsta građe koja se nalazi u ovim zbirkama obrađuje se prema standardima koji važe za tu vrstu građe, pa se katalogizacija monografskih publikacija vrši u elektronskoj bazi Narodne biblioteke Srbije, uz unosenje i onih podataka koji se nalaze na tom određenom primerku (posveta, ekslibris, marginalije). Posebna pažnja prilikom obrade se obraća na fizičko stanje građe koja se nalazi u zbirci, pa se oni primerci koji su oštećeni na bilo koji način i kojima je potrebna konzervacija, bez odlaganja zaštićuju.

Biblioteke celine i legati čuvaju se, grupisani zajedno, u posebnom delu magacinskog prostora Narodne biblioteke Srbije. Monografske publikacije i periodika zauzimaju mesto na policama prema signaturnom broju koji nose, dok su rukopisi i fotografije smešteni u kovertu i ovojnice u posebnim kutijama zbog dodatne zaštite. Neki predmeti i delovi nameštaja su izloženi na galeriji NBS, kao stalna postavka Fonda legata i biblioteka celina i tu se mogu videti nameštaj, lični predmeti i umetnička dela iz zbirke Miloša Crnjanskog, Milana Rakića i Ljubice Cuce Sokić. Budući da sva građa koja se nalazi u zbirkama koje čine legati i biblioteke celine ima poseban položaj unutar celokupnog fonda NBS, pristup ovoj građi se omogućava preko posebnog zahteva. Da bi se korisnicima olakšao pristup ovoj građi koja je često osetljiva i nepraktična za manipulaciju, najbolje rešenje predstavlja digitalizacija materijala koja omogućava da ta građa bude dostupna u elektronskoj verziji.

Takođe, da bi se ove vredne i bogate zbirke približile javnosti, i da bi javnost bila upoznata sa značajem i vrednošću zaostavštine naših istaknutih naučnih i kulturnih radnika i umetnika, potrebno je predstavljati njihov sadržaj preko kataloga, izložbi i na druge prigodne načine. Uz saradnju sa institucijama i stručnjacima iz odgovarajućih

oblasti treba raditi na objavljivanju onih tekstova koji još nisu publikovani ili na uključivanju materijala u stručnonaučna istraživanja. Ovakvim postupanjem promoviše se i sama ideja ustupanja vrednih privatnih kolekcija. Postoji više slučajeva u kojima se zaostavština neke istaknute ličnosti nalazi u dve ili više institucija – u NBS, SANU, ili na katedri nekog fakulteta, kao što je slučaj sa zaostavštinom Stojana Novakovića, Miloša Đurića ili Miroljuba Todorovića. Na svakom mestu na kojem se nalazi, ta građa je obrađena i zaštićena prema važećim standardima za čuvanje ovakve vrste građe i dostupna je korisnicima.

U svim većim bibliotekama Srbije, pa i u Narodnoj biblioteci Srbije, ključni problemi u legatorstvu osim materijalnih i organizacionih predstavlja odabir legata. Svi ponuđeni legati prolaze kroz proces evaluacije, procene vrednosti.³⁴²

Međutim, primetno je odsustvo komunikacije između institucija koje čuvaju delove građe jedne iste osobe, što može da otežava rad istraživačima. Zahvaljujući savremenoj tehnologiji bilo bi moguće i lako izvodljivo objediniti informacije o građi koja se fizički nalazi na različitim mestima u jedinstvenu bazu podataka. Vremenom bi se saradnja na uređivanju saržaja ovakve veb-stranice mogla proširiti i na sve institucije u kojima se nalaze biblioteke celine i legati, a koja bi davala sve neophodne informacije o legatima u našoj zemlji, vrstama građe koja se u njima nalazi, načinu na koji je moguće pristupiti toj građi i ostalom.

Digitalna Narodna biblioteka Srbije izgrađena je u skladu sa principima otvorenog pristupa znanju i informacijama. Digitalizovana građa iz kolekcija Narodne biblioteke Srbije predstavlja javno nacionalno dobro.

Digitalizacija kulturnog nasleđa važan je proces koji utiče na kulturni razvitak jedne zemlje. On podrazumeva zaštitu kulturnog nasleđa, mogućnost povećanja dostupnosti vredne građe koja čini našu kulturnu baštinu na nacionalnom i

³⁴² Vidi: *Kulturni centar*, (TV RTS 10. oktobar 2018.) / Legati, ur. Jasmina Vrbavac. Velibor Prelić, Narodna biblioteka. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=ZCi88YsvBAQ>. Pregledano: 16. 10. 2018.

internacionalnom nivou, kao i stvaranje i unapređivanje usluga informacionog društva na području ovih delatnosti.

Prateći proces digitalizacije kulturne baštine, pre svega u Evropi, a potom i u svetu, a u skladu sa inicijativama zemalja EU, Ministarstvo kulture Republike Srbije prepoznalo je digitalizaciju kulturnog nasleđa kao značajan element izgradnje i razvoja informacionog društva i društva znanja, koji je, kao takav, bitan činilac kulturnog razvitka zemlje i, u skladu s tim, odredilo digitalizaciju kulturne baštine kao strateški prioritet svog delovanja.

Iako je Ministarstvo kulture RS proglasilo da je digitalizacija kulturne baštine njihov prioritet u radu, stvarne aktivnosti na ovom polju su male. Najvažnije projekte na polju digitalizacije ostvarila je Narodna biblioteka Srbije tako da bismo mogli da kažemo da je Digitalna Narodna biblioteka Srbije svetla tačka na polju digitalizacije u Srbiji.

Sve već navedeno treba da nas dovede do suštinskog pitanja koje povezuje legat, kao vid kulturne baštine, sa digitalizacijom koja predstavlja najsavremeniji vid očuvanja tog istog kulturnog bogatstva jednog naroda. Kako bi projektu digitalizacije legata moralo da se pristupi odgovorno i organizovano³⁴³, trebalo bi pre svega formirati jedinstveni registar legata u našem gradu ili u našoj zemlji. Registar bi podrazumevao klasifikaciju i opisivanje stvarnog stanja legata. U okviru toga, trebalo bi da se učine naponi da se revitalizuje stanje postojećih legata. Aktivnosti bi trebalo podići na nacionalni nivo i osmisliti dugoročnu strategiju u čijoj bi izradi učestvovali naučnici raznih profila. Morale bi biti donete smernice ili čak i zakoni koji bi definisali način tretiranja legata tokom digitalizacije. Precizirao bi se način, tehnička svojstva i stručnost lica koja bi se time bavila. Trebalo bi formirati telo za koordinaciju digitalizacije bibliotečkog nasleđa. Digitalizacijom građe za sada je obuhvaćen samo deo legata NBS i time zaštićen.

Što se tiče digitalizacije legata Narodne biblioteke Srbije, digitalizovane su fotografije Branibora Debeljkovića i deo rukopisne zaostavštine Miloša Crnjanskog, knjige, crteži i lična dokumenta.

³⁴³ Vidi: Vesna Aleksandrović, Digitalizacija građe posebnih fondova NBS, *Glasnik Narodne biblioteke Srbije* br. 1, 2003, str. 107-119.

Odluka o utvrđivanju stare i retke bibliotečke građe za kulturno dobro od velikog značaja objavljena je u Službenom glasniku od 10. januara 2014. godine.³⁴⁴ Na prvom spisku bibliotečkih celina koje su proglašene za kulturno dobro od velikog značaja su stare i retke knjige u vlasništvu Narodne biblioteke Srbije, UB "Svetozar Marković", Muzeja istorije Jugoslavije, Fondacije Zoran Đinđić, Arhitektonskog fakulteta, Narodnog muzeja u Nišu i biblioteka u Čačku i Smederevu.

Legati i biblioteke iz fonda NBS - Milana Rakića, Miloša Crnjanskog, Tihomira Đorđevića, Ljubomira Micića i Branibora Debeljkovića, proglašeni su za kulturna dobra od velikog značaja.

Pionirski posao na polju zaštite starih i retkih knjiga obavilo je Odeljenje posebnih fondova NBS. Ono je pripremilo listu starih i retkih knjiga koje na osnovu Zakona o retkoj bibliotečkoj građi ispunjavaju sve uslove za status "od velikog značaja". Njihov predlog prihvatio je Upravni odbor NBS. Proglašenjem za kulturna dobra od velikog značaja, legati i bibliotečke celine postali su zaštićeni kao muzejski eksponati. Zahvaljujući tome što su zaštićeni kao celine nikada neće smeti da se rasparčavaju, niti otuđuju.³⁴⁵

4.1. Narodna biblioteka Srbije – Izlaganje legata

Izložbe legata u Narodnoj biblioteci Srbije (2013-2014) predstavljaju nastavak rada Narodne biblioteke na zaštiti stare i retke bibliotečke građe. Izložbe su bile posvećene Milošu Crnjanskom, Petru Kolendiću, Ljubici i Danici Janković, kao i eksponatima iz 10 legata sa prve proglašene liste kulturnih dobara od velikog značaja (Tihomir Đorđević, Ljubomir Micić, Branibor Debeljković).

³⁴⁴Narodna biblioteka. Kulturna dobra od velikog značaja. Dostupno na: <https://www.nb.rs/collections/index.php?id=25081>

³⁴⁵ D. B. M. Legati kao eksponati. *Večernje novosti*, 16. 01. 2014. Dostupno na: <http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:473621-Legati-kao-eksponati>

Godine 2011. objavljen je "Katalog rukopisne zaostavštine Miloša Crnjanskog"³⁴⁶ u kojem je obrađeno 1.211 bibliografskih jedinica njegove rukopisne zaostavštine. Lična biblioteka Crnjanskog (1995), koja sadrži 459 bibliografskih jedinica, opisana je u "Katalogu lične biblioteke Miloša Crnjanskog."³⁴⁷ Godine 2015. objavljen je Katalog Legata Petra Kolendića: rukopisi, korespondencija, stare knjige.³⁴⁸

• **Izložbom Legata Miloša Crnjanskog „Lutam, još vitak, sa srebrnim lukom...: 120 godina od rođenja Miloša Crnjanskog“ (30. oktobar 2013)** obeleženo je 120 godina od rođenja velikog pisca. „Ova izložba nije zamišljena kao muzejska postavka koja treba da rekonstruiše prošlost, vrati nas u vreme koje je nepovratno završeno, već pokušaj da se publici osvetli proces nastajanja dela živog pesnika, što je simbolično označeno i njenim naslovom. (...) Kako je delo Miloša Crnjanskog (1893-1977) u celini i autobiografsko i putopisno, kao prirodna i najprimerenija sačuvanoj građi nametnula se koncepcija koja prati hronologiju njegovog života i mapu njegovih putovanja.“³⁴⁹ Izložene su knjige iz lične biblioteke Crnjanskog, prva izdanja njegovih dela, fotografije, razglednice, bedekeri, prepiska, beležnice i koncepti, predmeti koji su ga okruživali.

Crnjanski je doneo odluku da se njegova zaostavština trajno čuva u Narodnoj biblioteci Srbije i to je testamentom realizovala piščeva supruga Vidosava. „Izlaganjem legata omogućeno je pre svega novim generacijama da na jedinstven način pokušaju da proniknu u dublja značenja njegovog dela. Ukrštanjem vremenske vertikale i prostorne horizontale utvrđuju se koordinate u okviru kojih se može tragati za smislom seoba, putovanja i lutanja kao filozofsko-estetskih pretpostavki poetike M. Crnjanskog i naslutiti tajna mape na kojoj su ucrtani Stražilovo, Itaka, Sumatra i Hiperboreja.“³⁵⁰ Autor izložbe i kataloga je Nada Mirkov-Bogdanović.

³⁴⁶ Nada Mirkov-Bogdanović, (2011) *Katalog rukopisne zaostavštine Miloša Crnjanskog*

³⁴⁷ Svetlana Jančić, (1995) *Katalog lične biblioteke Miloša Crnjanskog*

³⁴⁸ Z. Bojović, Nada Mirkov-Bogdanović, D. Vukićević, (2015) *Katalog Legata Petra Kolendića*

³⁴⁹ Nada Mirkov-Bogdanović, (2013) *Reč o izložbi, „Lutam, još vitak, sa srebrim lukom...: 120 godina od rođenja Miloša Crnjanskog“*, katalog izložbe, str. 7–8.

³⁵⁰ *Ibid.* str. 10.

• **Izložbu „Zaveštanja i darovi: legati kao kulturna dobra od velikog značaja“ (14. februar 2014)** čine eksponati iz deset legata s prve proglašene liste kulturnih dobara od velikog značaja: Tihomir Đorđević, Ljubomir Micić, Branibor Debeljković (Narodna biblioteka Srbije), Isidora Sekulić, Gedeon Dunđerski, Joca Vujić, Mihajlo Pupin (Univerzitetska biblioteka “Svetozar Marković”), Stevan Sremac, Branko Miljković (Niš), Leonitije Pavlović (Narodna biblioteka Smederevo). Izložene su knjige, rukopisi, fotografije i lični predmeti legatora. „Cilj ove izložbe svakako je da se predstave odabrani legati sa prve liste kulturnih dobara od velikog značaja (ukupno ih je dvadeset, prim. J. B.), ali i da se publici ukaže na značaj i vrednost zaveštanja, da joj se odškrinu vrata i omogući da se u te zbirke zaviri, te da se preko njih ožive trenuci privatnog života, rada, navika autora i njihove svakodnevice. Razgledajući ove legate otkrivamo i unutrašnji svet i zanos stvaralaca, dok ujedno imamo i mogućnost da identifikujemo izvore, uticaje, poreklo građe, afinitete, da njihovo delo sagledamo u književnom, naučnom i kulturnom kontekstu i utvrdimo njegov doprinos i mesto u žanru i epohi. (...) Zahvaljujući i rukopisnim zaostavštinama, srećemo se s bogatim izvorima za upoznavanje. Brojne ispravke, intervencije, precrtavanja, dodavanja, razne varijante, otkrivaju nam kojim se putevima pisac kretao dok nije nastalo završno delo, koliko je bilo uzleta i padova, vrenja i oblikovanja.“³⁵¹

Najveći deo izložbe čine knjige autora iz ličnih biblioteka, rukopisi, fotografije i lični predmeti legatora. Izložbu prati katalog sa najreprezentativnijim eksponatima, sažetom biografijom autora i opisom njihovih legata, kao i uvodnim tekstom autora izložbe. Autori izložbe i kataloga su Olivera Stefanović i Dragana Peruničić.

• **Izložba „Legat Petra Kolendića“ (28. jul 2014)**

Sadržaj legata književnog istoričara Petra Kolendića (1882-1969) nadmašuje po značaju i po obimu mnoge javne institucije i ide u red najbogatijih privatnih zaostavština ovog tipa uopšte. U njemu se nalazi zbirka od 70 autografa i autografskih prepisa nastalih od 16. do 19. veka. Za istoričare dubrovačke književnosti podjednako je važna i zbirka od preko 220 prepisa rukopisa a svaki je prepisan i srađen sa svim drugim varijantama i praćen iscrpnim bibliografskim beleškama i tumačenjima.

³⁵¹ Dragana Peruničić, (2014) *Reč o izložbi, Zaveštanja i darovi: legati kao kulturna dobra od velikog značaja*, katalog izložbe, str. 5.

Legat sadrži i vredne stare knjige od kojih su neke proglašene za kulturno dobro. Posebno mesto u ovom legatu zauzimaju beleške o Njegošu, o srpskom jeziku i pismu, građu za veliku dubrovačku bibliografiju. Naročito je značajna i sačuvana korespondencija od hiljadu i po pisama koja svedoči o naučnoj i službenoj saradnji Petra Kolendića kao istraživača i naučnika, profesora univerziteta i akademika.³⁵²

Autor izložbe i kataloga je prof. dr Zlata Bojović.³⁵³

• **Izložba Legata Ljubice i Danice Janković pod nazivom "Sestre Janković i narodna igra". (18. decembar 2014.)** Povodom 80 godina etnokoreologije u Srbiji u Narodnoj biblioteci Srbije otvorena je izložba Legata Ljubice i Danice Janković pod nazivom "Sestre Janković i narodna igra". Na izložbi je po prvi put predstavljena izuzetno značajna građa koja ovaj legat čini značajnim za srpsku kulturu. Posetioци su bili u prilici da vide najznačajnije rukopise iz bogate zaostavštine, beleške i fotografije nastale tokom terenskog rada, deo prepiske s članovima porodice i vodećim domaćim i međunarodnim naučnim i kulturnim institucijama, dnevničke beleške Ljubice Janković i slikarske radove Danice Janković. Posebno je značajno što legat ne obuhvata isključivo zaostavštinu sestara Janković već i njihovih znamenitih ujaka, akademika Tihomira Đorđevića, folkloriste i utemeljivača etnologije u Srbiji i Vladimira Đorđevića, kompozitora, melografa i muzičkog pedagoga.

Legat sestara Ljubice (1894–1974) i Danice (1898–1960) Janković u Odeljenje posebnih fondova NBS dospelo je po želji Ljubice Janković koju je izrazila u svom testamentu 1971. godine.³⁵⁴ Autori izložbe i kataloga su Velibor Prelić, Mladena Prelić i Seleno Rakočević.

³⁵² Zlata Bojović, (2014) *Legat Petra Kolendića*, katalog izložbe, str. 7.

³⁵³ D. B. Narodna biblioteka Srbije: »Legat Petra Kolendića«, *Večernje novosti*, 5. 07. 2014. Dostupno na: <http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:499377-Narodna-Biblioteka-Srbije-Legat-Petra-Kolendica>. Pregledano dana: 20. 10. 2018.

³⁵⁴ Vidi: Velibor Prelić, (2014) V. *Legat Ljubice i Danice Janković u Narodnoj biblioteci Srbije, Sestre Janković i narodna igra: katalog izložbe Legata Ljubice i Danice Janković*, str. 7–11.

7. ANALIZA ODGOVORA ISPITANIKA NA DUBINSKI INTERVJU

Analizirali smo odgovore ispitanika na dubinski (strukturisani) intervju u vezi s njihovim viđenjem suštine savremenog koncepta legata. Mišljenja relevantnih stručnjaka i kulturnih poslenika o kulturološkom, društvenom i pravnom statusu legata i njihovoj viziji budućnosti ovog instituta predstavljaju kontrolnu matricu za naše zaključke i stavove.

U okviru sociološkog metoda istraživanja koristili smo instrumente i tehnike strukturisanog tipa intervju, tačnije, u pitanju je kombinacija strukturisanog intervju i upitnika. Stručnjacima i kulturnim poslenicima (muzealcima, direktorima ustanova, profesorima, umetnicima) postavljena su unapred pripremljena ista pitanja o pravnom, kulturološkom i društvenom statusu legata i njihovom viđenju suštine savremenog koncepta legata (istraživanje stavova). Sa ispitanicima je najpre vođen razgovor, a kasnije im je upućivan upitnik sa četrdeset pitanja.

Ispitanici: Milena Dragičević-Šešić, Vesna Đukić-Dojčinović, Bojana Borić-Brešković, Ljubinko Radenković, Jasna Jovanov, Jasna Dimitrijević, Filip Brusić-Renaud, Viktor Lazić, Irina Subotić, Lidija Merenik, Simona Čupić, Ivana Simeonović-Ćelić, Dragana Stojković, Dragan Bulatović, Zoran Avramović, Miroslav Tasić, Tamara Ognjević, Gordana Stokić-Simončić, Ljiljana Gavrilović, Dragan Bulatović, Isidora Žebeljan, Rajka Bošković, Nevena Vitošević-Ćeklić, Divna Vuksanović, Ana Popović Bodroža, Iva Draškić-Vićanović, Ana Veljković, Mirjana Obradović, Miodrag Loma, Jelica Reljić, Marijana Cukućan, Danica Filipović, Svetlana Mirčov, Ljubica Miljković, Draginja Maskareli, Angelina Milosavljević-Ault, Vesna Roganović, Tatjana Milivojević, Smiljka Isaković, Slobodanka Rakić-Šefer.

Pitanja iz Upitnika

1. Po vašem mišljenju, kakav je sadašnji pravni, kulturološki i društveni položaj legata u Beogradu i Srbiji?

2. Šta biste predložili kao model (u cilju) kvalitetnije zaštite, korišćenja i prezentacije legata?
3. Da li legati imaju adekvatnu zakonsku podršku? Kakva je pravna sigurnost u legatorstvu, kako ohrabriti buduće zaveštaoce? Da li je pravna regulativa u ovom domenu dovoljno jasna i adekvatna?
4. Predlozi za regulisanje instituta legata? Da li su legati dovoljno “živi” u našoj kulturnoj javnosti?
5. Koliko zaostajemo za razvijenim evropskim zemljama kad su u pitanju praktična, teorijska i zakonska i rešenja legatorstva? Koja iskustva u vezi s filantropijom, zadužbinarstvom i legatorstvom bi se mogla implementirati u našoj sredini?
6. Šta mislite o radu i dometima *Kuće legata*?
7. U kojoj meri *Noć muzeja* približava muzejske i ostale sadržaje svakodnevnog (nemuzejskog) publici?
8. Koja su to iskustva *Noći muzeja* koja bi naši muzeji i druge institucije kulture mogli iskoristiti za svoj rad?
9. Da li manifestacija *Noć muzeja* utiče na pomeranje granica prezentacije legata?
10. Da li smatrate da je legatorstvo sasvim dobro regulisano u okviru Zakona o nasleđivanju i Zakona o kulturnim dobrima?
11. Da li bi bilo uputno sačiniti poseban pravilnik o legatima kao podzakonski akt Zakona o kulturnim dobrima, čime bi se utvrdila merila prijema legata i postupanja s njima?
12. Da li biste rad nekog legata u Srbiji istakli kao primer dobre prakse?
13. Da li imate saznanja o funkcionisanju legata i poklonjenih kolekcija uopšte u razvijenim zemljama?
14. Po vašem mišljenju, kako institut legata utiče na razvoj i podsticanje određenih vidova stvaralaštva u kulturi?
15. Kakav je odnos savremenog društva prema legatima i legatorima? Koji su po vašem mišljenju glavni problemi u sferi legatorstva?
16. Koliko je kod nas razvijena svest o filantropiji kao bitnoj dimenziji budućnosti kulture srpskog naroda?
17. Da li je sadašnja kulturna klima naklonjena legatorstvu?

18. Kakva je u današnje vreme funkcija (uloga) legata u očuvanju nacionalnog i kulturnog identiteta?
19. Kako funkcioniše tzv. individualna kulturna inicijativa (i legatotstvo) u savremenom srbijanskom društvu?
20. Kakav je današnji značaj zadužbinarske tradicije?
21. Da li u odredbama našeg zakona postoji rizik za eventualnu buduću realizaciju legata?
22. Sa postignutim, ali i ciljanim promenama imovinsko-svojinskih odnosa i privatizacije, a u vezi sa osetljivom materijom nasleđivanja, kakvi su preduslovi za formalno-pravno trasiran i unificiran tok legatorstva u kulturi?
23. Koliki značaj daje kulturna politika implicitnoj i eksplicitnoj kulturi kod nas?
24. Koliko se čini na afirmaciji koncepta kulture inovacija u ustanovama kulture?
25. Koliki je značaj, po Vašem mišljenju, umetničkog obrazovanja za formiranje kultivisane publike?
26. Koliko je naša kulturna politika prepoznala značaj umetničkog obrazovanja u školama?
27. U kojoj je meri kulturna legislativa usklađena sa evropskim standardima? (Koliko je urađeno u tom pravcu?)
28. U kojoj meri legati (poklonjene umetničke kolekcije) komuniciraju sa svojim korisnicima i okruženjem? Koliko su dostupni javnosti?
29. Kako za blaga prikupljena u muzejima, bibliotekama i arhivima zainteresovati posetioce i čitaoce?
30. Koliko su privatni i civilni sektor involvirani u kreiranje kulturne politike i njenu realizaciju?
31. Kako popularisati filantropsku kulturu?
32. Kakvo značenje ima legat (poklonjena kolekcija) inkorporiran u savremenu muzeološku matricu ?
33. Koliko kao društvo brinemo o svojim kulturnim potencijalima i podstičemo zadužbinarstvo?
34. Šta mislite o otvaranju privatnih muzeja i biblioteka kao svojevrsnom činu darivanja društvu?

35. Šta mislite o saradnji javnih kulturnih ustanova i vaninstitucionalnih aktera kulturne politike u Srbiji?
36. Šta mislite o održivosti koncepta legata u širem filozofskom i društvenom kontekstu?
37. Kakvo je stanje u našim bibliotekama po pitanju zaštite, čuvanja i prezentacije legata? Na kakve probleme u radu nailazite u sferi legatorstva (koji su specifični za bibliotekarstvo)?
38. Kakvo je stanje u arhivima po pitanju zaštite, čuvanja i prezentacije legata? Na kakve probleme u radu nailazite u sferi legatorstva (koji su specifični za arhivistiku)?
39. Kakvo je stanje u kinoteci po pitanju zaštite, čuvanja i prezentacije legata? Na kakve probleme u radu nailazite u sferi legatorstva (koji su specifični za kinoteku)?
40. Da li ste možda razmišljali (ili neko iz Vašeg okruženja) o ostavljanju legata i ako jeste - kojoj instituciji?

ANALIZA ODGOVORA ISPITANIKA

Na pitanja:

3. Da li legati imaju adekvatnu zakonsku podršku? Kakva je pravna sigurnost u legatorstvu, kako ohrabriti buduće zaveštaoce? Da li je pravna regulativa u ovom domenu dovoljno jasna? 21. Da li u odredbama našeg zakona postoji rizik za eventualnu buduću realizaciju legata? - većina ispitanika smatra da legatima nedostaje jasna i nedvosmislena zakonska podrška i da ostavljanje legata predstavlja "put u nepoznato". Tako Irina Subotić kaže: "Zakonska podrška nije adekvatna i nije jasna jer nema podzakonskih akata kojima bi se regulisalo funkcionisanje ustanova kulture, pre svega muzeja, u saglasnosti s drugim zakonima vezanim za tu delatnost. Nema pravne sigurnosti u legatorstvu niti bilo kakvog ohrabrenja: to jednostavno ne čini ni država, ni njene institucije, a legati su najčešće balast ustanovama koje ih primaju i zato se s nepažnjom i nepoštovanjem odnose prema njima." Ana Popović Bodroža piše: "Ne postoji zakon o legatima i time je ova oblast marginalizovana i zanemarena, a i mnogo manje zastupljena od oblasti zadužbinarstva i donatorstva (fondovi, fondacije).

Legati su pod nadležnošću gradske uprave dok zadužbine i fondacije vodi republičko ministarstvo i time je ova oblast podeljena umesto ujedinjena u jednu celinu.” Milena Dragičević Šešić smatra da “ne samo da pravna regulativa u ovom domenu nije dovoljno jasna i adekvatna, već ni ustanove kulture nemaju pravnike koji bi poradili na toj materiji i stimulisali legate i legatore. A ni urednici programa, kustosi nisu zainteresovani da kad se sklapa ugovor s davaocem legata daju određene, čvršće garancije.”

Međutim, Viktor Lazić smatra, doduše imajući u vidu pre svega biblioteku gradu, da “nije dobro da se država previše meša u odnose između legatora i ustanove. Same institucije treba da propišu detaljno svoje obaveze, a država treba da propiše velike kazne u slučaju da te obaveze, na koje se sama institucija obavezala, nisu ispunjene. Država bi takođe morala da kažnjava neadekvatno čuvanje stare i retke građe, tj. njihovo oštećivanje i uništavanje. Buduće zaveštaoce najlakše je ohrabriti upornim radom, poverenjem koje se stiče decenijama, ugovorom u kome su detaljno navedene obaveze obe strane i odnosom prema trenutnim legatima. Mislim da je dobar način kontrole legata i taj da se u ugovorima označi privatno lice, bilo lice koje bi inače bilo naslednik ili neko drugo pravno ili fizičko lice, koje bi nad određenim legatom imalo dodatne ingerencije, pre svega u vezi s kontrolom ispunjenja ugovora. Ali, za to je takođe neophodno da ugovori ne budu samo tipski, već individualni i tipski. Nijedan zakon ne može da garantuje realizaciju legata. Realizacija zavisi od ljudi koji rade u instituciji i usko je povezana sa stvaranjem poverenja i dobijanjem legata.”

Možda je pravu ocenu egzistiranja legata u Srbiji dala Jasna Jovanov rezmirajući: “Suština blede slike legata u Srbiji je u suštinskom nedostatku međusobnog poštovanja i uvažavanja, pa tako društvo ne ume da ceni ni gest, kao ni ljude koji su spremni da učine poklon svom narodu.”

Na pitanja:

10. Da li smatrate da je legatorstvo sasvim dobro regulisano u okviru Zakona o nasleđivanju i Zakona o kulturnim dobrima? 11. Da li bi bilo uputno sačiniti poseban Pravilnik o legatima kao podzakonski akt Zakona o kulturnim dobrima, čime bi se utvrdila merila prijema legata i postupanja s njima? 27. U kojoj je meri

kulturna legislativa usklađena sa evropskim standardima? (Koliko je urađeno u tom pravcu?) 13. Da li imate saznanja o funkcionisanju legata i poklonjenih kolekcija uopšte u razvijenim zemljama? 5. Koliko zaostajemo za razvijenim evropskim zemljama kad su u pitanju praktična, teorijska i zakonska rešenja legatorstva? Koja iskustva u vezi s filantropijom, zadužbinarstvom i legatorstvom bi se mogla implementirati u našoj sredini? – većina ispitanika je odgovorila da bi bilo neophodno doneti nekakav podzakonski akt ili čak zakon o legatima i na taj način podržati i zaštititi ovu osetljivu materiju. "Pre zakona treba imati ideju, koncept, pa tek onda lobirati za zakon", smatra Milena Dragičević Šešić. Jasna Jovanov podržava ideju da bi trebalo sačiniti poseban pravilnik o legatima kao nekakav podzakonski akt Zakona o kulturnim dobrima kao i budući zakon o muzejima, ali upozorava „da su situacije oko pojedinih legata različite i nikada ne bi bilo moguće sve predvideti. Ako država/društvo/organi vlasti ispoštuju odredbe ugovora ili dogovora, svaki legat će imati dobru platformu za početak. Poštovanje odredbi ugovora je presudno, jer se nepoštovanje ne sankcioniše. Ne znam da li vam je poznat slučaj legata Melanije Bugarinović. Razvučen je, pokraden, nema ga. Što se zakona tiče, ja se ne bavim mnogo time, jer nema potrebe. Kod nas je poštovanje volje Pavla Beljanskog odavno rešeno i meni su bitnije zakonske odredbe koje govore o rukovanju muzejskim predmetima.« Za ideju podzakonskog akta o legatima plediraju i Angelina Milosavljević Ault, Filip Brusić-Renaud i mnogi drugi.

Irina Subotić smatra da bi pre zakonskog regulisanja prijema legata i postupanja s njima "trebalo pre svega promeniti mnoge odredbe ustanova zaštite, muzeja najpre, i usaglasiti sa Statutom Međunarodnog saveta za muzeje (IKOM) koji u svojoj najnovijoj verziji odnos prema javnosti stavlja na prvo mesto." Za Ljiljanu Gavrilović nekakav pravilnik o legatima u okviru Zakona o kulturnim dobrima ima smisla "tek pošto se donese novi Zakon o kulturnim dobrima, pošto je aktuelni napunio 20 godinama i nema nikakve veze sa svetom koji bi trebalo da reguliše". Ana Popović Bodroža sugerise da je "Pravilnik o kriterijumima za prijem legata Kuće legata, na kome je radio tim muzejskih i pravnih stručnjaka 2006. i 2007. godine, po našim saznanjima jedinstven akt na teritoriji Balkana, i kao takav mogao bi predstavljati model i u drugim zemljama."

Irina Subotić argumentovano primećuje da su “gotovo svi muzeji sveta zasnovani na poklonima, legatima i zaostavštinama i da svugde postoje jasne zakonske forme – obaveze darodavca i primaoca, ali tamo pravni sistemi funkcionišu, postoje sankcije za neprimenjivanje zakona i zato je stanje s legatima sjajno; oni su ponos kulturne javnosti a ne balast, kako se ovde smatra.” Ona dodaje da “postoje uzvanredni evropski primeri i ako želimo da postanemo deo Evrope, treba i u tom pogledu da se prilagodimo i podstaknemo izradu novih zakona, ali ne kao mrtvo slovo zakona, što se najčešće dešava, već sa svim zakonskim odredbama i podzakonskim aktima kojima bi se stimulisalo legatorstvo pod čvrstim uslovima i sa strane primaoca ali i sa strane davaoca legata”. Citiraćemo saznanja Irine Subotić kad je u pitanju funkcionisanje legata i poklonjenih kolekcija uopšte u razvijenim zemljama sveta. “U Evropi ne postoje zakoni o legatima – sve se to rešava na nivou ugovora između poklonodavca i ustanove. Što se tice primera iz Evrope i SAD – imajući u vidu da je organizacija muzejskih ustanova i ustanova zaštite u celini sasvim drukčija i da je u tim zemljama autonomija ustanova mnogo veća, imajući u vidu privatno vlasništvo ali i razna regulatorna tela koja kontrolišu njihov rad (odbor, komiteti za upravljanje, društva prijatelja, osnivači i sl.), onda je nemoguće porediti njihove zakone s našim. S druge strane, tamo funkcioniše pravni sistem: kad se potpiše ugovor između darodavca/legatora i ustanove - primaoca legata – taj ugovor se poštuje, inače se ugovor raskida. Kod nas se to *nikada* nije desilo i nikada nije funkcionisalo ono što je napisano (sem u slučaju legata odnosno spomen-zbirke Petra Dobrovica u Beogradu i Pavla Beljanskog u Novom Sadu!); to su najbolje definisani, strogi uslovi i samo uz advokatsko posredovanje i saglasnost naslednika moguće je nešto menjati u uslovima koje su darodavci potpisali. Mene su interesovali legati Kandinskog i Delauneya koje su njihove udovice ostavile Nacionalnom muzeju moderne umetnosti pri Centru Georges Pompidou u Parizu: to su čitave knjige ugovornih obaveza, procene vrednosti svakog dela, to je tako komplikovano i meni nejasno da sam odustala od poredjenja s našim legatima, ali mi je jasno da je tamo svaki detalj, svaka eventualnost predviđena i upozorenja dolaze s pravničkim normama i sankcijama odmah u ugovoru. Znam da je slična situacija i sa američkim ustanovama, sa svim velikim muzejima koji svoje kolekcije baziraju na legatima odnosno poklonima i tako se bogate, odlično funkcionišu i zaradjuju na njima

jer se priređuju komercijalne izložbe, pozajmljuju za razne događaje, a obavezno izlažu u javnosti s pratećim publikacijama i vidnim isticanjem imena donatora kao osnovnog podatka o delu! Kod nas se to sjajno zaboravlja: poslednji primer je izložba Ruske avangarde u Beogradu gde je bilo deset dela iz Micićeve zaostavštine a da se njegovo ime nigde nije pomenulo. Mislim da je naše zakonodavstvo tako nesređeno, da ne obraća pažnju na privatno vlasništvo a posledice toga su – grozne jer i to što je napisano u ugovorima – niko ne poštuje!”

Milena Dragičević Šešić navodi primer Sjedinjenih Američkih Država gde je neustavno mešati se u kulturu. Dragan Bulatović ističe primer »Velike Britanije (i ostalih razvijenih zemalja) u kojima su legati neprikosnoveni, privatna svojina koja se nikada ne dovodi u pitanje.“ Angelina Milosavljević Ault iznosi saznanja da su „legati u svetu tretirani (izjednačeni) kao svako drugo kulturno dobro. Legati tamo ne funkcionišu kao zasebne jedinice (kao kod nas), nema posebnog zakonskog rešavanja sfere legata. Ugledanje, poređenje s funkcionisanjem (zakonskom regulativom) legatorstva u razvijenim zemljama je takoreći bespredmetno.“ Tamara Ognjević kao muzeje–primere za ugledanje navodi te institucije najpre u Velikoj Britaniji, ali i u Nemačkoj, Austriji, Francuskoj, Rusiji. »To što je Luvr prodao svoje ime muzeju u Abu Dabiju«, smatra ona, »pre je odličan, pametan potez muzejskog menadžmenta, nego znak osiromašenja – novac dobijen na taj način biće dobro uložen u investicije i marketing za dalji rad sistema.“

Jasna Jovanov primećuje: “Što se svetskih okvira tiče, pogledajte Mimarin muzej u Zagrebu koji je doteran, opremljen, ima kvalitetne vodiče i sve ostalo, i legat Paje Jovanovića kod nas, gde ni predmeti nisu kako treba popisani, nedostaje popis zaostavštine Pajine žene Muni, a o korišćenju tog legata za podizanje kulturološke svesti društva, za podsticanje legatarstva, za promovisanje jednog velikog slikara da ne govorimo«.

Kad je u pitanju implementacija primera dobre prakse iz razvijenig sveta u kontekstu legatorstva i uopšte zadužbinarstva i filantropije – Ana Popović Bodroža smatra da bi se “mnoga međunarodna iskustva mogla kod nas inkorporirati (a neka su bila i primenjivana, recimo britanska, u postavkama Kuće legata, po načinu prezentacije legata po odvojenim sobama). Mora se, međutim, voditi računa o izuzetno velikim

razlikama u domenu razvijenosti društva, budžeta ustanova, broja zaposlenih, stanja opreme, mogućnostima tekućih i investicionih održavanja i sl.”

Gordana Stokić Simončić daje primer “Sjedinjenih Američkih Država koje imaju veoma razvijen sistem podsticanja svih vrsta filantropije i zadužbinarstva, a kod nas se misli da je on praktično neprimenjiv u Srbiji. Ne mislim da je tako, već da ne postoji spremnost da se zakonskim rešenjima podstaknu ljudi koji mogu da daruju – da to i čine.” Vesna Roganović ističe da su u razvijenom svetu „najvrednije poklonjene kolekcije dostupne javnosti u svim specijalizovanim muzejima pojedinih stvaralaca, kakvih je kod nas jako malo.“ Vesna Đukić Dojčinović smatra da značajno zaostajemo za razvijenim evropskim zemljama u sferi legatorstva „budući da je ostavština u tim zemljama temelj javnog kulturnog života i razvoja.“ U vezi s neusaglašenostima, nejasnošću, neadekvatnim odrednicama i nedorečenostima zakonske regulative, Jasna Jovanov drži da je „neophodno da se uvede poreska politika koja bi stimulisala kupovinu umetničkih dela i davala olakšice ljudima koji poklanjaju.“ Jasna Dimitrijević takođe predlaže uvođenje „nekakve zakonske regulative koja će učiniti da sponzori i donatori imaju određene povoljnosti više ako finansijski podržavaju legate ili zadužbine“.

Na pitanje u kojoj je meri kulturna legislativa usklađena sa evropskim standardima i koliko je urađeno u tom pravcu, Milena Dragičević Šešić decidirano odgovara „da ne postoje evropski standardi u zakonskoj legislativi u kulturi (to je protivno statutu i pravilima EU jer je kultura ostavljena nacionalnom nivou). Ali postoje evropske prakse koje se mogu porediti.“ Povodom istog pitanja Vesna Đukić primećuje da je „Zakon o kulturnim dobrima zastareo iako se ni on ne primenjuje u potpunosti – recimo domen korišćenja nasleđa nije uopšte shvaćen i prihvaćen, niti praktično implementiran kroz projektni menadžment i permanentnu delatnost javnih baštinskih ustanova.“

Jedan, istina manji broj ispitanika, smatra da je sfera legatorstva sasvim dobro regulisana Zakonom o nasleđivanju (Bojana Borić Brešković, Dragan Bulatović, Ljubica Miljković, Draginja Maskareli, Viktor Lazić). Dragan Bulatović misli da je „legislativa sasvim dobra, ali se ne poštuje. Kod nas niste sigurni kad nešto poklonite da

li će taj neko to i dobiti, da li će se ispoštovati želja poklonodavca ili će dar (npr. stan) uzeti država!“

Viktor Lazić se izričito protivi stavljanju oblasti legatorsva u “zakonske okove”. “Apsolutno ne, zato što je svaki legat priča za sebe, i svaka institucija priča za sebe. Dakle, ne verujem da je dobro i moguće sve legate i sve institucije svesti pod isti koš. U pravu se inače pokazalo kao neefikasno previše detaljno zakonsko regulisanje pravnih odnosa. Jednostavno, ista pravila za očuvanje značajnog legata u Narodnoj biblioteci ne mogu biti ista kao pravila za očuvanje legata koji ni po čemu, sem možda po broju knjiga, nije značajan u nekoj seoskoj biblioteci. U tom slučaju bi se morale propisati vrste legata, ili bi se zakon morao ograničiti samo na određene institucije – recimo institucije od nacionalnog značaja, ali smatram da je sasvim dovoljan ugovor u kome bi strane same vrlo detaljno regulisale međusobne odnose, po slobodnoj dispoziciji. Ono što nedostaje, jeste oštra sankcija države za instituciju koja prekrši odredbe takvog ugovora.”

Na sledeći kompleks pitanja:

1. Po vašem mišljenju, kakav je sadašnji pravni, kulturološki i društveni položaj legata u Beogradu i Srbiji? Da li su legati dovoljno “živi” u našoj kulturnoj javnosti? 15. Kakav je odnos savremenog društva prema legatima i legatorima? Koji su po vašem mišljenju glavni problemi u sferi legatorstva? 17. Da li je sadašnja kulturna klima naklonjena legatorstvu? 28. U kojoj meri legati (poklonjene umetničke kolekcije) komuniciraju sa svojim korisnicima i okruženjem? Koliko su dostupni javnosti? 14. Po vašem mišljenju, kako institut legata utiče na razvoj i podsticanje određenih vidova stvaralaštva u kulturi? 19. Kako funkcioniše tzv. individualna kulturna inicijativa (i legatotstvo) u savremenom srpskom društvu? – najkraće bi se moglo odgovoriti rečima Jasne Dimitrijević “da se legati nalaze u pravnom bespuću, kulturološki i društveno nedovoljno podržani i promovisani u funkciji reprezentativnog predstavljanja kulturnog identiteta Srbije.” Milena Dragičević Šešić sagledava legate “na margini društvene pažnje – kulturološki, čak i sama reč legat viđena je kao nešto iz prošlih vremena, jer se na taj način o njima govori, uvek uz reči tradicija, identitet, nasleđe.” Vesna Roganović

legate vidi kao “nedorečene i jadne.” Jasna Jovanov o legatima govori u kontekstu pravne nesigurnosti “kao sveopšte karakteristike pravnog sistema u Srbiji. Kulturološki – značaj legata je ogroman, ali nedovoljno prepoznat u Srbiji.” “Legati su u javnosti malo vidljivi», primećuje Divna Vuksanović, »što govori o tome da društvena zajednica ne vodi dovoljno računa o ovim kulturnim institucijama, kao i o njihovoj delatnosti.” Dragana Stojković komentariše kontradiktoran i nejasan pravni položaj legata na primeru legata Olje Ivanjicki. Vesna Đukić smatra da je sadašnji položaj legata “ispod nivoa na kojem su legati bili početkom 20. veka kada je institut ostavštine imao daleko veći društveni značaj i ugled, i posebno ističe nejasan pravni položaj legata u odnosu na zadužbine i fondacije”. Ana Popović Bodroža elaborira stanje u našem legatorstvu ovim rečima: “I pored znatnih napora učinjenih u ovoj oblasti, između ostalog i osnivanjem Kuće legata, a potom i trudom mnogih ustanova i pojedinaca, stanje legata je veoma neuređeno, zapušteno i teško, i zahteva mnogo požrtvovanog rada. Radom na poboljšanju ovog stanja, poboljšaće se i položaj legata. Legati su poslednjih decenija bili smatrani balastom pre nego poklonom. Tek uspostavljanjem systemske brige o legatima tokom protekle decenije dolazi do promene ovog gledišta i shvatanja oblasti legata kao temelja muzeologije i mogućnosti korišćenja potencijalno atraktivnih i korisnih zbirki i objekata.” „U poslednjih nekoliko godina vidno je poboljšan položaj legata“ (Danica Filipović) „U kulturološkom i društvenom smislu legati imaju veoma važnu ulogu koja tek treba da dobije na značaju u budućnosti kada bude više sredstava za njihovu brigu i staranje.“ (Dragana Stojković) „Situacija s legatima je odraz sveukupne situacije kod nas«, kaže Tatjana Milivojević, »s posebnim osvrtom na varvarski i nihilistički odnos prema kulturi: pravni kaos i praznine, negativna selekcija ljudi na mestima na kojima se stvara i odlučuje (mediokriteti, ljudi bez vizije, hrabrosti, integriteta i stručnosti), odsustvo volje i osećaja za opšte dobro, javašluk, nekooperativnost, patološka opsednutost sitnim, ličnim interesom itd. itd. Ali nisam defetista i mislim da se treba lucidno i kritički suočiti sa stanjem stvari, zatim "sejati" dobre ideje, umrežavati se i tako pripremati tlo za trenutak žetve. Dobro je da u Srbiji postoje svetliji primeri (uglavnom u Vojvodini), a jasno je da je to povezano s drugačijim društvenim, ekonomskim, političkim i kulturnim nasleđem, nasleđem Austrougarske, što samo znači da nismo predeterminisani nekakvim urođenim

balkanskim usudom, već da smo uslovljeni kulturološkim obrascem koji se može korigovati, promeniti iako je to spor proces. A opet, ritam promena takođe nije sam po sebi spor, on se može znatno ubrzati kad postoje snažna volja i prava intelektualna, moralna i duhovna elita.“

Na pitanje o tome koliko su legati živi u našoj kulturnoj javnosti, svi ispitanici su složni u konstataciji da su “nevidljivi” (Lidija Merenik). “Ne da nisu živi, već ne postoje u kulturnoj javnosti. Nema svesti o njima”, kaže Milena Dragičević Šešić. “Mrtvi skroz-na-skroz! (Ljiljana Gavrilović), “Veoma su mrtvi” (Vesna Roganović). “O njima niko ne vodi mnogo računa, nisu otvoreni za publiku, niko i ne zna za njih.” (Smiljka Isaković)

“Sadašnja kulturna klima ne da nije naklonjena legatorstvu, nego je veliko pitanje da li se ona uopšte može nazvati kulturnom«, radikalna je Nevena Vitošević. »U vremenu opšte krize (pre svega duhovne, a zatim i materijalne) koja predugo traje, kultura je prva zanemarena, a mogli bismo reći da je i postojeća kriza nastala delimično i kao posledica prethodnog dugogodišnjeg lošeg, da ne kažem naopakog, odnosa prema kulturi. S jedne strane, u društvu u kome je potpuno uništen duh zajedništva, poštenja i solidarnosti, u kome više ništa nije svetinja, u društvu krajnjeg bezvlašća, beščašća i korupcije, prosto je naivno i pomišljati na legatorstvo i ispravnu održivost legata. S druge strane, šta da urade oni koji žele svoje legate da povere na trajno čuvanje zajednici, a nemaju potomstva koje bi mogli obavezati da se tom dužnošću privatno bavi? Možda je u tom slučaju opet bolje svoje zbirke poveriti privatnim licima od poverenja, s tim da ih ta lica sačuvaju do nekih boljih vremena kada će ih predati državi. Jer mi smo sada narod bez istinske države, narod prepušten sam sebi.” To je opšte mišljenje svih naših ispitanika. “Ni donatorstvo u kulturi, a ni filantropija, načelno uzevši, nisu istaknute u javnosti kao značajne vrednosti naše sredine. I uz to, o njima se malo zna – dakle, nedostaje edukacija u ovom smeru.” (Divna Vuksanović) Angelina Milosavljević Ault kritički se osvrće na našu kulturnu politiku uopšte: „Legati kod nas funkcionišu od 50-ih godina 20. veka iz ideoloških razloga – iako su oduvek postojali. Poslednjih decenija se briše istorija, tradicija, nema kontinuiteta, kao da ranije ništa nije postojalo (>društvo neznanja<)“

Kad je u pitanju složena problematika odnosa savremenog društva prema legatima i legatorima odgovori naši ispitanika mogli bi se sažeto izraziti konstatacijom Viktora Lazića: “Nedostatak poverenja od strane legatora, nedostatak istinske brige o legatu od strane institucija. Institucijama su legati teret zbog komplikovane obrade, nedostatka smeštajnih kapaciteta, obaveza koje preuzimaju. Donatori legata, s druge strane, ne veruju našim institucijama, nažalost, često s razlogom.” Jasna Jovanov smatra da glavni problem leži u “nemogućnosti društva da obezbedi sve potrebne uslove za život legata: od zgrade sa odgovarajućom opremom, zaštite umetničkog fonda, restauracije, preko istraživačkih aktivnosti i prezentacije.” Ljubinko Radenković ističe “nedovoljnu odgovornost institucija koje primaju i čuvaju legate. To odbija ljude da budu legatori. Svako otuđivanje predmeta iz legatorskih zbirki treba da se sankcioniše ne kao sitna krađa, već narušavanje celine i testamentarne volje legatora.” “Nema beneficija za života, nema garancije da će se ostavština koristiti prema željama donatora”, primećuje Smiljka Isaković; Rajka Bošković takođe skreće pažnju na “nepoštovanje volje darodavaca odnosno legatora.” Irina Subotić smatra da “kod nas, nažalost, legati nisu prepoznati kao značajan društveni faktor koji razvija dobre navike ali i obogaćuje muzejske, arhivske, bibliotečke zbirke. Ako nije prepoznat taj faktor, on i ne može uticati na razvoj i podsticanje stvaralaštva: neretko se čuje da je glupost ostavljati legat, poklanjati nešto kad se društvo, država njene institucije prema tome s nepoštovanjem odnose.” Ana Popović Bodroža se nadovezuje : “U normalnim uslovima trebalo bi da legatorstvo bude podsticajno i da stvaraoci rado poklanjaju svoje legate kako bi svom delu obezbedili vanvremensko trajanje. U našoj praksi, nažalost, postoji bojazan da će svom delu, verovatnije, obezbediti propadanje i zaborav.” Bojana Borić-Brešković smatra da su „legati uglavnom teretni (obavezujući). Ako se pitamo da li вреди da nešto bude legat – odgovor je uglavnom negativan. Uz nekoliko značajnih slika u legatima su prosečna i loša dela i zato muzealci ne vole legate! Pravi poklon nije obavezujući – to su tzv. besteretni, bezuslovjavajući ugovori o poklonu.“ Kosta Bogdanović je bio rad da Gradu pokloni neka svoja dela: “Veliki deo radnog veka proveo sam aktivno u Muzeju savremene umetnosti i znam šta znači primiti legat. Tu treba naći mudrost, ne biti nametljiv, a kad se nešto daje treba dati ono najbolje, a ja ne znam šta je to. Nadam se da će ta komisija pri gradu znati da odabere najbolje među

mojim radovima. Ja se samo plašim da ne budem nametljiv.« Slobodanka Rakić Šefer nema poverenja u institut legata: »Ako je umetnik veliki njegova dela će se već "sama" rasporediti; kupiće ih razni ljudi, veliki, mali, bogati i oni manje bogati, naći će put u nekim kolekcijama, muzejima, ustanovama, pretrčavaće kontinente, nosiće ih na poklone, darivaće ih za razne prilike, kompenzovaće ih u raznim poslovnim transakcijama, umetnik će ih povremeno nekome poklanjati, jednom rečju - udomiće se na najbolji način i živeće pravi život, a ne tamo u nekim prašnjavim podrumima zaboravljeni od ljudi. To je ono najgore što može da im se desi, a ona baš suprotno-treba da žive i da nadžive umetnika i da produže njegovo trajanje. U legatima to nikako ne može da se ostvari, jer će para biti sve manje i manje a možda ih u te svrhe neće ni biti?! Kako danas stvari stoje, legati su podložni propadanju i krađi dela. Upravo su oni najbolji način da se dela razvuku, raznesu. Čemu onda legati i ko će sutra o tome da vodi brigu?«

Vesna Đukić priznaje, naravno, "da je savremeno društvo opterećeno brojnim egzistencijalnim problemima, ali glavnog krivca vidi u nasleđenoj svesti totalitarnog režima da se problemi rešavaju "odozgo", u potpunoj nesposobnosti za preduzimanje inicijative i rešavanje posebnih društvenih grupa "odozdo". – Kad je u pitanju individualna inicijativa u legatorstvu, Irina Subotić kaže da je "veoma malo ljudi spremno da ostavi legat: uglavnom se radi o umetnicima koji ne znaju šta će se desiti s njihovim delima nakon njihove smrti pa daju legat pod bilo kojim uslovima – čak i da njihova ostvarenja čame u depoima! Postepeno se javljaju određene inicijative ali država ništa ne čini da to stimuliše i razvija." Divna Vuksanović dodaje da "sveopšte nerazumevanje pojma i fenomena legatorstva delom blokira i lične inicijative, preduzete u tom pravcu."

Nevena Vitošević sferu legatorsva sagledava na širem aksiološkom i edukativnom fonu: "Savremeno društvo nema u neophodnoj meri svest o kulturnim vrednostima, kao i uopšte o bilo kakvim vrednostima. Nikada kao u naše dane nisu bile istinite Lamartinove reči – Muzeji, ta groblja umetnosti! *Noć muzeja* i slične manifestacije znaci su jednog novog razmišljanja i popularizovanja duhovnih vrednosti, ali je neophodno ići još dalje u ovom pravcu, a pre svega raditi na promeni u pristupu umetnosti. Kada to kažem, mislim da se umetnost veoma malo dovodi u vezu s ličnim

životom svakog od nas, s našim duhovnim razvojem, u kome ona može da odigra značajnu ulogu. Međutim, da bi se ovo shvatilo ljudi bi masovnije trebalo da se razviju do suptilnijih duhovnih razina, na kojima tek umetnost postiže prave i velike uticaje na naš unutarnji svet, na čemu savremena škola ne da ne insistira, već se u savremenom društvu još uvek o tome i ne sanja. Sve dok je umetnost na jednoj obali, a životni tok na drugoj, bez mostova između te dve strane, ne može biti povoljnih okolnosti ni za legate.”

Komunikacija legata s korisnicima i okruženjem, odnosno (javna) dostupnost legata najčešće je od ispitanika komentarisana kao “slaba” (Lidija Merenik, Rajka Bošković, Vesna Roganović). “Uglavnom su nedostupni, a kada i jesu u retkim slučajevima, ne insistira se na institutu legata, ne navode se imena legatora, drugim rečima ne neguje se pojam legatorstva”, kaže Irina Subotić. Dostupni su “u maloj meri«, zaključuje Ana Popović Bodroža, »jer se pre prezentacije legati moraju pronaći, definisati, potom konzervirati, restaurirati, da bi bili predstavljeni javnosti. Mnoge ustanove danas još uvek ne znaju koje legate uopšte čuvaju!” Divna Vuksanović primećuje da su “legati, u načelu, najčešće otvoreni za javnost, ali se u javnosti ne gradi afirmativna, niti bilo kakva slika o njima.” Viktor Lazić ipak ima razumevanje za nedostupnost legata u Srbiji: “Veliki je problem smeštajnih kapaciteta, pošto legati zahtevaju prostor. Mi ne možemo optuživati institucije koje nisu u mogućnosti da prikažu svoje legate zbog nedostatka prostora. To ne znači da oni neće biti korišćeni. Međutim, uvek je bolje određenu biblioteku sačuvati za sledeće generacije kao celinu, posebno ako se radi o značajnoj kolekciji ili značajnom pojedincu, nego to ne uraditi zbog nedostatka smeštajnih kapaciteta. Prostor je moguće i kasnije izgraditi. Kolekciju važnog intelektualca koji je značajno uticao na određeni vremenski period ili materiju, nije moguće ponovo sastaviti. Legati u Srbiji po pravilu nisu dostupni javnosti i to je velika šteta, ali se i tu mora imati razumevanja. Jedino se ne sme imati razumevanje za oštećenje materijala i gubitak materijala u legatima, za nemaran odnos itd. Cilj legata ne mora biti da odmah bude dostupan javnosti. Pojedini legati će svoj značaj dobiti tek posle određenog vremenskog perioda, zato se i čuvaju. Veliki pomak u približavanju legata korisnicima učinila je Narodna biblioteka Srbije nedavnim izložbama. Mi u

Adligatu spremamo se da otvorimo poseban dom biblioteka-legata.” “Mislim da su od svih institucija u bibliotekama legati najdostupniji“. (Danica Filipović)

20. Kakav je današnji značaj zadužbinarske tradicije? 33. Koliko kao društvo brinemo o svojim kulturnim potencijalima i podstičemo zadužbinarstvo? 16. Koliko je kod nas razvijena svest o filantropiji kao bitnoj dimenziji budućnosti kulture srpskog naroda?

O značaju zadužbinarske tradicije Gordana Stokić kaže: “Ogroman je značaj te tradicije, pogledajte samo srpske manastire i građevine po Beogradu. Od Hilandara pa do Prizrenske bogoslovije šta bolje i jasnije potvrđuje kulturno postojanje na jednom prostoru? Čak i kada nema više ljudi, imate pomen na Ras, imate crkvu pravoslavne srpske opštine u Dubrovniku, pisane spomenike ... da svedoče o identitetu naroda.” “Zadužbinarstvo je odlika zrele kulture i njegov značaj za kulturu je nemerljiv«, smatra Nevena Vitošević. »Međutim, kao i sve istinske vrednosti, i zadužbinarstvo se mora negovati, što kod nas već poduže nije slučaj, pa se čini da je gotovo došlo do zamiranja zadužbinarstva u našem društvu”. Irina Subotić primećuje da se zadužbinarska tradicija ipak “obnavlja, ali suviše sporo, bez podrške države, bez dobrih zakona i potpore ustanova koje se brinu o njima”. “Zadužbinarska tradicija se u Srbiji tek iznova rađa«, s više optimizma dodaje Viktor Lazić. »Njen značaj je trenutno sporadičan, zato što se tek sporadično i javlja. Međutim, istinski značaj zadužbinarstva inače nije moguće videti odmah, u vremenu u kome se ono čini. Tek za sto godina videćemo istinske domete današnjih zadužbinara. Njihov nemerljiv značaj jeste upravo u tome što su, posle mnogo decenija, ponovo pokrenuli to pitanje, ponovo zadužbinarstvo stavili u centar pažnje.”

Odgovori na pitanje o društvenoj brizi o kulturnim potencijalima i podršci zadužbinarstvu uglavnom se svode na “slabo i jadno” (Lidija Merenik). Divna Vuksanović primećuje da “ne brinemo u dovoljnoj meri ni o kulturi, nauci i obrazovanju, pa samim tim ni o institucijama.” “Mi ni o čemu istinski ne brinemo, već isključivo formalno, paradno«, nadovezuje se Nevena Vitošević. »Na taj način ništa ne podstičemo, već se kao narod i kultura sunovraćujemo onako kako se u istoriji, čini se, još nikad nismo sunovraćivali. Posebno je zanimljivo da sećemo gotovo sve grane na kojima sedimo. Ovakva samoubilačka težnja prosto je zapanjujuća i zastrašujuća!”

Isidora Žebeljan smatra da se kultura i umetnost u našem društvu nalaze verovatno na najnižoj vrednosnoj lestvici. “Ne mogu da gledam kako se sve ruši i nestaje i ne želim da za to snosim odgovornost, a da pri tome sasvim jasno sagledavam da ne mogu ama baš ništa da učinim, jer sa one druge strane, sa strane koja ima moć i mogućnost, izgleda da nema nimalo dobre volje da se išta promeni nabolje, na dobro, na lepo, na pozitivno. Postalo je besmisleno govoriti o tome koliko je teška situacija u kulturi. Ipak, ako ikoga to uopšte još zanima, želim da kažem da je situacija sa klasičnom muzikom u Srbiji na najnižoj tački otkad postoji pojam klasične muzike u srpskoj svesti.»³⁵⁵

Svest ljudi o filantropiji kao bitnoj dimenziji budućnosti kulture srpskog naroda, po Irini Subotić “apsolutno nije razvijena: u vreme komunizma/socijalizma ta građanska svest je smatrana buržoaskim devijacijama, a mi smo i kasnije, od devedesetih godina prošlog veka, permanentno ranjeno, nesrećno društvo promenjenih kriterijuma, oštećenog morala, bez osećanja za vrednosti, bez poštovanja drugoga; uglavnom – nema mesta za filantropiju niti misli o budućnosti i zato svaku pojavu filantropije – u bilo kojoj oblasti – smatram izvanredno važnom i uzornom.” Nevena Vitošević smatra da “država svojim nehajnim odnosom prema svemu, a pre svega odsustvom svake čvršće

³⁵⁵ Vidi i: Isidora Žebeljan, Visoka umetnost kao osobenost srpskog identiteta koja garantuje ravnopravnost u vremenu evropskih integracija, *Izazovi evropskih integracija*, 7, 2009, str. 1–17.

»Dakle, situacija je mnogo gora nego u doba Šlezingera. Ali još tužnija od toga je činjenica da ni to niti bilo šta drugo više nikog ne zanima. Osnovno pitanje za ovu državu i njene vođe jeste to kako oni misle da ponovo uspostave moral. Ja, nažalost, ne vidim da iko o tome uopšte ozbiljno razmišlja - ne računam demagogiju i prazne priče. Radi se o namernom, sistematskom zanemarivanju naših najoriginalnijih kompozitora, poput Ljubice Marić ili Dušana Radića, od strane višedecenijskog vladajućeg muzičkog establišmenta. Sve što je jedan deo tog establišmenta radio, bilo je upereno protiv prave izuzetnosti i originalnosti, i to je činjeno tako što je muzička baština ostavljena da trune, što partiture nisu štampane, što muzika nije dovoljno profesionalno snimana, što ploče/diskovi nisu objavljivani, što dela nisu popisana. Sada postoje samo muzikološka mutna sećanja, kao neka čudna kvazinaučna usmena tradicija, po kojoj se pišu knjige i analize, na osnovu prethodnih analiza i knjiga, koje su nastale na osnovu knjiga i analiza, koje su im prethodile, a da dobar deo muzike o kojoj se piše niko nikada nije ni čuo! Zar to nije suludo? Tako mi i ne možemo da znamo da li među tim zaboravljenim delima nema nekih muzičkih *Seoba* ili *Na Drini ćuprije*, a samim tim ne možemo ni da znamo ko smo«.

primene zakona, podržava atmosferu nepoklanjanja i neulaganja u kulturi. U odnosu na druge zemlje, pa čak i zemlje u našem okruženju, kod nas je stanje poklanjanja i ulaganja u kulturu na filantropskoj osnovi, možda jedno od najtužnijih (navela je primer Bugarske za ugled).”

“Svest o filantropiji je kod nas u fetusnoj fazi još nerođenog odojčeta», mišljenja je Viktor Lazić. »U komunizmu je sve bilo državno, pa nije bilo neke naročite potrebe za žrtvovanjem pojedinca – ako je neko nešto viška i imao, država bi sama to otela za više ciljeve, koji su često pretvarani za više ciljeve privatnih džepova. Oštar raskorak s početnom fazom kapitalizma, u kome su opet sopstveni džepovi prioritet, opet ne ostavlja mnogo mesta filantropiji. Da bi čovek bio filantrop, on prvo ne sme biti gladan, kako bukvalno, tako i metaforično – gladan bogatstva. Zatim, postoji značajno nepoverenje prema državi i njenim institucijama zbog previše zloupotreba i nemarnog odnošenja prema kulturnim dobrima u prošlosti. Filantropija dobija svoj zaokruženi oblik u zrelim društvima. Nažalost, naše društvo je samo u poslednjih sto godina nekoliko puta sa svojim razvojem kretalo iz početka.”

Ljiljana Gavrilović kategorično tvrdi da svest o filantropiji kod nas “ne postoji. Ali kad pogledamo da su najveći darodavci kroz srpsku istoriju ili dugovali porez, pa im je pretio zatvor, ili su bili u svađi sa porodicom, pa su sve zaveštali državi - to nije ni čudo. Pritom, svi zajmovi i druge vrste pomoći koji su prikupljani za Srbiju tokom poslednje, sada već tri decenije, neslavno su završili, pa ne vidim kako to uopšte može da pomogne razvoju filantropije u smislu zaveštanje za budućnost!”

„Kod onih koji imaju sredstva, svest još nije stigla na red od grabljenja sredstava za sebe, a oni koji imaju svest nemaju sredstava“ (Danica Filipović) Gordana Stokić primećuje da je “kod nas još prejako oslanjanje na javni sektor i njegove institucije. Smatra se da država treba da se bavi kulturom i njenim tekovinama. Privatna svojina i institucije civilnog društva još uvek nisu razvijene i pravno pozicionirane tako da mogu da podstiču filantropiju.” Ljubinko Radenković ističe da “legatorstvo nije samo filantropija, već i rodoljublje. Ne ostavljaju se kulturna i materijalna dobra čoveku uopšte, već naraštaju svog naroda i svih ljudi jedne zemlje. Tako se učvršćuje zajedništvo i gradi bolja budućnost.”

Tamata Ognjević (“Svaki projekat, pa i legat, ima perspektivu ako je postavljen na zdrave, realne temelje i ima iza sebe tim ljudi spremnih da se bave tom problematikom”) i Ana Popović Bodroža (“Taj koncept je star koliko i pojam kolekcionarstva i donatorstva i sigurno je da će biti održiv i u budućnosti.”) sagledavaju filantropiju i legatorstvo sa više entuzijazma.

4. Predlozi za regulisanje instituta legata? 2. Šta biste predložili kao model (u cilju kvalitetnije zaštite, korišćenja i prezentacije legata? 29. Kako za blaga prikupljena u muzejima, bibliotekama i arhivima zainteresovati posetioce i čitaoce? 31. Kako popularisati filantropsku kulturu? 22. Sa postignutim, ali i ciljanim promenama imovinsko-svojinskih odnosa i privatizacije, a u vezi sa osetljivom materijom nasleđivanja, kakvi su preduslovi za formalno-pravno trasiran i unificiran tok legatorstva u kulturi? 35. Šta mislite o saradnji javnih kulturnih ustanova i vaninstitucionalnih aktera kulturne politike u Srbiji? 40. Da li ste možda razmišljali (ili neko iz Vašeg okruženja) o ostavljanju legata i ako jeste - kojoj instituciji?

Kad su u pitanju predlozi za regulisanje instituta legata, za Bojanu Borić Brešković “suštinsko pitanje je u kojoj je meri legat obavezujući za onoga ko ga prima, odnosno da li je za jednog društvenog činioca neohodno da primi legat u celini ili bi bilo sa kulturološke tačke dobrobitno da se sa potencijalnim legatorom postigne dogovor da se delovi legata rasporede i drugim ustanovama kulture. Poznato je da mnoge legatice čine zgrade ili stanovi zajedno s pokretnim materijalom, da je posećenost većine legata slaba, da su ulaganja u održavanje prostora nedovoljna, da sam sadržaj legata ne sadrži najviše domete stvaraoaca, da bi delovi legata verovatnije živeli punim životom u drugim sredinama.” Irina Subotić smatra da “legati moraju biti vezani pre svega za poštovanje instituta legata, a to znači razvijati filantropiju, pominjati primere dobre prakse, isticati značaj legata ne rečima – već načinom na koji se legati primaju, predstavljaju javnosti i kako funkcionišu. Nisu „živi“ u našoj kulturnoj ni široj javnosti: ako bi se pravila anketa, koliko bi ispitanika znalo šta je legat? da li bi znali da uopšte postoje legati u Beogradu? To bi morao da bude veliki zadatak obrazovnih ustanova i ustanova kulture koje su u velikoj meri i nastajale zahvaljujući instituciji legatorstva. Ali, teško je to

danas očekivati spontano da se javi u situaciji kada su sve ustanove zaštite u velikim krizama.” Vesna Đukić predlaže “uspostavljanje javno-privatnog partnerstva, ali naše javne ustanove nemaju kapaciteta a privatna lica nemaju inicijativu.« Kad su u pitanju svetska rešenja u domenu legatorstva, Milena Dragičević Šešić primećuje „da je upravo to oblast u kojoj se mehanizmi lako mogu prenosti. Koliko nevladinih organizacija traga za prostorima, ali bogami i sadržajima rada? Koliko škola ima u Beogradu? Ako bi se svaka vezala za jedan legat - da se njihovi učenici kroz taj legat senzibilisu za poimanje značaja legata - problem bi gotovo bio rešen“. Ljubinko Radenković misli da „verovatno i voljom legatora u njegovom zaveštanju treba da se unese stavka o određenoj aktivnosti vezanoj za legat. Ako se ostavljaju slike, da se navede da one moraju biti, pod određenim uslovima izložene javnosti. Ako su u pitanju knjige - ko će njih koristiti, ako su nepokretna dobra - šta će se u njima dešavati i kako će se te aktivnosti finansirati“.

Na pitanje šta biste predložili kao model (u cilju) kvalitetnije zaštite, korišćenja i prezentacije legata - Irina Subotić prevashodno govori »o boljem pravnom okviru usaglašenom sa drugim zakonima (o muzejima, o ustanovama zaštite, o nasleđivanju, poklonima, poreskim olakšicama i sl.) kojima bi se stimulisalo legatorstvo, a zatim i o legitimnom načinu sprovođenja kontrole rada ustanova koje imaju legate u svom sastavu a koje se uglavnom ne pridržavaju ugovora potpisanih s legatorima (ukoliko takvi ugovori uopšte postoje!).“ Vesna Đukić predlaže „najpre sprovođenje obimnog istraživanja stanja i problema, a zatim organizovanje serije javnih debata zainteresovanih strana kao participativni model odlučivanja. Problem je međutim, što se ne zna ko bi takav postupak inicirao i koordinirao pošto ne postoji zaduženo telo na republičkom nivou.“ Dragana Stojković smatra da „uz predstavljanje određenog legata treba osmisliti i stalne programe koji će biti kompatibilni sa njihovom osnovnom ulogom.“

„Tu ne može biti modela, kaže Milena Dragičević Šešić, jer su legati izuzetno različiti po svom sadržaju, značenju, a i mogućim funkcijama. U svakom slučaju treba poći od modela skladišta (Asman) – što su legati sada, do modela funkcionalnog pamćenja – a to znači da legati žive s malim klubovima ljubitelja ili stručnjaka koji bi im davali smisao kroz medijske aktivnosti. Ponekad je dobro i integrisati neke legate

– ali imajući u vidu upravo ovo drugo – mogućnost stvaranja uslova za funkcionalno pamćenje, a ne samo brinuti kako da se čuvaju i tako stvarati nova i nova skladišta. Legati-kuće, moraju biti dati na aktivnu upotrebu nekim nevladinim organizacijama – da bi ih aktivirale i dale smisao. Ovako te kuće stoje zatvorene (legat Gašparović i mnogi drugi). Videti primer stana Ivane Brlić Mažuranić datog ženskim NVO u Zagrebu (feministkinjama). To je recimo dobar model.“

Ljubinko Radenković bi predložio donošenje posebnog zakona o legatima, kao i veću afirmaciju ove delatnosti. Takođe je potrebna veća odgovornost institucija koje primaju legate. Lidija Merenik govori o “boljem finansiranju u kombinaciji sa znatno većom marljivošću, pokretljivošću i kreativnošću zaposlenih u legatima – ostvarivanjem konkretnih vidljivih rezultata.” „Često se dešava da je zaostavština iste ličnosti rasuta u više institucija – biblioteka, arhiva, muzeja i sl, pa bi bilo neophodno«, smatra Svetlana Mirčov, »da se sačini informacija koja bi upućivala na sve te institucije i popis materijala koje svaka od njih sadrži. Takođe, trebalo bi na nivou Republike sačiniti objedinjeni popis svih zaostavština, legata, biblioteka celina, biblioteka legata u svim institucijama u Srbiji.“

Na pitanje kako za blaga prikupljena u muzejima, bibliotekama i arhivima zainteresovati posetioce i čitaoce, naši ispitanici uglavnom navode „stalne edukativne programe, zanimljive manifestacije, javnost rada, bolju komunikaciju s publikom« (Irina Subotić). „Digitalizacijom – izričita je Ljiljana Gavrilović – to je jedini način da se oni učine dostupnim onda kada je to korisnicima zgodno. Uz dobro reklamiranje po društvenim mrežama, publika bi bila savršeno srećna i bilo bi je nesumnjivo značajno više nego sad (čak i u fizičkom smislu).“ „Artefakti se moraju definisati, isneti na svetlost dana, očistiti i prezentovati na savremen način, uz dodatne sadržaje i animaciju publike.“, smatra Ana Popović Bodroža. „Stalnim radom, propagandom, agresivnim marketingom.“ (Smiljka Isaković) „Permanentnom edukacijom, od porodice i osnovne škole na dalje.“ (Lidija Merenik) „Zainteresovati najpre medije za to.“ (Vesna Roganović) „Obaveštavanje, obaveštavanje. Jedan primer: Kada su jedne besplatne novine objavile da postoji Spomen soba Isidore Sekulić u Univerzitetskoj biblioteci i da je moguće da se ona obiđe, bilo je mnogo poseta iako je pre toga stalno o tome obaveštavana javnost“. (Danica Filipović)

„Sasvim sigurno ključni akteri ovoga procesa jesu zaposleni u baštinskim institucijama«, ističe Gordana Stokić. »Najpre njih treba edukovati tj. podučiti svim oblicima i metodama rada sa publikom koji su im na raspolaganju. Ovde mislim na široku problematiku odnosa s javnošću iz koje zaposleni u baštinskim ustanovama moraju sistematski da se obrazuju. Tek tako obrazovan, taj kadar može da traži modalitete za privlačenje publike. Jednostavan način da saznate šta neko želi jeste da ga pitate šta želi. Morali bismo bar da pokušamo da suzbijemo „odokativno“ delovanje odnosno ponudu na osnovu pretpostavki zaposlenih o kulturnim potrebama građana. Zaposleni u baštinskim ustanovama treba da nauče da se bave istraživanjem tržišta odnosno kako da stalno ispituju potrebe posetilaca i čitalaca i da segmentiraju tržište. Treba da znaju i da portfolio njihovih proizvoda mora da bude uravnotežen i raznovrstan, ali je vrlo teško edukovati jednog muzealca ili bibliotekara koji se po partijskoj liniji zaposlio bilo još u socijalistička vremena ili u poslednjoj deceniji. Sve je više takvih, a njih ne odlikuje ni znanje, ni preterano interesovanje ni entuzijazam.“

Viktor Lazić pominje „sukob dva pogleda: elitističkog i populističkog. Trenutno je u Srbiji opšteprihvaćen populistički stav, da je neophodno reklamiranje, da je važno dovesti masu u biblioteku i muzej. Iza toga ne stoji uvek samo opšti interes naroda i značaj podizanja kulturne svesti, već najčešće novac, jer veliki broj korisnika znači i povećanje prihoda institucija. Drugi stav je elitistički, koji nema potrebu da se nameće široj publici, već očekuje od kvalitetne publike da sama uvidi značaj institucije i da zbog svog intelektualnog uzdizanja dođe u instituciju. Vrlo je verovatno da se savršen odnos između korisnika i institucije krije negde između ova dva suprotstavljena stanovišta, jer oba, u svojim ekstremima, dovode do degradacije institucije i gubitka njene suštine.“ Nevena Vitošević daje zanimljivu sugestiju bibliotekarima: „Moje mišljenje je da su biblioteke koncipirane na tradicionalni način nezanimljive savremenom čoveku. Pored njih, trebalo bi otvarati male privatne i državne biblioteke, koje bi predstavljale izbore najboljih knjiga iz određenih oblasti, jer čitaoci više nemaju vremena za traganjem u prašumama knjiga. Knjige bi u tim bibliotekama bile grupisane tako da predstavljaju odgovore na najvažnija pitanja koja zanimaju današnje ljude. Na tim mestima-bibliotekama čitaoci bi mogli da se povezuju na osnovu srodnosti i formiraju diskusione kružoke, a sve bi radilo na principu moderne čitaonice-kafića, koju

bi pratio sajt na internetu, sa mogućnošću diskutovanja na njemu i uopšte povezivanja srodnih čitalaca. Dakle, knjiga treba da postane dostupnija, kao i da se pretvori u sredstvo povezivanja srodnih duhova, inspiracije, podsticaja za razmišljanje i razgovaranje. Za decu bi trebalo u svim parkovima otvarati dečija odeljenja biblioteka, koja bi funkcionisala kao Dečije kuće gde bi bili zaposleni obučeni, daroviti animatori, ali i volonteri, koji bi radili s decom, čitali im, pričali priče, pretvarali knjige u dramske igre i zajedno s decom inspirisani knjigama slikali i ilustrovali i uopšte, tu se bavili raznim srodnim aktivnostima. Takođe, smatram da umetnosti ne treba da budu razdvojene. Tamo gde su knjige treba da ih prate i slike i skulpture i muzika i film, uopšte razne oblasti umetnosti. Jer sve je to jedna porodica.“

Za problem popularisanja filantropske kulture Divna Vuksanović smatra da “nema recepta, ali bi se valjalo pozabaviti sistemskim rešenjima, koja bi zahvatila, pre svega, obrazovanje i svet medija.” – Podizanje nivoa kulture darovanja društvu Irina Subotić misli da je moguće „vaspitanjem, dobrim primerima koje bi popularizovali mediji, ali najpre treba njih promeniti: vrtimo se u krug.“ „Pričom, filmovima, medijima, a najviše primerima.“, predlaže Smiljka Isaković. „Uz poreske i druge beneficije filantropima“. (Vesna Roganović) „Jedno moguće rešenje nudi piramida finansiranja: malo velikih davanja, mnogo malih.“ (Vesna Đukić). „Jedan način su poreske olakšice za velike dobrotvore“, predlaže Gordana Stokić. »Nije lako u zemlji koja je u ovakvim finansijskim problemima, ali bi možda bilo i podsticajno za veoma bogate. Bibliotekari dobro znaju da se u SAD filantropi odnose prema bibliotekama onako kako su se naši srednjovekovni vladari odnosili prema manastirima. Amerikanci, koji imaju danas najrazvijeniju filantropiju na svetu, s ponosom ističu da su upravo biblioteke izrodile filantropiju jer ih ljudi smatraju najdemokratskijim institucijama obrazovanja i kulture pa su, otuda, najpogodnija meta za bogataše. U našem narodu filantropija nije neobična: Kolarac, Kapetan Miša Anastasijević, Igumanov su samo neki od primera...“

O legatorstvu u kontekstu promena imovinsko-svojinskih odnosa i privatizacije Vesna Đukić promišlja na sledeći način:“ Neophodno je da privatizacija u kulturi bude posebno organizaciono i pravno-politički regulisana.“ Tamara Ognjević smatra da su „legati samo jedan deo kompleksne slike baštine kojom u ovom času kod nas dominira

odsustvo jasne kulturne politike. Definisanje kulturne politike je preduslov, temelj za dalje razrešavanje svih problema i pitanja vezanih između ostalog i za legate.“

Na pitanje o saradnji javnih kulturnih ustanova i vaninstitucionalnih aktera kulturne politike u Srbiji, odgovore naših ispitanika možda najbolje odražavaju reči Tamare Ognjević: „To je svetski trend i apsolutno ga podržavam. I ne samo tu formu, već generalno saradnju institucija kulture sa privredom, biznisom, turizmom, itd. Umrežavanje i interakcija su ključne reči u kreativnoj ekonomiji koja je od najvećeg značaja za opstanak nekomercijalnih i neprofitnih sistema – dakle, umetnosti i kulture.“ Irina Subotić kaže „da je to neophodno, ali kod nas je apsolutno nedovoljno, teško ostvarivo i nepopularno kod javnih kulturnih ustanova.“ Vesna Đukić: „Vaninstitucionalni akteri pravno ne postoje. To je greška. Svi su pravna lica osim pojedinaca koji malo participiraju u javnom životu. Ali, ono što se pod tim podrazumeva ima uticaj samo preko političkih partija na vlasti, a ne zahvaljujući sopstvenoj snazi. Ona smatra da su „finansijski problemi ustanova kulture (muzeja) u stvari šansa – kad im država uskrati novac, to je šansa da sami nešto urade, da se uključi privatni i civilni sektor.“ Vesna Đukić krivca za loše funkcionisanje muzeja i drugih baštinskih institucija vidi pre sve u menadžmentu, svesti ljudi, a ne u nedostatku finansija.

Održivost koncepta legata u širem filozofskom i društvenom kontekstu naši ispitanici ovako promišljaju: „Mislim da ima održive potencijale više nego što smo toga svesni. Primer su brojne evropske zemlje, a i Srbija u prošlosti. Ova Srbija je u tranziciji i nije paradigmatički primer održivih rešenja“ (Vesna Đukić) „Svaki projekat, pa i legat, ima perspektivu ako je postavljen na zdrave, realne temelje i ima iza sebe tim ljudi spremnih da se bave tom problematikom“ (Tamara Ognjević). Divna Vuksanović će »verovatno svoju kućnu biblioteku pokloniti biblioteci institucije u kojoj radim (FDU)«.

6. Šta mislite o radu i dometima Kuće legata? 12. Da li biste rad nekog legata u Srbiji istakli kao primer dobre prakse? 7. U kojoj meri *Noć muzeja* približava muzejske i ostale sadržaje svakodnevnoj (nemuzejskoj) publici? 8. Koja su to iskustva *Noći muzeja* koja bi naši muzeji i druge institucije kulture mogli iskoristiti

za svoj rad? 9. Da li manifestacija *Noć muzeja* utiče na pomeranje granica prezentacije legata?

Funkcionisanje Kuće legata najčešće je ovako komentarisano: „Lep prostor i lepe izložbe, mada javnosti nije dovoljno jasno šta predstavljaju i šta rade. (Vesna Roganović); „Čini se kao da ne postoji“ (Smiljka Isaković); „Mogla bi da ima više dinamičnijih sopstvenih izložbi, edukativnog programa i sl., a manje gostujućih, tačnije, da ne bude samo prostor za izlaganje i iznajmljivanje“. (Lidija Merenik). Krajnje negativna mišljenja o Kući legata iznose Bojana Borić-Brešković, Dragan Bulatović, („Ideja ima smisla, ali je izneverena“) Draginja Maskareli. - („Nije je ni trebalo osnivati! Sve je to urađeno iz privatnih interesa! Legate nije trebalo izdvajati iz Muzeja grada Beograda. U pitanju je lobi, legati su škart, njihovi vlasnici bi *post mortem* hteli i dalje da žive«. – Bojana Borić-Brešković)

Irina Subotić iskazuje svoje mišljenje: „Godinama se grupa istaknutih javnih radnika u kulturi borila da se formira Kuća legata i kada je ta institucija odista i osnovana – ona je dobila samo delimične ingerencije, nedovoljno zvanične podrške, veoma malo finansijskih sredstava i obećanje da će izvanredna zgrada u ul. Kneza Mihaila br. 46 biti adekvatno adaptirana i renovinara za potrebe legata. Iako do toga nije došlo, i uprkos tome, ta institucija širi svoju delatnost, povećava broj legata u svom sastavu; urađene su veoma značajne postavke i publikacije, restauracije dela i sl. ali mislim da su mogućnosti za njenu delatnost ogromne a potrebe za tim još veće (jer muzeji veoma teško funkcionišu), pod uslovom da zakonski Kuća legata dobije više odgovornosti i nad legatima koji nisu u njenom sastavu a poklonjeni su gradu Beogradu, što sada nije slučaj i što svakako ne zavisi od Kuće legata.“

Ana Popović Bodroža: »Osnivanje i rad Kuće legata predstavlja veliki uspeh, ali, istovremeno, i određeni promašaj. U svom jednodecenijskom postojanju i radu Kuća legata preuzela je veoma ozbiljno brigu o nekoliko postojećih legata koji su bili u veoma lošem stanju, kao i o nekoliko novih legata čija obrada je započeta. U relativno kratkom roku, tako, rešeni su neki «nerešivi» dugogodišnji problemi, kao što je katastrofalno stanje bivšeg Ateljea Petra Lubarde, koji je pretvoren u savremenu, samostalnu muzejsku jedinicu, legati Veljka Petrovića i Riste Stijovića gde su evakuisani svi artefakti u depo.... Kuća legata pronašla je i kvalitetan depo za svoje

zbirke, osnovan je i dokumentacioni centar, arhiv koji sadrži podatke i o drugim legatima, sve zbirke su muzeološki obrađene i stalno kontrolisane od strane restauratora i konzervatora. Kuća legata posebno se istakla po savremenoj i atraktivnoj prezentaciji i velikom radu na popularizaciji legata. Kuća legata time je postavljena kao model i za druge ustanove, od kojih su se mnoge «pokrenule» kada je o reč o legatima njima poverenim. Tako su napore uložili, npr. Muzej grada (obnova legata Paje Jovanovića, popularizacija legata Ive Andrića), Muzej savremene umetnosti (renoviran je legat Zorić-Čolaković, mada je zbirka razdvojena od zgrade), Muzej Nikole Tesle (rad na Teslinom legatu), Narodni muzej (renoviranje Muzeja Vuka i Dositeja) i ovaj trend da se legati iznose na svetlost dana nastavlja se svakim danom u mnogim ustanovama.

»Kuća legata, međutim, nije uspjela da stekne status muzeja, čime bi dobila na ozbiljnosti. Takođe je obustavljen prijem novih legata. Najveći promašaj, međutim, promena je inicijalne ideje i datosti da fokus Kuće legata bude u zgradi u Knez Mihailovoj 46, kao u «domu za sve legate» po inicijalnoj ideji beogradskih umetnika, istoričara umetnosti i intelektualaca. Ova zgrada nikad nije renovirana, uslovi u njoj su veoma loši. Nagrađivani, grandiozni projekat Muzeja na 1300 m² je, u međuvremenu zastareo, kancelarije zaposlenih nisu preseljene u ovu zgradu, već u legat Petra Lubarde, i time su izgubljene početne, zadate dimenzije i značaj ove ustanove, te je Kuća legata u suštini svedena na svojevrsni «servis» za legate« – zaključuje Ana Popović-Bodroža.

Kao primer dobre prakse naši ispitanici najčešće pominju rad Spomen-zbirke Pavla Beljanskog u Novom Sadu. – „Spomen Zbirka Pavla Beljanskog, Konjovićev legat, delom legat Save Šumanovića“ (Jasna Jovanov). „Na primer Legat Petra Dobrovića pri Muzeju savremene umetnosti u Beogradu, Spomen zbirka Pavla Beljanskog u Novom Sadu, Muzej afričke umetnosti – Zbirka Vede i Zdravka Pečara u Beogradu“ (I. Subotić). „Legat Save Šumanovića u Šidu, kao i onaj Nadežde Petrović u Čačku, deluju kao uređeni sistemi.« (T. Ognjević) „Idealan primer je Legat Ljubice Cuce Sokić koja je testamentom slike podelila Narodnom muzeju i mnogim drugim ustanovama u Srbiji“ (Bojana Borić-Brešković) „Naravno Legat Hristifora Crnilovića, tj Etnografska spomen zbirka H. Crnilovića, čiji sam rukovalac“ (Dragana Stojković).

O fenomenu *Noći muzeja* u javnosti, kao i kod naših ispitanika postoje oprečna mišljenja. Afirmativni stavovi bi se mogli izraziti kroz reči Irine Subotić: „Veliki sam

pristalica Noći muzeja koju su pokrenuli s mnogo entuzijazma dvoje mladih ljudi svesni da mogu da probude interesovanje publike. I uspeali su: redovi za ulazak na manifestacije su svake godine sve impresivniji, što govori o želji (pre svega mladih) da podele doživljaje, da budu deo njih, da otkriju muzeje i njihova blaga na nov, zanimljiv, dinamičan način. Mislim da se radi pre svega o zanimljivom obraćanju publici, o neobičnim izložbama i događajima koji su predstavljeni javnosti na nov, komunikativan način, da su iskorišćene velike mogućnosti društvenih mreža, sve što ozbiljne muzejske ustanove uglavnom ne čine jer neguju drugi način rada koji smatraju svojim profesionalnim ili naučnim obavezama a vedro, mladalačko, zanimljivo obraćanje publici se često smatra populizmom i banalizacijom, što to svakako nije.“ »Njihovi programi su površni, ali u dogovoru s muzejima moguće je izroditi dobre izložbe“, sumira svoja iskustva Narcisa Knežević Šijan. „Fantastično ali nedovoljno jer posle jedne noći dolazi 364 dana kada osim velikih izložbi sa pompeznim pi-arom, nema dovoljno informacija o njihovom radu i postojanju“, komentariše Noć muzeja Vesna Roganović. „Ukoliko bi nemuzejski posetioци nakon ove Noći postali muzejski posetioци – to bi bio pun pogodak; ovako ne, jer sve ostaje na nivou jednonoćne zabave“, smatra Lidija Merenik.

Krajnje nepovoljno mišljenje o manifestaciji Noć muzeja izražava, pored ostalih, Rajka Bošković: „Većina publike koja dolazi na Noć muzeja ne dolazi zbog muzeja i muzejske postavke nego izlazi u provod, i zbog takvog odnosa bez obzira na to što su ušli u muzej, oni ga ne doživljavaju kao muzej već kao mesto provoda. Zato, kako se pokazalo iz iskustva, većina posetilaca koji prvi put uđu u muzej u Noći muzeja, više nikada ponovo ne dođu u muzeje.“ O posetiocima Noći muzeja Smiljka Isaković govori ne kao o pravoj (muzejskoj) publici, već kao o „onima koji noću tumačaju, kupuju, piju, ili sve to zajedno. Sigurno da se niko ne vrati u toku radnog dana!“

O mogućnosti uticaja Noći muzeja na pomeranje granica prezentacije legata, Irina Subotić razmišlja: „Noć muzeja bi mogla da bude odličan primer pomeranja granica ali to zavisi pre svega od ustanova kojima su povereni legati, tačnije od kustosa koji žele – ili ne – da komuniciraju s publikom, da se publici obraćaju na direktan, svež, neformalan način i da neguju publiku koja bi mogla da postane stalna – a ne samo u Noći muzeja. Mislim da je pitanje komunikacije najvažnije.“ Ljubinko Radenković

smatra da se u Noći muzeja mogu afirmisati i legati. (odličan primer je Izložba Legat Milenka Šerbana u Kući legata u Knez Mihajlovoj). Mirjana Obradović izražava svoje utiske o Noći muzeja: »Imam dve ćerke osnovnoškolskog uzrasta i mada su od malena naviknute na redovne posete muzejima, galerijama, pozorištima i koncertima (u skladu s trenutnim uzrastom) primetila sam da su posebno uzbuđene pred svaku Noć muzeja. Imam utisak da cela ta atmosfera koja vlada nekoliko dana pre, počevši od pravljenja maršrute, preko uzbuđenja što se čeka u redu za ulazak (a to su doživele samo u inostranim muzejima), susretanja drugova i drugarica u gradu i razmene iskustva s njima, šta su oni videli, da li su zadovoljni i slično i činjenice da se ostaje do kasno u noć, daje posebnu čar i podstiče mlade ljude da i van ove manifestacije postanu posetioci kulturnih dešavanja. Ipak mislim da je presudan uticaj roditelja, koliko oni sami imaju volje i želje da se bave svojim kulturnim uzdizanjem i da svoju decu uključe u to«.

25. Koliki je značaj, po Vašem mišljenju, umetničkog obrazovanja za formiranje obrazovane publike? 26. Koliko je naša kulturna politika prepoznala značaj umetničkog obrazovanja u školama?

Svi naši ispitanici smatraju da je značaj umetničkog obrazovanja za formiranje obrazovane publike veliki. „Izuzetan, nemerljiv, neobjašnjiv, neiskaziv«, reči su Viktora Lazića. »Pre svega zbog svesti o važnosti kulture koju takvo obrazovanje usađuje. Mnogi daci, studenti neće na svim tim časovima naučiti mnogo. Ali je važno da nauče poštovanje. Da, ako nešto ne znaju ili ne razumeju, nauče da budu svesni značaja toga što ne znaju. U našoj istoriji često su nepismeni ljudi učinili čuda za kulturu. Ne sme se dozvoliti prostakluku, bahatosti, nepoštovanju da prevladaju. To je ujedno najveća opasnost za kulturu. Sutra će neko od tih mladih politički biti postavljen da vodi institucije od nacionalnog značaja. Ako od detinjstva nema ugrađenu svest da je važno da barem ne uništava ono što je već stvoreno, naša budućnost je zatvorena.“ Jasna Jovanov dodaje : „Značaj svakog obrazovanja je velik, pa i umetničkog, ili obrazovanja o umetnosti. Danas školski sistem daje fragmentarno obrazovanje koje nije povezano sa muzejima, niti ima interesovanja za to u većoj meri. Uglavnom muzeji pokušavaju nešto da učine, ali nema sistemskih rešenja.“ Miodrag Loma je kategoričan i isključiv:

„Jedino je književnoumetničko obrazovanje humanistički sveobuhvatno, a stiže se isključivo upoznavanjem istorije opšte književnosti! Stoga je upravo nju neophodno izučavati na svim školskim stupnjevima. Naravno, to je jedini put celovitog estetskog vaspitanja čovečanstva.“ Divna Vuksanović tvrdi da naša kulturna politika ne prepoznaje značaj umetničkog obrazovanja u školama, „da ga se nije ni dotakla, i da bi, ukoliko se akcenat stavi na buđenje i razvoj kulturnih potreba, kulturnu politiku trebalo dovesti u tešnju vezu sa obrazovanjem.“

18. Kakva je u današnje vreme funkcija (uloga) legata u očuvanju nacionalnog i kulturnog identiteta?

Na pitanje o funkcionisanju legata kao čuvara nacionalnog i kulturnog identiteta danas, ispitanici različito odgovaraju. Irina Subotić se pita: „Ako je 99 % legata u depoima muzeja, biblioteka ili arhiva, daleko od očiju javnosti - kakva tu može da bude uloga u očuvanju nacionalnog i kulturnog identiteta?“ – „Veoma je mala uloga legata, smatra Vesna Đukić, budući da ne postoji ni samosvest o sopstvenoj kulturi, a naročito o značaju baštine.“ „Nikakva, sem arhivska – skladište.“ (Milena Dragičević Šešić) Jasna Jovanov primećuje: „Legati govore o velikoj kulturnoj tradiciji, kao i o velikim ljudima koji su doprineli opštem napretku tako što su odlučili da svoje kolekcije ili zaostavštinu poklone na dobrobit svima. Značaj svega ovoga za građenje nacionalnog i kulturnog identiteta se nedovoljno koristi.“ Vesna Roganović misli da je uloga legata „primarna - jer škole to sve manje čine na pravi način“. „I danas je, kao u prošlosti, velika i značajna, bez obzira na veličinu legata“ (Danica Filipović).

32. Kakvo značenje ima legat (poklonjena kolekcija) inkorporiran u savremenu muzeološku matricu ?

Odgovori na pitanje kakvo značenje ima legat (poklonjena kolekcija) inkorporiran u savremenu muzeološku matricu - različiti su. Irina Subotić odgovara: „Zavisi kakav je legat... Ima legatora koji zbog svoje sujete žele da se nađu u nekoj važnoj muzejskoj ili arhivskoj kolekciji i ukoliko se ne radi o značajnim stvaraocima ili ličnostima, to može da bude opterećenje i zato su važni principi i zakonske odredbe na osnovu kojih se legat daje odnosno prima.“ Ana Popović Bodroža primećuje: „Danas 80% svetskih muzejskih

fondova sačinjavaju legati. Već ovaj podatak je dovoljan da shvatimo da bez legata ne bi bilo muzeja niti svetske baštine.“ Vesna Đukić zapaža: „Zapravo, to najviše zavisi od menadžmenta ustanove. Npr. Muzej nauke i tehnike je tako stvorio svoju kolekciju i za njih je to jedini način postojanja. Drugi muzeji su više dobili a malo sami stvorili, pa se više bave sobom i sopstvenim problemima a manje kolekcijama i njihovom komunikacijom s javnošću.“ Rajka Bošković smatra da „legat može biti mogućnost razvijanja i proširivanja nekih vidova muzeološke prakse, zavisno od tipa legata.“ Vesna Roganović navodi negativan „primer nedostupne kolekcije Šlomović koja decenijama ne izlazi iz depoa Narodnog muzeja.“

37. Kakvo je stanje u našim bibliotekama po pitanju zaštite, čuvanja i prezentacije legata? Na kakve probleme u radu nailazite u sferi legatorstva (koji su specifični za bibliotekarstvo)?

Ispitanici se po pitanju funkcionisanja legata u bibliotekama povoljno izražavaju. Danica Filipović kaže da „problema skoro da nema, čak se i novac nekako nađe (ako se traži).“ Jasna Jovanov misli da je „sistem biblioteka kod nas mnogo uređeniji nego sistem muzeja.“

34. Šta mislite o otvaranju privatnih muzeja i biblioteka kao svojevrsnom činu darivanja društvu?

O ideji formiranja privatnih muzeja i biblioteka kao svojevrsnom činu darivanja društvu naši ispitanici imaju uglavnom afirmativno mišljenje. „Sve što je darivanje društvu, a u njegovu je korist, treba podržati“ smatra Ljubinko Radenković. Rajka Bošković takođe podržava ovu ideju: „Smataram to kao značajnu pojavu, ali je neophodno pri ustanovljavanju privatnih muzeja i biblioteka voditi računa da se ispoštuju svi muzološki i bibliotečki standardi, jer ako se to ne ispoštuje može se desiti da se i ta oblast unizi i svede na pink kulturu.“ Nevena Vitošević smatra da je „naše vreme svo u znaku narodne izreke - u se i u svoje kljuse. U tom smislu je privatna inicijativa još jedino što nam je ostalo za neku nadu i moguću utehu. Ali se bojim, da tih inicijativa, bar u sadašnjoj duhovno ogoljenoj društvenoj klimi, nema i ne može biti u nekoj značajnijoj meri.“ „U teškom vremenu, u kome državne institucije često vode nestručna

lica, u kome standardi vrtoglavo padaju, često su upravo privatne inicijative jedine koje mogu da zadrže visoke standarde i podignu kulturu na viši nivo, verovatno zbog toga što su lišene uticaja politike», tvrdi Viktor Lazić. »Svuda u svetu su privatne inicijative napravile najvažnija čuda u kulturi. Ni mi nismo izuzetak, mada je period komunizma pokušao da privatne inicijative prikaže kao neko neviđeno zlo. Podsećanja radi, možda i naša najuspešnija kulturna institucija, Matica srpska, privatna je inicijativa sedam ljudi i ona, iako je podržavljena, zapravo je i dalje privatna – to je faktički udruženje građana. Zatim, tu je Srpska književna zadruga sa svojim Kolom. Da ne pominjem inostranstvo, pa biblioteke privatnih Univerziteta Harvard i Oksford su najveće privatne biblioteke na svetu. Dakle, privatna inicijativa, to je budućnost uspešne kulturne politike, ali je ponekad za našu državu teško da značaj tih inicijativa shvati i da ih na vreme podrži.« Vesna Roganović je skeptična: „Divna ideja, kad bi država mogla da plaća održavanje jer su darodavci uglavnom ljudi od duha, ali siromašni“, dok Tamara Ognjević misli da „imamo imamo i previše državnih muzeja za jednu malu zemlju a s kojima ne znamo šta nam valja činiti, a da bismo se zaleteli u privatni sektor (iako imamo i tu granu koja se razvija stihijski i u najmanju ruku čudno). Kod nas postoji ozbiljan problem definisanja šta je to muzej, pa se formiralo mnogo toga što se hrabro naziva muzejem. Mi nemamo zakom o muzejima kao što nemamo čitav niz važnih elemenata da bismo uredili postojeće stanje. A da dodam, najlakše je stvoriti muzej, a najteže obezbediti da on radi“.

35. Šta mislite o saradnji javnih kulturnih ustanova i vaninstitucionalnih aktera kulturne politike u Srbiji?

Na pitanje o saradnji javnih kulturnih ustanova i vaninstitucionalnih aktera kulturne politike u Srbiji Irina Subotić odgovara „da je to neophodno, ali kod nas je apsolutno nedovoljno, teško ostvarivo i nepopularno kod javnih kulturnih ustanova.“ „To je svetski trend i apsolutno ga podržavam«, dodaje Tamara Ognjević. »I ne samo tu formu, već generalno saradnju institucija kulture sa privredom, biznisom, turizmom, itd. Umrežavanje i interakcija su ključne reči u kreativnoj ekonomiji koja je od najvećeg značaja za opstanak nekomercijalnih i neporofitnih sistema – dakle, umetnosti i kulture

8. ELEMENTI STRATEGIJE ZA BUDUĆNOST LEGATA U REPUBLICI SRBIJI

Ne bi trebalo gubiti iz vida da su tri četvrtine muzejskih, bibliotečkih, pa ponegde i arhivskih fondova došli u muzeje, biblioteke i arhive upravo kao legati pojedinaca. Stoga je pravno i materijalno sređivanje ove materije od izuzetnog značaja za celokupno društvo. Ali, pošto ta značajna oblast nije valjano definisana, dolazimo u red zemalja odakle, s blagoslovom nadležnih ili bez njega, najdragoceniji predmeti za duhovni razvoj naroda odlaze netragom i u ogromnim količinama. Kulturna politika Republike Srbije ne poklanja legatima pažnju koja im pripada. Još nije dovoljno shvaćen značaj zbirke kulturnih dobara i humanističkih poruka darodavaca za budućnost države.

Sumiramo predloge za optimalno zakonsko regulisanje i prezentaciju legata i ukazujemo na moguća rešenja problema legata s muzeološkog, zakonskog i etičkog stanovišta. Kad je u pitanju sistemska, celovita zaštita, korišćenje i prezentacija legata u Srbiji, primer najbolje prakse svakako predstavlja Spomen-zbirka Pavle Beljanski u Novom Sadu. Treba svakako istaći i ove legatice: Petra Dobrovića, zatim Spomen-zbirku Hristifora Crnilovića (Manakova kuća), Galeriju Matice srpske, Muzej afričke umetnosti (Zbirka Vede i Zdravka Pečara).

U svom radu s legatima i poklonima ustanove i stručnjaci nailaze na nerešive probleme ili bolje rečeno zakonom ne sasvim regulisane slučajeve u postupanju sa ovom građom a time i njenim korisnicima, pa su prinuđeni da stečenim iskustvom i znanjem ponekad i sami bez zakonske regulative o tome odlučuju. Zbog toga bi poslenici ove oblasti bili dužni da kroz iskrse slučajeve iniciraju ili predlože nadležnim organima (uz detaljna obrazloženja) način kako da se ovi problemi rešavaju i urede zakonskim ili podzakonskim propisima.

Pledoaje za neophodnost zakonskog regulisanja svake čovekove delatnosti, pa, konsekventno i sfere legatorstva, nalazimo u rečima Dragana Bulatovića: "Lako bi se pristalo na tvrdnju da nije sva sreća uopšte, pa ni zaštite u punoj regulaciji (zakonskoj)

delatnosti, samo ako se zaboravi da je uspešnost neke prakse uvek mera ostvarivosti neke doktrine od koje se pošlo."³⁵⁶

S obzirom na preliminarni uvid do koga smo došli kad je u pitanju mesto legata u kulturnoj politici Republike Srbije, (pogotovo na i dalje nesređene prilike s beogradskim legatima), smatramo da je neophodno ustanoviti jedan opšti zakonski okvir kojim bi se regulisala komplikovana materija legatorstva na teritoriji cele države i kojim bi se obuhvatio (i na kraju bio rešiv) ceo kompleks problema, pitanja i dilema s kojima se legatori i legatari susreću.

U domenu zakonske regulative predlažemo da se sačini poseban Pravilnik o legatima kao podzakonski akt Zakona o kulturnim dobrima, čime bi se utvrdila merila prijema legata i postupanja s njima. Naravno, prethodno je neophodno doneti novi Zakon o kulturnim dobrima budući da je postojeći iz 1994. godine odavno zastareo i praktično neupotrebljiv. Pravilnik o prijemu novih legata koji je *Kuće legata* donela 2006. godine mogao bi generalno biti model i putokaz za budući Pravilnik o legatima. Zakon (pravilnik) o legatima bi bio istovremeno garant kako za darodavce tako i za daroprimce.

Može se razmotriti i predlog da se oblast legata reguliše u delu Zakona o zadužbinama i fondacijama. "Jedan takav pravni akt uneo bi neka pravila između darodavca i primaoca, pri čemu bi od najvećeg značaja bilo sužavanje uslova koje može da postavlja vlasnik legata. Pravno regulisanje primanja, održavanja i izlaganja legata može da uključi i neku vrstu dogovora između poklonodavca i poklonoprimca, ali ne na takav način da zaveštalac diktira uslove«.³⁵⁷

U postojećem Zakonu o kulturi iz 2009. godine stoji da se Republika Srbija, između ostalog stara o otvorenosti i dostupnosti kulturnih sadržaja javnosti i građanima i o očuvanju kulturnog i istorijskog nasleđa³⁵⁸ – tome u prilog svakako ne govore mnogi nedostupni legati koji čame u depoima.

³⁵⁶ Vidi: Dragan Bulatović, *Istorija umetnosti i zaštita umetničkog nasleđa, Povelja*, 1995, str. 27.

³⁵⁷ Vidi: Zoran Avramović, *Legati u kulturi Beograda: stanje, problemi i moguća rešenja. Kultura*, br. 93/94, 1994, str. 214–224.

³⁵⁸ Vidi: *Zakon o kulturi RS*

Legati su osnov muzejskih, galerijskih, bibliotečkih i arhivskih zbirki. Nedostaje međutim pravna regulativa i jedinstvena politika tretiranja legata kao kulturnih vrednosti, dobara. Predlažemo da se pri Ministarstvu kulture i informisanja Republike Srbije oformi specijalizovani Odbor sastavljen od vrhunskih stručnjaka različitih profila koji bi imao ovlašćenje da u određenom roku načini osnovni uvid u situaciju legatorstva i legata kod nas. Na osnovu toga bi se sačinio predlog Zakona (Pravilnika) o legatima, koji bi regulisao i do sada sporna pitanja u vezi s legatima i bio istovremeno garant kako za darodavce tako i za daroprimce.

U svetu su legati tretirani, izjednačeni kao i svako drugo kulturno dobro; legat bi trebalo da uživa zaštitu koja je ista kao svako drugo kulturno dobro. Kod nas institucija legata nema nedvosmislen pravni status, nije nedvosmisleno jasno da li je kod legata reč o kulturnom dobru ili činu darovanja.

Može se razmišljati i u pravcu formiranja jednog međuministarskog tela koje bi bilo zaduženo za legate, a podrazumevalo bi saradnju nekoliko ministarstava – Ministarstva kulture i informisanja, Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja i Ministarstva turizma. Uz to, problematiku legata bi trebalo rešavati kroz međusektorsku saradnju javnog, privatnog i nevladinog sektora.

Odredbom o sadržini isporuke (legata) u Zakonu o nasleđivanju da „zaveštalac može jednu ili više stvari ili prava ostaviti nekom određenom ili odredivom licu, ili naložiti nasledniku da iz onoga što mu je ostavljeno dâ neku stvar ili pravo nekom licu, ili mu isplati sumu novca, ili ga oslobodi kakvog duga, ili ga izdržava ili, uopšte u njegovu korist nešto učini ili se uzdrži od kakvog činjenja, ili da nešto trpi”³⁵⁹ - naš zakonodavac daje isuviše uopšten odgovor na pitanje šta može biti predmet legata. Ova formulacija je rogobatna, krajnje neodređena a legati su najčešće umetničke kolekcije i knjige – a oni se u Zakonu nigde ne pominju.

Sfera legata do sada nije na najbolji način regulisana pravnim instrumentima. Legat se zasniva prema Zakonu o nasleđivanju, a to praktično znači da je zaveštalac u prilici da postavlja uslove i rokove u vezi s korišćenjem legata. Ovaj zakon ne pravi razliku između kulturnih i istorijsko-umetničkih dobara i nasleđivanja raznih

³⁵⁹ Zakon o nasleđivanju, *Službeni glasnik RS*, 46/95, čl. 141.

(prozaičnih) oblika imovine, što je neprihvatljivo sa kulturološkog stanovišta.³⁶⁰ Onerat je po pravilu lice kojem je testamentom naloženo da izvrši legat. Ovakva testamentalna odredba rešava sve dileme i najpoželjnija je solucija. Problem je što naši zakoni daju isuviše uopšten odgovor na pitanje ko sve može biti dužnik obaveze izvršenja legata, te se on mora precizirati stavovima doktrine i sudske prakse (uzeti u obzir i zakonska rešenja drugih zemalja). Napomenimo da troškovi izvršenja legata redovno padaju na teret onerata.

Još je na simpozijumu “Legati i budući legati u Srbiji” u Pančevu 1993. godine³⁶¹ ukazano na nerešen problem legata s muzeološkog (baštinskog), zakonskog i etičkog stanovišta. Ni jedna od ovih oblasti u instituciji našeg legatorstva nije ni do danas adekvatno rešena. Muzeološki – muzeji nemaju dovoljno prostora ni kadrova da ovladaju svim legatima i poklonima koje (rado) primaju ukoliko predstavljaju značajno obogaćenje njihovih fondova. Zakonski – zakon (pravilnik) o legatima tek treba doneti i tako dopuniti postojeće propise o zaštiti kulturnih dobara, zadužbinama, fondacijama i drugim oblastima donatorstva. Etički - neophodno je da legati budu dobrodošli ustanovama kojima su namenjeni, ali isto tako da i darodavci imaju satisfakciju da je njihov poklon s pažnjom čuvan, obrađen i izlagan, dostupan javnosti a ne samo pohranjen u muzejskim depoima.

U zakonu (pravilniku) o legatima nužno je utvrditi pojam, karakteristike i značenje legata budući da se on često meša sa institucijom zadužbine i fondacije. Dok u zadužbini zadužbinar ostavlja novčani iznos ili autorska prava zarad određene namene, legator ostavlja svoja pokretna i nepokretna kulturna dobra na brigu i staranje društvu. A to, za razliku od zadužbine i fondacije, iziskuje dalja stalna ulaganja u održavanje,

³⁶⁰ Vidi: Zoran Avramović, *op. cit.*

³⁶¹ Narodni muzej u Pančevu u saradnji s Društvom istoričara umetnosti Srbije i Muzejskog društva Srbije organizovao je 1. juna 1993. godine savetovanje na nivou Republike Srbije s temom „Legati i budući legati u Srbiji“. Na ovom stručnom skupu učestvovali su eminentni stručnjaci iz oblasti muzeologije iz cele Srbije (oko 50), naročito kulturni poslenici koji se bave problematikom legatorstva (Irina Subotić, Ivana Simeonović-Ćelić, Dragana Vranić). Saopštenja podneta na ovom važnom skupu objavljena su u časopisu *Prilozi za nauku, umetnost i kulturu*, 5/1994, Narodni muzej, Pančevo.

proučavanje i prezentovanje objekata. Treba poraditi i na finansijskom statusu i podršci legatima.

Zakon (Pravilnik) o legatima se ne može podvesti pod zakon o nasleđivanju. Naslednici su (obično) lica kojima nasledstvo pripada po krvnom srodstvu, automatski, i ne obavezuje ih ni po kakvom osnovu – ni prema umrlom pretku, ni prema materijalnom dobru koje je u pitanju. Nasuprot tome, darodavac, legator, poklanja svoju zbirku onima koji po naslednom pravu nikad ne bi došli u posed njihove zbirke, a, uz to, poklon daroprimca najčešće višestruko obavezuje. Primajući legat, daroprimac prima i određene obaveze.³⁶²

Delatnici u sferi legatorstva moraju biti upoznati sa: zakonom o kulturnim dobrima, zakonom o nasleđivanju, zakonom o bibliotečko-informacionoj delatnosti, (zakoni o arhivskoj građi, filmskoj građi i muzejima su tek u izradi.) Za legatorstvo su takođe važni: zakon o obligacionim odnosima, zakon o porodičnim i bračnim odnosima, zakon o javnom informisanju, zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja, zakon o zaštiti podataka o ličnosti, zakon o elektronskom potpisu, zakon o elektronskom dokumentu, zakon o autorskim i drugim srodnim pravima i naravno brojni podzakonski propisi i akti koje donose ustanove kojima se daruje.

Institut legatorstva u Republici Srbiji nije moguće zanemarivati ili zapuštati pa je neshvatljivo što ovaj važan segment kulturne politike zakonodavno još nije regulisan. U višeznačnim odredbama zakona nalazi se visok stepen besmislenog rizika za svaku buduću realizaciju legata. Mada se u Zakonu o kulturnim dobrima uopšteno pominju poreske i druge olakšice, izvesno je da njih treba razraditi i maksimalno naglasiti. Između ostalog, podsticajno bi delovale promene vezane za carinske norme i uslove osiguranja, pomaganje ili potpuno obezbeđivanje kontakata i putovanja u inostranstvo, kao i druge privilegije legatora. Uostalom, to bi bilo u skladu sa svetskim, pa delom i našim iskustvima u pogledu sponzorstva, dobrotvornih i sličnih akcija u kulturi.³⁶³

³⁶² Vidi: Vera Jovanović, Status legata, *Glasnik: Prilozi za nauku, umetnost i kulturu*, br. 5, 1994, str. 8.

³⁶³ Vidi: Branko Lazić, Legat-problem ili bogatstvo, *Glasnik: Prilozi za nauku, umetnost i kulturu*, br. 5, 1994, str. 15–16.

Na sajtu Gradske uprave (Grad Beograd) stoji da Sekretarijat za kulturu³⁶⁴ obavlja poslove koji se odnose između ostalog, i na »određivanje uslova za prihvatanje poklona i legata gradu Beogradu«. Na republičkom nivou, na sajtu Ministarstva za kulturu i informisanje Republike Srbije ne nalazimo nešto slično. Krovni *Zakon o kulturi* donet je 2009. godine, a izmene i dopune su donete 2016. godine. U nacrtu Strategije razvoja kulture Republike Srbije 2017-2027.³⁶⁵ navedeno je da, „pored pune primene ovog zakona kojim se reguliše celokupna oblast, postoji potreba za donošenjem zakona kojima će se regulisati njeni pojedini segmenti. Reč je najpre o savremenim propisima iz oblasti kulturnog nasleđa, jer je važeći *Zakon o kulturnim dobrima*,³⁶⁶ prema mišljenju stručnjaka iz ove oblasti, zastareo i prevaziđen“.

U nacrtu Strategije razvoja kulture Republike Srbije, u delu *Razvoj institucionalnog okvira sistema kulture (Unapređenje pravnog okvira)* stoji: “Posebno je važno proširiti normativni okvir na oblasti kulture koje nisu pravno uređene na odgovarajući način. Mere:

- Izmene i dopune Zakona u oblasti kulture (Zakona o kulturi i drugih)
- Donošenje novih zakona u oblastima koje nisu adekvatno pravno uređene (kulturnog nasleđa, arhiva, muzeja itd.)”³⁶⁷

U okviru Strateških ciljeva u oblasti istraživanja, zaštite i korišćenja kulturnog nasleđa, a u nacrtu Strategije razvoja kulture Republike Srbije 2017–2027, predviđa se „donošenje novih zakona i podzakonskih akata u oblasti zaštite kulturnog nasleđa i njihovo blagovremeno ažuriranje:

- Zakon o kulturnom nasleđu
- Zakon o zaštiti nepokretnih kulturnih dobara
- Zakon o muzejskoj delatnosti
- Zakon o arhivskoj građi i arhivskoj delatnosti

³⁶⁴ Sekretarijat za kulturu. Grad Beograd. Dostupno na: http://www.beograd.rs/lat/gradska-vlast/1996-sekretarijat-za-kulturu_2/

³⁶⁵ Vidi: *Strategija razvoja kulture Republike Srbije od 2017 do 2027*. Dostupno na: www.kultura.gov.rs/...strategije-razvoja-kulture.../-nacrt-strategije-razvoja-kulture-republike-srbije...

³⁶⁶ Vidi: *Ibid.*

³⁶⁷ Vidi: *Ibid.* str. 56.

- Zakon o izmenama i dopunama zakona o zaštiti stare i retke bibliotečke građe³⁶⁸

Iz uvida i analize “Strategije razvoja kulture Republike Srbije 2017-2027.” zaključujemo o spremnosti i odlučnosti republičkih organa kulture da se donesu savremeni propisi koji bi pokrivali široku sferu kulturnog nasleđa i zakonski definisali i zaštitili muzejsku i arhivsku delatnost. Naročito važnim smatramo detaljno, precizno i nedvosmisleno pravno uređivanje oblasti pokretnih i nepokretnih kulturnih dobara, s obzirom da je Zakon o kulturnim dobrima odavno prevaziđen.

Sagledavajući rad nekih uspešnih samostalnih legata u Srbiji - Spomen-zbirka Pavla Beljanskog i legati Galerije Matice srpske u Novom Sadu, Galerija Milene Pavlović Barilli u Požarevcu, Galerija Milan Konjović u Somboru, legat Petra Dobrovića, Zbirka Vede i Zdravka Pečara (Muzej afričke umetnosti), Spomen-zbirka Hristifora Crnilovića (Manakova kuća) - izostrava se slika i postaje mnogo jasnije zašto su baš ove institucije posebne u muzejskom svetu i mogu poslužiti kao uzor drugim ustanovama. Iz ovih primera shvatamo i kakve je preduslove neophodno obezbediti kako bi čitava sfera legatorstva bolje funkcionisala.³⁶⁹

- stvaranje jedinstvenog registra legata u Srbiji i njihova klasifikacija
- popisivanje pojedinačnih poklona i darodavaca u okviru pojedinih institucija
- utvrđivanje stanja legata ili drugih poklonjenih celina; u kojoj meri se poštuje volja legatora
- sačiniti strategiju revitalizacije legata u okviru jedinstvene nacionalne kulturne strategije (politike)
- utvrditi meru muzeološke obrade legata (inventarske knjige, katalozi)
- sačiniti plan stvaranja mreže legata u Srbiji i odrediti ritam i uslove realizacije
- uključiti pojam legata i darivanja u Zakon o kulturnim dobrima i pojedinačno u Zakone o muzejima, arhivima, bibliotekama i kinoteci
- sačiniti poseban Pravilnik o legatima kao podzakonski akt Zakona o kulturnim dobrima, čime bi se utvrdila merila prijema legata i postupanja s njima

³⁶⁸ Vidi: *Ibid.* str. 82–83.

³⁶⁹ Uporedi: Jasna Jovanov, Legati u Srbiji, *Rad muzeja Vojvodine*, br. 52, 2010, str. 265.

- izuzeti objekte u kojima se nalaze institucije kulture, pa i legati, od vraćanja prvobitnim vlasnicima i rešiti to pitanje na neki drugi zakonit način (novčanom nadoknadom)
- povezati mrežu ili pojedine legate sa sistemom obrazovanja (sa Odeljenjima za istoriju umetnosti i turizma, Centrom za muzeologiju i heritologiju Filozofskog fakulteta, fakultetima i akademijama za likovnu, primenjenu i dramske umetnosti, Katedrom za bibliotekarstvo i informatiku) u cilju obrade legata (na master i specijalističkim studijama), kao muzeološkom praksom, restauracijom, profitabilnim poslovanjem i sl.
- utvrditi zakonske sankcije za nepoštovanje volje ostavioca i odredbi iz darovnog ugovora ili testamenta.³⁷⁰

Prisutnost dela naših značajnih stvaralaca u javnosti posle njihove smrti više zavisi od agilnosti njihovih porodica nego od institucija koje bi, po opisu posla, morale prvenstveno da se bave negovanjem sećanja. Nezavisno od toga koliko zvanične institucije rade dobro ili loše, porodice koje baštine zaostavštinu značajnih umetnika moraju i same da postanu institucije i to vrlo ozbiljne, da dobiju mnogo bolji status kao i stručnu i materijalnu pomoć i na taj način pomognu zvaničnim institucijama u ostvarivanju zajedničkog cilja a to je zaštita, očuvanje i prezentacija kulturnog nasleđa.

Za razliku od situacije u Republici Srbiji gde se muzeji bore sa elementarnim egzistencijalnim problemima, ove institucije u svetu doživljavaju pravi kulturološki bum (čak i u Republici Hrvatskoj, npr. Muzej Mimara). Mada su pravila rukovanja i uslovi čuvanja muzejskog materijala sve strožiji i komplikovaniji, muzeji u razvijenim zemljama kroz stalne postavke a još više kroz različite izložbene projekte nastoje da svoje fondove učine što atraktivnijim za posetioce putem posebnih programa za različite uzraste i ciljne grupe, uvođenjem tehnoloških novina u prezentaciju i izuzetno kvalitetnim štampanim i digitalnim katalozima i propagandnim materijalom.

Kada je reč o izložbama, naročito onim kompleksnijim, one se prikazuju u jednom, najviše dva svetska centra (često na različitim kontinentima) sa ciljem da se ne pomeraju umetnička dela već publika. Manifestacije ovog tipa predstavljaju

³⁷⁰ *Ibid.* str. 265–266.

reprezentativne primere savremene muzeologije, a kao strateški model korespondiraju s temom legata zahvaljujući ideji o višeznačnoj funkciji centra prema kojem se usmerava kretanje publike. Naročito kad je reč o legatima kompleksnog tipa (gde je u poklon uključen i izložbeni prostor, ili je poseban prostor namenjen izlaganju legata), eksponati su po pravilu podređeni konceptu celine i svako izmeštanje umetničkih dela može se tumačiti kao ugrožavanje osnovne ideje darodavca. S druge strane, ako se ima u vidu činjenica da legat može imati značajnu ulogu u kreiranju kulturološke matrice lokalne zajednice, a samim tim u podizanju edukativnih i turističkih potencijala, ideja o publici koja se usmerava prema određenom cilju dobija na značaju.³⁷¹

Takođe, legat u podjednako, ako ne i u većoj meri, može da ispuni sve učestalije zahteve za funkcijom kulturne animacije, ne samo činjenicom da je uključen u kulturni život zajednice, već i zahvaljujući interaktivnom tumačenju kulturne baštine, primeni novih edukativnih modela, posebnim programima za manje i specifične grupe publike, kao i organizacijom različitih kolokvijuma i radionica, a da pri tom pokaže daleko veću mobilnost od složenijeg muzejskog mehanizma.

Upravo ta mobilnost legata kao muzejske ustanove omogućava brže i efikasnije prilagođavanje zahtevima koje danas pred muzeje postavljaju intenzivne društvene promene, naročito kada je reč o odgovoru na izmenjenu obrazovnu strukturu publike i njenu brzu prilagodljivost novim tehnološkim matricama.

Nažalost, to još uvek ne znači da legati mogu da opstanu sami: oni dele sudbinu čitavog društva, a da bi to isto društvo profitiralo od postojanja legata, potrebno je mnogo više od novca. Pre svega neophodno je postojanje razvijene svesti i odnosa prema sopstvenoj prošlosti i tradiciji, a aktiviranje samog procesa interaktivnosti, nakon svih sušnih godina koje su muzeji u Srbiji preživeli, pretpostavlja angažman ne samo lokalnih, već i nacionalnih i međunarodnih institucija, nevladinih organizacija, vlade, različitih agencija i profesionalaca iz najrazličitijih oblasti – između ostalog iz muzejske delatnosti.³⁷²

Najčešće želje darodavca jesu: prvo, da se prilikom izlaganja ili publikovanja poklonjenih predmeta navede ime legatora; drugo, da se legat primerno, po

³⁷¹ Uporedi: *ibid.* str. 266.

³⁷² *Ibid.* str. 266.

odgovarajućim muzejskim i naučnim principima čuva, izlaže i publikuje. Na ispunjenje prve želje obavezuju i sve norme građanskog ponašanja. Ali, kod nas dugo nije bilo tako. U socijalističkoj državi s podozrenjem se gledalo na kolekcionare, čak i onda kad su oni ostavljali svoje kolekcije društvu. (Čini se da je u priličnoj meri i dalje tako.) Imajući u vidu opšti stav političkih organa i muzeji – daroprimci zbirki često nisu smeli ni hteli da se svesrdno oduže ljudima od kojih su darove primali. A bilo je i slučajeva profesionalne nebrige prema legatima. Dešavalo se da su pojedini legati godinama čamili u depou, nepopisani i nepublikovani, pa prema tome nedostupni i nepoznati i stručnjacima i široj javnosti.³⁷³ Da bi se uočene greške ispravile, nekakav budući zakon (pravilnik) o legatima bi morao da obaveže muzeje da u svakoj prilici, kadgod se zbirka ili njeni pojedini predmeti izlažu ili publikuju, neizostavno naznače, uz osnovne kataloške podatke, čiji je legat.³⁷⁴

Obaveza muzeja trebalo bi da bude i, u određenom roku, publikovanje stručnog kataloga legata, prema utvrđenom postupku, s već navedenim priložima: biografijom i fotografijom darodavca i integralnim tekstom darovnog ugovora - testamenta iz kojeg bi se videlo kada i na koji način je poklon došao u posed. Ovo poslednje čini se stoga što su darovni ugovori (ugovor o poklonu) kod nas, budući da nema zakona o legatima, još uvek najznačajnija (pa i jedina) akta koja dotiču kompleksni problem odnosa od značaja za legat. Kažemo dotiču, jer ugovori nikako nisu dovoljni da se reši problem. Naprotiv, ugovori su veoma šaroliki i neujednačeni, i po pravnim odredbama, i po pismenosti i jasnosti pojedinih formulacija, što je i prirodno ako imamo na umu različite pristupe i želje, bez šireg znanja i iskustva u toj oblasti. Ipak, publikovanje darovnih ugovora u katalogu je neophodno i zato da bi bile javno obznanjene obaveze koje se stiču primanjem legata.³⁷⁵

Funkcionisanje legatorstva (institucije legata) u Srbiji u uslovima tranzicije, odnosno u međusobnom prožimanju politike, ekonomije, burnog tehnološkog razvoja, demografskih premeštanja i društvenih promena, složen je proces u kome se mora obezbediti:

³⁷³ Ni sada situacija nije mnogo bolja, kao da se niko ne obrađuje poklonu!

³⁷⁴ Vidi: *Ibid.* str. 8.

³⁷⁵ Vidi: Vera Jovanović, *op. cit.* str. 9.

- reafirmacija i popularisanje kulture filantropije
- čvršća komunikacija s raznorodnim segmentima javnosti i širenje dobroćinih ideja i aktivnosti
- informisanje šire javnosti o tradicionalnoj utemeljenosti i ciljevima legatorstva
- usklađivanje s promenama u celokupnoj zakonodavnoj sferi
- često se dešava da je zaostavština iste ličnosti rasuta u više institucija - biblioteka, arhiva, muzeja i sl, pa bi bilo neophodno da se sačini informacija koja bi upućivala na sve te institucije i popis materijala koje svaka od njih sadrži
- treba na nivou Republike sačiniti objedinjeni popis svih zaostavština, legata, biblioteka celina, biblioteka legata i arhivskog materijala u svim institucijama u Srbiji.

Kada se radi o značajnim, nacionalnim institucijama kulture onda ona narodna "poklonu se u zube ne gleda" nikako nije dobrodošla. U galerijama i muzejima ostaju za pokolenja najznačajnija dela pojedinih epoha, pa bi rad komisija, čiji je zadatak da razmatraju treba li prihvatiti poklon ili ne, morao da bude zaista društveno odgovoran posao, koji je potrebno obaviti bez sentimentalnosti.

Predlažemo:

- da se za legate – sve oblike preuzete građe - mora sačiniti zapisnik o primopredaji
- da bi institut zaveštanja (testament) bio valjan mora biti sačinjen u jednom od zakonom predviđenih oblika: svojeručni testament, testament overen u sudu, pred notarom, pred svedocima, testament izrečen u bolnici, avionu, brodu i sl.
- da postupak preuzimanja građe u baštinsku ustanovu poklonom, testamentom ili otkupom i dalje postupanje s njom mora počivati na odredbama važećih zakonskih i podzakonskih propisa
- da stručnjaci koji se bave valorizacijom građe, a posebno one koja se preuzima poklonom, testamentom ili otkupom, moraju biti dobri poznavaoци ovog složenog i odgovornog posla;
- da se za građu dospelu poklonom, testamentom ili otkupom (čija se sređenost ne uslovljava) moraju uraditi informativna sredstva, bez obzira u kakvom se stanju građa prima.

Pavle Beljanski je izložio pravi manifest svih legatora o tome na koji način velikan ostaje u potonjim generacijama kroz zaostavštinu. Spomen zbirka Pavle Beljanski je po svojoj celovitosti jedinstvena kolekcija umetničkih dela, ali i institucija koja važi za referentni centar moderne umetnosti u Srbiji.

U zemljama u kojima se kulturi pristupa kao dragocenom sistemu vrednosti, stavova i ponašanja, zadužbine i legati su odavno izborile sebi povoljniji poreski tretman.

Za razliku od beogradskog Sekretarijata za kulturu, koji se i nije previše istakao u brizi o legatima i zadužbinama, novosadski, a i šire, vojvođanski (pokrajinski) sekretarijat mnogo više vodi računa o svom zadužbinarskom nasleđu. Primeri za to su Spomen-zbirka Pavle Beljanski, Galerija Mamuzić, Galerija Matice srpske, Galerija Save Šumanovića u Šidu, Konjovićev legat u Somboru.

O primopredaji muzejske, bibliotečke, arhivske i filmske građe i pored sklopljenih i potpisanih ugovora (poklon, otkup) ili akta o zaveštanju (testament) neophodno je sačiniti i zapisnik u kojem moraju biti uneti podaci: datum sastavljanja, mesto primopredaje; ime nadležne institucije; ime poklonodavca građe; po kom se osnovu preuzima (zaveštanje, poklon, otkup); kakvog je karaktera građa koja se preuzima; nalaz komisije i potpisi lica koji predaju i koji preuzimaju građu. Svaki od tri pravna instituta (poklon, zaveštanje, otkup) moraju sadržavati sve elemente za sklapanje ugovora, a pravni institut zaveštanja ispunjavati propisanu formu.

Dva vrlo bitna elementa svakog ugovora, pa i navedenih pravnih instituta-poklona, zaveštanja i otkupa- su uslov i rok. Oni prate i svaki pravni posao a naročito one iz obligacionih odnosa. Od njih zavisi pod kojim će se uslovima ugovori zaključiti, (bez obzira da li se radi o dobročinim – bez uslovljavanja ili teretnim –uslovljavajućim), odnosno od kada počinju teći pravni poslovi.

Testament ili zaveštanje je jednostrana, lična, uvek opoziva poslednja izjava volje testamentarno sposobnog fizičkog lica, koji svoju zaostavštinu ili njen deo u slučaju smrti u zakonskoj formi raspoređuje. Testament ima prioriterniji pravni osnov od zakona u pogledu nasleđivanja. Izjava volje upravljena na nastanak testamenta mora biti učinjena lično. To je dobročin pravni posao. Testament se po pravilu sačinjava u pisanoj formi i to kao svojeručni testament. Ovaj institut je punovažan ako je u njemu

izražena volja zaveštaoca koja mora biti ozbiljna i stvarna. Svojeručni testament kao najčešći oblik zaveštanja sačinjava psihička i fizička zdrava osoba svojom rukom i kao takvog ga potpisuje. Naravno, testament može biti izgovoren ili pisan: pred svedocima, notarom ili u sudu. Međutim, naslednik zaostavštine je u obavezi i da ispuni i neke od predloga zaveštaoca, kao na primer da neki deo bilo kog oblika zaveštanja izražen kao legat izdvoji i ustupi onom kome je namenjen. To se ostvaruje nalogom kao teretom koji zaveštalac postavlja testamentalnom nasledniku. To nije obligacioni odnos, ali se te želje ostvaruju po pravilu posredno. Mora se u svemu ispoštovati poslednja izjava volje od strane zaveštaoca, kao na primer: da se građa izražena kao autorsko pravo može dati na korišćenje samo nakon ostaviočeve smrti u rokovima u kojima ih je zaveštalac odredio. To isto važi i za uslove i rokove objavljivanja te građe. Ukoliko to nije predviđeno testamentom, onda se i za tu građu primenjuju odredbe materijalnih propisa i zakona koji reguliše autorska i druga srodna prava.³⁷⁶

Već je rečeno da je zaveštanje – oporuka isto što i testament. To su koristi ili prava koje zaveštalac ili testator ostavlja svojom ličnom voljom zakonskim naslednicima ili drugim pravnim ili fizičkim licima nakon njegove smrti. Legat bi bio određena korist koju zaveštalac testamentom ostavlja određenom fizičkom ili pravnom licu iz svoje zaostavštine.³⁷⁷ Zaveštanje–testament deluje tek nakon smrti ostaviooca, pa je vrlo bitno da se navede termin kada je testament pisan, otkada deluje i kada ga ustanova preuzima kao zaveštanu imovinu - kulturno dobro.

Važan datum u istoriji donatorstva u Srbiji predstavlja 17. oktobar 2017. godine kad je (već smo to spomenuli) potpisivanjem protokola o donaciji kolekcije kompanije *Tarket* Galeriji Matice srpske napravljen presedan, budući da je *ad hoc* Vlada Republike Srbije (premijerka Ana Brnabić) na inicijativu Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije i ministra Vladana Vukosavljevića, pronašla poreski model po kojem

³⁷⁶ Uporedi: Jovan P. Popović, Postupanje oko prijema, čuvanja, kategorizacije i korišćenja arhivske građe prispele u arhive ugovornim ili dobročinnim pravnim poslom, *Zbornik međnarodne konference Radenci 2015 "Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja"*

Dostupno na: <http://www.pokarh-mb.si/si/s/164/zbornik-mednarodne-konference-radenci-2015.html>. Pregledano dana: 18. 10. 2018.

³⁷⁷ Vidi: Ivo Babić, (2005). *Nasledno pravo*, str. 146.

je kompanija oslobođena dodatnih finansijskih troškova, jer još uvek ne postoje zakonom regulisane poreske olakšice za donatorstvo.

"To je izuzetno važno za Srbiju, posebno u ljudskom smislu, jer primera donatorstva i zadužbinarstva nedostaje da bi društvo bilo drugačije. Najmanje što je mogla Vlada jeste da izdvoji 11,64 miliona dinara iz budžeta za plaćanje poreza na dodatu vrednost za donaciju umetničkih dela", navela je Ana Brnabić.³⁷⁸

Ministar kulture i informisanja Republike Srbije Vladan Vukosavljević rekao je tom prilikom da predložena strategija razvoja kulture predviđa poreske olakšice koje nedostaju da bi donatorstvo bilo vraćeno na glavnu scenu.³⁷⁹

Umetnička dela koja su ovom prilikom poklonjena proglašena su za kulturno dobro Srbije, čime je, kako je rečeno na svečanosti, omogućeno da deo kulturnog nasleđa jedne privredne kompanije postane državno vlasništvo i od privatnog postane javno dobro svih građana Srbije.

Upravnica Galerije Matice srpske Tijana Palkovljević Bugarski i generalni direktor kompanije "Tarket" Miroslav Okuka potpisali su ugovor o poklonu. Brnabićeva je posebno zahvalila Nikoli Pavičiću, nekadašnjem direktoru "Sintelona" a od 2002. godine "Tarketa", koji nije došao u iskušenje da ova umetnička dela proda na tržištu, domaćem ili inostranom, već ih je sačuvao i pomogao da ona dospeju na pravo mesto - u galeriju najstarije kulturne institucije srpskog naroda.³⁸⁰

Optimalan način zaštite kulturnih dobara, pa i legata kao važnog elementa kulturnog i umetničkog nasleđa, svakako je njihova digitalizacija. Republika Srbija i SANU zalažu se za uspostavljanje standarda za digitalizaciju koji bi bili saglasni sa propisima Evropske unije. Još uvek u našoj državi ne postoji pravna regulativa u ovoj

³⁷⁸ Vidi: Ana Brnabić: Nema razvoja Srbije bez fokusiranja na kulturu, N1, 17. 10. 2017. Dostupno na: <http://rs.n1info.com/a335611/Vesti/Kultura/Brnabic-Nema-razvoja-Srbije-bez-fokusiranja-na-kulturu.html>. Pregledano dana: 14. 10. 2018.

³⁷⁹ *Ibid.*

³⁸⁰ J. Simić, Matici srpskoj remek-dela na poklon, *Večernje novosti*, 17. oktobar 2017. Dostupno na: <http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:691190-Matici-srpskoj-remek-dela-na-poklon>. Pregledano dana: 12. 10. 2018.

oblasti.³⁸¹

Smatramo da je prvi korak u očuvanju baštine – njeno poštovanje, postojanje razvijene svesti i odnosa prema sopstvenoj prošlosti i tradiciji. Na putu stvaranja prave intelektualne, moralne i duhovne elite koja ima osećaj za opšte dobro, neophodno je deci i mladim naraštajima izgrađivati i ugrađivati svest o vrednosti kulturnog i umetničkog nasleđa i njegovom poštovanju. Na tom putu nemerljiv je značaj umetničkog obrazovanja u školama za formiranje obrazovane, oplemenjene publike koja će ceniti i legat. Takvo obrazovanje usađuje svest o važnosti kulture.

Kulturna politika Republike Srbije ne prepoznaje u dovoljnoj meri značaj kulturno-umetničkog obrazovanja u školama; kulturnu politiku treba dovesti u tešnju vezu sa obrazovanjem. Danas nastavni programi u osnovnim i srednjim školama iz ovog domena daju samo fragmentarno obrazovanje koje nije povezano s baštinskim ustanovama (muzejima, bibliotekama, arhivima).

Kad je u pitanju umetničko i kulturno obrazovanje, odličan primer daju kulturne politike skandinavskih zemalja u kojima je uočljiva zastupljenost kulture i umetnosti u njihovim obrazovnim strukturama. U Švedskoj i Holandiji umetničko obrazovanje je ključni instrument u promociji kulturne participacije. Postoje takozvani „ekspresivni predmeti“ kao što su: korišćenje jezika, crtanje, ručni rad, igre, pokreti; obavezne su posete muzejima, bioskopu, pozorištu, koncertnim salama itd. U Švedskoj su različite umetničke veštine integrisane u redovni školski program, što smatramo najboljom solucijom.

³⁸¹ Vidi: Kulturna dobra kao neobnovljiv resurs /primena digitalizacije u zaštiti kulturnih dobara, Fira.rs. 16. 10. 2018. Dostupno na: <https://fira.rs/kulturna-dobra-kao-neobnovljiv-resurs-primena-digitalizacije-u-zastiti-kulturnih-dobara/>. Pregledano dana: 12. 10. 2018.

U okviru pratećeg programa 27. Festivala “Dani Zorana Radmilovića”, u zaječarskoj biblioteci organizovan je okrugli sto na temu “Kulturna dobra kao neobnovljiv resurs/ primena digitalizacije u zaštiti kulturnih dobara”. Predavač je bio Radoslav Zelenović, upravnik Audiovizuelnog arhiva i Centra za digitalizaciju SANU. U razgovoru s predstavnicima institucija kulture iz zaječarskog i borskog okruga Zelenović je naglasio da se SANU zalaže za uspostavljanje standarda za digitalizaciju koji bi bili u saglasnosti sa Evropskom unijom kako ne bi došlo do toga da ispadne da smo nešto radili uzalud jer nije kompatibilno sa načinom digitalizacije u EU. “To podrazumeva donošenje pravne regulative u oblasti digitalizacije, koja kod nas još ne postoji”, naglasio je Zelenović.

Kulturna politika Republike Srbije čini određene korake u smislu podizanja nivoa umetničkog obrazovanja. Naime, ministar prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Mladen Šarčević³⁸² najavio je juna 2018. da će Ministarstvo pokrenuti izgradnju dva umetnička fakulteta; na mestu dosadašnjeg Fakulteta muzičke umetnosti, koji će se dograditi, planira se i osnivanje i izgradnja Fakulteta za igru. Šarčević je priznao da Republika Srbija malo ulaže u škole za igru, ples, balet i dizajn i da će se to u narednom periodu promeniti. Najavljena je izgradnja centra za sve umetnosti u Ćupriji.

Narodni muzej u Beogradu konačno je ponovo otvoren 28. juna 2018. godine posle punih 15 godina rekonstrukcije. »Nadamo se da ovaj događaj predstavlja i simboličan početak male renesanse našeg kulturnog razvoja«, rekao je ministar kulture Vladan Vukosavljević. Predsednica vlade Republike Srbije Ana Brnabić je izjavila ovom prilikom da je »kultura bila potpuno marginalizovana, vremena političara koji su je zapostavljali su iza nas, kulturu stavljamo na mesto koje zaslužuje«.³⁸³ Otvaranje vrata Narodnog muzeja od neprocenjive je važnosti za kulturu RS i nagoveštaj bitnih promena u njenoj kulturnoj politici.

Koliko negujemo kulturu sećanja, filantropiju, koliko podstičemo brigu o zaostavštini velikana, legatima? Institucije koje bi oficijelno trebalo da se bave legatima, daleko su od toga da ozbiljno prilaze tom poslu, tako da su artefakti i legati privatnih galerista i kolekcionara danas bolji pokazatelji šta vredi i šta je aktuelno u tom domenu stvaralaštva nego ono što vidimo na samim izložbama pa i u samim muzejima.

³⁸² Vidi: Mladen Šarčević: Vlada planira izgradnju dva fakulteta, *Politika*, 5. 06. 2018., Beta. Dostupno na: <http://www.politika.rs/scc/clanak/404989/Sarcevic-Vlada-planira-izgradnju-dva-fakulteta>. Pregledano dana: 10. 10. 2018.

Šarčević je dao izjavu novinarima posle obilaska Baletske škole Nacionalne fondacije za igru (NFI) i razgovora s njenom direktorkom Ajom Jung.

³⁸³ Vidi: M. Dimitrijević, Muzej vraćen narodu, *Politika*, 28. 06. 2018. Dostupno na: <http://www.politika.rs/scc/clanak/406393/Muzej-vracen-narodu>. Pregledano dana: 10. 10. 2018.

Otvaranje Narodnog muzeja veliki je i svečani dan za našu zemlju, a nacije koje ulažu u kulturu investiraju u svoju budućnost – ocenila je premijerka Ana Brnabić i dodala da je muzej vraćen građanima Srbije i da je on srž naše kulturne tradicije i baštini remek-dela vrhunskih srpskih i svetskih umetnika«.

8. 1. Presentacija legata – Izložbe

Za optimalno pozicioniranje legata na kulturnoj mapi Srbije neophodno je poboljšati njihovu komunikaciju s publikom i prezentovati ih na pravi način. U kulturnoj politici Republike Srbije važno je imati na umu nova svetska rešenja kad je u pitanju izlagačka delatnost umetničkih kolekcija pa i legata. Neophodno je redefinisati i preispitati različite modele komunikacije u vezi sa spoznajom o potrebi savremene prezentacije kulturnog nasleđa. Tradicionalne umetničke kolekcije i zbirke dobijaju novo, značajnije mesto unutar sistema novih komunikacijskih vrednosti.

U proučavanju istorije nastanka i razvoja muzeja razvila se teorija koja razmatra fenomen izlaganja u muzejima kao bogato društveno značenjsko i predstavljačko polje, a koja je imala bitno uporište u studijama kulture. Muzej nije samo institucija koja proizvodi značenja, muzej je i specifičan prostor unutar kojeg posmatrač svojim prolaskom utiče na proizvodnju značenja, a isto tako je i predmet, u odnosu s kojim se stvaraju značenja.

Činjenica da živimo u svetu nove tehnokulturne realnosti koji funkcioniše kroz mehanizme spektakla zasnovane na sprezi informacije i zabave kao premisama postmodernističkog *onlajn* i digitalizovanog društva, postavlja čitav niz komunikacijskih pravila unutar jedinstvenog javnog prostora koji već nekoliko decenija teži da sublimira različite društvene kategorije. Informacione tehnologije su mehanizmima umrežavanja fantastične baze podataka direktno uslovile i njihovu pristupačnost targetirajući svaku ljudsku aktivnost unutar globalnog polja komunikacije, prezentacije i marketinga.³⁸⁴ Kultura je na takav način demokratizovana do krajnjih granica.

Na konferenciji održanoj u Briselu oktobra 2011. godine³⁸⁵ primarna tema bila je digitalizacija kulture s nedvosmislenom tendencijom njene globalizacije, tržišnog

³⁸⁴ Vidi: Tamara Ognjević, (2013) Umetnička kolekcija i njeni potencijali u savremenoj komunikaciji (s posebnim osvrtom na Spomen-zbirku Pavla Beljanskog), *Zbornik radova. Naučni skup posvećen Pavlu Beljanskom*, uredila Jasna Jovanov, str. 10.

³⁸⁵ *Evropska konferencija za kulturu, savetovanje u oblasti kulturnog preduzetništva* (20-21. X 2011.) Pogledati na http://ec.europa.eu/culture/events/forum-2011_en.htm. Pregledano dana: 10. 10. 2018.

pozicioniranja i povećanja realnih potencijala samoodrživosti, odnosno definisanje projekata, programa i aktivnosti koji donose sopstvene finansije. Kad se ima u vidu da je recepcija široke muzejske publike već duže od pola veka uslovljena standardima i sadržajima koje diktiraju elektronski i vizuelni mediji, onda se dobro osmišljena simulacija, vizuelni efekti, adrenalinski tempirani sadržaji i dinamika pojavljuju kao preduslovi uspešnog poslovanja unutar kulturnog preduzetništva, koje pored izlagačkih i promotivnih sadržaja obuhvata i kulturni turizam.³⁸⁶

Iako neki savremeni kritičari masovne kulture smatraju da je „tzv. holivudski pristup istoriji, arheologiji i umetnosti najdirektnije ugrozio tradicionalno shvatanje individualnog doživljaja i ontološke spoznaje suštine kulturnog nasleđa, u koji spadaju i umetničke zbirke, činjenica je da novi mehanizmi globalne komunikacije uslovljavaju i nove modele prezentacije baštine. Među tim modelima savremeni spektakl predstavlja najsloženiji oblik napora da se kulturna baština "oživi" i interpretira na način razumljiv najširoj kulturnoj publici. Istovremeno, obrazac spektakla predstavlja najkompleksniji i najatraktivniji mehanizam prezentacije, promocije i marketinga kulturne baštine koji puko posmatranje umetničkog dela teži da transformiše u jednu vrstu virtuelnog doživljaja. Od jednostavnih animacija, mini trejlera zasnovanih na kombinovanju dokumentarnog i igranog materijala, idealnih 3D rekonstrukcija, preko posebnih programa sa adekvatno kostimiranim kustosima tematskih radionica, pa do rijaliti programa sa simulacijom životnih uslova u nekoj epohi – savremeni spektakl kao jedan od ključnih mehanizama nove muzeologije i heritologije jeste i svojevrsno "oruđe" kulturnog preduzetništva. Budući da umetničko nasleđe može predstavljati osobenu semantičku, semiotičku i vizuelnu zagonetku za nestručnjaka, mehanizmi spektakla, primenjeni na odgovarajući način, mogu biti idealno sredstvo da se zainteresovanoj publici sadržaj "ispriča" i protumači, a potencijalnoj isti učini dovoljno atraktivnim.“³⁸⁷

Da bi spektakl u okvirima kulturnog nasleđa bio uspešan u smislu interpretiranja tematski definisanog sadržaja, publika ne sme biti pasivna. Senzacija direktno provocirana pojavom konceptualizma u savremenoj umetnosti koji inscenacijama,

³⁸⁶ Uporedi: Vesna Đukić Dojčinović, (2005) *Kulturni turizam: menadžment i razvojne strategije*, Clio, Beograd, str. 28-29, 109-113.

³⁸⁷ Tamara Ognjević, *op. cit.* str. 11.

multimedijalnim tehnikama, direktnom komunikacijom i animacijom i drugim, često filmskim i teatarskim sredstvima, provocira publiku na interakciju, u celini je narušila ideal doživljaja baštine kao kulturnog sadržaja koji otmeno i u svečanoj tišini "konzumira" odabrana kulturna elita. Poželjno je da baština, bilo da je reč o muzealijama, arheološkim lokalitetima ili nematerijalnoj baštini usvoji postulate kulture spektakla kako bi komunicirala novu publiku. Međutim, istraživanja sprovedena u velikim svetskim muzejima jasno pokazuju da sredstva digitalizacije i animacije primarno služe da obaveste i privuku potencijalnu publiku, a ne da zamene realni artefakt. Uviđajući efekte ovog savremenog fenomena efikasni profesionalci u oblasti muzeologije, heritologije i turizma već neko vreme prave naročite programe koji predstavljaju jedinstvenu sintezu znanja i zabave na temelju novih načela komunikacije koje podržava društvo spektakla.³⁸⁸

Kao jedan izuzetan primer prezentacije umetničke kolekcije, primer za ugledanje, iako nije u pitanju legat – navodimo reprezentativnu studijsku izložbu Muzeja primenjene umetnosti »Ornamenti srpskih srednjovekovnih fresaka - Osvežavanje memorije«³⁸⁹, autora Dušana Milovanovića (autor izložbene postavke je Ivan Mangov). Osvežavanje memorije je pokušaj da se srpska srednjovekovna kulturna baština predstavi na jedan drugačiji, nov način. Ovo podrazumeva savremen muzeološki pristup, koji osim iznošenja originalnog materijala ima za cilj stvaranje atraktivne, interaktivne audio-vizualne postavke. Posetilac je pozvan da otkriva materijal, krećući se kroz niz zamračenih soba i prostora. Ono što ovu izložbu čini posebnom je činjenica da se autorski tim odlučio za angažovanje mladih ljudi, autora, koji ne pripadaju onom delu publike kome bi tema srpskog srednjeg veka bila prevashodno bliska. To su savremeni, progresivni stvaraoci, koji se s temom suočavaju na hrabar, inovativan, sebi svojstven način.³⁹⁰ Ova izložba je dobile odlične kritike, s velikim uspehom gostovala je

³⁸⁸ Uporedi: *ibid*, str. 12–13.

³⁸⁹ Vidi: Prateći program izložbe »Osvežavanje memorije«, Designed, 15.11. 2013. Izložba je postavljena u Muzeju primenjene umetnosti (decembar 2013/januar 2014.) Dostupno na: http://www.designed.rs/news/prateci_program_izlozbe_osvezavanje_memorije. Pregledano dana: 20.09.2018.

³⁹⁰ *Ibid*. Muzika je izuzetno bitan element ove izložbe. Originalnu muziku za izložbu Osvežavanje memorije su radili Goran Trajkovski iz čuvene makedonske grupe Anastasija, Dorijan Jovanović,

i u inostranstvu, i ono što ne smemo prenebrežniti kad je u pitanju ovaj sjajan projekat je ozbiljna institucionalna, stručna i finansijska podrška, koju izložbe retko dobijaju u ovakvom obimu.³⁹¹

Nažalost, u najvećem broju slučajeva domaće institucije kulture, među koje spadaju i muzeji, ne nastoje da rade na sopstvenom repozicioniranju u svetlu transformacije sredstava i načina komunikacije, pa i nesumnjivo izmenjene recepcije i percepcije nove publike, opravdano definisane terminom – društvo spektakla. Spomen-zbirka Pavla Beljanskog, međutim, spada među one malobrojne čiji je menadžment shvatio svu neophodnost repozicioniranja u skladu s novim strukovnim, društvenim i tržišnim zahtevima.

Kao što smo već apostrofirali, za nas primer najbolje prakse i model sistemske, celovite zaštite, korišćenja i prezentacije legata u Srbiji svakako predstavlja Spomen-zbirka Pavle Beljanski. Takođe, ističemo i Galeriju Matice srpske u kontekstu brige o legatima i programima vezanim za prezentaciju i rad s publikom.

Spomen-zbirka Pavle Beljanski

Značajne inovacije u prezentaciji i komunikaciji sprovedene u periodu od kraja minulog veka pa do danas jasno ukazuju s kakvom ozbiljnošću su u Spomen-zbirci Beljanski shvaćene velike promene nastale na polju savremene komunikacije u muzeologiji i heritologiji poslednjih decenija. Poštujući osnovnu zamisao svog osnivača, pravnika, diplomate i kolekcionara Pavla Beljanskog o načinu na koji će

profesor Zoran Jerković i DJ Marko Nastić. Sve sale imaju profesionalno ozvučenje i krećući se kroz sale, posetioци se kreću kroz svojevrsne muzejske pejzaže, gde se različite muzičke numere smenjuju, nadopunjuju i grade atmosferu. Isidora Nikolić, grafička dizajnerka, uradila je logo i ceo vizualni identitet izložbe, a izgled kataloga potpisuje dizajner Zoran Đorđević. Izložbu prati niz akcija, radionica, koncerata, predavanja. Aleksandar Vac, keramičar, napravio je prostornu instalaciju sa preko 300 trodimenzionalnih elemenata, inspirisanim fragmentima srednjovekovnih ornamenata.

³⁹¹ Podršku ovom projektu aktivnim učesćem dali su Ministarstvo kulture Srbije, Manastir Hilandar, Matematički institut, SANU, Filozofski fakultet (katedra za Istoriju umetnosti), Narodni muzej i Galerija fresaka, Istorijski muzej Srbije, Narodni muzej Kruševac, Gradski muzej Vršac, Fakultet primenjenih umetnosti, Fakultet muzičke umetnosti, Univerzitet Megatrend, galerija Diva art i umetničko-zanatska radionica Sveti Nikola.

njegova umetnička kolekcija biti izložena u namenski sagrađenom objektu, stručnjaci u Zbirci su uspjeli da u prostor definisane "konstelacije predmeta" uvedu modernu "konstelaciju događaja".³⁹² Paralelno s mobilnošću koja je omogućila da se kolekcija na moderan način prezentuje izvan muzeja, Zbirka se otvara za sve učestalije gostujuće programe i izložbe drugih muzeja i privatnih kolekcija koje se upotpunjavaju delima iz Legata i dokumentarnim materijalom iz Arhiva.³⁹³

U cilju komunikacije kako najšire tako i publike s posebnim zahtevima, Zbirka Beljanski je 2010. godine oformila taktilni segment postavke u sklopu projekta "Dodirni i oseti" namenjen slabovidim i slepim osobama.³⁹⁴ Najveći izazov predstavljaju multimedijalno koncipirane večeri četvrtkom, koje su praktično postale najneposredniji odraz novog identiteta Zbirke koji se primarno ogleda u dinamičnoj, sadržajnoj, interaktivnoj komunikaciji s publikom. U okviru ovih večeri organizovana su tematska predavanja, stručna vođenja kroz aktuelne izložbe i stalnu postavku, projekcije dokumentarnih filmova o umetnicima i njihovim savremeniciima, koncerti, promocije knjiga. U Zbirci se na poseban način, kroz čitav niz radionica i drugih edukativnih i izlagačkih programa namenjenih deci i omladini, neguje buduća umetnička publika, što je jedna od najznačajnijih aktivnosti svih savremenih muzeja i srodnih institucija u svetu. U tom smislu i višedecenijska praksa dodeljivanja Nagrade za najbolji diplomski rad iz istorije umetnosti u Spomen-zbirci dobila je novu, proširenu formu: nagrađeni diplomac, naime, dobija priliku da svoj rad prezentira publici u formi koju sam odabere – kao izložbu, odnosno kroz multimedijalnu prezentaciju.³⁹⁵

³⁹² Ovo se odnosi na poznatu Kotlerovu definiciju konceptualizovanog muzeja koji u savremenom svetu postaje "konstelacija događaja, umesto da je konstelacija predmeta". Vidi Kotler, 1998. N. Kotler, P. Kotler, *Museum strategy and marketing: designing missions, building audiences, generating revenue and resources*, San Francisco: Jossey-Bass Publishers.

³⁹³ Vidi: Tamara Ognjević, *op. cit.* str. 12-13. Konsultovan je i nepublikovan stručni rad odbranjen na ispitu za kustosa u Muzeju Vojvodine: J. Stojšavljević, 2011, "Odnosi s javnošću u funkciji repozicioniranja muzeja u tranzicionom društvu na primeru Spomen-zbirke P. Beljanskog (2000-2010)", Novi Sad.

„U periodu od 1999–2010. organizovano je 97 izložbi, 68 u prostoru Zbirke“.

³⁹⁴ Vidi: Ognjević, T. *op. cit.* str. 14.

³⁹⁵ *Ibid*: str. 14.

Izgrađujući novi identitet u cilju repozicioniranja Zbirke kao savremene muzejske ustanove orijentisane prema potrebama potencijalnih posetilaca i novim trendovima u muzeologiji, stručnjaci ove institucije su posebnu pažnju posvetili onlajn i digitalnoj prezentaciji kao nezaobilaznim sredstvima u komunikaciji javnosti novog milenijuma. Tako je Zbirka pored kvalitetnog, sadržajnog i preglednog veb sajta ("<http://www.pavle-beljanski.museum/>"www.pavle-beljanski.museum), solidnog "umrežavanja" kroz društvene (FB) i strukovne (Muzeji) grupe, postala 31. oktobra 2012. godine prva i za sada jedina muzejska institucija u Srbiji uključena u multinacionalni projekt "*Google Art Project*"³⁹⁶ koji okuplja 180 elitnih muzeja iz 40 zemalja sveta. Ovim je Spomen-zbirci Beljanski odati veliko priznanje i čast da se nađe u društvu najboljih svetskih kolekcija i muzeja. Zahvaljujući ovoj saradnji, svetskoj i domaćoj javnosti pružen je uvid u izbor od 50 vrhunskih umetničkih ostvarenja nacionalne kulturne baštine koji se čuvaju u ovoj instituciji. Reprezentativna dela srpske umetnosti prve polovine 20. veka iz kolekcije Pavla Beljanskog i na ovaj način potvrđuju svoje mesto u društvu svetske umetničke baštine.

Iako velika i raznolika, osavremenjena komunikacija ove Zbirke ni približno nije iscrpla sve potencijale koje nude sredstva multimedijalne, onlajn i digitalizovane komunikacije čiji je konzument društvo spektakla. Činjenica da muzejske institucije u Srbiji još uvek nisu okončale prvu fazu tranzicionih procesa koji vode ka razvoju strategije samoodrživosti neminovno polarizuje poziciju muzeja ekonomskim i pravnim uslovljavanjima države kao osnivača. U tom smislu su srpski muzeji i srodne institucije

³⁹⁶ Vidi: <https://artsandculture.google.com/partner/the-pavle-beljanski-memorial-collection>. Pregledano dana: 12. 10. 2018.

Partnerstvo je deo globalnog projekta širenja, koje sada obuhvata 180 partnera u preko 40 zemalja. Najnovija širenja obogatila su kolekciju za više od 10% čime se ukupni broj objekata visoke rezolucije popeo na preko 35,000.

Projekat obuhvata niz institucija, velikih i malih, veoma poznatih i manje tradicionalnih. Zahvaljujući tome, sada svi mogu pretraživati savremena dela Muzeja moderne umetnosti u Istanbulu ili se diviti delima iz Galerije Umetnosti Južne Australije (čijih je gotovo 600 predmeta obuhvaćeno) ili pristupiti bogatstvima poznate palate Palazzo Vecchio u Italiji. U ovom širenju, kolekciji su pridodate i neobične lokacije kao što su Nacionalni Balet Kanade, pre-Kolumbovska umetnost Perua i dekorativna umetnost Čilea.

i dalje sputani čitavim nizom propisa koji ih ometaju u samostalnom tržišnom poslovanju i ekspanzivnijem širenju u polje kompleksnije lokalne i međunarodne komunikacije. Ilustracije radi, realni potencijal za pozitivne efekte kulturnog turizma u slučaju Zbirke ali i drugih srodnih delatnika u kulturi osujećen je činjenicom odsustva državne strategije u razvoju receptivnog, a samim tim i kulturnog turizma. Međutim, s velikom sigurnošću se može zaključiti da su svi navedeni nepovoljni aspekti prolaznog karaktera i da će, usled pojačane dinamike nužnih promena kako unutar same društvene tranzicije, tako i usled promenjenih komunikacijskih i tržišnih trendova, ove prepreke biti savladane na odgovarajući način unutar onih institucija kulture koje su shvatile nužnost repozicioniranja i uložile napor da se na odgovarajući način usklade sa zahtevima vremena i publike.³⁹⁷

- Izložbom **»Gospodin Pavle Beljanski (1892–1965)«**,³⁹⁸ (14.05.2015–30.08.2015), autorki Jasmine Jakšić Subić i Marte Đarmati, Spomen-zbirka Beljanski obeležila je pedeset godina od smrti velikog kolekcionara i diplomate. Ova postavka prvi put prikazuje do sada manje poznate detalje iz biografije Pavla Beljanskog. Pošto je sakupio najcelovitiju zbirku umetničkih dela srpskog slikarstva prve polovine 20. veka i poklonio je srpskom narodu, Pavle Beljanski je postao jedan od njegovih najvećih darodavaca. Formiranju ličnosti Beljanskog, pored porodice, doprineli su i upoznavanje s kulturom evropskih metropola, poznanstva s mnogobrojnim članovima diplomatskog kruga, među kojima su bili Jovan Dučić, Miloš Crnjanski, Ivo Andrić, Rastko Petrović, kao i druženje sa umetnicima i kulturnom i intelektualnom elitom vremena. O tome prvenstveno svedoče pisma, dopisnice, fotografije i drugi artefakti sačuvani u Dokumentarnom fondu Spomen-zbirke Pavla Beljanskog. Novim čitanjem i interpretacijom arhivske građe upotpunjena su saznanja i dodati novi komadići mozaika u sagledavanju njegove diplomatske karijere, kolekcionarske strasti, odnosa s porodicom i prijateljima. Na ovaj način po prvi put je predstavljen kolekcionar i osnivač jednog od najreprezentativnijih legata na prostorima bivše Jugoslavije³⁹⁹.

³⁹⁷ Vidi: Tamara Ognjević, *op. cit.* str. 14–15.

³⁹⁸ <http://www.avantartmagazin.com/izlozba-gospodin-pavle-beljanski-1892-1965/>

³⁹⁹ Paralelno sa diplomatskom karijerom tekao je i kolekcionarski angažman Pavla Beljanskog. Sudbinu izuzetne kolekcije koju je sakupio rešio je 1957. godine potpisivanjem Ugovora o poklonu s Narodnom

- Izložba »Nadežda Petrović: s obe strane objektiva«⁴⁰⁰, nakon premijernog prikazivanja u Spomen-zbirci Pavla Beljanskog (31. januar do 10. mart 2013), gostovala je u Maloj galeriji Doma Vojske Srbije u Beogradu, u Muzeju Savremene umjetnosti Republike Srpske u Banjaluci, Umetničkoj galeriji Nadežda Petrović u Čačku, u Galeriji savremene likovne umetnosti u Nišu. Na ovaj način predstavljen je fotografski opus, kao i najznačajnije slike Nadežde Petrović iz Spomen-zbirke Pavla Beljanskog. Izložba i katalog »Nadežda Petrović: s obe strane objektiva« predstavljaju svojevrsni podsetnik na mogućnosti neprekidnih istraživanja i nove valorizacije kulturne baštine.

- Izložbom *Velika Iza Vlaha Bukovca*⁴⁰¹, (15. maj – 31. jul 2014.) godine još jednom je skrenuta pažnja na legat uopšte. Izlaganje slike Velika Iza, u okviru postavke »Velika Iza Vlaha Bukovca«, u Spomen-zbirci Pavla Beljanskog (2014), kao i godinu dana ranije u Domu Vojske Srbije u Beogradu, podsetilo je na njen uspeh iz 1882. godine, kada je nagrađena zlatnom medaljom na pariskom Salonu. Postavka u Spomen-zbirci prikazuje priču o nastanku slike, neobičan životni put autora, roman o Velikoj Izi Aleksisa Buvijea, kao i sudbinu samog dela, njegovo putovanje od veličanstvenog uspeha na pariskom Salonu, preko britanskih kolekcija, aukcije u Parizu, do beogradskog stana Pavla Beljanskog, koje je trajalo punih pola veka. Autor izložbe je Jasna Jovanov.

Galerija Matice srpske

Galerija Matice Srpske u Novom Sadu, uzorna u svim aspektima svog rada, u svom sastavu ima Odeljenje za programe i prezentaciju, zaduženo za izložbene

Skupštinom Izvršnog veća AP Vojvodine, poklonivši je kao jedinstvenu i celovitu, bez mogućnosti da se dopunjuje posle njegove smrti. Uspeo je i da se prihvate različite specijalne tačke Ugovora, između ostalog da se sagradi namenski objekat za Spomen-zbirku Pavla Beljanskog koja je svečano otvorena za javnost 22. oktobra 1961. godine.

⁴⁰⁰ Nadežda Petrović – s obe strane objektiva, *Art magazin*. Info. Dostupno na: http://www.artmagazin.info/index.php?option=com_content&task=view&id=2174&Itemid=231.

Pregledano dana: 12. 10. 2018.

⁴⁰¹ Velika Iza Vlaha Bukovca u Spomen-zbirci Pavla Beljanskog, *Svet*, 28. 04. 2014. Dostupno na: <http://www.svet.rs/vesti/velika-iza-vlaha-bukovca-u-spomen-zbirci-pavla-beljanskog>

aktivnosti, izdavačku delatnost, edukativne programe, programe vezane za rad s publikom, informisanje javnosti o realizaciji programa i aktivnosti koje su namenjene obrazovanju i informisanju, za saradnju i razvijanje partnerskih odnosa sa srodnim muzejskim, kulturnim, naučnim i obrazovnim institucijama.

Sva umetnička dela koja je Galerija Matice srpske primila na poklon od mnogobrojnih darodavaca, preuzela na čuvanje od Srpske pravoslavne crkve i drugih vlasnika, otkupila iz privatnog vlasništva ili pribavila planskim kopiranjem zidnih slika čuvaju se, proučavaju, zaštićuju i koriste pod odgovarajućim uslovima. I danas je Statutom Galerije Matice srpske predviđena mogućnost dopunjavanja i obogaćivanja njenih zbirki novim donacijama i to kako delima iz savremenog umetničkog stvaralaštva, tako i delima iz ranijih vremenskih razdoblja i stilskih epoha. Na taj način se baštini ideja predsednika i velikog dobrotvora Matice srpske Save Tekelije koji je još 1842. godine zaveštao Matici dragocenu zbirku porodičnih portreta. Ona se i danas s pijetetom čuva u Galeriji Matice srpske kao jezgro njenog umetničkog fonda. Umetnički fond Galerije Matice srpske, s bogatom zbirkom srpske umetnosti od 17. do 20. veka, decenijama je uvećavan poklonima i zaveštanjima.

Na sjajnom sajtu GMS ispisane su reči direktorke Tijane Palkovljević-Bugarski: „Trebalo je mnogo truda, materijalnih napora i požrtvovanja da se ostvari ono što je bio daleki san osnivača Muzeja Matice srpske. Oni koji budu došli posle nas možda će naš čin kritikovati i osuditi, ali jedno neće moći poreći - da je postojala dobra volja i čvrsta odluka, pa i nesebičan rad, da se stvori jedno lepo i trajno delo: Muzej Matice srpske, zapisao je Franjo Malin, prvi upravnik Muzeja Matice srpske analizirajući 1939. godine dotadašnje rezultate rada Muzeja iz čije umetničke zbirke je formirana Galerija Matice srpske. Osam decenija kasnije, Galerija Matice srpske poseduje sve karakteristike jedne ozbiljne muzejske institucije: vrednu i raznorodnu kolekciju nacionalne umetnosti, veliku zgradu u centru Novog Sada, prostor za stalnu postavku i povremene izložbe, depoe za čuvanje umetničkih dela, savremeno opremljen konzervatorski atelje, stručnjake. Kroz trud i rad naših prethodnika dosegnute su težnje osnivača da osnivanjem jedne muzejske institucije daju trajni doprinos razvoju nacionalne kulture. Na početku 21. veka trudimo se da unapredimo nasleđe koje nam je ostavljeno: da obogaćujemo kolekciju, da unapređujemo saznanja o srpskoj nacionalnoj umetnosti

kroz izložbe i publikacije, da dela sačuvamo za buduće generacije. Izazov koji je pred nama je vreme u kome živimo i kome neminovno prilagođavamo svoju misiju. Težimo da delujemo u skladu sa savremenim trenutkom, da javnosti i publici pružimo ono što se od nas, kao jednog od najstarijih i najbogatijih nacionalnih muzeja, očekuje. I upravo tu su najveće mogućnosti za inovativnost: u modelima prezentacije i komunikacije, korišćenju savremene tehnologije i medija, radu sa najmlađima, kreiranju Kluba prijatelja. Naš cilj je da negovanjem visokih profesionalnih standarda i stalnim praćenjem aktuelne muzejske prakse, nekadašnji muzej, a današnju Galeriju Matice srpske, učinimo primernom institucijom kulture. Težimo da se potvrdimo kao mesto čuvanja, proučavanja i prezentacije nacionalne umetnosti, mesto edukacije i estetskog užitka.«⁴⁰²

Galerija Matica srpske u svakoj prilici ističe svoju zahvalnost dobrotvorima. Na njenom sajtu stoji: «Tokom svog stošezdesetšestogodišnjeg postojanja umetnička kolekcija Galerije Matice srpske je najvećim delom uvećavana darovima i donacijama istaknutih kulturnih pregalaca. Sličan način bogaćenja kolekcije zadržao se do današnjih dana. Stoga Prijatelji Galerije Matice srpske čine sastavni deo njenog uspešnog rada. Pored dobrotvora i darodavaca koji svojim darovima uvećavaju kolekciju Galerije, posebne grupe čine zaslužnici i sponzori koji svojim zalaganjem ili materijalnom pomoći doprinose kvalitetnijem radu Galerije. Verujući da „niko nije slavljen zbog onoga što je dobio već da su časti nagrade za one koji daju” Galerija Matice srpske želi da se zahvali svim svojim Prijateljima i ukaže im počasti.»⁴⁰³

Zapisan je slogan upravnice Tijane Palkovljević Bugarski: Poštujući tradiciju, stvaramo tradiciju.⁴⁰⁴

Galerija Matice srpske se trudi da neguje odnos pun poštovanja prema svojim darodavcima i priložnicima. Na svečanim sednicama povodom proslave Dana Galerije,

⁴⁰²Vidi: <http://galerijamaticesrpske.rs/o-nama.html>. 3. 2. 2017. Pregledano dana: 12. 10. 2018.

⁴⁰³*Galerija Matice srpske. Klub prijatelja*. Dostupno na: <http://www.galerijamaticesrpske.rs/klub-prijatelja.html>. Pregledano dana: 10. 10. 2018.

⁴⁰⁴*Galerija Matice srpske. O nama*. Dostupno na: <http://www.galerijamaticesrpske.rs/o-nama.html>. Pregledano dana: 12. 10. 2018.

darodavcima se dodeljuju Zahvalnice, dok su imena svih darodavaca od osnivanja istaknuta na tabli Kluba prijatelja u holu Galerije.

Gest darivanja je od neizmernog značaja jer se u njemu ogleda svest građana koji prepoznaju ulogu i značaj Galerije Matice srpske kao mesta očuvanja nacionalne kulturne baštine.

Pored stalne postavke, u Galeriji Matice srpske priređuju se i povremene tematske izložbe iz fonda: izložbe koje se bave pojavama i fenomenima vezanim za nacionalnu umetnost od 16. do 21. veka, izložbe zbirke darodavaca, kao i izložbe u saradnji s drugim muzejima i institucijama kulture u zemlji i inostranstvu. U okviru rada s publikom, osim popularnih tumačenja stalne postavke, Galerija organizuje stručna predavanja, promocije knjiga, koncerte, projekcije filmova i dr. U okviru svoje vrlo bogate izdavačke delatnosti, Galerija objavljuje kataloge izložbi i druge prigodne publikacije i monografije, iz oblasti nacionalne umetnosti naznačenog perioda.

Galerija Matice srpske aktivno učestvuje u širim projektima zaštite nasleđa u saradnji s drugim institucijama i dosledno promoviše rezultate i domete rada kroz organizaciju stručnih skupova i radionica. Poseban segment rada Galerije Matice srpske predstavljaju edukativni programi i kreativne radionice za decu u kojima se na zanimljiv i prigodan način deci približava srpska nacionalna umetnost i kulturna baština. Najveći deo ovih aktivnosti odvija se u Dečjoj sobi, specijalno opremljenom prostoru za najmlađe.⁴⁰⁵

Iz bogatog izložbenog programa GMS izdvajamo svakako razgovor s darodavcima na temu »Uloga i značaj darodavaca u razvoju kolekcije Galerije Matice srpske«, održanog 6. februara 2013. godine godine u Galeriji Doma Vojske Srbije, u okviru pratećeg programa izložbe Akvizicije Galerije Matice srpske 2001-2011. godine. O ideji da Galeriji poklone umetnička dela, o svojim iskustvima govorili su Dinko Davidov, Mirna Sredović Đorđićković, Milena Jeftić Ničeva Kostić, Marica Radojčić i Zoran Vujičić, čijim darovima su u protekloj deceniji formirane cetiri poklon-zbirke.

⁴⁰⁵ *Ibid.*

Treba takođe istaći izložbu »Poklon-zbirka Vere Zarić«,⁴⁰⁶ otvorenu 8. jula 2015. godine, kojom Galerija Matice srpske predstavlja dar novosadske umetnice koja je od 1999. do 2013. godine Galeriji poklonila 121 umetničko delo i time postala njen Veliki dobrotvor. Sastavni deo poklon-zbirke čine i fotografije i katalozi objavljeni povodom brojnih izložbi koji kao dokumentarni materijal rasvetljavaju njen umetnički život.

U okviru širih aktivnosti GMS na polju pedagoškog rada, izdajamo *Otvoreni atelje* kojim Galerija Matice srpske predstavlja svoje konzervatorsko-restauratorske aktivnosti u formi Otvorenog ateljea – programa namenjenih opštoj i stručnoj publici kroz koje se prikazuju tokovi i dometi rada na projektima zaštite kulturnog nasleđa ili predstavljaju zanimljivosti iz oblasti konzervacije i restauracije umetničkih dela. Ovaj program je započet 19. septembra 2014. godine.

U cilju edukacije dece i mladih po pitanju obrazovnih i kulturnih vrednosti i promovisanja umetnosti i humanih vrednosti, svakako treba istaći *Kreativne dramske radionice* namenjene mladima uzrasta od 12 do 16 godina, koje su realizovane u GMS od 20. septembra do 13. decembra 2014. godine. Radionice su vodili Hristina Muratidu, glumica i dramski/teatarski pedagog, magistar primenjene drame (Solun, Grčka) i Armin Joha Hadžimusić, glumac i dramski/teatarski pedagog (Mostar, BiH). Na radionicama je korišćena metodologija pozorišta u obrazovanju, kreativne drame i procesa drame, koje se primenjuju u učionicama i drugim društvenim prostorima širom sveta. Ishodište radionica bili su određeni eksponati u Galeriji Matice srpske koje su odabrali voditelji radionica uz saradnju s kustosima Galerije Matice srpske. Kroz razne dramske igre i improvizacije, učesnici su ispitivali estetske karakteristike različitih podsticaja (na primer: pokušali su prikazati boje pokretima tela; predstaviti ritam i intenzitet kretanja kičice u prostoru, svojim telima kreirati skulpture – *tableaux vivants*

⁴⁰⁶Vidi: Poklon zbirka Vere Zarić u Galeriji Matice srpske, *Blic*, 08. 07. 2015. Dostupno na: <http://www.blic.rs/kultura/vesti/poklon-zbirka-vere-zaric-u-galeriji-matrice-srpske/nlxflqg>.

Pregledano dana: 10. 10. 2018.

Kako navode iz Galerije Matice srpske, ti radovi značajno su obogatili zbirke slikarstva i crteža te institucije i doprineli sveobuhvatnijem sagledavanju umetnosti druge polovine 20. veka.

– kopirajući likove koji su prikazani, a sve sa ciljem pronalaska psihološke situacije koju ti likovi predstavljaju. Stvoriti priču kroz dramu i umetnička dela..)⁴⁰⁷

Od izuzetne je važnosti što su Gradska uprava za kulturu (Novi Sad) i Pokrajinski sekretarijat za kulturu i javno informisanje imali sluha za ovaj suptilni program, prepoznali i finansijski pomogli ove kreativne dramske radionice.

8.2. Kolekcionarstvo i privatne umetničke kolekcije

Kolekcionarstvo i muzeji praktično su neodvojivi pojmovi. U osnovi oba su različiti ljudski porivi za sakupljanjem i kroz njih za svojevrsnom organizacijom sveta – u neku ruku simboličkim posvojenjem sveta.⁴⁰⁸

⁴⁰⁷Vidi: *Kreativne dramske radionice u Galeriji Matice srpske*, CPI. Dostupno na: <http://cpi-ns.weebly.com/radionice-u-gms.html>;

<https://www.facebook.com/events/940449325972310/permalink/940449419305634/>.

Pregledano dana: 20. 10. 2018.

Većina adolescenata danas zavisna je od interneta i multimedija. Ovakav način života stvara veliki jaz između njih i umetnosti, a pogotovo likovne umetnosti. Jezgro dramskog pristupa pedagogiji, uprkos strukturi i disciplini koji su potrebni, je igra. A igra je ono što oni znaju najbolje. U slučaju radionica sa eksponatima Galerije Matice srpske, njihov prirodni nagon da se igraju bi postizao više ciljeve za njihovo sazrevanje:

- Na nivou obrazovanja: učesnici će naučiti pojedinosti o istorijskim i društvenim okolnostima u vezi s temama prikazanih na eksponatu kojim se radionica bavi. Takođe će se upoznati sa umetnikom i njegovim umetničkim stilom/pravcem.
- Na umetničkom nivou: predstavljanje važnosti likovnih umetnosti na originalan i dinamičan način. Korišćenje improvizovane igre u ulozi, drame, mime, maske, slobodnog kretanja, glasa... kako bi se omogućilo učesnicima da cene univerzalne poruke o ljudskom iskustvu koje umetnička dela čuvaju kroz vreme.
- Na pedagoškom nivou: razvoj saradnje, veštine demokratskog dijaloga, spontanost, sposobnost empatije – u atmosferi slobodne kreativnosti, bez bojazni da će biti kritikovani ili ocenjeni kao u konvencionalnoj nastavi. Kreativne dramske radionice su pomogli Gradska uprava za kulturu i Pokrajinski sekretarijat za kulturu i javno informisanje. Dodite i istražite Galeriju Matice srpske! Stvorite priču kroz dramu i umetnička dela!

Poslednje tri decenije muzejske ustanove u Republici Srbiji često nisu bile u finansijskoj mogućnosti da otkupljuju umetnička dela, dok su mnogi boljestojeći privatni kolekcionari dolazili u posed dragocenih zbirki. Privatne zbirke predstavljaju ogroman neiskorišćeni fond u kulturi Republike Srbije. To je čitav blok kulture koji jednostavno ne živi, odnosno živi na margini društvene svesti i brige. Ukazujemo na značaj formiranja, zaštite i predstavljanja privatnih umetničkih kolekcija, budući da ne treba gubiti iz vida da su mnoge ozbiljnije zbirke u prošlosti na kraju poklonjene društvu. Pod povoljnim uslovima mnogi kolekcionari bili bi i danas spremni da te kolekcije ustupe državi kao legate.

Istinsko kolekcioniranje otpočelo je u Grčkoj u drugoj polovini 4. veka pre nove ere, a najraniji dokumentovani kolekcionar bio je pergamski kralj Atalus I. U moderna vremena, kolekcionarstvo poprima svojstva kapitalističkog društva, u kojem postoji jasna razlika između zanimanja i zadovoljstva, posla i igre. Sakupljanje je na neki način ritualna aktivnost koja se obavlja radi nje same. Iako je među kolekcionarima bilo dobrih poznavalaca materije koju su sakupljali, pa čak i istoričara umetnosti i samih umetnika, često se dešavalo da oni, za potrebe sakupljanja, a radi postizanja što boljeg i kvalitetnijeg zbira umetnina, angažuju poznavaoce umetnosti, odnosno konošere (*connaissanceur*).

Istinski ljubitelji umetnosti ne čuvaju dela samo za sebe, već ih često zaveštavaju ili za života poklanjaju društvu. Pošto kolekcionarstvo omogućava i neki vid besmrtnosti, potreba za dugoročnim priznanjem je, u više navrata, bila jedan od razloga zaveštavanja vrednih zbirki muzejima. Ta formalna transformacija zbirke od privatne do javne veoma je složena i predstavlja važan aspekt kolekcionarstva uopšte.

Istorijski posmatrano, prve kolekcije su bile u posedu vladara i predstavljale su pokušaj re-kreiranja sveta na taj način da je onaj ko rekreira uvek predstavljao centar iz kojeg se upućuje panoptički pogled. *Studiolo*, *wunderkammer*, *kunstkammer* – sve su to nazivi za različite vrste statusnih kolekcija pohranjenih u određenom prostoru u kojem su postavljene u određeni poredak, a koje se pre svega zasnivaju, pored zakonitosti koje

⁴⁰⁸ Vidi: Ana Sladojević, (2014) *Muzej afričke umetnosti–konteksti i reprezentacije*, E–izdanje MAU, Dostupno na: <http://www.museumofafricanart.org/sr/e-publikacije/354-muzej-afri%C4%8Dke-umetnosti,-konteksti-i-reprezentacije.html>. Pregledano dana: 14. 10. 2018.

diktira određena epoha, na ličnom ukusu onoga ko inicira samo kolekcioniranje. Mnoge od ovih zbirki činiće osnovu kasnijih muzeja, s čijim se nastankom polje kolekcioniranja premešta iz područja ličnog ukusa pri odabiru u nešto šire definisano polje naučnog kolekcioniranja, bilo da je reč o kolekcioniranju prirodnjačkih, etnografskih, umetničkih i drugih predmeta. Kolekcioniranje je aktivnost koja proizilazi iz različitih motiva.⁴⁰⁹ Među njima su, kako Suzan Pirs⁴¹⁰ navodi: slobodno vreme, estetika, kompeticija, rizik, fantazija, osećaj zajedništva, prestiž, dominacija, senzualna gratifikacija, ambicija za postizanjem perfekcije, proširenje sopstva, postizanje besmrtnosti.

Istorija muzeja u onom vidu u kojem ih mahom danas poznajemo počinje otvaranjem privatnih zbirki na uvid javnosti. Jedan od prvih takvih muzeja je Muzej Ešmolian (*Ashmolean*) u Oksfordu koji 1683. godine nastaje od obimnih Ešmol (*Ashmole*) i Tradeskant (*Tradescant*) zbirki.

U ovom trenutku, na osnovu istraživanja⁴¹¹, postoji oko sedamdeset relevantnih privatnih kolekcija samo u Vojvodini. Tokom 80-tih i 90-tih godina 20. veka u Evropi, zahvaljujući prvenstveno primeni efikasnog kulturnog menadžmenta i pristupu privatnim fondovima, dolazi do osnivanja sve većeg broja privatnih muzeja.⁴¹² Kao značajan trend, uočeno je da danas u savremenoj kulturnoj politici, odnosno ponudi, manji muzeji privlače sve veću pažnju javnosti. Oni su u prilici da diktiraju dešavanja na kulturnoj sceni, posebno u manjim sredinama. Zato je čest slučaj da privatne kolekcije, adekvatno predstavljene, privlače veću pažnju publike od velikih muzeja.⁴¹³

⁴⁰⁹ Vidi: *Ibid.*

⁴¹⁰ Pearce, Susan M, (1999). *Interpreting Objects and Collections*, Routledge, London and New York

⁴¹¹ Vidi: *Razvoj privatnih kolekcija/muzeja u Vojvodini*. Balkan kult fondacija, Zbornik radova sa

Okruglog stola, Novi Sad, 2. 12. 2009. Dostupno na:

http://www.balkankult.org/bk/files/473/sr/ZBORNIC_radova_sa_okruglog_stola_DECEMBAR_2009.pd

Pregledano dana: 12. 10 2018.

⁴¹² *Ibid.* U Irskoj je 70% muzeja u vlasništvu države, a 30% su privatni muzeji. U Finskoj 53% muzeja se nalazi pod pokroviteljstvom lokalne vlasti, 6% pod pokroviteljstvom države, a čak 40% čine privatni muzeji. U Nemačkoj postoji oko 3000 muzeja koji su državno, tj. lokalno vlasništvo i oko 2000 privatnih muzeja. U Italiji ukupno ima 3500 muzeja, od čega 2500 predstavlja državno vlasništvo, a 1040 nije zavisno od državne vlasti.

⁴¹³ *Ibid.*

Balkankult fondacija radi na promovisanju vrednosti privatnih kolekcija kao kulturnih resursa u kontekstu privrednog razvoja, ali i na unapređenju položaja u kome su se našle privatne kolekcije i njihovi vlasnici voljni da ih stave na uvid javnosti. To je put koji traga za konkretnim rešenjima, obeležen optimizmom i verom u mogućnost rešavanja problema kroz međusektorsku saradnju, kako unutar tako i između privatnog i javnog sektora.⁴¹⁴ Ukazano je na neophodnost podizanja svesti o značaju osnivanja privatnih muzeja u Srbiji. Kao najbitnija promena koja se očekuje u radu javnog sektora prema kolekcionarima pominje se pre svega zakonodavna regulativa. Ona bi obezbedila da privatna lica koja se bave kolekcionarstvom, negovanjem i očuvanjem kulturnih dobara i nacionalne baštine, odnosno da njihov rad i njihove zbirke/kolekcije budu pod nekim vidom društvene zaštite.

Unapređenjem statusa kolekcija-zbirki koje su u privatnom vlasništvu⁴¹⁵, moglo bi se pomoći, u smislu zaposlenja, ne samo pojedincima već i njihovim porodicama,

⁴¹⁴ *Ibid.* Na prvom okruglom stolu, o temi Razvoj privatnih muzeja u Srbiji, koji je Balkankult fondacija organizovala u decembru 2007. god. u Vukovoj zadužbini u Beogradu, došlo se do jasnih obrisa, značaja i uloge privatnih kolekcija/muzeja u Srbiji. Pre svega, ukazano je na veliki potencijal koji imaju privatne kolekcije/muzeji u Srbiji. Oni su prepoznati kao važan integrativni element razvoja kulturnih industrija. Drugi okrugli sto održan je u decembru 2009. godini u organizaciji Balkankult fondacije u SPC «Vojvodina» u Novom Sadu, uz podršku Pokrajinskog sekretarijata za kulturu AP Vojvodine. Tema koja je okupila učesnike okruglog stola je Razvoj privatnih kolekcija/muzeja u Vojvodini –osnova za mali i porodični posao. Na okruglom stolu učestvovali su: prof. dr Goran Petkovic, državni sekretar za turizam u Ministarstvu ekonomije i regionalnog razvoja, akademik Olga Hadžic, prof. dr Dragan Bulatovic, šef Katedre za muzeologiju na Filozofskom fakultetu u Beogradu, Dragan Srećkov, pomoćnik pokrajinskog sekretara za kulturu Vojvodine, mr Hristina Mikic, profesor Više poslovne škole u Novom Sadu, Miroslav Keveždi, direktor Zavoda za kulturu Rusina, Branislav Savić, direktor projekta Kreativna ekonomija u zapadnoj Srbiji, Milica Vračaric, direktorka *Alma Mons* d.o.o, Nenad Stefanovic, urednik *Politike*, Slobodan Jeremic Jeremija, osnivač Muzeja hleba Jeremija, kao i brojni kolekcionari i vlasnici zbirki.

Većina izlaganja i diskusija je sadržala nekoliko ključnih tema: privatne inicijative i strategija razvoja kulturne politike; stanje u kolekcionarstvu; pravna regulativa; ekonomsko pozicioniranje; izrada studije izvodljivosti.

⁴¹⁵ *Razvoj privatnih kolekcija/muzeja u Vojvodini* (2009) Pilot istraživanje. Organizator projekta: Balkankult Fondacija Podrška: Pokrajinski sekretarijat za kulturu Rukovodilac projekta: Dimitrije

budući da je često više članova porodice uključeno u očuvanje ovih kolekcija. Porodice koje su spremne da stave na uvid javnosti svoj kolekcionarski imetak mogle bi značajno doprineti zajednici u kojoj žive, kulturološki ili turistički, čime bi pomogle njenu prepoznatljivost.

Među najvećim beogradskim kolekcionarima umetničkih dela⁴¹⁶ su Miodrag Simić, Zoran Vujičić, Radoje Prica, Zvonko Miljković, Duško Vujošević, Sreten Tomić, Danijel i Slavica Trajković i mnogi drugi. Danijel i Slavica Trajković kažu da kupuju artefakte od galerista, umetnika, dilera - od svih.⁴¹⁷

Svi naši sagovornici se slažu da kolekcija živi koliko i kolekcionar.⁴¹⁸ Retke su kolekcije koje opstanu dve generacije. Radoje Prica smatra da bi trebalo izlagati dela iz privatnih kolekcija. Koliko ima kolekcionara? Mada naši sagovornici ističu da se

Vujadinovic Autor istraživanja: Danijela Acimov, sociolog. Dostupno na: http://www.balkankult.org/bk/files/506/en/Pilot_istrazivanje.pdf (pregledano 6. 6. 2018.)

⁴¹⁶ Ćirić, S. Portret beogradskog kolekcionara: Nemir i strast, *Vreme*, br. 567, 15. 11. 2001. Dostupno na: <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=301605>,

⁴¹⁷ *Ibid.* "Prilikom biranja, presudno nam je, bukvalno rečeno, da li slika zrači." Bračni par Trajkovic osnovao je 2010. godine istoimenu fondaciju koja se brine o kolekciji, a čiji je cilj očuvanje likovnog stvaralaštva i širenje kulture i likovne umetnosti XX veka u Srbiji. Fondacija ima širok spektar delovanja; nastoji da kolekciji obezbedi vlastiti prostor, koji bi trebalo da ima oko tri hiljade kvadrata, sve neophodne uslove i dobru lokaciju. Inače, pored prikupljenih likovnih dela, Kolekcija Trajkovic poseduje obimnu dokumentaciju, literaturu, knjige, kataloge, časopise, plakate sa izložbi i slično. Dela iz ove kolekcije bila su izlagana u više navrata, a Kolekcija Trajković je prvi put detaljnije predstavljena javnosti na izložbi u Umetničkom paviljonu Cvijeta Zuzorić, u maju 2010. godine, kada je objavljena i monografija "Kolekcija Trajkovic". Posle nedavne velike izložbe u Muzeju istorije Jugoslavije, Kolekcija Trajković zauzela je čvrst kurs na okeanu savremene likovne scene. Planiraju da kad odu u penziju od toga naprave legat.

⁴¹⁸ *Ibid.* "Cuca Sokić je u Novom Sadu imala izložbu slika iz privatnih kolekcija. Izenadio sam se koliko je tu bilo dobro sačuvanih slika. Bio bih spreman, rizikovao bih, da moje slike izlažu ako bi to neko organizovao. Znam da privatne kolekcije imaju odlične slike, šteta je da ih publika ne vidi." Na kraju krajeva, kako kaže Zvonko Miljković, kolekcija kad-tad završi u muzeju. "Moj sin će to prodati nekome, a taj drugom ko će pokloniti muzeju, i na kraju će se tokom vremena sve što je vredno iz naših kolekcija sliti u muzej i to i jeste suština kolekcionarstva. Svi smo mi samo privremeni vlasnici svojih slika.

kolekcionari dobro poznaju, nisu to znali da kažu. "Možda i hiljadu", misli Miodrag Simić.⁴¹⁹

Zbirka porodice Vujošević poseduje kapitalna dela srpskog slikarstva 20. veka. Po mišljenju Zdravka Vučinića, istoričara umetnosti i kustosa, inače zagovornika ideje o velikom značaju stvaranja i predstavljanja privatnih kolekcija, sudbina gotovo svih ozbiljnijih zbirki jeste da mahom završe kao poklon društvu, pa podseća na Spomen-zbirku Pavla Beljanskog i Poklon-zbirku Rajka Mamuzića. Među kolekcionarima ima različitih profesija: običnih ljudi, radnika, profesora, naročito je srednja klasa u svoje vreme rado kupovala slike. Danas su kupci ljudi iz sveta muzike, sporta, biznisa, neko to radi iz materijalnih pobuda, a neko iz ljubavi. To opredeljenje ljudi država treba da podrži i podstiče tako što bi kolekcionare oslobodila poreza, na primer.⁴²⁰

„Ovu zbirku nisam stvarao s namerom da je poklonim muzeju, pogotovu ne u zemlji zatvorenih muzeja, ali bih voleo da bude često izložena, možda čak i stalno u nekom javnom prostoru“, kaže Duško Vujošević. Rado izlažem ovu kolekciju jer smatram da je to meni „dato“ privremeno na čuvanje i da će pokrenuti i druge ka

⁴¹⁹ *Ibid.* Imaju tridesetak godina staža, mada ima i tzv. novih kolekcionara, ljudi koji su se obogatili poslednjih godina pa skupljaju slike zato što je to moderno. Kolekcionar mora da ima tri osobine. "Kad sam počinjao, moj drug, veliki slikar Ljubodrag Janković-Jale, rekao mi je da kolekcionar mora da ima senzibilitet, novac i – strpljenje. Znanje je bitno, ali do tog elementa može svako da dođe", kaže gospodin Miljković. "Ovi novi ne ispunjavaju taj treći uslov, a viđao sam neke od njih da kupuju a skoro da ne pogledaju sliku. Recimo, političari dobijaju na poklon slike. Velika imena Koča Popović, Tempo, imali su velike i sjajne kolekcije. Dakle, kad vidite da se ni najslabije slike u kolekciji nijedan kolekcionar ne bi postideo, onda znate s kim imate posla. Cilj kolekcije je da bude na što višem nivou, ali ujednačeno visokom."

Kolekcionari iz Ljubljane Lazo (Lazar) i Živa (Škodlar) Vujić: „Kad si trgovac umjetninama i kolekcionar, upoznaješ sve profile ljudi, od sicilijanske mafije do Rockefellera. Uostalom, i povijest umjetnosti su napravili dileri.“

⁴²⁰ B. Lijeskić, Kolekcionari su dragoceni za kulturu, *Politika*, 22. 03. 2009. Dostupno na: <http://www.politika.rs/sr/clanak/80113/Kultura/Kolekcionari-su-dragoceni-za-kulturu#>

kolekcionarstvu. U perspektivi nameravam da napravim i katalog svih radova koji će biti pružen na uvid javnosti.⁴²¹

Vujičić kolekcija je privatna umetnička zbirka srpske umetnosti 20. veka, sa sedištem u Beogradu.⁴²² Zbirke kolekcionara su odraz njihovog ukusa, kulture, obrazovanja, pronicljivosti i svakako, ljubavi za umetnost. Često, vrlo često se dešava da se najznačajnija dela slikarstva ili skulpture nalaze baš u privatnim zbirkama. Pitanje je koji bi bio način da se ona, uz potpunu satisfakciju vlasnika, ustupe društvu. Ovde je prisutan ceo niz problema: od hroničnog – materijalnog problema – do razrade jedne podsticajne politike animiranja sveobuhvatne brige za umetnička dela kroz specijalističke muzejske servise za održavanje dela, njihovu konzervaciju, preparaciju, čišćenje, tehničke i laboratorijske intervencije, zatim, publikovanje, prikupljanje dokumentacije, datiranje, atribuciju itd.

Doba javnih muzeja i galerija pripada prošlosti, dok je budućnost umetnosti u privatnim rukama, ocenjuje *Financial Times*. Kad je u pitanju region, čini se da je tako i u Hrvatskoj u kojoj je nedavno u Zagreb iz Samobora preseljen Muzej Marton, a uskoro se otvara i muzej Tomislava Klička, vlasnika firme *Filiptrade*, koji je jedan od najznačajnijih kolekcionara savremene umetnosti.⁴²³

⁴²¹ *Ibid.* Pravi kolekcionari su dragoceni za svaku kulturu. "Naravno, potreban je i novac, ali ja nisam ulagao u kuće, stanove i jahte, već u slike. Skoro da nisam prodao ni jednu sliku iz ove zbirke, više sam magacioner nego kolekcionar, jer oni ipak preprodaju dela" - Vujošević.

⁴²² U kolekciji je zastupljeno više od dve stotine autora s preko pet stotina umetničkih dela. Fondacija Vujičić kolekcija osnovana je sa ciljem da podstakne, promoviše, publikuje i afirmiše umetničko stvaralaštvo u Srbiji, pokretanjem izdavačke delatnosti i izložbenog programa

⁴²³ Vidi: Vrhunska umjetnost u privatnim rukama, *Poslovni dnevnik*, 7. 04. 2011. Dostupno na: <http://www.poslovni.hr/after5/vrhunska-umjetnost-u-privatnim-rukama-176748> »Radovi velikih imena kao što su Mark Rothko, Andy Warhol, Jean-Michel Basquiat, Richard Prince, Jeff Koons, Jackson Pollock ili kontroverzni Damien Hirst dostupni su samo uskom krugu onih koji se kupaju u blagu. Tajkuni svojim privatnim galerijama i muzejima pokazuju koliko novca imaju a usput kupuju ulaznicu u krug intelektualne elite, ali i običnim ljudima omogućuju da uživaju u umjetninama. U svijetu je skupljanje umjetnina jedan je od najskupljih i najekskluzivnijih hobija, rezerviranih samo za milijardere - pripadnike plemstva, bogate nasljednike i krupne industrijalce. Svetski bogataši imaju sredstava o kojima javne ustanove pogođene štednjom mogu samo sanjati.«

Nakon najiščekivanijeg otvaranja nekog zagrebačkog izložbenog prostora, 2009. godine otvorila su se vrata najpoznatije privatne zbirke savremene hrvatske umetnosti Lauba⁴²⁴ koja je na kartu kulturnih institucija izašla odvažno, menjajući dosad ustaljene obrasce ophođenja s umetnošću.

Madlena Cepter prvi je dobitnik nagrade "Zlatni venac" 2011. godine, priznanja koje Ministarstvo kulture dodeljuje za doprinos razvoju srpske kulture kroz mecenatstvo i donatorstvo.⁴²⁵ Madlena Zepter je tom prilikom rekla "da su je na zadužbinarskom

⁴²⁴ Vidi: Petra Tomljanović, *Danas je nemoguće živjeti kao umjetnik genij izoliran od svijeta i baviti se usput artom*, 29. 08. 2011. Dostupno na: <http://pogledaj.to/art/danas-je-nemoguće-zivjeti-kao-umjetnik-genij-izoliran-od-svijeta-i-baviti-se-uspit-artom/>. Pregledano dana: 12. 10. 2018.

"Pojava privatnog kolekcionara daje i naznake tržišta umjetnosti u Hrvatskoj, istodobno katapultirajući određene umjetnike u orbitu branda i visoke tržišne isplativosti. O odnosu kapitala i umjetnosti te o stanju domaće suvremene umjetnosti s Laubinom kustosicom, Vanjom Žanko razgovarala je naša novinarka Petra Tomljanović. "Od samoga početka subotom imamo besplatne radionice za djecu Laubica koje vode naše volonterke, besplatna vodstva, vodstva za dvoje koja su jako popularna među mladima. Od jeseni ćemo imati i polugodišnje radionice vezane uz edukaciju djece i mladih, osmišljavamo programe za škole i dogovaramo suradnje s fakultetima. Svakoga mjeseca mijenjamo postav i teme stvaramo u hodu. Pojedine radove ostavljamo mjesecima u postavu i fenomen koji nas zanima na tom radu postaje okidač koji generira nove radove oko sebe."

⁴²⁵ Nagrada »Zlatni venac« uručena Madleni Cepter, *Blic*, 19. 01. 2011. Dostupno na: <http://91.222.7.182/vesti/kultura.71.html:315651-Zlatni-venac-Madleni-Cepter>. Pregledano dana: 10. 10. 2018.

Ministar kulture Srbije Nebojša Bradić uručio je Madleni Cepter novoustanovljeno priznanje "Zlatni venac" za doprinos razvoju kulture Srbije. Bradić je istakao da je ova nagrada dugo pripremana i brižljivo osmišljavana, ali dodeljena vrlo lako. Godišnja nagrada "Zlatni venac" za poseban doprinos razvoju kulture, kroz mecenatstvo i donatorstvo, biće dodeljivana domaćim i stranim pojedincima, institucijama, udruženjima i kompanijama koji svojim aktivnostima i zaslugama daju poseban doprinos razvoju kulture u Srbiji. »Ovu nagradu vidim kao podsticaj, ohrabrenje i putokaz za buduće zadužbinare, rekla je Maldena Cepter. Ustanovljenje nagrade vidim i kao nagoveštaj promena u zamagljenoj vizuri naših kulturnih poslenika i otklon od politikanstva i podozrenja prema svemu novom i drugačijem«, istakla je ona.

Novoustanovljenu nagradu "Zlatni venac" dodeljuje Vlada Srbije na predlog Ministarstva kulture sa ciljem da podstakne pojedince ili ustanove da nastave tradiciju darodavaca koji su kroz istoriju Srbije u velikoj meri doprineli predstavljanju, širenju i očuvanju nacionalnih kulturnih vrednosti i time posebno doprineli razvoju srpske kulture. Madleni Cepter ovo priznanje dodeljeno je 18. januara 2011. na

putu vodili radost davanja, lična vera u snagu umetnosti i lepote. Sfera duha i kulture je nesumnjivo s jedne strane – srž i temelj, a s druge – cilj i smisao ljudskog postojanja.”⁴²⁶

Cepter–zadužbina obuhvata: Fond Madlena i Filip Cepter (namenjen stipendiranju mladih talenata i sponzorstvu naučno-tehničkih, kulturnih i sportskih projekata), Muzej Cepter (prvi privatni muzej u Srbiji posle Drugog svetskog rata sa 350 dela savremene srpske umetnosti), Madlenijanum – opera i teatar, pokroviteljstva, donaciju književne nagrade "Žensko pero" i glumačke nagrade "Dobričin prsten". "Madlenijanum" je najveća lična donacija za kulturu u istoriji Srbije do sada.⁴²⁷ Institucija privatnih mecena u kulturi nije novost. Za neke je kulturni iskorak Madlene Cepter snobovski i luksuz, za druge poklon srpskoj kulturi vredan pažnje⁴²⁸

Odlukom Ministarstva kulture Republike Srbije Muzej Cepter je registrovan kao prvi privatni umetnički muzej u Srbiji. Otvoren je 1. jula 2010. godine u značajnom arhitektonskom spomeniku, u Knez Mihailovoj 42. Osnovna delatnost Muzeja Cepter je da sistematski prikuplja, štiti, čuva, proučava, izlaže i publikuje dela umetnosti. Ideja je da se na jednom mestu nađu dela i umetnici koji mogu da dočaraju sliku kompleksne

svečanosti u Kolarčevoj zadužbini za doprinos koji je ostvarila podižući zadužbine, osnivajući institucije i fondove, čineći niz poduhvata u kulturi - uloživši u sve to preko 30 miliona evra. Komisija Ministarstva kulture činili su Svetlana Velmar Janković, Vlada Veličković, Brana Mitrović, Nataša Ninković i Goran Paskaljević.

⁴²⁶ Tatjana Nježić, Cepterovi najveći dobrotvori, *Blic*, 06. 01. 2011. Dostupno na:

<http://www.blic.rs/kultura/vesti/cepterovi-najveci-dobrotvori/zppmty6>. Pregledano dana: 20. 10. 2018.

⁴²⁷ *Ibid*: „Nije teško izračunati da će sledećih 15 godina odneti novih 23 miliona evra – moram da priznam da je radost davanja sve manje prisutna, iz razloga što tolike sume kao refleks na materijalnu osiromašenost danas deluju zaista neprimereno i da se kao darodavac osećam nekompetentno i društveno neodgovorno“, izjavila je Madlena Cepter.

⁴²⁸ B. Trebješanin, Radost davanja je sve manje prisutna, *Politika*, 25. 01. 2014. Dostupno na: <http://www.politika.rs/scc/clanak/282449/Radost-davanja-je-sve-manje-prisutna>. Pregledano dana: 16. 10. 2018.

“Mi smo poželeli da upravo svojim primerom, imenom i prezimenom, damo kreativno tumačenje uloge koje su u prošlosti imali veliki trgovci i prosvetljeni industrijalci. Biti posvećen blagostanju sopstvene nacije, a biti aktivan protagonista iskrenog i konkretnog evropeizma, širini stvaralačkih sloboda, povezivanju našeg kulturnog miljea sa evropskim. To je bio naš cilj“

likovne pozornice umetnosti u Srbiji druge polovine 20. veka i početka novog milenijuma.

Čuveni britanski kustos H. Meyric Hughes upozorava na opasnosti.⁴²⁹ Odnosi u umetničkom svetu nikada nisu bili složeniji i teži za shvatanje. Za razliku od nekadašnjih vremena, kada su glavnu reč vodili muzeji i institucije, sada su to privatni kolekcionari i aukcijske kuće. Istoriju pišu bogati; nekad je to bio SAD, a danas je to Kina.

Izložba “Kolekcionar kao kustos i selektor”⁴³⁰ je projekat započet 2009. godine kada je Arte galerija prvi put u Beogradu izložila i pokazala umetnička dela iz privatnih kolekcija u Srbiji. Do danas (2018) se oko iste koncepcije okupilo preko pedeset vodećih umetničkih kolekcija iz Beograda i Srbije kao i zbirke kolekcionara koji žive u inostranstvu a koji u svom posedu imaju značajna dela srpske umetnosti. Zahvaljujući specifičnim okolnostima koje vladaju na umetničkoj sceni Srbije, događa se značajna promena: naime, vlasnici privatnih umetničkih zbirki danas su spremniji da izlože i da javnosti prikažu delove svojih kolekcija.

Tridesetak intelektualaca na čelu s Viktorom Lazićem osnovalo je 2012. godine Udruženje za kulturu, umetnost i međunarodnu saradnju „Adligat“ sa ciljem obnove Biblioteke Lazić, otvaranja Muzeja knjige i putovanja i Muzeja srpske književnosti. Viktor Lazić je naslednik porodične biblioteke koju su njegovi preci zvanično otvorili još 1882. godine u selu Kumane kod Zrenjanina i koja je s prekidima radila sve do 1977. godine. U sastavu Biblioteke je i Dom legata u kome se nalaze biblioteke-legati značajnih ličnosti (Miodraga Pavlovića, Ljubomira Simović, Milovana Danojlića, Ileana Čura, Pere Zubca, Miodraga Živanova, Petra Bingulca, Srbe Ignjatovića, Dragana Mraovića, Porodica Bešević i Leko) – više od 40 legata. To su značajni projekti koje država treba da podrži i omogući da ovaj zavidni fond od milion knjiga bude približen

⁴²⁹ Vidi: Peritz, R. Meyric Hughes, čuveni britanski kustos upozorava na opasnosti, *Večernji list*, 26. srpnja 2013. Dostupno na: <https://www.vecernji.hr/lifestyle/h-meyric-hughes-cuveni-britanski-kustos-upozorava-na-opasnosti-589582>. Pregledano dana: 18. 10. 2018.

⁴³⁰ Vidi: Ivana Benović, *Kolekcionar kao kustos i selektor* (II), str. 4-19, Kolekcionar kao kustos i selektor, ur. Tia Knežević, Beograd, Arte Media, 2013.

publici (neophodna je zgrada za magazin, čitaonica, pomoć u stručnim kadrovima).⁴³¹ Viktor Lazić je u pregovorima s Ministarstvom kulture RS u vezi sa osnivanjem i izgradnjom Muzeja knjige i legata.

Naslednik porodične biblioteke smatra da pojedini legati ne odgovaraju državnim institucijama i da je *Adligat* dopunska institucija. On pod Adligatom ne podrazumeva privatnu, već društvenu instituciju koja je registrovana po modelu Matice srpske.⁴³²

Pitanje je koji bi bio način da se privatne zbirke, uz potpunu satisfakciju vlasnika, jednog dana ustupe društvu. Privatne kolekcije bi mogle postati legati jednog dana. Država za sada ne ide u susret privatnim kolekcionarima. Transformacija zbirki od privatnih do javnih veoma je složena ali je na korist pre svega društvenoj i kulturnoj javnosti i kulturna politika Republike Srbije bi što pre trebalo da se pozabavi ovom važnom problematikom.

8.3. Kulturno preduzetništvo, ekonomija iskustva

Živimo u vremenu nedvosmislene tendencije globalizacije kulture, njenog tržišnog pozicioniranja i povećanja potencijala samoodrživosti, odnosno definisanja projekata, programa i aktivnosti koji donose sopstvene finansije. Kulturno preduzetništvo pored izlagačkih sadržaja obuhvata i kulturni turizam.⁴³³

Savremene razvojne tendencije, razvoj tržišnih odnosa i slobodna inicijativa u privrednom životu utiču na povećanje interesovanja za legate, tako da se može zapaziti da ovaj pravni institut dobija i kod nas na aktuelnosti i značaju.

⁴³¹ Dijana Ivanović, Viktor Lazić: Moj prvi milion knjiga, *42 magazin*, 3. januar 2017. Dostupno na: <http://42magazin.rs/viktor-lazic-prvi-milion-knjiga/>. Pregledano dana: 16. 10. 2018.

„Napravio sam jednu instituciju, Udruženje građana *Adligat*, u kojem je više od 50 ljudi, značajnih ljudi, koji su donirali svoje biblioteke, legate, imovinu. Samo smo u toku protekle dve godine poklonili više od pola miliona knjiga zahvaljujući Akademiji nauka i umetnosti, koja nam je velikodušno prepustila viškove svojih fondova, zatim Narodnoj biblioteci i drugim organizacijama.“

⁴³²Uporedi: *Kulturni centar*, (TV RTS 10. oktobar 2018.) / Legati, ur. Jasmina Vrbavac. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=ZCi88YsvBAQ>. Pregledano: 16. 10. 2018.

⁴³³ Vidi: Tamata Ognjević, *op. cit.*, str. 10; Vesna Đukuć, *Kulturni turizam*, str. 109-113.

U okviru akcione osnove za izradu strategije građenja savremenog koncepta legata u okviru kulturne politike Republike Srbije neophodno je povezati mrežu legata ili pojedine legate sa sistemom obrazovanja (sa Odeljenjima za istoriju umetnosti i turizma, Centrom za muzeologiju i heritologiju Filozofskog fakulteta, fakultetima i akademijama za likovnu i primenjenu umetnost, Katedrom za bibliotekarstvo i informatiku) u cilju obrade legata (na master i specijalističkim studijama), kao i s muzeološkom praksom, restauracijom.

Takođe, legat može imati značajnu ulogu u kreiranju kulturološke matrice lokalne zajednice, a samim tim u podizanju edukativnih i turističkih potencijala. Takođe, legat u podjednakoj, ako ne i u većoj meri, može da ispuni sve učestalije zahteve za funkcijom kulturne animacije, ne samo činjenicom da je uključen u kulturni život zajednice, već i zahvaljujući interaktivnom tumačenju kulturne baštine, primeni novih edukativnih modela, posebnim programima za manje i specifične grupe publike, kao i organizacijom različitih kolokvijuma i radionica.

Kad je u pitanju saradnja javnih kulturnih ustanova i vaninstitucionalnih aktera kulturne politike u Srbiji, ovaj svetski trend treba svakako jače podržati; i ne samo tu formu, već generalno saradnju institucija kulture s privredom, biznisom, turizmom itd. Umrežavanje i interakcija su ključne reči u kreativnoj ekonomiji koja je od najvećeg značaja za opstanak nekomercijalnih i neporofitnih sistema – dakle, umetnosti i kulture.

Obezbeđivanje sopstvenih prihoda subjekata u kulturi presudno je za opstanak naše kulture u narednom periodu (samofinansiranje). Zakon o kulturi, kao jedan od opštih interesa u kulturi, označio je i podsticanje tržišta umetničkih dela, sponzorisanja, mecenarstva i donatorstva u kulturi.⁴³⁴

U ovom kontekstu primat dobija institucija kreativnih ili kulturnih industrija, koja predstavlja finansijsku budućnost kulture i Republici Srbiji. Unapređenjem statusa kolekcija-zbirki koje su u privatnom vlasništvu, moglo bi se pomoći, u smislu zaposlenja, ne samo pojedincima već i njihovim porodicama, jer je često više članova porodice uključeno u očuvanje ovih kolekcija. Porodice koje su spremne da stave na uvid javnosti svoj kolekcionarski imetak mogle bi značajno doprineti zajednici u kojoj žive, kulturološki ili turistički, čime bi pomogle njenu prepoznatljivost.

⁴³⁴ *Zakon o kulturi*, čl. 6, Sl. glasnik RS, br. 72, 2009.

Neophodno je razmotriti i odnos privatne inicijative i strategije razvoja kulturne politike, i tim u vezi, stanje u kolekcionarstvu, pravnu regulativu, ekonomsko pozicioniranje, izradu studije izvodljivosti.

Uključivanje baštine u život zajednice i savremenog društva kulturnu politiku sve više usmerava na međuresornu, međusektorsku i međuministarsku saradnju između kulture, prosvete, turizma i drugih resora unutar javnog, privatnog i civilnog sektora.

Govoreći o specifičnostima urbane politike, Snežana Đorđević u svojoj studiji⁴³⁵ naglašava da su gradovi danas u uslovima globalnog sveta primorani da se uključuju u borbu za privlačenje kapitala i investicija. Daleko je iza nas vreme *industrijske ekonomije*, ali i vreme *ekonomije usluga*; »Konačno u savremenoj ekonomiji koju autori slikovito nazivaju *ekonomijom iskustva*, gradovi se bore za investicije kreativnošću svog vođstva, građana i svih aktera. Oni brendiraju grad kao specifičan, ističu brojne prednosti u odnosu na druge gradove, nude bogatstvo sadržaja iz oblasti umetnosti, zabave, nauke, kulture.«⁴³⁶

U mnogim razvijenijim državama sa procesima globalizacije, sa nezaposlenošću i padom standarda, gradovi se opredeljuju za kreiranje usluga u oblasti ekonomije iskustva (*economy of experience*) u cilju obezbeđivanja prosperitetnijeg životnog prostora pogodnog za turizam, ekonomski razvoj i ulaganje. »*Iskustvo* se doživljava kao učenje, umetnički doživljaj i kao avantura. Postoji obilje formi i načina kako se to može postići: razvojem industrije zabave, umetnosti (pozorište, slikanje i izložbe, igra, vajanje).... Kreativne industrije se odnose na turizam, modu, vizuelne umetnosti, TV, zabavu, igračke, film, igrice na kompjuteru, na kulturne institucije itd. Specifičnost ovih procesa je da je korisnik u centru očekivanja i često je neposredno uključen u kreiranje

⁴³⁵ Vidi: Snežana Đorđević, (2012). *Savremene urbane studije: preduzetnički, kreativni, demokratski gradovi*, Fakultet političkih nauka, Čigoja štampa, Beograd, str. 74-76, 189-192.

⁴³⁶ *Ibid.*, str. 75-76.

»Oni kreiraju performanse i događaje koji obogaćuju život, saznanje, umetnički doživljaj građana, privlačeći ih da se tu nastane ili da posete ovaj grad. Danas, pored velikih gradova koji su uvek bili magnet za kapital i ljude, i mali gradovi ulaze u trku za investicije sa daleko većim šansama za razvoj, jer je sistem daleko decentralizovaniji i dostupniji svima.«

gotovog proizvoda (iskustva)... Danas se kreiraju tematski restorani i večeri, tematski parkovi, muzeji, istorijski performansi, događaji, predavanja, predstave itd.«⁴³⁷

U ekonomiji iskustva nove politike gradskih vlasti dovode do revitalizacije značaja mesta kakva tradicionalno poznajemo. Nudeći iskreirane proizvode, gradovi se brendiraju i postaju atraktivni i za meštane i turiste. U ovom smislu i mali gradovi imaju jednake šanse kao i veliki da ponude unikatna i specifična iskustva, što vodi ka decentralizaciji i dekoncentraciji, odnosno do ravnoteže između regionalnog i prostornog razvoja.⁴³⁸

U ovom procesu brendiranja gradova i decentralizacije, gradske vlasti moraju biti veoma fleksibilne i komunikabilne, otvorene prema civilnom društvu; neophodna je saradnja s privatnim sektorom, kreiranje privatno-javnih partnerstava i uključivanje potisnutih, marginalnih slojeva i grupa.⁴³⁹

U kontekstu kulturnog predizetništva, brendiranja gradova i »ekonomije iskustva«, saradnje institucija kulture s privredom, biznisom i turizmom vidimo prostor i atmosferu za značajniju ulogu legata u kreiranju kulturološke matrice lokalne zajednice i podizanju edukativnih i turističkih potencijala.

⁴³⁷ *Ibid.* str. 189

⁴³⁸ *Ibid.* str. 190.

⁴³⁹ *Ibid.* str. 191-192.

ZAKLJUČAK

Svedoci smo i učesnici velike transformacije sveta. Dinamična istorija 20. veka koja je nastavljena i u 21. veku preokrenula je, razmrskala, pobrkala tradicionalne autoritete i vrednosti i pred pojedinca postavila gotovo nerešiv zadatak: da pronađe kriterijume na osnovu kojih može da uspostavi određen sistem vrednosti koji bi mu omogućio da se snađe i valjano proživi vlastiti život. Društveni odnosi a s njima i sfera kulture poslednjih godina ulaze u fazu temeljnog preoblikovanja kojom otpočinje nova istorijska etapa. U međusobnom prepletu politike, ekonomije, tehnološkog razvoja i demografskih premeštanja dolazi do globalnog restrukturiranja sveta, pri čemu kultura dobija neko novo značenje i poziva na neprekidno promišljanje.

Srbija je zemlja bogata kulturnim nasleđem. Takva čast nosi obaveze na koje se može odgovoriti samo dubokom svešću o značaju i vrednosti onoga što se predstavlja. Da li je ta baština dobro pohranjena i zaštićena, dostojno procenjena i ispravno predstavljena? U svom radu nastojali smo da legatima sagledamo kao važan segment kulturne baštine Republike Srbije kojem kulturna politika do sada nije davala dovoljan značaj.

Studija je fokusirana na objedinjavanje funkcionisanja legata u svim baštinskim ustanovama – muzejima, bibliotekama, arhivima i kinoteci, koje se sve češće pozivaju na zajedničku društvenu misiju i zajedničke vrednosti. Baštinske institucije su prirodni partneri, služe zajednici na slične načine, štite kulturno i istorijsko nasleđe i obezbeđuju dostupnost informacija.

Moramo posebno naglasiti da se pod legatom u kulturološkom smislu podrazumevaju svi pokloni ostavljeni institucijama, pa i oni ostavljeni testamentom. I generalno, u bibliotekama, muzejima, arhivima, kinoteci – svugde se govoreći o legatima misli pre svega o poklonjenoj građi. U praksi je postalo sasvim uobičajeno da su legati sve poklonjene kolekcije (nekad čak i zbirke primljene otkupom).

Legati su samo jedan deo kompleksne slike baštine kojom u ovom času kod nas dominira odsustvo jasne kulturne politike. Definisane kulturne politike je preduslov, temelj za dalje razrešavanje svih problema i pitanja vezanih između ostalog i za legatima.

Osnivanjem legata donatori uspostavljaju poseban vid kulturne institucije zasnovane na ekonomskim i društvenim uslovima, promovišući odabrani sistem vrednosti. Legate posmatramo na fonu tradicionalne kulture, ali i u svetlu specifičnog diskursa o kulturi – studija kulture, menadžmenta u kulturi i dr. Novu muzeologiju prepoznavamo u antielitizmu, kulturi svakodnevlja, akcentu na publici, prezentaciji, interpretaciji, interaktivnosti.

Darodavci, legatori, svi oni koji nam ostavljaju kuće, slike, biblioteke, rukopise su oni koji oblikuju prostor naše kulture. Oni ga obeležavaju i razvijaju kulturu sećanja. Legat je institut građanskog prava. Afirmacija individue i njene volje izražena kroz princip slobode zaveštanja predstavlja plodno tle na kojem je nastao i razvijao se testament i testamentalno nasleđivanje u čijim okvirima je nastao i razvijao se legat. Posredstvom ovog instituta sačuvani su brojni predmeti istorijskog, kulturnog, prosvetnog i naučnog značaja; stvoren je i oblikovan kao moćna poluga altruizma. S pravnog aspekta gledano, legat je institut kod kojeg se prepliću i prožimaju elementi naslednog i obligacionog prava; naime, on poseduje obligaciono-pravnu prirodu. Legat može biti ustanovljen samo u formi testamenta.

Istorijsko-pravni i uporedno pravni pregled pokazuje da je legat klasični pravni institut koji ima značajno mesto u svim modernim zakonodavstvima. Kao i zadužbine, legati su značajno obeležili našu, srpsku istoriju, tradiciju i kulturu. Postojanje ovog instituta omogućilo je dobrotvorima da u burnoj istoriji kakva je naša pomognu pojedincima i društvu, a posebno mesto imalo je zaveštanje legata sa ciljem da se pomogne rad humanitarnih, naučnih, obrazovnih, kulturnih institucija. Savremene razvojne tendencije, razvoj tržišnih odnosa i slobodna inicijativa u privrednom životu utiču na povećanje interesovanja za legate, tako da se može zapaziti da ovaj pravni institut dobija i kod nas na aktuelnosti i značaju. Legat je institut koji je vekovima izgrađivan i u praksi primenjivan i za koji, s obzirom na ulogu i značaj koji i danas ima, možemo sa sigurnošću reći da ima perspektivu.

Mnoge privatne kolekcije su potencijalni legati (Cepter, Trajković, Vujošević, Vujičić i dr.).

Može se izvesti opšti zaključak da je naše kulturno nasleđe još uvek nepotpuno inventarisano i nedovoljno istraženo, a mreža institucija koje se njime bave nedovoljno

modernizovana, neracionalna. Nema jasnih definicija ustanova zaštite kao edukativnih centara koji bitno utiču na podizanje svesti o značaju i važnosti očuvanja kulturne baštine, koji kreiraju kulturnu politiku i identitet našeg naroda.

Problematiku savremenog legatorstva sagledavamo s muzeološkog (kulturološkog, baštinskog), zakonskog i etičkog stanovišta. Muzeološki – muzeji nisu u stanju da ovladaju svim legatima i poklonima zbog prostorno-kadrovskog deficita; zakonski – zato što je uspešnost neke prakse (legatorske) uvek u srazmeri s ostvarljivošću određene doktrine od koje se pošlo; etički – legatori bi trebalo da dobijaju punu satisfakciju da je njihov poklon čuvan, obrađen, publikovan i dostupan javnosti. Na ovo poslednje obavezuju i sve norme građanskog ponašanja.

Praktični razlozi pokretanja pitanja legata su u tome što smatramo da Republika Srbija treba i mora da učini sve što je u njenoj moći da zadrži dragocene zbirke i celine, često i izuzetno značajne, pre nego što se nasleđem i prodajom izdele, raspu, i na legalan ili ilegalan način napuste zemlju, da se iz već osiromašene sredine zaustavi odliv vrednosti. Kulturni razlozi su u potrebi njihove potpunije evidencije, zatim sabiranja, konzervacije i obrade, i na kraju prezentacije; u podstreku kolekcionarima i umetnicima da ih ustupaju društvu koje prima moralnu obavezu da ih izloži, prouči, publikuje.

Iako se dobrotvori i mecene, ostavljanjem kulturnog i umetničkog blaga budućim pokolenjima, prevashodno rukovode ličnim motivima i željama, oni najčešće nisu u neskladu sa autentičnim funkcijama kulture, niti ograničavaju istinsku kulturnu politiku. Raznovrsni vidovi pokroviteljstva bitno usmeravaju i podstiču kulturnu delatnost i umetničku kreativnost, javljaju se kao značajan preduslov razmaha stvaralačke energije.

Misija zadužbinarstva, u Evropi veoma rasprostranjena tokom 19. i početkom 20. veka, kao spoj iskonske želje za svojevrsnim trajanjem i novih, za svoje vreme avangardnih poimanja kulturnih delatnosti, obavezuje današnje generacije na njihovo razumevanje i poštovanje uz obavezu čuvanja i prikladne prezentacije.

Zadužbinarstvo je odlika zrele kulture i njegov značaj za kulturu je nemerljiv. Međutim, kao i sve istinske vrednosti, i zadužbinarstvo se mora negovati, što kod nas već poduže nije slučaj, pa se čini da je gotovo došlo do zamiranja zadužbinarstva u

našem društvu. Zadužbinarska tradicija se, ipak, obnavlja, ali suviše sporo, stidljivo, bez podrške države, bez dobrih zakona i potpore ustanova koje se brinu o njima.

Filantropska kultura podrazumeva: podizanje svesti o značaju "opšteg dobra" kao interesa svih građana, a ne samo državnih institucija, velikih firmi ili bogatih pojedinaca; motivisanje za filantropski angažman i najmanjih razmera stvaranjem pozitivne opšte klime, naglaskom na vrednosti dobrotvornih aktivnosti, volonterskog rada i aktivizma; organizovanje dugoročnog delovanja na promeni svesti o značaju filantropskog angažovanja, uključujući ga u redovni obrazovni sistem. Problemi u legatorstvu, dobročinstvu, svakako imaju veze s finansijama, s ritmom života, ali svakako najviše odražavaju stanje naše istorijske i društvene svesti. Važno je da znamo ko smo, važna je mogućnost samodefinisanja, shvatanje da postoji nešto pre nas i da nešto treba ostaviti i posle nas.

Svest ljudi o filantropiji kao bitnoj dimenziji budućnosti kulture srpskog naroda apsolutno nije dovoljno razvijena: u vreme komunizma/socijalizma ta građanska svest je smatrana buržoaskim devijacijama, a mi smo i kasnije, od devedesetih godina prošlog veka, permanentno ranjeno, nesrećno društvo promenjenih kriterijuma, oštećenog morala, bez osećanja za vrednosti, bez poštovanja drugoga; uglavnom – nema mesta za filantropiju niti misli o budućnosti i zato svaku pojavu filantropije – u bilo kojoj oblasti – smatramo izvanredno važnom i uzornom. Zatim, postoji značajno nepoverenje prema državi i njenim institucijama zbog previše zloupotreba i nemarnog odnošenja prema kulturnim dobrima u prošlosti. Filantropija dobija svoj zaokruženi oblik u zrelim društvima. Nažalost, naše društvo je samo u poslednjih sto godina nekoliko puta sa svojim razvojem kretalo iz početka.

U savremenim društvima, i onima sa mnogo razvijenijom tržišnom privredom nego što je ona u Republici Srbiji (Francuska, Velika Britanija), oblast filantropije, kulture i umetničkog stvaralaštva prevazilazi finansijske mogućnosti državnih institucija. Zato i plemeniti pojedinci mogu podržati raznolika stvaralačka pregnuća i projekte u kulturi kroz institucionalizovane oblike donatorstva, osnivanjem zadužbina, fondova, fondacija i legata.

»U uslovima uskotračne tranzicije u Srbiji, kultura nije određena kao referentni okvir izvan kojeg se ne može konstituisati nijedan društveni odnos niti individualno

ponašanje članova društva. Kulturni obrasci nisu definisani kao smisaoni okvir orijentacije i integracije jedne zajednice, te nije razrađen ni korpus zakona koji bi delovali kao sistem podsticanja, omogućavanja i regulisanja dobrotvornog ponašanja pojedinaca, grupa, preduzeća i korporacija.«⁴⁴⁰

Zadužbine u Republici Srbiji, bez obzira na sve manjkavosti njihovog funkcionisanja, prevazišle su različita ograničenja, krize i otpore (često i ideološke prirode), socioekonomski, kulturni i pravni ambijent koji nije uvek išao na ruku donatorskoj misiji i u kome se u medijima često afirmišu stilovi života koji se kose sa duhom filantropije – zadužbine su ipak dospele do statusa pravnih lica čije su osnivanje, egzistencija i delatnost usmereni ka ostvarivanju društveno-opštekorisnih ciljeva najrazličitijeg spektra. Zakonom o zadužbinama i fondacijama iz 2010. godine zadužbine su oslobođene i poreskih obaveza. Oblast legatorstva tek treba da se izbori za ove zakonske povlastice.

Iako naša država blagonaklono gleda na delatnost donatorstva i legata, rekli bismo da je ta podrška više deklarativna nego suštinska, budući da se egzistencija legata konfrontira s nizom ozbiljnih prepreka. Naše istraživanje funkcionisanja legata u kulturnoj politici Republike Srbije nastojalo je da klasifikuje i objasni prirodu teškoća koje prate legate u kulturi, čija misija vapi za snažnijim društvenim razumevanjem i podrškom.

O brojnim legatima koji se čuvaju u okvirima institucija kulture ili koji postoje kao zasebne memorijalne ustanove, poslednjih godina se čuju uglavnom kritike i žalopojke. Sve one se svode u većini na skretanje pažnje na nepostojanje osnovnih uslova zaštite i čuvanja vrednih kolekcija koje se u njima nalaze, kao i na nebrigu države, lokalne samouprave ali i sâmihi ustanova kojima su poverene. Takvo stanje je svakako alarmantno, naročito kada se ima u vidu da su prve zbirke u tek osnovanim institucijama nacionalne kulture nastale upravo zahvaljujući ličnom zalaganju i donacijama istaknutih građana, umetnika, književnika, naučnika i dr. stvaralaca.

Može se reći da je čitava fizionomija kulturnog nasleđa kad su u pitanju pokretna pa čak i nepokretna kulturna dobra nastala zahvaljujući delovanju legatora. U

⁴⁴⁰ Vidi: Golubović, Z. Kulturni preduslovi demokratske tranzicije, *Kultura i razvoj*, zbornik, Beograd, 2004. str. 105.

naše vreme usled pritisaka neoliberalnog modela kapitalizma, kad je i sâm koncept javnog dobra doveden u pitanje, kao i pravo svakog pojedinca na pristup kulturi, praksa testamentarnog zaveštanja vrednih dela je kao i donacija u ovoj oblasti značajno umanjena.

Legat je galantan gest onog koji poklon daje, ali i velika obaveza za onog koji ga prima. Kod nas ti darovi često završe daleko od očiju javnosti - u depoima, arhivima, oronulim kućama i stanovima. Zbog besparice ili nebrige, tek mnogobrojni legati u Beogradu i Srbiji dramatično su zapušteni.

Neophodno je sferu legatorsva sagledati na širem aksiološkom i edukativnom fonu: savremeno društvo nema u neophodnoj meri jasnu svest o kulturnim vrednostima, kao i uopšte o bilo kakvim vrednostima. Umetnost se veoma malo dovodi u vezu s ličnim životom svakog od nas, s našim duhovnim razvojem u kome ona može da odigra značajnu ulogu. Međutim, da bi se ovo shvatilo ljudi bi masovnije trebalo da se razviju do suptilnijih duhovnih razina, na kojima tek umetnost postiže pravi i nemerljiv uticaj na naš unutrašnji svet, na čemu savremena škola ne da ne insistira, već se u savremenom društvu još uvek o tome i ne sanja. Sve dok je umetnost na jednoj obali, a životni tok na drugoj, ne može biti povoljnih okolnosti ni za legat.

Situacija s legatima je odraz sveukupne političko-ekonomske situacije u Republici Srbiji, s posebnim osvrtom na nemaran odnos prema kulturi: pravni haos, negativna selekcija ljudi na mestima na kojima se stvara i odlučuje, odsustvo volje i osećaja za opšte dobro, nekooperativnost, opsednutost sitnim, ličnim interesom itd. Ali defetizam sigurno nije dobra polazna osnova za akcioni plan: potrebno je pre svega lucidno i kritički suočiti se s postojećim stanjem stvari, zatim "sejati" dobre ideje i umrežavati se. Dobro je da u Srbiji postoje svetliji primeri (doduše, uglavnom u Vojvodini), ali ovakvo stanje je moguće korigovati, promeniti, iako su to spori procesi koji se ipak mogu znatno ubrzati kad postoje snažna volja i prava intelektualna, moralna i duhovna elita.

Legati svakako dele sudbinu čitavog društva, a da bi društvo profitiralo od postojanja legata, potrebno je mnogo više od novca – pre svega postojanje razvijene svesti i odnosa prema sopstvenoj prošlosti i tradiciji, a aktiviranje samog procesa interaktivnosti, nakon svih sušnih godina koje su muzeji u Srbiji preživeli, pretpostavlja

angažman ne samo lokalnih, već i nacionalnih i međunarodnih institucija, nevladinih organizacija, vlade, različitih agencija a možda pre svega muzejskih stručnjaka.

Sadašnja kulturna klima nije naklonjena legatorstvu. U vremenu opšte krize (pre svega duhovne, a zatim i materijalne) koja predugo traje, kultura je prva zanemarena, a mogli bismo reći da je i postojeća kriza nastala delimično i kao posledica prethodnog dugogodišnjeg lošeg, da ne kažemo naopakog, odnosa prema kulturi. U društvu u kome je potpuno uništen duh zajedništva, poštenja i solidarnosti, u kome više ništa nije svetinja, u društvu krajnjeg bezvlašća i korupcije, možda je naivno i pomišljati na legatorstvo i ispravnu održivost legata. Ni donatorstvo u kulturi, a ni filantropija, načelno uzevši, nisu istaknute u javnosti kao značajne vrednosti naše sredine. I uz to, o njima se malo zna – dakle, nedostaje edukacija u ovom smeru.

Legati koje su darivali najčešće bogati trgovci i drugi građani početkom 20. veka i pre Drugog svetskog rata odražavali su koncept gesta pojedinca koji se odužuje zajednici iz koje je ponikao. Ali posle Drugog svetskog rata to nije bio slučaj; umetnici prvenstveno poklanjaju svoja dela sa ateljeima i stanovima društvu kako bi njihovo ime živelo i posle njih. Takvi gestovi 80-ih i 90-ih godina nisu bili tipični upravo zbog celokupnog društvenog sistema. Posle 2000. godine počinje opet neka primarna akumulacija kapitala i formiranje novih bogataša od kojih bi se moglo očekivati da deo svog kapitala usmere za društveno dobro.⁴⁴¹

Termin *legati* kod nas funkcioniše od 50-ih godina 20. veka, mogli bismo reći iz ideoloških razloga – iako su pokloni za potomstvo oduvek postojali. Poslednjih decenija briše se istorija, tradicija, nema kontinuiteta, kao da ranije ništa nije postojalo (»društvo neznanja«).

Legati govore o velikoj kulturnoj tradiciji kao i o velikim ljudima koji su doprineli opštem napretku tako što su odlučili da svoje kolekcije ili zaostavštinu poklone na dobrobit svima. Značaj svega ovoga za građenje nacionalnog i kulturnog identiteta Republike Srbije se nedovoljno koristi, s obzirom da se 99% legata nalazi u depoima muzeja, biblioteka i arhiva. Danas 80% svetskih muzejskih fondova

⁴⁴¹ Vidi: Boris Muždeka, *Kulturni centar*, (TV RTS 10. oktobar 2018.) / Legati, ur. Jasmina Vrbavac. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=ZCi88YsvBAQ>. Pregledano: 16. 10. 2018.

sačinjavaju legati, pa je već ovaj podatak dovoljan da shvatimo da bez legata ne bi bilo muzeja niti svetske kulturne baštine.

Kao primer dobre prakse naši ispitanici (značajni kulturni poslenici) najčešće pominju rad Spomen-zbirke Pavla Beljanskog u Novom Sadu, Konjovićev legat u Somboru, Legat Petra Dobrovića (Kuća legata), Zbirke Vede i Zdravka Pečara (Muzej afričke umetnosti u Beogradu), Legat Save Šumanovića u Šidu, Spomen-zbirku Hristifora Crnilovića (Manakova kuća, Etnografski muzej). Idealan primer je Legat Ljubice Cuce Sokić koja je testamentom slike podelila Narodnom muzeju, Kući legata i mnogim drugim muzejima u Srbiji.

Analizirali smo misiju donatorstva u Srbiji, njen nastanak, ali i trenutno, ne baš uzorno stanje u kojem se nalaze naši legati. U današnje vreme kada globalizacijski procesi brišu sve granice u ekonomskom, društvenom i političkom smislu, ističe se važnost razmatranja očuvanja nacionalnog identiteta i mogućih posledica njegovog razaranja.

Mada legati podrazumevaju i prihvatanje obaveze koja često nije mala, ovaj vid bogaćenja muzejskih, bibliotečkih, arhivskih i drugih fondova veoma je značajan i treba ga uzeti u obzir prilikom koncipiranja kulturne politike legata u Republici Srbiji u celosti i kulturne strategije pojedinih regiona ili mikrocelina jer:

- Čin darivanja ili zaveštavanja imovine na dobrobit društvene zajednice predstavlja plemenit cilj kojim se evocira pozitivan sistem vrednosti, pokazuje briga za očuvanje tradicije i sećanje na znamenite ličnosti što utiče na formiranje kolektivnog pamćenja društva;
- Omogućava da se popune fondovi muzeja i srodnih institucija predmetima do kojih oni iz različitih razloga ne mogu da dođu kupovinom (na tržištu muzeji više ne mogu finansijski da se takmiče s pojedincima, nisu u mogućnosti da reaguju dovoljno brzo itd.) pa samim tim uglavnom nisu u mogućnosti da vode politiku sistematskog otkupa i popunjavanja zbirki.

Legat podrazumeva generički pojam obogaćivanja kulturne baštine. U ovom trenutku u Republici Srbiji ne postoji optimalna zakonska osnova koja bi determinisala što je moguće više miran i siguran tok legatorstva, rizičan je svaki budući pokušaj realizacije legata.

S obzirom na preliminarni uvid do koga smo došli kad su u pitanju legati u Srbiji, pogotovo na i dalje nesređene prilike s beogradskim legatima, smatramo da je neophodno ustanoviti jedan opšti zakonski okvir kojim bi se regulisala komplikovana materija legatorstva na teritoriji cele države i kojim bi se obuhvatio (i na kraju bio rešiv) ceo kompleks problema, pitanja i dilema s kojima se legatori i legatari susreću.

Predlažemo model kvalitetnije sistemske, celovite zaštite, korišćenja i prezentacije (komunikacije) legata u Srbiji, naročito u domenu zakonske regulative – a to bi mogao biti poseban Pravilnik o legatima kao podzakonski akt Zakona o kulturnim dobrima, čime bi se utvrdila merila prijema legata i postupanja s njima. Naravno, prethodno je neophodno osavremeniti, doneti nov Zakon o kulturnim dobrima budući da je aktuelni iz 1994. godine odavno zastareo. Pravilnik o prijemu novih legata koji je *Kuća legata* donela 2006. godine mogao bi predstavljati model za budući Pravilnik o legatima.

Može se razmotriti i predlog da se oblast legata reguliše u delu Zakona o zadužbinama i fondacijama – da se donese Zakon o zadužbinama, fondacijama i legatima.

Legatima nedostaje valjana pravna utemeljenost i jedinstvena politika tretiranja legata kao kulturnih vrednosti, dobara. Zakon (pravilnik) o legatima bi bio istovremeno garant kako za darodavce tako i za daroprimce.

Pre svega neophodno je postojanje razvijene svesti i odnosa prema sopstvenoj prošlosti i tradiciji. Činjenica je da svaka nacionalna kulturna politika jeste promocija nacionalne kulturne baštine i kulturnog identiteta, prezentacija kulturnih dobara i zaštita nacionalne tradicije.

Kultura i kulturna politika u posttotalitarnim zemljama u tranziciji kao što je Republika Srbija i dalje su duboko zavisne od starog, tradicionalnog modela kulturne politike i organizacije sistema institucija. Savremena kulturna politika, tržišno orijentisana, u funkciji kulturnog menadžmenta zasnovanog na konceptu “mešovite kulturne ekonomije” i komercijalnog sponzorstva, trebalo bi da nastane kao rezultat dijaloga među sektorima koji svi nose svoj deo odgovornosti za njen razvoj. Ključnu funkciju za definisanje kulturne politike treba i dalje da ima država, tj. javni sektor, (ustanove kulture na nacionalnom i gradskim nivoima); privatni, profitno orijentisani

deo kulturnog sektora nosi sobom spremnost na rizik, okrenutost budućnosti, eksperimentu, dok u trećem, civilnom, nevladinom sektoru postoji najveća spremnost i najveća stručnost za pitanja rada s publikom.

Legat je odredba u testamentu (u stvari, termim *legat* se u Zakonu uopšte ne koristi, već *isporuka*) kojom “zaveštalac može jednu ili više stvari ili prava ostaviti nekom određenom ili odredivom licu, ili naložiti nasledniku da iz onoga što mu je ostavljeno da neku stvar ili pravo nekom licu, ili mu isplati sumu novca, ili ga oslobodi kakvog duga, ili ga izdržava ili, uopšte u njegovu korist nešto učini ili se uzdrži od kakvog činjenja, ili da nešto trpi.“

Takvim se zaveštanjem po pravilu ne postavlja naslednik, već se ono naziva isporukom, lice kome je namenjeno isporukoprimcem, a onaj koga isporuka tereti naziva se dužnikom isporuke.⁴⁴² Znači, legat je isporuka, legator-dužnik isporuke a legatar-isporukoprimac. Onerat se u Zakonu uopšte ne pominje, ne postoji termin za njega. Zakon je donet 1974. godine, izmene i dopune su donošene 1980, 1982, 1995. i 2003. godine, ali i dalje ostaje nejasno zašto zakonodavac ostaje pri ovoj, prema većini teoretičara i kulturnih poslenika, neadekvatnoj, zbunjujućoj i nefunkcionalnoj terminologiji.

Naš zakonodavac je posvetio vrlo malo prostora legatima i pored njihovog nesumnjivog značaja, mesta i uloge (svega četrnaest članova). To dovodi do pravne nesigurnosti i lutanja u praksi, što sa svoje strane obeshrabruje zaveštaoce pri odlučivanju o eventualnom zaveštanju legata. Posledica toga je potiskivanje legata iz prakse, jer se pojedinci često pre opredeljuju da učine poklon za života nego da zaveštaju legat određenom licu. Nedovoljna i neadekvatna normativna rešenja dovode i do sporova i nedoumica po pitanju odnosa legata i drugih srodnih instituta. Posledica toga je i nedovoljno interesovanje teoretičara koji nisu dali neophodne analize i predloge za regulisanje ovog instituta.

Funkcionisanje legatorstva (institucije legata) u Srbiji u uslovima tranzicije, odnosno u međusobnom prožimanju politike, ekonomije i burnih tehnoloških i društvenih promena, složen je proces u kome se mora obezbediti:

⁴⁴² Zakon o nasleđivanju, *Sl. glasnik* RS, br. 46/95, 101/2003 ("Službeni glasnik SRS", br. 52/74, 1/80 i 25/82); Члан 141. Dostupno na: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_nasledjivanju.html

- reafirmacija i popularisanje kulture filantropije;
- čvršća komunikacija s raznorodnim segmentima javnosti i širenje dobroćinih ideja i aktivnosti;
- informisanje šire javnosti o tradicionalnoj utemeljenosti i ciljevima legatorstva;
- često se dešava da je zaostavština iste ličnosti rasuta u više institucija - biblioteka, arhiva, muzeja i sl., pa bi bilo neophodno da se sačini informacija koja bi upućivala na sve te institucije i popis materijala koje svaka od njih sadrži;
- treba na nivou Republike sačiniti objedinjeni popis svih zaostavština, legata, biblioteka celina, biblioteka legata u svim institucijama u Srbiji;
- da se za legate - sve oblike preuzete građe - mora sačiniti zapisnik o primopredaji;
- da bi institut zaveštanja (testament) bio valjan mora biti sačinjen u jednom od zakonom predviđenih oblika;
- da stručnjaci koji se bave valorizacijom građe, a posebno one koja se preuzima, poklonom ili testamentom moraju biti dobri poznavaoци ovog složenog i odgovornog posla;
- stvaranje jedinstvenog registra legata u Srbiji i njihova klasifikacija;
- sačiniti strategiju revitalizacije legata u okviru jedinstvene nacionalne kulturne strategije (politike);
- izuzeti objekte u kojima se nalaze institucije kulture pa i legati od vraćanja prvobitnim vlasnicima i rešiti to pitanje na neki drugi zakonit način (novčanom nadoknadom);
- povezati mrežu ili pojedine legate sa sistemom obrazovanja (sa Odeljenjima za istoriju umetnosti i turizma, Centrom za muzeologiju i heritologiju Filozofskog fakulteta, fakultetima i akademijama za likovnu i primenjenu umetnost, Katedrom za bibliotekarstvo i informatiku) u cilju obrade legata (na master i specijalističkim studijama), kao i s muzeološkom praksom, restauracijom.

Prvenstveni cilj boljeg funkcionisanja legatorstva i upravljanja legatima u Srbiji u kontekstu tranzicionih procesa je konstituisanje savremenih okvira za filantropiju i dobroćinjenje. Pitanje je u kolikoj meri u budućnosti možemo računati na sponzorstva

ili filantropiju uopšte, budući da su mnoge filantropski poklonjene institucije nacionalizovane, a država kasnije nije pokazala prema njima respekt.

Ovakvo stanje zahteva od nacionalnih i lokalnih institucija kulture, postojećih zadužbina, fondova, fondacija i legata niz hitnih, trajnih i temeljnih aktivnosti kojima bi se obnovilo postojeće i razvila svest o filantropiji kao bitnoj dimenziji budućnosti kulture srpskog naroda. Iako teže ciljevima koji su društveno korisni, legati nažalost kao da nisu dovoljno zanimljivi zakonodavcu. U organizacionom, materijalnom i pravnom smislu legat se naslanja na ustanovu kulture kojoj je pridodat.

Način primanja poklona i legata nije jasno definisan zakonski, nedovoljno su određeni kriterijumi prihvatanja. Većina poklona i zaveštanja nema pravo mesto u kulturi. Problem predstavlja i nedostatak reprezentativnog prostora za izlaganje. Legatima, osim pravnog, nedostaje i kulturni subjektivitet ali i dignitet. Kad je u pitanju sfera legatorstva u potpunosti izostaju poreske olakšice.

U našem pravnom i kulturnom sistemu legat egzistira kao „neka vrsta nedovoljno artikulisane zadužbine koja ima svoju imovinu i ciljeve zbog kojih je osnovana, ali ne i puni pravni subjektivitet.“⁴⁴³ Legati nisu pravna lica⁴⁴⁴, za razliku od zadužbina i fondacija. U Beogradu je za legate zadužen Sekretarijat za kulturu.

Nije svaka dobra namera darodavca i vredna muzeja. Zato u Skupštini grada Beograda postoji komisija koja u saradnji sa stručnjacima procenjuje koji poklon treba primiti. Istovremeno, onaj kome je legat, kolekcija, zbirka namenjena mora dobro da proceni može li ispuniti sve zahteve koje pred instituciju postavlja legator.

Kad je reč o legatima kojima su zaveštana dela likovne umetnosti, postoji i problem vrednovanja, pri čemu se stručno mišljenje i mišljenje šire javnosti često ne podudaraju. Nisu sva dela remek-dela, niti je svaki umetnik vredan da bi se o njegovom delu brinule i onako preopterećene institucije kulture. Naročito kad se ima u vidu da je zaveštanje instituciji istovremeno i vid uvođenja u javno sećanje koje novom legatoru

⁴⁴³ Marija Aleksić, *op. cit.* str. 96.

⁴⁴⁴ Po rečima Filipa Brusića Renoa, direktora *Kuće legata*

daje određeni prestiž koji obezbeđuju stari legati izuzetne vrednosti poput onih Petra Dobrovića, Tome Rosandića, Paje Jovanovića i dr.⁴⁴⁵

Poseban problem predstavljaju nepokretni legati – kuće s poklonjenim umetničkim kolekcijama zbog nemogućnosti finansiranja ovih objekata i problema sa stanarima. Pored sanacije nepokretnosti i konzervacije predmeta, posao animacije posetilaca mora da se radi stručno i konstantno jer je u suprotnom obnova legata uzaludna.

Neki nepokretni legati, npr. legati u ingerenciji Muzeja grada Beograda i Kuće legata, nisu otvoreni za javnost a sanacija još uvek nije moguća, budući da grad Beograd i dalje vodi dugogodišnje sporove sa stanarima u ovim objektima.

Spomen-zbirka Pavle Beljanski je primer kako bi trebalo da funkcioniše jedan legat, budući da je ovo živo kulturno i dinamično mesto gde se pored stalne postavke nižu i aktuelne izložbe - po pravilu uvek nekako vezane za umetnike i dela koje čuva spomen-zbirka. Beljanski je precizno pravnički predvideo sve što se tiče njegove zaostavštine i u njegovom ugovoru o poklonu nije bilo „rupa“ koje bi nesavesni ili lakomi čuvari opšteg dobra mogli da iskoriste. Ovaj primer rečito ukazuje na važnost funkcije onerata.

Možda je idealan primer legata Legat Ljubice Cuce Sokić- „besteretni“ legat – ona je, naime, u svom testamentu sama izvršila odabir - podelila svoje slike muzejima u Beogradu i širom Srbije.

U cilju negovanja sećanja na značajne stvaraoce i njihove umetničke kolekcije, neophodno je da i njihove porodice postanu agilnije, da i same postanu ozbiljne institucije, da steknu bolji status kao i bolju stručnu i materijalnu pomoć i na taj način pomognu zvaničnim institucijama u ostvarivanju zajedničkog cilja a to je zaštita, očuvanje i prezentacija kulturnog nasleđa.

Legat može imati značajnu ulogu u kreiranju kulturološke matrice lokalne zajednice, a samim tim u podizanju edukativnih i turističkih potencijala. Takođe, legat u podjednako, ako ne i u većoj meri, može da ispuni sve učestalije zahteve za funkcijom

⁴⁴⁵ Vidi: *Kulturni centar*, (TV RTS 10. oktobar 2018.) / Legati, ur. Jasmina Vrbavac. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=ZCi88YsvBAQ>. Pregledano: 16. 10. 2018.

kulturne animacije, ne samo činjenicom da je uključen u kulturni život zajednice, već i zahvaljujući interaktivnom tumačenju kulturne baštine, primeni novih edukativnih modela, posebnim programima za manje i specifične grupe publike, kao i organizacijom različitih kolokvijuma i radionica.

Obaveza muzeja trebalo bi da bude i publikovanje stručnog kataloga legata, prema utvrđenom postupku, s biografijom i fotografijom darodavca i integralnim tekstom darovnog ugovora - testamenta iz koga bi se videlo kada i na koji način je poklon došao u posed legatara.

Baštinske ustanove trebalo bi da čuvaju najznačajnija dela pojedinih epoha za buduća pokolenja, pa bi rad komisija, čiji je zadatak da razmatraju treba li prihvatiti poklon ili ne, morao da bude zaista društveno odgovoran posao koji je potrebno obaviti bez sentimentalnosti.

Iako Zakon o obligacionim odnosima (ZOO) ne reguliše ugovor o poklonu,⁴⁴⁶ on se punovažno zaključuje i egzistira u našem pravnom životu a problemi koji nastaju u praksi iziskuju da sudovi i dalje primenjuju pravna pravila bivših građanskih zakonika (pravna pravila Srpskog građanskog zakonika, donetog 1844. godine!)

Pitanje je u kojoj je meri legat obavezujući za onoga ko ga prima, odnosno da li je za jednu kulturnu instituciju neohodno da primi legat u celini ili bi bilo sa kulturološke tačke dobrobitno da se sa potencijalnim legatorom postigne dogovor da se delovi legata rasporede i drugim ustanovama kulture. Poznato je da mnoge legatice čine zgrade ili stanovi zajedno s pokretnim materijalom, da je posećenost većine legata slaba, da su ulaganja u održavanje prostora nedovoljna, da sam sadržaj legata često ne sadrži najviše domete stvaraoca, da bi delovi legata verovatnije živeli punim životom u drugim sredinama.

Legatima je neophodna jasna i nedvosmislena zakonska podrška a takođe je potrebno doneti i zakonske i podzakonske akte kojima bi se regulisalo funkcionisanje ustanova kulture, pre svega muzeja i arhiva, i takođe novi zakon o kulturnim dobrima. Da bi se poradilo na pravnoj sigurnosti i ohrabrenju u sferi legatorstva, država i njene

⁴⁴⁶ S. Svetozarević, *Ugovor o poklonu*. Dostupno na: <http://kapitalmagazin.rs/ugovor-o-poklonu/>. Pregledano dana: 12. 10. 2018.

institucije pravnim instrumentima i garancijama moraju ohrabriti legatore i pokazati im poštovanje i zahvalnost.

Ima mišljenja, istina u manjini, da nije dobro da se država previše meša u odnose između legatora i ustanove već da same institucije treba da preciziraju detaljno svoje obaveze, a država bi trebalo da propiše velike kazne u slučaju da se te obaveze ne ispunjavaju. „Buduće zaveštaoce najlakše je ohrabriti poverenjem koje se stiče decenijama, ugovorom u kome su detaljno navedene obaveze obe strane i odnosom prema trenutnim legatima. Mislimo da je dobar način kontrole legata i taj da se u ugovorima označi privatno lice koje bi nad određenim legatom imalo dodatne ingerencije, pre svega u vezi s kontrolom ispunjenja ugovora.« Istina je i da ni jedan zakon sam po sebi ne može da garantuje realizaciju legata.⁴⁴⁷

Zadužbinarstvo i legatorstvo bi najbolje bilo ujediniti u jednu prirodnu celinu, budući da je zasada ova oblast podeljena - legati su pod nadležnošću gradske uprave, dok zadužbine i fondacije vodi republičko ministarstvo.

S obzirom na to da se legati danas nalaze u pravnom bespuću i da su kulturološki i društveno nedovoljno podržani i promovisani, mora se poraditi na podizanju njihovog društvenog značaja i ugleda. I pored znatnih napora učinjenih u ovoj oblasti, između ostalog i osnivanjem Kuće legata, a potom i trudom mnogih ustanova i pojedinaca, stanje legata je veoma neuređeno, zapušteno i teško, zahteva mnogo požrtvovanog rada. Legati su poslednjih decenija bili smatrani balastom pre nego poklonom. Uspostavljanje sistemske brige o legatima tokom protekle decenije (Kuća legata) dovodi do određenog pomaka u ovoj sferi kulturne politike i shvatanja legatorstva kao temelja muzeologije.

Evidentan je nedostatak poverenja od strane legatora i nedovoljna istinska briga o legatima od strane institucija. Institucijama su legati teret zbog komplikovane obrade, nedostatka smeštajnih kapaciteta, obaveza koje preuzimaju. Donatori legata, s druge strane, ne veruju našim institucijama, nažalost, često s razlogom. Glavni problem leži u nemogućnosti društva da obezbedi sve potrebne uslove za život legata: od zgrade sa odgovarajućom opremom, zaštite umetničkog fonda, restauracije, preko istraživačkih aktivnosti i prezentacije.

⁴⁴⁷ Iz odgovora Viktora Lazića na naš Upitnik

Kod nas, nažalost, legati nisu prepoznati kao značajan društveni faktor koji razvija dobre navike ali i obogaćuje muzejske, arhivske, bibliotečke zbirke. A ako taj faktor nije prepoznat, on i ne može uticati na razvoj i podsticanje stvaralaštva: ne retko se čuje da je besmisleno ostavljati legat, poklanjati nešto, kad se društvo, država i njene institucije prema tome s nepoštovanjem odnose.

Veoma malo ljudi spremno je da ostavi legat: uglavnom se radi o umetnicima koji ne znaju šta će se desiti s njihovim delima nakon njihove smrti pa daju legat pod bilo kojim uslovima – čak i da njihova ostvarenja čame u depoima! Postepeno se javljaju određene inicijative ali država skoro ništa ne čini da ih stimuliše i razvija.

Komunikacija legata s korisnicima i okruženjem, njihova prezentacija, odnosno (javna) dostupnost legata najčešće je od ispitanika komentarisana kao “slaba”. Veliki pomak u približavanju legata korisnicima učinila je Kuća legata kao i Narodna biblioteka Srbije nedavnim izložbama.

Kod nas je još prejako oslanjanje na javni sektor i njegove institucije. Smatra se da država treba da se bavi kulturom i njenim tekovinama. Privatna svojina i institucije civilnog društva još uvek nisu razvijene i pravno pozicionirane tako da mogu da podstiču filantropiju.

Treba uspostaviti javno-privatno partnerstvo ali naše javne ustanove nemaju dovoljno kapaciteta a privatna lica nemaju inicijativu. Kad su u pitanju svetska rešenja u domenu legatorstva, upravo je to oblast u kojoj se mogu primeniti njihove muzejske prakse. Mnoge nevladine organizacije tragaju za prostorima, ali i sadržajima svog rada; ako bi se pojedine beogradske škole vezale za po jedan legat, ako bi se njihovi učenici senzibilisali za poimanje značaja legata – problem bi gotovo bio rešen.

Uz predstavljanje određenog legata treba osmisliti i stalne programe koji će biti kompatibilni s njihovom osnovnom ulogom. U svakom slučaju treba poći od modela skladišta (Asman) – što su legati sada, do modela funkcionalnog pamćenja – a to znači da legati žive zajedno s malim klubovima ljubitelja ili stručnjaka koji bi im davali smisao kroz medijacijske aktivnosti. Ponekad je dobro i integrisati neke legate – ali imajući u vidu upravo ovo drugo – mogućnost stvaranja uslova za funkcionalno pamćenje, a ne samo brinuti kako da se čuvaju i tako stvarati nova i nova skladišta.

Legati-kuće, moraju biti dati na aktivnu upotrebu nekim nevladinim organizacijama – da bi ih aktivirale i dale smisao.⁴⁴⁸

U teškom vremenu u kojem državne institucije često vode nestručna lica, u kojem standardi vrtooglavo padaju, često su upravo privatne inicijative jedine koje mogu da zadrže visoke standarde i podignu kulturu na viši nivo, verovatno zbog toga što su lišene uticaja politike. Svuda u svetu privatne sektor stvara najvažnija čuda u kulturi. Ni mi nismo izuzetak, mada je period komunizma pokušao da privatne inicijative prikaže kao neko neviđeno zlo. Dakle, smatramo da privatna inicijativa (otvaranje privatnih muzeja i biblioteka) predstavlja budućnost uspešne kulturne politike Republike Srbije.

Kad je u pitanju saradnja javnih kulturnih ustanova i vaninstitucionalnih aktera kulturne politike u Srbiji, ovaj svetski trend treba svakako jače podržati; i ne samo tu formu, već generalno saradnju institucija kulture s privredom, biznisom, turizmom itd. Umrežavanje i interakcija su ključne reči u kreativnoj ekonomiji koja je od najvećeg značaja za opstanak nekomercijalnih i neporofitnih sistema – dakle, umetnosti i kulture.

Da bi se došlo do mogućih rešenja boljeg funkcionisanja legata u Srbiji pre svega treba zainteresovati, animirati kulturnu i širu javnost za ovu materiju da bi se dospelo do institucija koje donose odluke. Najpre treba sprovesti obimno istraživanje stanja i problema u legatorstvu, a zatim organizovati serije javnih debata zainteresovanih strana kao participativni model odlučivanja. Problem je međutim, što se ne zna ko bi takav postupak inicirao i koordinirao pošto ne postoji zaduženo telo na republičkom nivou.

S obzirom na lošu informisanost građanstva o lokaciji pojedinih legata, pogotovo nepokretnih, bolja dostupnost bi se mogla postići u vidu nekakve mape legata.⁴⁴⁹

Često se dešava da je zaostavština iste ličnosti rasuta u više institucija - biblioteka, arhiva, muzeja i sl, pa bi bilo neophodno da se sačini informacija koja bi upućivala na sve te institucije i popis materijala koje svaka od njih sadrži. Takođe,

⁴⁴⁸ Iz odgovora Milene Dragičević Šešić na Upitnik

⁴⁴⁹ Vidi: Zoran Avramović, *Kulturni centar: legati*, RTS, 10. 10. 2018. /ur. Jasmina Vrbavac, <http://www.rts.rs/page/tv/sr/story/21/rts-2/3281973/kulturni-centar-legati.html>

trebalo bi na nivou Republike sačiniti objedinjeni popis svih zaostavština, legata, biblioteka celina, biblioteka legata i arhivskog materijala u svim institucijama u Srbiji.

Kuća legata je institucija koja ima jednu od najvažnijih uloga kad je u pitanju rešavanje problematike legatorstva u Beogradu i posredno Srbiji. Trebalo bi da je Kuća legata kruna legatorstva u državi. Odlukom Gradske skupštine 2004. godine u Beogradu je osnovana institucija Kuća legata sa ciljem čuvanja, stručne obrade i izlaganja legata poklonjenih Skupštini grada Beograda od 1955. godine do danas. Takođe, uloga Kuće legata je stimulisanje i restauracija institucije darivanja, sistematsko vođenje brige o svim pokretnim i nepokretnim poklonima datim Skupštini Beograda, rekonstrukcija, adaptacija, promena namene u smislu nove ili dopunske namene legata u saradnji sa ustanovama kojima su do tada legati povereni na staranje, kao i formiranje Dokumentacijskog centra o beogradskim legatima.

Na sajtu Kuće legata stoji i ovo: »Kuća legata će preuzeti stalnu brigu o legatima radeći kako na pravnoj regulativi u oblasti legatorstva uz poštovanje volje legatora, tako i na poboljšanju uslova staranja, čuvanja i zaštite legata, njihovom otvaranju za javnost, njihovoj popularizaciji, i na prezentaciji predmeta iz legata u skladu sa savremenim muzeološkim standardima. Još jedan bitan cilj njenog osnivanja je prijem novih legata i poklona. Posebna briga će se posvetiti budućim legatima koji će se poklanjati gradu Beogradu, na osnovu novih kriterijuma i posebnog Pravilnika o njihovom prijemu, kao i prijemu pojedinačnih poklona i manjih zbirki. Time bi se vredna zaostavština značajnih ličnosti dodatno zaštitila i, na širem polju, podsticalo darodavstvo, koje je u Beogradu, zbog dugogodišnje nerešene situacije na ovom polju, praktično zamrlo. Na osnovu koncepcije rada Kuće legata, njen prevashodni interes je sakupljanje umetničkih artefakata vezanih za 20. i 21. vek umetnika, kolekcionara ili ličnosti koje su svojim delovanjem ostavile znameniti trag u kulturnom, naučnom i javnom životu, kao i anonimnih darodavaca vrednih kolekcija.»⁴⁵⁰

Godinama se grupa istaknutih javnih radnika u kulturi borila da se formira Kuća legata i kada je ta institucija odista i osnovana - ona je dobila samo delimične ingerencije, nedovoljno zvanične podrške, veoma malo finansijskih sredstava. Smatramo da bi u (restauriranoj!) zgradi u Knez Mihailovoj 46 trebalo da bude stalna

⁴⁵⁰ <http://www.kucalegata.org/>

postavka - izbor iz legata koja bi se povremeno menjala. Uprkos okolnostima ta institucija ipak širi svoju delatnost, povećava broj legata u svom sastavu; urađene su značajne postavke i publikacije, restauracije dela i sl. ali mislimo da su mogućnosti za njenu delatnost ogromne a potrebe za tim još veće (jer muzeji veoma teško funkcionišu), pod uslovom da zakonski Kuća legata dobije više odgovornosti i nad legatima koji nisu u njenom sastavu a poklonjeni su gradu Beogradu, što sada nije slučaj i što svakako ne zavisi od Kuće legata.

Osnivanje i rad Kuće legata predstavlja veliki uspeh, ali, istovremeno i određeni promašaj. U svom 14-godišnjem postojanju i radu Kuća legata preuzela je veoma ozbiljno brigu o nekoliko postojećih legata koji su bili u veoma lošem stanju, kao i o nekoliko novih legata čija obrada je započeta. U relativno kratkom roku, tako, rešeni su neki «nerešivi» dugogodišnji problemi, kao što je katastrofalno stanje bivšeg Ateljea Petra Lubarde, koji je pretvoren u savremenu, samostalnu muzejsku jedinicu. Kuća legata pronašla je i kvalitetan depo za svoje zbirke, osnovan je i dokumentacioni centar, arhiv koji sadrži podatke i o drugim legatima, sve zbirke su muzeološki obrađene i stalno kontrolisane od strane restauratora i konzervatora. Kuća legata posebno se istakla po savremenoj i atraktivnoj prezentaciji i velikom radu na popularizaciji legata. Kuća legata time je postavljena kao model i za druge ustanove, od kojih su se mnoge «pokrenule» kada je o reč o legatima njima poverenim. Tako su napore uložili, npr, Muzej grada (obnova legata Paje Jovanovića, popularizacija legata Ive Andrića, Muzej savremene umetnosti (renoviran je legat Zorić-Čolaković, mada je zbirka razdvojena od zgrade), Muzej Nikole Tesle (rad na Teslinom legatu), Narodni muzej (renoviranje Muzeja Vuka i Dositeja) i ovaj trend da se legati iznose na svetlost dana nastavlja se svakim danom u mnogim ustanovama.⁴⁵¹

Kuća legata, nažalost, ni danas nema stalnu postavku legata koji su joj povereni, što smatramo neophodnošću. Takođe, Kuća legata ni do danas nije dobila status ustanove zaštite – muzeja pa tako nije rešen njen formalno-pravni status. Najveći promašaj, međutim, promena je inicijalne ideje i datosti da fokus Kuće legata bude u zgradi u Knez Mihailovoj 46, kao u «domu za sve legate» po inicijalnoj ideji beogradskih umetnika, istoričara umetnosti i intelektualaca. Ova zgrada nikad nije

⁴⁵¹ Iz odgovora Ane Popović Bodroža na Upitnik

renovirana, uslovi u njoj su veoma loši. Nagrađivani, grandiozni projekat Muzeja na 1300 m² je, u međuvremenu zastareo, kancelarije zaposlenih nisu preseljene u ovu zgradu, već u legat Petra Lubarde, i time su izgubljene početne, zadate dimenzije i značaj ove ustanove, te je Kuća legata u suštini svedena na svojevrsni «servis» za legate.

Kuća legata mogla bi da ima više dinamičnijih sopstvenih izložbi, edukativnih programa i sl, a manje gostujućih, tačnije, da ne bude prostor za iznajmljivanje i izlaganje.

Neki nepokretni beogradski legati nikada nisu bili otvoreni za javnost (kao npr. Legati Rista Stijovića i Veljka Petrovića) a sanacija još uvek nije moguća jer grad Beograd i dalje vodi dugogodišnje sporove sa stanarima u pomenutim objektima.⁴⁵²

Poseban problem predstavljaju umetničke „zaostavštine”, bogate kolekcije nekadašnjih državnih firmi koje su rasprodate na aukcijama u periodu 2002-2006. godine. Praksa preče kupovine od strane muzeja definisana je Zakonom o kulturnim dobrima iz 1994. godine. Međutim, da bi se primenilo pravo preče kupovine, odnosno prvenstvo otkupa po predloženoj ceni (bez eventualnog aukcijskog licitiranja i podizanja cene) neophodno je i da zainteresovani muzeji imaju dovoljno raspoloživih sredstava, što nažalost najčešće nije slučaj jer muzeji neredovno dobijaju čak i minimalne budžete za redovan, planirani godišnji otkup. Zakonska regulativa bi to jednostavno mogla da dovede na svoje mesto – prema slovenačkom modelu ili srodnom Malroovom, francuskom modelu, sve je to nacionalna baština. Raspoređuje se po ustanovama zaštite prema hijerarhiji i prema potrebama zbirki.⁴⁵³

Na sajtu Gradske uprave (Grad Beograd) stoji da Sekretarijat za kulturu⁴⁵⁴ obavlja poslove koji se odnose između ostalog, i na »određivanje uslova za prihvatanje

⁴⁵² M. Dimitrijević, Legati Rista Stijovića i Veljka Petrovića i dalje zatvoreni, *Politika*, 11. 07. 2011. Dostupno na: <http://www.politika.rs/scc/clanak/183991/Legati-Rista-Stijovica-i-Veljka-Petrovica-i-dalje-zatvoreni>. Pregledano dana: 12. 10. 2018.

⁴⁵³ Marko Miladinović, Umetničke kolekcije i tranzicija: Slike bivšeg vremena, *Biznis&Finansije*, 17. 05. 2014. Dostupno na: <http://bif.rs/2014/05/umetnicke-kolekcije-i-tranzicija-slike-bivseg-vremena/>

⁴⁵⁴ Sekretarijat za kulturu. Grad Beograd. Dostupno na: http://www.beograd.rs/lat/gradska-vlast/1996-sekretarijat-za-kulturu_2/

poklona i legata gradu Beogradu». Na sajtu Ministarstva kulture Republike Srbije, međutim, nema ničeg sličnog. Nismo uspjeli da dođemo do informacija o radu Komisije za prijem legata pri beogradskom Sekretarijatu za kulturu.

Kroz komparativnu analizu zakonskog i praktičnog rešavanja problematike donatorstva u nekim državama Evropske Unije, skrenuli smo pažnju na neke modele i iskustva na koje bi se kulturna politika RS mogla ugledati.

Ne postoje evropski standardi u zakonskoj legislativi u kulturi (to je protivno statutu i pravilima EU jer je kultura ostavljena nacionalnom nivou). Ali postoje evropske prakse koje se mogu porediti. Legati su u svetu tretirani (izjednačeni) kao svako drugo kulturno dobro. To je neprikosnovena, privatna svojina koja se nikada ne dovodi u pitanje. Legati tamo ne funkcionišu kao zasebne jedinice (kao kod nas), nema posebnog zakonskog rešavanja sfere legata. Ugledanje, poređenje sa funkcionisanjem (zakonskom regulativom) legatorstva u razvijenim zemljama je takoreći bespredmetno.

Skoro svi muzeji u svetu zasnovani su na poklonima, legatima i zaostavštinama, ali svugde postoje i jasne zakonske forme-obaveze darodavca i primaoca, u razvijenom svetu pravni sistem funkcioniše, postoje sankcije za neprimenjivanje zakona i zato je stanje u legatorstvu odlično.

Što se tiče Hrvatske, ona je donela Zakon o muzejima. Na sajtu Uprave grada Zagreba transparentno su istaknuti *Način i celokupna procedura prihvata donacija gradu Zagrebu* kao i spisak zbirke poklona, ostavina i legata. Takođe je (u okviru *Kulturne politike i planova*) istaknut plan sredstava za finansiranje donacija, poklonjene zbirke se uključuju u kulturnu i turističku ponudu Grada Zagreba. Vodi se računa o kvalitetnijoj prezentaciji i sanaciji donacija. Uvek se ističe da su poklonjene zbirke izuzetno važan segment muzejske delatnosti u Zagrebu. Konkretno je istaknuto ime i kontakt osobe, stručnog savetnika za prihvata donacija. Zakonski je rešeno da se donacije u kulturne svrhe ne oporezuju.

U Sloveniji Nacionalni program za kulturu kao svoj prioritet ističe umetničko obrazovanje koje je definisano kao kreativno obrazovanje i obrazovanje kreativnosti. Velika se pažnja obraća na umetničke sadržaje namenjene deci predškolskog uzrasta, ali takođe i u nastavnim programima osnovnih i srednjih škola, pa i u programima kulturnih institucija.

Što se tiče Velike Britanije, iako su budžetska ulaganja u kulturu u ovoj zemlji enormna, ova zemlja stalno ohrabruje i podstiče mešovita sredstva iz različitih izvora, uključujući filantropska davanja i fandrejzing.

Francuska predstavlja najbolji primer značaja uticaja državne intervencije u oblasti kulture. Radi se o zemlji koja kulturu tretira kao ni jedna druga država na svetu. Teško je tvrditi da je primer tretiranja kulture u državno-pravnom sistemu Francuske primenljiv i u našem sistemu, jer nam pre toga predstoji ogroman posao bazičnih reformi ove oblasti. Tek nakon toga biće moguće preuzimanje dobrih iskustava zemalja poput Francuske, koja, barem kad je reč o kulturi, predstavlja sam vrh i u svetskim okvirima. U Francuskoj je razvijena institucija i tradicija mecenatstva, donacija koja uključuje poreske olakšice.

Na sajtovima velikih svetskih muzeja vidno su istaknute informacije o mogućnostima donacija i da glavnina njihovih fondova potiče od poklona.

Sto se tice primera iz Evrope i SAD, imajući u vidu da je organizacija muzejskih ustanova i ustanova zaštite u celini sasvim drukčija i da je u tim zemljama autonomija ustanova mnogo veća, imajući u vidu privatno vlasništvo ali i razna regulatorna tela koja kontrolišu njihov rad (odbor, komiteti za upravljanje, društva prijatelja, osnivači i sl.), skoro je nemoguće porediti njihove zakone s našim.

Evropske države i Sjedinjene Američke Države imaju veoma razvijen sistem podsticanja svih vrsta filantropije i zadužbinarstva, a kod nas se misli da je on praktično neprimenljiv. Ne mislimo da je tako, već da ne postoji spremnost da se zakonskim rešenjima podstaknu ljudi koji mogu da daruju – da to i čine. U razvijenom svetu su najvrednije poklonjene kolekcije *dostupne* javnosti u svim specijalizovanim muzejima pojedinih stvaralaca, a takvih je kod nas jako malo. Značajno zaostajemo za razvijenim evropskim zemljama u sferi legatorstva budući da je ostavština u tim zemljama temelj javnog kulturnog života i razvoja.

Njujork ima *per cent* program za umetnost koji dobija 1 % od svih projekata javnih građevina za umetničke radove. Kulturna politika u SAD je specifična i razlikuje se ostalih zemalja. U Sjedinjenim Državama nema formalne kulturne politike i sve se zasniva na regulaciji poreza, filantropskoj tradiciji i organizacijama koje pomažu različite vrste umetnosti i umetničkih formi. Vlada veruje da finansiranje umetnosti više

leži na ličnim nego na državnim odlukama. Privatna filantropija je ona koja održava neprofitabilni sektor živim. U američkoj muzeološkoj tradiciji muzeji po pravilu nisu finansirani iz javnih prihoda.

Značaj umetničkog obrazovanja za formiranje obrazovane publike izuzetno je važan, nemerljiv. Ali važno je da mladi nauče da poštuju kulturne vrednosti. Da, ako nešto ne znaju ili ne razumeju, nauče da budu svesni značaja toga što ne znaju. U našoj istoriji često su nepismeni ljudi učinili čuda za kulturu. Ne sme se dozvoliti nekulturi, bahatosti, nepoštovanju da prevladaju.⁴⁵⁵ Danas školski sistem daje fragmentarno obrazovanje koje nije povezano s muzejima, niti ima interesovanja za to u većoj meri. Uglavnom muzeji pokušavaju nešto da učine, ali nema sistemskih rešenja. Naša kulturna politika ne prepoznaje u dovoljnoj meri značaj umetničkog obrazovanja u školama i ukoliko se bi se akcenat stavio na buđenje i razvoj kulturnih potreba, kulturnu politiku bi trebalo dovesti u tešnju vezu sa obrazovanjem.

Što se tiče kulturnih politika evropskih zemalja, uočljiva je zastupljenost umetnosti i kulture u njihovim obrazovnim strukturama (umetničko i kulturno obrazovanje). U Holandiji i Švedskoj umetničko obrazovanje je ključni instrument u promociji kulturne participacije. U osnovnim školama postoje takozvani „ekspresivni predmeti“ kao što su: korišćenje jezika, crtanje, ručni rad, igre, pokreti. U upotrebi je i takozvani „umetnički meni“ odnosno 6-8 različitih umetničkih programa, u koji spadaju i posete muzeju, bioskopu, pozorištu, koncertu itd. U Švedskoj su različite umetničke veštine integrisane u redovni školski program i kao takve obavezne u prvih devet godina školovanja.

Kulturna politika Republike Srbije čini određene korake u smislu podizanja nivoa umetničkog obrazovanja. Naime, juna 2018. najavljeno je osnivanje i izgradnja Fakulteta muzičke umetnosti i Fakulteta za igru (ples, balet).

»Promenile su se društvene okolnosti i odnosi dobročinstva, legatorstva u kulturi«, reči su Danijele Vanušić. »Podaci kažu da je 1983. godine Beograd imao oko 150 legata. Ministarstvo kulture i informisanja se zalaže da finansijski podrži upravo projekte koji se tiču konzervacije i restauracije predmeta i njihovog adekvatnog čuvanja,

⁴⁵⁵ Iz odgovora Viktora Lazića na Upitnik

ali i projekte izlaganja, izložbi, publikacije naučne obrade, ali i procese digitalizacije.«⁴⁵⁶

U kulturnoj politici Srbije još uvek dominira budžetsko finansiranje kulture. Kad je u pitanju obezbeđivanje sredstava iz predpristupnih fondova EU (IPA fondovi), projekata UNESCO-a i drugih međunarodnih izvora finansiranja predviđenih za kulturu – nažalost, za ovaj vid direktnog finansiranja kulture u Srbiji karakterističan je izuzetno mali procenat interesovanja i iskorišćenja. Najizraženiji razlog tome je svakako nedovoljna informisanost, edukacija i obučenost menadžmenta naših ustanova kulture za ovaj vid obezbeđivanja sredstava, što stvara veliku finansijsku štetu Srbiji. Tu je svakako i nizak nivo svesti pa otud i neshvatljiva nezainteresovanost.

Što se tiče korporativne filantropije u smislu donatorstva, tu bi država svojim pravnim uticajem morala stvoriti preduslove za aktivnije učešće kompanija u ovakvim projektima jer je to sasvim uobičajeno u razvijenim zemljama koje na ovaj način obezbeđuju značajna sredstva.

Obezbeđivanje sopstvenih prihoda subjekata u kulturi presudno je za opstanak naše kulture u narednom periodu (samofinansiranje). Zakon o kulturi, kao jedan od opštih interesa u kulturi, označio je i podsticanje tržišta umetničkih dela, sponzorisanja, mecenarstva i donatorstva u kulturi.⁴⁵⁷

U ovom kontekstu primat dobija institucija kreativnih ili kulturnih industrija, koja predstavlja finansijsku budućnost kulture i Republici Srbiji.

Možemo zaključiti da je finansiranje kulture jedan od problema koji će se svakako morati rešavati u sklopu opšte reforme oblasti kulture. U sve većem broju zemalja već se uveliko pronalaze novi izvori i načini finansiranja kulture, koji na taj način rasterećuju budžetsko finansiranje. To se odnosi i na zemlje čiji je ekonomski razvoj na visokom nivou. Pronalaženje novih načina finansiranja kulture predstavlja jedan od najvažnijih zadataka kad je u pitanju opstanak kulturnog stvaralaštva u Srbiji.

⁴⁵⁶ Vidi: *Kulturni centar*, (TV RTS 10. oktobar 2018.) / Legati, ur. Jasmina Vrbavac. Danijela Vanušić je pomoćnik ministra kulture. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=ZCi88YsvBAQ>. Pregledano: 16. 10. 2018.

⁴⁵⁷ *Zakon o kulturi*, čl. 6, Sl. glasnik RS, br. 72, 2009.

Istražujući pitanje legata u kulturnoj politici Republike Srbije, ispitavali smo njihovo funkcionisanje pre svega u najznačajnijim republičkim nacionalnim institucijama: Srpskoj akademiji nauka i umetnosti, Matici srpskoj, Narodnom muzeju, Muzeju savremene umetnosti, Muzeju grada Beograda, Narodnoj biblioteci Srbije, Univerzitetskoj biblioteci „Svetozar Marković“, Arhivu Srbije, Istorijskom arhivu Beograda, Muzeju kinoteke. Ove centralne republičke ustanove posmatrali smo u odnosu na njihovu legatorsku delatnost i posredništvo. Nacionalne institucije najvišeg ranga još od 19. veka predstavljaju stožere i garant nacionalnog identiteta i očuvanja tradicije, a njihov današnji smisao i značaj je znatno širi jer se na nacionalnom nivou objedinjuje i unapređuje rad u svim oblastima kulturnog i umetničkog života. Muzej grada Beograda i Istorijski arhiv Beograda ne spadaju u nacionalne institucije, ali smo ih zbog njihovog značaja za legatorstvo uvrstili u ovu grupu.

Ističući pozitivne aspekte u radu s legatima, posebno smo istakli nekoliko legata za ugled – pre svega Spomen zbirku Pavle Beljanski, legate Galerije Matice srpske, Legat Hristifora Crnilovića (Manakovu kuću), Galeriju Petra Dobrovića.

Korpus legata i njihovo funkcionisanje u Narodnoj biblioteci Srbije poslužio nam je kao studija slučaja (*case study*) u okviru osnovnog istraživačkog problema koji je postavljen u radu. Amerikanci, koji imaju danas najrazvijeniju filantropiju na svetu, s ponosom ističu da su upravo biblioteke izrodile filantropiju jer ih ljudi smatraju najdemokratskijim institucijama obrazovanja i kulture pa su, otuda, najpogodnija meta za bogataše.

Narodna biblioteka Srbije poseduje 17 biblioteka-celina – legata. Velikani naše kulture zaveštavali su svoje lične biblioteke, ali i rukopise iz kojih istraživači rasvetljavaju njihovo stvaralaštvo i način rada. Status legata imaju kolekcije Miloša Crnjanskog i sestara Janković, dok su ostale zbirke - biblioteke celine.

Izložbe legata u Narodnoj biblioteci Srbije (2013-2014) predstavljaju nastavak rada ove ustanove na zaštiti stare i retke bibliotečke građe – Miloš Crnjanski, Petar Kolendić, Ljubica i Danica Janković, kao i izložba eksponata iz deset legata s prve proglašene liste kulturnih dobara od velikog značaja: Tihomir Đorđević, Ljubomir Micić, Branibor Debeljković.

Problemi kad su u pitanju legati Narodne biblioteke Srbije ne razlikuju se mnogo od onih u ostalim kulturnim institucijama Republike Srbije; oni su prostorne, izlagačke i kadrovske prirode.

Mišljenja – odgovori naših ispitanika (značajnih kulturnih poslenika) na dubinski, strukturisani intervju u vezi s kulturološkim, društvenim i pravnim statusom legata i njihovom vizijom legatorstva u Srbiji, predstavljali su dragocenu kontrolnu matricu i u velikoj meri korespondiraju s našim zaključcima i stavovima iznetim u studiji.

Legati su osnov muzejskih, galerijskih, bibliotečkih i arhivskih zbirki svugde u svetu, pa i u Republici Srbiji. Nedostaje međutim pravna regulativa i jedinstvena politika tretiranja legata kao kulturnih vrednosti, dobara. Predlažemo da se pri Ministarstvu kulture i informisanja Republike Srbije oformi specijalizovani Odbor sastavljen od vrhunskih stručnjaka različitih profila koji bi imao ovlašćenje da u određenom roku načini osnovni uvid u situaciju legatorstva i legata kod nas. Na osnovu toga bi se sačinio predlog Zakona (Pravilnika) o legatima, koji bi regulisao i do sada sporna pitanja u vezi s legatima i bio istovremeno garant kako za darodavce tako i za daroprimce.

U nacrtu Strategije razvoja kulture Republike Srbije 2017-2027. navedeno je da, „pored pune primene ovog zakona kojim se reguliše celokupna oblast, postoji potreba za donošenjem zakona kojima će se regulisati njeni pojedini segmenti.” Reč je najpre o savremenim propisima iz oblasti kulturnog nasleđa, jer je važeći Zakon o kulturnim dobrima, prema mišljenju stručnjaka iz ove oblasti, zastareo i prevaziđen.

U nacrtu Strategije razvoja kulture Republike Srbije, u delu *Razvoj institucionalnog okvira sistema kulture (Unapređenje pravnog okvira)* stoji da je posebno važno proširiti normativni okvir na oblasti kulture koje nisu pravno uređene na odgovarajući način, a to se posebno odnosi na Zakon u oblasti kulture i donošenje novih zakona koji bi se odnosili na kulturno nasleđe, arhive, muzeje itd.”⁴⁵⁸

U okviru *Strateških ciljeva u oblasti istraživanja, zaštite i korišćenja kulturnog nasleđa*, a u nacrtu Strategije razvoja kulture Republike Srbije 2017-2027, predviđa se

⁴⁵⁸ Vidi: *Strategija razvoja kulture Republike Srbije od 2017. do 2017.*, str. 56.

Donošenje novih zakona i podzakonskih akata u oblasti zaštite kulturnog nasleđa i njihovo blagovremeno ažuriranje.

Važan datum u istoriji donatorstva i legatorstva je potpisivanje protokola o donaciji vredne umetničke kolekcije kompanije *Tarket* Galeriji Matice srpske (17. oktobar 2017) čime je napravljen presedan, budući da je *ad hoc* Vlada Republike Srbije na inicijativu Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije i ministra Vladana Vukosavljevića pronašla poreski model po kome je kompanija oslobođena dodatnih finansijskih troškova, jer još uvek ne postoje zakonom regulisane poreske olakšice za donatorstvo. Tom prilikom ministar je istakao da predložena strategija razvoja kulture predviđa poreske olakšice koje nedostaju da bi donatorstvo bilo vraćeno na glavnu scenu.

Godine 2011. ustanovljena je nagrada „Zlatni venac“ koju dodeljuje Vlada Republike Srbije na predlog Ministarstva kulture sa ciljem da podstakne pojedince ili ustanove da nastave tradiciju darodavaca koji su kroz istoriju Srbije u velikoj meri doprineli predstavljanju, širenju i očuvanju nacionalnih kulturnih vrednosti i time posebno doprineli razvoju srpske kulture. Ova godišnja nagrada uručuje se za poseban doprinos razvoju kulture kroz mecenatstvo i donatorstvo domaćim i stranim pojedincima, institucijama, udruženjima i kompanijama koji svojim aktivnostima i zaslugama daju poseban doprinos razvoju kulture u Srbiji. Prvi dobitnik ove značajne nagrade 2011. godine bila je Madlena Cepter. Ovo priznanje bi trebalo da predstavlja podsticaj, ohrabrenje i putokaz za buduće mecene i zadužbinare u Srbiji. Ustanovljenje ove nagrade viđeno je kao nagoveštaj promena u zamagljenoj vizuri naše kulturne politike i otklon od politikanstva i podozrenja prema novom i drugačijem. Nije nam poznato da je još neko u međuvremenu dobio ovo priznanje.

Želimo da skrenemo pažnju na značaj privatnih umetničkih kolekcija u kulturnoj politici Srbije, budući da je sudbina gotovo svih ozbiljnijih zbirki da mahom završe kao poklon društvu, da pomenemo samo Spomen-zbirku Pavla Beljanskog, legate Rajka Mamuzića, Petra Dobrovića, Konjovića. Kolekcionarstvo kao opredeljenje pojedinaca država treba da podrži i podstiče i tako što bi kolekcionare oslobodila poreza, na primer.

Mnogi kolekcionari sebe doživljavaju kao privremene čuvare i voleli bi da su u mogućnosti da češće izlažu svoje zbirke, pa čak i stalno u nekom javnom prostoru.

Često, vrlo često se dešava da se najznačajnija dela slikarstva ili skulpture nalaze baš u privatnim zbirkama. Pitanje je koji bi bio način da se ona, uz potpunu satisfakciju vlasnika, ustupe društvu. Ovde je prisutan ceo niz problema: od hroničnog—materijalnog problema—do razrade jedne podsticajne politike animiranja sveobuhvatne brige za umetnička dela kroz specijalističke muzejske servise za održavanje dela, njihovu konzervaciju, preparaciju, čišćenje, tehničke i laboratorijske intervencije, zatim, publikovanje, prikupljanje dokumentacije, datiranje, atribuciju itd.

Unapređenjem statusa kolekcija-zbirki koje su u privatnom vlasništvu, moglo bi se pomoći, u smislu zaposlenja, ne samo pojedincima već i njihovim porodicama, jer je često više članova porodice uključeno u očuvanje ovih kolekcija. Porodice koje su spremne da stave na uvid javnosti svoj kolekcionarski imetak mogle bi značajno doprineti zajednici u kojoj žive, kulturološki ili turistički, čime bi pomogle njenu prepoznatljivost.

Poslednje tri decenije muzeji u Srbiji nisu bili u finansijskoj mogućnosti da otkupljuju umetnička dela a mnogi boljestojeći privatni kolekcionari dolazili su u posed dragocenih zbirki. Pod povoljnim uslovima mnogi od njih bi bili spremni da te kolekcije ustupe državi kao legate.

Privatne zbirke predstavljaju ogroman neiskorišćeni fond. To je čitav blok kulture koji jednostavno ne živi. Odnosno, živi na margini društvene svesti.

Neophodno je razmotriti i odnos privatne inicijative i strategije razvoja kulturne politike, i stim u vezi, stanje u kolekcionarstvu, pravnu regulativu, ekonomsko pozicioniranje, izradu studije izvodljivosti. Kao najbitniju promenu koja se očekuje u radu javnog sektora prema njima i njihovoj poziciji kolekcionari pominju pre svega zakonodavnu regulativu. Ona bi obezbedila da privatna lica koja se bave kolekcionarstvom, negovanjem i očuvanjem kulturnih dobara i nacionalne baštine odnosno njihov rad i njihove zbirke/kolekcije budu pod nekim vidom društvene zaštite.

Zahvaljujući specifičnim okolnostima koje vladaju na umetničkoj sceni u Srbiji događa se značajna promena: naime, vlasnici privatnih umetničkih zbirki danas su spremniji da izlože i da javnosti prikažu delove svojih kolekcija.

Legati tek treba da izgrade postojaniji javni ugled i reputaciju. Neophodan je rad na negovanju filantropije kod mladih (kroz obrazovni i medijski sistem), bolja komunikacija s potencijalnim legatorima, kontrola i nadzor nad legatima.

Odnosi s javnošću i mediji imaju nezaobilaznu ulogu u radu legata. Ta komunikacija mora biti kontinuirana, dobro rganizovana i obostrano motivišuća kako bi se povratilo poverenje najšire javnosti u delatnost legatora i legatara, poboljšala reputacija neprofitnog sektora u celini i uvećala armija ljudi voljnih da deo svoje imovine daruju »na polzu otečestvu.«

Uključivanje baštine u život zajednice i savremenog društva kulturnu politiku sve više usmerava na međuresornu, međusektorsku i međuministarsku saradnju između kulture, prosvete, turizma i drugih resora unutar javnog, privatnog i civilnog sektora.

LITERATURA, PRAVNI I INTERNET IZVORI

Literatura

I Knjige

1. Avramović, Zoran, (1992). *Zadužbine, fondovi, fondacije i legati u kulturi Srbije*, Zavod za proučavanje kulturnog razvitka, Beograd
2. Aleksić, Marija, (2010). *Zadužbine kulture Srbije i javnost*, Čigoja štampa, Beograd
3. Babić, Ivo, (2005). *Nasledno pravo*, Službeni list Srbije i Crne Gore, Beograd
4. Babić, Ivo, (2006), *Ugovori građanskog prava-posebni deo obligacionog prava*, Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, Službeni glasnik, Beograd
5. Blagojević, Predrag, (2012). *Pravna uređenost oblasti kulture u Srbiji*, (doktorska disertacija), Pravni fakultet Univerziteta Union, Beograd
6. Vejinović, Slavko, (2012). *Zadužbinarstvo kod Srba*, Vukova zadužbina, Beograd
7. Vraneš, Aleksandra, (2004). *Niška narodna biblioteka–dokument i svakodnevnica*, Narodna biblioteka “Stevan Sremac”, Niš
8. Golubović, Zagorka, Jarić, Isidora, (2010). *Kultura i preobražaj Srbije, vrednosna usmerenja građana posle 2000*, Službeni glasnik, Beograd
9. *Filantropija u Srbiji i Crnoj Gori*, (2004). Balkanski fond za podršku lokalnim inicijativama (BCIF), april-jun Dostupno na: https://www.tragfondacija.org/docs/filantropija/Filantropija_Istrazivanje.pdf.
10. Dojčinović Đukić, Vesna, (2005). *Kulturni turizam: menadžment i razvojne strategije*, str. 28–29, 109–113.
11. Dragičević Šešić, Milena, (2002). *Javna i kulturna politika*, Čigoja štampa, Beograd
12. Dragičević Šešić, Milena, Stojković, Branimir, (2011). *Kultura: menadžment, animacija, marketing*, Clio, Beograd
13. Dragičević-Šešić, Milena, (1993). Sponzorstvo umetnosti u sklopu poslovne politike modernih preduzeća, *Marketing u umetnosti*, Beograd

14. Đorđević, Snežana, (2012). *Savremene urbane studije: preduzetnički, kreativni, demokratski gradovi*, Fakultet političkih nauka, Čigoja štampa, Beograd
15. Đukić, Vesna, (2012). *Država i kultura: studije savremene kulturne politike*, Institut za pozorište, film, radio i televiziju, Fakultet dramskih umetnosti, Beograd
16. Đukić Dojčinović, Vesna, (2005). *Kulturni turizam: menadžment i razvojne strategije*, Klio, Beograd
17. Jančić, Svetlana, (1995). *Katalog lične biblioteke Miloša Crnjanskog*, Narodna biblioteka Srbije, Beograd
18. Kaličanin, M. (2011) *Strategija razvoja publike: uključivanje dece u kulturni život Pančeva*, Centar za interdisciplinarne studije, UNESCO-va katedra za Kulturnu politiku i menadžment u kulturi, Beograd (Master teza, mentor Vesna Đukić). Dostupno na: <http://readgur.com/doc/119292/strategija-razvoja-publike-uklju%C4%8Divanje-dece-u-kulturni>
19. Klajn, I., Šipka, M. (2007) *Veliki rečnik stranih reči i izraza*, Prometej, Novi Sad
20. Kostić, Bratislava, (1999). *Novo groblje u Beogradu*, Beograd, JKP "Pogrebne usluge"
21. *Legati i biblioteke celine* (2016). (ur. Tatjana Brzulović Stanisavljević, Mirko Demić), Biblionet, Kragujevac, 26-28. maj, Zajednica matičnih biblioteka Srbije, Beograd
22. N. Kotler, P. Kotler, (1998), *Museum strategy and marketing: designing missions, building audiences, generating revenue and resources*, Jossey-Bass Publishers, San Francisco
23. Martinović, Dragana, (2009). *Muzeji Srbije – aktuelno stanje*, Zavod za proučavanje kulturnog razvitka, Beograd
24. Mijačić, M. (1990). *Obligacioni ugovori, drugo dopunjeno izdanje*, Savremena administracija, Beograd
25. Miladinović, Snežana, (2000). *Legat – kroz pravnu nauku i zakonodavstvo*, Zadužbina Andrejević, Beograd
26. Milenković, Dejan, (2013). *Javna uprava : odabrane teme*, Fakultet političkih nauka, Čigoja štampa, Beograd

27. Mirčov, Svetlana, (2012). *Biblioteka – ledžbenica duše*, Beogradska knjiga, Beograd
28. Mirkov-Bogdanović, Nada, (2011). *Katalog rukopisne zaostavštine Miloša Crnjanskog*, Narodna biblioteka Srbije, Beograd
29. *Muzej Srpske pravoslavne crkve* (2001). (ur.) Slobodan Mileusnić, Muzej SPC, Beograd
30. Pavlović, Branka (2007). *Poruke vremena prošlih: istorija i tradicija filantropije u Srbiji u XIX i XX veku*, Dostupno na: https://www.tragfondacija.org/docs/pub/Poruke_vremena_proslih.pdf.
31. *Razvojni aspekti kulturnih industrija* (2002). (prir.) Dimitrije Vujadinović, Balkankult, Beograd
32. Stojasavljević, J., (2011). *Odnosi s javnošću u funkciji repozicioniranja muzeja u tranzicionom društvu na primeru Spomen-zbirke P. Beljanskog (2000–2010)*, stručni rad odbranjen na ispitu za kustosa u Muzeju Vojvodine
33. Pearce, Susan M, (1999). *Interpreting Objects and Collections*, Routledge, London and New York
34. Perović, S. (1980). *Obligaciono pravo*, prva knjiga, Privredna štampa, Beograd
35. Popović–Bodroža, Ana (2013). *Kuća legata: osnivanje i izložbe legata (2004–2009)*, habilitacioni rad za zvanje višeg kustosa u Narodnom muzeju u Beogradu
36. Protić, Miodrag, B., (1995). *Problem legata i potreba osnivanja Galerije legata u Beogradu*, (elaborat), 13. 12. 1995.
37. Protić, Miodrag, B. (2009). *Nojeva barka III*, SKZ, Beograd
38. Sladojević, A. (2014) *Muzej afričke umetnosti, –konteksti i reprezentacije*, E–izdanje MAU, Dostupno na: <http://www.museumofafricanart.org/sr/e-publikacije/354-muzej-afri%C4%8Dke-umetnosti,-konteksti-i-reprezentacije.html>
39. Stokić Simončić, Gordana, Vučković, Željko (2012). *Biblioteke i identitet: prolegomena za istoriju modernog srpskog bibliotekarstva*, Pančevo: Gradska biblioteka, Novi Sad: Filozofski fakultet

40. Uporedno pravna analiza stanja u kulturi u pojedinim zemljama, (2006). Institut za uporedno pravo, Beograd (projekat za potrebe Ministarstva kulture)
41. Šola, Tomislav, (2011). *Prema totalnom muzeju*, Centar za muzeologiju i heritologiju, Beograd

II Članci

1. A. K. Legat Olge Jančić, *Politika*, 27. 04. 2018. Dostupno na: <http://www.politika.rs/sr/clanak/402748/Legat-Olge-Jancic>.
2. Aleksandrović, Vesna, Digitalizacija građe posebnih fondova NBS, *Glasnik Narodne biblioteke Srbije* br. 1, 2003, str. 107–119.
3. Avramović, Zoran, Legati u kulturi Beograda – stanje, problemi i moguća rešenja, *Kultura*, br. 93/94, 1994, crp. 214–224.
4. Barać, Dragan, Jubilej prava o bibliotekarstvu u Srbiji, *Glasnik NBS*, br. 1, 2001.
5. Benović, Ivana, (2013). Kolekcionar kao kustos i selector (II), str. 4–19, *Kolekcionar kao kustos i selektor*, ur. Tia Knežević, Arte Media, Beograd
6. Borić-Brešković, Bojana, Muzej je narodni, nije prinčev, *NIN*, 20. jul 2000. Dostupno na: <http://www.nin.co.rs/2000-07/20/13716.html>
7. Brnabić: Nema razvoja Srbije bez fokusiranja na kulturu, *N1*, 17. 10. 2017. Dostupno na: <http://rs.n1info.com/a335611/Vesti/Kultura/Brnabic-Nema-razvoja-Srbije-bez-fokusiranja-na-kulturu.html>
8. Bulatović, Dragan, Istorija umetnosti i zaštita umetničkog nasleđa, *Povelja*, br. 2, 1995, str. 24–29.
9. Bulatović, Dragan, Baštinstvo ili o nezaboravljanju, *Kruševački zbornik*, br. 11, 2005.
10. Ćirić, S. Portret beogradskog kolekcionara: Nemir i strast, *Vreme*, br. 567, 15. 11. 2001. Dostupno na <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=301605>,
11. D. B. M. Legati kao eksponati. *Večernje novosti*, 16. 01. 2014. Dostupno na: <http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:473621-Legati-kao-eksponati>

12. D. B. M. Pokloni u – podrumu, *Večernje novosti*, 28. 06. 2010. Dostupno na: <http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:290285-Pokloni-u---podrumu>.
13. D. Bt. Narodna biblioteka Srbije: »Legat Petra Kolendića«, *Večernje novosti*, 5. 07. 2014. Dostupno na: <http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:499377-Narodna-Biblioteka-Srbije-Legat-Petra-Kolendica>
14. Despotović, Jovan, Baština – Zadužbine, legati, zaostavštine, *Student*, 29. 4. 1981, str. 11- 17. http://www.jovandespotovic.com/?page_id=6806
15. Despotović, Jovan, Očuvanje kulturne baštine u svetlu naših i evropskih propisa, *Leskovački zbornik*, 47, 2007, str. 19–28.
16. Detaljnije o kolekcijama: Narodna biblioteka Srbije. Dostupno na: <http://www.nb.rs/collections/index.php?id=802>
17. Dimitrijević, M. Iz mornarice sam pobegao avionom, *Politika*, 12. 02. 2016. Dostupno na: <http://www.politika.rs/sr/clanak/348968/Iz-mornarice-sam-pobegao-avionom>.
18. Dimitrijević, M. Legat Olge Jančić na proleće pred publikom, *Politika*, 24. 12. 2017. Dostupno na: <http://www.politika.rs/sr/clanak/395123/Legat-Olge-Jancic-na-prolece-pred-publikom>.
19. Dimitrijević, M. Legat Petra Lubarde otvara vrata posle trideset godina, *Politika*, 15. 12. 2014. Dostupno na: <http://www.politika.rs/scc/clanak/313530/Legat-Petra-Lubarde-otvara-vrata-posle-trideset-godina>.
20. Dimitrijević, M. Legati Rista Stijovića i Veljka Petrovića i dalje zatvoreni, *Politika*, 11. 07. 2011. Dostupno na: <http://www.politika.rs/scc/clanak/183991/Legati-Rista-Stijovica-i-Veljka-Petrovica-i-dalje-zatvoreni>.
21. Dimitrijević, M. Muzej vraćen narodu, *Politika*, 28. 06. 2018. Dostupno na: <http://www.politika.rs/scc/clanak/406393/Muzej-vracen-narodu>.
22. Dimitrijević, M. Neophodna obnova Muzeja Jovana Cvijića i Tome Rosandića, *Politika*, 13. 07. 2011. Dostupno na: <http://www.politika.rs/sr/clanak/184118/Kultura/Neophodna-obnova-muzeja-Jovana-Cvijica-i-Tome-Rosandica>.
23. Dragičević, D. Neslavna sudbina Bosiljeve zadužbine, *Politika*, 15. 03. 2007.

24. Dragičević Šešić, Milena, Kulturna politika, nacionalizam i evropske integracije. *Biti iz/van : Ka redefinisaju kulturnog identiteta Srbije*, Kulturklammer - Centar za kulturne interakcije, Beograd, 2010, (ur. Katarina Tojić, Marijana Simu)
25. Dugalić, M. Zавештања само на папиру, *Politika*, 6. 09. 2016. Dostupno na: <http://www.politika.rs/scc/clanak/362964/Zavestanja-samo-na-papiru>.
26. Đorđević, B. Pančevo dobija Galeriju Milorada Mihailovića. *Večernje novosti*, 27. februar 2015. Dostupno na: <http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:535941-Pancevo-dobija-galeriju-Milorada-Mihailovica>. Pregledano dana: 20. 10. 2018.
27. Đorđević, M. Колекција бившег „Синтелона” одлази у Галерију Матице српске, *Politika*, 10. april 2014. Dostupno na: <http://www.politika.rs/scc/clanak/289616/Kolekcija-bivseg-Sintelona-odlazi-u-Galeriju-Matice-srpske>. Pregledano dana: 20. 10. 2018.
28. Đorđević, Marija, Neprocenjivo kulturno blago, *Politika*, Beograd, 23. septembar 1996.
29. Filipović-Radulaški, Tatjana, Posebne biblioteke u Biblioteci Srpske akademije nauka i umetnosti, *Bibliotekar*, br. 3 /4, 1989, str. 59-65.
30. Golubović, Zagorka, Kulturni preduslovi demokratske tranzicije, zbornik *Kultura i razvoj*, Beograd, 2004.
31. Ivanović, Dijana, Viktor Lazić: Moj prvi milion knjiga, *42 magazin*, 3. Januar 2017. Dostupno na: <http://42magazin.rs/viktor-lazic-prvi-milion-knjiga/>
32. Jevremović, Neda, Narodni muzej u Beogradu 1844–1994, *Glasnik Srpskog arheološkog društva*, br. 11, 1996, str. 297–311.
33. Jovanov, Jasna, Legati u Srbiji, *Rad muzeja Vojvodine*, br. 52, 2010.
34. K. R., Slikarstvo Marija Pregelja u Legatu Čolaković, *Politika*, 3. 3. 2016. Dostupno na: <http://www.politika.rs/sr/clanak/350419/Kultura/Slikarstvo-Marija-Pregelja-u-Legatu-Colakovic>
35. Kovačević, S., Kompanija Tarket poklonila kolekciju Galeriji Matice srpske, *Politika*, 17.10.2017. Dostupno na:

- <http://www.politika.rs/scc/clanak/390905/Kompanija-Tarkett-poklonila-kolekciju-Galeriji-Matice-srpske>.
36. Kriterijumi za utvrđivanje koje su stare i retke knjige kulturna dobra od izuzetnog i od velikog značaja, *Bibliotekar*, br. 3–4/1988, str. 59–68.
37. Lazić, Branko, Legat – problem ili bogatstvo, *Prilozi za nauku, umetnost i kulturu*, Pančevo, br. 5, 1994, str. 11–12.
38. *Legati*, Kulturni centar, (TV RTS 10. oktobar 2018.) / ur. Jasmina Vrbavac.
39. Lijeskić, B. Kolekcionari su dragoceni za kulturu, *Politika*, 22. 03. 2009. Dostupno na: <http://www.politika.rs/sr/clanak/80113/Kultura/Kolekcionari-su-dragoceni-za-kulturu#ž>
40. Lijeskić, B. Skulptura je moj život, *Politika*, 18. 11. 2009. Dostupno na: <http://www.politika.rs/sr/clanak/112371/Kultura/Skulptura-je-moj-zivot>. Pregledano dana: 20. 10. 2018.
41. Mandić, Slobodan, Intersektorska saradnja baštinskih institucija kulture – neiskorišćeni potencijal veba, *Čitalište*, br. 22, 2013, str. 30–33.
42. Marčetić, D., Filipović, V. (2017) *Ugovor o poklonu*. Dostupno na: <https://www.legeartis.rs/ugovor-o-poklonu-novo/>
43. Maskareli, Draginja, Kolekcija srebrnine iz Legata Irine Simić u Muzeju primenjene umetnosti u Beogradu, *Zbornik/Muzej primenjene umetnosti*, br. 2, 2006, str. 31–39.
44. Matović, D. Lubarda pod ključem, Crnjanski u kutijama, *Večernje novosti*, 2. februar 2014. Dostupno na: <http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:476306-Lubarda-pod-kljucem-Crnjanski-u-kutijama>.
45. Matović, D. Lubarda pod ključem, Crnjanski u kutijama, *Večernje novosti*, 2. februar 2014. Dostupno na: <http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:476306-Lubarda-pod-kljucem-Crnjanski-u-kutijama>.
46. Matović, D. Velikan zaboravljen i u ruinama: Propada legat Veljka Petrovića, *Večernje novosti*, 24. avgust 2014. Dostupno na: <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/reportaze/aktuelno.293.html:506993-Propada-legat-Veljka-Petrovica>.

47. Matović, D. Vlada ruši uspomene na Petroviće, *Večernje novosti*, 14. 08. 2014. Dostupno na: 14. 08. 2014. Dostupno na: <http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:505487-Vlada-rusi-uspomene-na-Petrovice>.
48. Matović, D., Popović, S. Legat – vrednost i problem, *Večernje novosti*, 14. jul 2011. Dostupno na: <http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:338004-Legat---vrednost-i-problem>.
49. Matović, D., Popović, S., Legati i dalje bez rekonstrukcije, *Večernje novosti*, 13. 07. 2011. Dostupno na: <https://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:337867-Legati-i-dalje-bez-rekonstrukcije>
50. Matović, Marijana, Legati (biblioteke celine) i lične biblioteke u Čačku: Srpsko zadužbinarsko nasleđe, *Zbornik radova Narodnog muzeja, Čačak*, br. 35, 2005, str. 275–332.
51. Mazić, B. Biblioteka Miroslava Premrua među posebnim bibliotekama u Univerzitetskoj biblioteci Svetozar Marković u Beogradu. Archive. Today.2008. Dostupno na: http://home.izum.si/cobiss/OZ/2008_4/Html/clanek_03.html
52. Medić, D. *Darovanje (poklon) prema nacrtu zakona o obligacionim odnosima Republike Srpske/Federacije Bosne i Hercegovine*, Thursday, 25 October 2007-izvor članka ABEA online magazin studenata Pravnog fakulteta u Banjoj Luci. Dostupno na: <http://stika.palija.net/abea/index.php>
53. Miladinović, M. Umetničke kolekcije i tranzicija: Slike bivšeg vremena, *Biznis&Finansije*, 17. 05. 2017.
54. Miladinović, M. Umetničke kolekcije i tranzicija: Slike bivšeg vremena, *Biznis&Finansije*, br. 107, 2014. Dostupno na: <http://bif.rs/2014/05/umetnicke-kolekcije-i-tranzicija-slike-bivseg-vremena/>.
55. Milojković, Jelica, Razmatranje problematike vezane za nesignirana i pogrešno datirana dela Milene Pavlović Barilli, *Muzeji*, br. 3, 2013.
56. Milosavljević Ault, Angelina, Nova muzeologija kao činjenica savremenosti, *Kultura*, br. 144, 2014. str. 11–37.
57. Mirčov, Svetlana, Biblioteke celine i biblioteke legati, *Glasnik Narodne biblioteke Srbije*, br. 1, 2004.

58. Nagrada »Zlatni venac« uručena Madleni Cepter, *Blic*, 19. 01. 2011. Dostupno na: <http://91.222.7.182/vesti/kultura.71.html:315651-Zlatni-venac-Madleni-Cepter>
59. Nježić, T. Cepterovi najveći dobrotvori, *Blic*, 06. 01. 2011. Dostupno na: <http://www.blic.rs/kultura/vesti/cepterovi-najveci-dobrotvori/zppmty6>
60. Ognjević, Tamara, Umetnička kolekcija i njeni potencijali u savremenoj komunikaciji (s posebnim osvrtom na Spomen-zbirku P. Beljanskog), *Zbornik radova. Naučni skup posvećen P. Beljanskom*, 2013, str. 10–16.
61. Peritz, R. Meyric Hughes, čuveni britanski kustos upozorava na opasnosti, *Večernji list*, 26. srpnja 2013. Dostupno na: <https://www.vecernji.hr/lifestyle/h-meyric-hughes-cuveni-britanski-kustos-upozorava-na-opasnosti-589582>
62. Peruničić, Dragana, Reč o izložbi, *Zaveštanja i darovi: legati kao kulturna dobra od velikog značaja*, katalog izložbe, 2014, str. 5.
63. Petrović, M. Aktuelna pitanja arhivske službe u Srbiji, *Povelja: časopis za književnost, umetnost, kulturu, prosvetna i društvena pitanja*, br. 2, 1995, str. 78–81.
64. Poklon zbirka Vere Zarić u Galeriji Matice srpske, *Blic*, 08. 07. 2015. Dostupno na: <http://www.blic.rs/kultura/vesti/poklon-zbirka-vere-zaric-u-galeriji-matice-srpske/nlxflqg>
65. Popović, S. Dar uz sto glavobolja, *Večernje novosti*, 9.11. 2009. Dostupno na: <http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:256492-Dar-uz-sto-glavobolja>.
Pregledano dana: 20. 10. 2018.
66. Popović, S., I dela ubijaju, zar ne, *Večernje novosti*, 10. novembar 2009. Dostupno na: <http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:256622-I-dela-ubijaju-zar-ne>.
67. Prelić, Velibor, Legati i biblioteke celine u Narodnoj biblioteci Srbije, *Glasnik narodne biblioteke Srbije*, br. 1, 2012/2013, str. 157–164.
68. Prelić, Velibor, Sestre Janković i narodna igra, *Legat Ljubice i Danice Janković u Narodnoj biblioteci Srbije*, katalog izložbe Legata Ljubice i Danice Janković: 80 godina etnokoreologije u Srbiji / [autori izložbe i kataloga Velibor Prelić, Mladena Prelić, Selena Rakočević], 2014, str. 7–11.

69. Radosavljević, R. Kinoteka: tragovi naših velikana, *Večernje novosti*, 22. 09. 2015. Dostupno na: <http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:568450-Kinoteka-Tragovi-nasih-velikana>
70. Radosavljević, R. Nadovezivanje je smisao trajanja, *Politika*, 4. 12. 2010. Dostupno na: <http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:310165-Nadovezivanje-je-smisao-trajanja>
71. Radosavljević, R., Otvoren legat Ružice Sokić, *Večernje novosti*, 16. 10. 2015. Dostupno na: <http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:572241-Otvoren-legat-Ruzice-Sokic>
72. Razvoj privatnih kolekcija/muzeja u Vojvodini (2009) Pilot istraživanje. Organizator projekta: Balkankult Fondacija Podrška: Pokrajinski sekretarijat za kulturu Rukovodilac projekta: Dimitrije Vujadinovic Autor istraživanja: Danijela Acimov, sociolog.
73. Simić, J. Matici srpskoj remek-dela na poklon, *Večernje novosti*, 17. oktobar 2017. Dostupno na: <http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:691190-Matici-srpskoj-remek-dela-na-poklon>
74. Slikarstvo Ede Murtića mogao bi biti kapital cijele Hrvatske, *Večernji list*, 5. 12. 2010. Dostupno na : <http://www.vecernji.hr/vizualna-umjetnost/slikarstvo-edemurtica-mogao-bi-biti-kapital-cijele-hrvatske-224438>. Pregledano dana: 14. 10. 2018.
75. Stamenković, J., A imovinu ostavljam studentima, *Blic*, 31. 10. 2010. Dostupno na: <https://www.blic.rs/vesti/drustvo/a-imovinu-ostavljam-studentima/vekwsw>.
76. Stamenković, S. Neumorni tragač za narodnim blagom, *Politika*, 24. 6. 2008. Dostupno na:
77. Stefanović, Olivera, Mirkov-Bogdanović, Nada, O zaštiti stare i retke bibliotečke građe, *Glasnik Narodne biblioteke Srbije*, 2012/2013, str. 116–120.
78. Stojiljković, S. Večno bitisanje bilo bi neizdrživo, *Politika*, 5. 12. 2009. Dostupno na: <http://www.politika.rs/sr/clanak/114635/Kultura/Vecno-bitisanje-bilo-bi-neizdrzivo>

79. Stojković, Branimir, Ka održivom kulturnom identitetu, *Biti iz/van: Ka redefinisaju kulturnog identiteta Srbije*, Kulturklammer - Centar za kulturne interakcije, Beograd, 2010, (ur. Katarina Tojić, Marijana Simu)
80. Stojković, Dragana, Etnografska spomen-zbirka Hristifora Crnilovića, *Glasnik Etnografskog muzeja*, 65/66, 2001/2002.
81. Stokić Simončić, Gordana, Baštinske ustanove kulture, institucije javnog pamćenja, heritologija, mnemozofija, *Čitalište*, br. 22, 2013.
82. Studijski katalog Poklon zbirke Dragoslava Damnjanovića, *Blic*, 3. 05. 2011. Dostupno na: <https://www.blic.rs/vesti/beograd/studijski-katalog-poklon-zbirke-dragoslava-damnjanovica/fh0ry56>
83. Subotić, Irina, Spomen zbirka dr Đorđa i Lale Lučić-Roki u kolekciji strane umetnosti Narodnog muzeja u Beogradu, *Spomen zbirka dr Đorđa i Lale Lučić-Roki* (katalog), 1995, Narodni muzej Beograd
84. Šarčević Mladen, Vlada planira izgradnju dva fakulteta, *Politika*, 5. 06. 2018. Dostupno na: <http://www.politika.rs/scc/clanak/404989/Sarcevic-Vlada-planira-izgradnju-dva-fakulteta>
85. Šmulja, Vanja, Biblioteke cjeline i legati u bibliotekama Republike Spske, *Čitalište*, br. 23, 2013, str. 52–61.
86. Talović, V., Marković, M. Legati prepušteni sebi, *Večernje novosti*, 21. septembar 2013.
87. Tešić, Gojko, Skandalozna tišina/ Mržnja srpske tradicije, *NIN*, 8. Jun 2006.
88. Trebješanin, B. Radost davanja je sve manje prisutna, *Politika*, 25. 01. 2014. Dostupno na: <http://www.politika.rs/scc/clanak/282449/Radost-davanja-je-sve-manje-prisutna>.
89. Velebna Murtićeva donacija Zagrebu i dalje nema adekvatan smještaj, *Nacional*, 7. 10. 2010. Dostupno na: <http://arhiva.nacional.hr/clanak/92912/velebna-murticeva-donacija-zagrebu-i-dalje-nema-adekvatan-smjestaj>. Pregledano dana: 14. 10. 2018.
90. Velika Iza Vlaha Bukovca u Spomen-zbirci Pavla Beljanskog, *Svet*, 28. 04. 2014. Dostupno na: <http://www.svet.rs/vesti/velika-iza-vlaha-bukovca-u-spomen-zbirci-pavla-beljanskog>

91. Vrhunska umjetnost u privatnim rukama, *Poslovni dnevnik*, 7. 04. 2011. Dostupno na: <http://www.poslovni.hr/after5/vrhunska-umjetnost-u-privatnim-rukama-176748>
92. Vukićević, Vuk, Digitalizacija kulturnog nasleđa u funkciji ostvarivanja ciljeva kulturne politike, *Kultura*, br. 130, 2011, str. 165–182.
93. Vulićević, M. Kultura se uči doživotno, *Politika*, 20. 03. 2009. Dostupno na: <http://www.politika.rs/sr/clanak/79854/Kulturni-dodatak/Kultura-se-uci-do-zivotno>
94. Zorica, Tomić, Kulturni identitet i kulturna politika, *Izazovi evropskih integracija*, br. 7, 2009, str. 27–39.
95. Vizija razvoja Narodne biblioteke Srbije. Dostupno na: <https://www.nb.rs/pages/article.php?id=24068>

Pravni izvori

1. *Dogovor o sprovođenju jedinstvene politike prihvatanja, čuvanja, održavanja i izlaganja poklona i legata*, Sl. list grada Beograda br. 6, 1982, (27. 02. 1982) https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_kulturnim_dobrima.html. Pregledano dana: 20. 09. 2018.
2. *Konvencija o zaštiti svetske kulturne i prirodne baštine*, Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori, br. 56/74, član 1. Konvencija je doneta na Generalnoj konferenciji UNESKA, na svom XVII zasjedanju održanom u Parizu od 17. oktobra do 21. novembra 1972. godine
3. *Nacrt Radne grupe Ministarstva kulture Republike Srbije. Republika Srbija. Zakon o arhivskoj građi i arhivskoj službi Beograd*, decembar 2009. Dostupno na: https://arhivistika.files.wordpress.com/.../nacrt_zakona_o_arhivskoj_gradji_i_arhivskoj_sluzbi.PDF.

4. *Odluka o sticanju statusa ustanova kulture od nacionalnog značaja*, Službeni glasnik RS, br. 41/13. Dostupno na: <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/reg/viewAct/182e7988-45b7-44ef-ba68-29a8a523a7d9>.
5. *Pravilnik o prijemu novih legata Kuće legata*, Kuća legata, 9. VIII 2006.
6. *Strategija razvoja kulture Republike Srbije od 2017. do 2017.* str. 27. Dostupno na: www.kultura.gov.rs/.../nacrt-strategije-razvoja-kulture-republike-srbije.
www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/zakon_o_sanu-cir.pdf.
7. *Zakon o kulturi*, Sl. glasnik RS br. 72/09, 13/16, 30/16, čl. 1, (PDF format), dostupno na:
www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/zakoni/2016/2009-15%20lat.pdf.
8. *Zakon o kulturnim dobrima*, Sl. glasnik RS br. 71/94, 52/2011 - dr. zakoni i 99/2011 - dr. Zakon. Dostupno na:
9. *Zakon o muzejima*, NN 110/15. Dostupno na: <http://www.zakon.hr/z/302/Zakon-o-muzejima>.
10. *Zakon o nasleđivanju*, Sl. glasnik RS, br. 46/95, 101/2003 - odluka USRS i 6/2015. Dostupno na:
https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_nasledjivanju.html.
11. *Zakon o obligacionim odnosima*, Sl. list SFRJ, br. 29/78, 39/85, 45/89 - odluka USJ i 57/89, Sl. list SRJ, br. 31/93 i Sl. list SCG, br. 1/2003 - Ustavna povelja. Dostupno na: www.dobrovoljno.rfzo.rs/download/Zakon_ObligacioniOdnosi.
12. *Zakon o Srpskoj akademiji nauka i umetnosti*, Sl.glasnik RS br. 18/2010. Dostupno na:
13. *Zakon o zadužbinama i fondacijama*, Sl. glasnik RS, br. 88/2010 i 99/2011 - dr. zakon. Dostupno na:
https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_zaduzbinama_i_fondacijama.html.

Internet izvori

1. Albertina. Dostupno na: <http://www.albertina.at/en/collections/permanent>.
2. Alte Nationalgalerie. Dostupno na: <http://www.smb.museum/en/museums-and-institutions/alte-nationalgalerie/home.html>.
3. Arhiv – Wikipedia. Dostupno na: <https://sh.wikipedia.org/wiki/Arhiv>
4. Arhiv SANU. Dostupno na: <https://www.sanu.ac.rs/Arhivi/Arhiv.aspx>
5. Biblioteka Matice srpske. Dostupno na: <http://www.bms.ns.ac.rs/bmslat1051.htm>
6. Biblioteka Srpske akademije nauka i umetnosti. Dostupno na: www.vi.sanu.ac.rs/Biblioteka/Biblioteka.pdf
7. Cecartslink. Dostupno na: <http://www.cecartslink.org/>.
8. Compendium cultural police and trends in Europe – Compendium Country Directory – Slovenia, <http://www.culturalpolicies.net/web/countries.php>, 2. novembar 2014.
9. *Compendium cultural police and trends in Europe – Compendium Country Directory – Slovenia*. Dostupno na: <http://www.culturalpolicies.net/web/countries.php>, 2. novembar 2014.
10. *Compendium cultural police and trends in Europe – Compendium Country Profile – Germany*. Dostupno na: http://www.culturalpolicies.net/down/germany_072013.pdf, 2013.
11. *Compendium cultural police and trends in Europe. Hungary/ 8.3 Arts and cultural education*. Dostupno na: <http://www.culturalpolicies.net/web/hungary.php?aid=832>.
12. *Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe*. Country Profile: Croatia. Council of Europe/ERICarts, 2014. Dostupno na: http://www.culturalpolicies.net/down/croatia_122014.pdf, 2014.
13. Etnografski muzej u Beogradu. Dostupno na: <http://etnografskimuzej.rs/>

14. Evropska konferencija za kulturu, savetovanje u oblasti kulturnog preduzetništva (20-21. X 2011.) Pogledati na http://ec.europa.eu/culture/events/forum-2011_en.htm
15. Galerija Matice srpske. Dostupno na: <http://www.galerijamaticesrpske.rs/>
16. Galerija Matice srpske. Klub prijatelja. Dostupno na: <http://www.galerijamaticesrpske.rs/klub-prijatelja.html>
17. Galerija Matice srpske. O nama. Dostupno na: <http://www.galerijamaticesrpske.rs/o-nama.html>
18. Galerija Matice srpske. Oživimo muzeje. Dostupno na: <http://www.dgt.uns.ac.rs/itut/muzeji/dokumenti/gms.html>. Pregledano dana: 20. 10. 2018.
19. GOV:UK: Department for Digital, Culture, Media&Sports. Dostupno na: <https://www.gov.uk/government/publications/2010-to-2015-government-policy-arts-and-culture/2010-to-2015-government-policy-arts-and-culture>. Pregledano dana: 14. 10. 2018.
20. <http://www.albertina.at/en/collections/permanent>
21. <http://www.avantartmagazin.com/izlozba-gospodin-pavle-beljanski-1892-1965/>
22. http://www.britishmuseum.org/support_us.aspx
23. http://www.culturalpolicies.net/down/croatia_122014.pdf, 2014.
24. http://www.culturalpolicies.net/down/germany_072013.pdf, 2013.
25. <http://www.culturecommunication.gouv.fr/Politiques-ministerielles/Mecenat/Qu-est-ce-que-le-mecenat>
26. <http://www.louvre.fr/en/support-louvre/planned-donation>
<http://www.politika.rs/sr/clanak/350419/Slikarstvo-Marija-Pregelja-u-Legatu-Colakovic>. Pregledano dana: 20. 10. 2018.
<http://www.politika.rs/sr/clanak/46586/Kultura/Neumorni-tragac-za-narodnim-blagom>
27. <http://www.smb.museum/en/museums-and-institutions/alte-nationalgalerie/home.html>

28. <http://www.tate.org.uk/about/our-work/collection/about-the-collection/gifts-and-bequests>
29. <http://www.vam.ac.uk/>
30. <https://www.gov.uk/government/publications/2010-to-2015-government-policy-arts-and-culture/2010-to-2015-government-policy-arts-and-culture>
31. <https://www.nationalgallery.org.uk/>
32. Kinoteka. Dostupno na: <http://www.kinoteka.org.rs/wp/o-nama/istorijat/>
33. Kreativne dramske radoionice u Galeriji Matice srpske, CPI. Dostupno na: <http://cpi-ns.weebly.com/radionice-u-gms.html>
<https://www.facebook.com/events/940449325972310/permalink/940449419305634/>
34. Louvre. Support Louvre. Dostupno na: <http://www.louvre.fr/en/support-louvre/planned-donation>.
35. Muzej Mimara. O donatoru. Dostupno na: <http://www.mimara.hr/hr/hr/muzej/o-donatoru/>. Pregledano dana: 14. 10. 2018.
36. Muzej primenjene umetnosti. Dostupno na: <http://mpu.rs/o-muzeju/>
37. Muzej savremene umetnosti. Dostupno na: <http://www.msub.org.rs/o-muzeju>.
38. Nadežda Petrović – s obe strane objektiva, Art magazin. Info. Dostupno na: http://www.artmagazin.info/index.php?option=com_content&task=view&id=2174&Itemid=231
39. Narodna biblioteka Srbije. Kulturna dobra od velikog značaja. Dostupno na: <https://www.nb.rs/collections/index.php?id=25081>
40. Narodni muzej. Misija, vizija i strateški ciljevi. Dostupno na: <http://www.narodnimuzej.rs/o-muzeju/misija-vizija-i-strateski-ciljevi/>. Pregledano dana: 22. 10. 2018.
41. Narodni muzej. Podržite nas. Dostupno na: <http://www.narodnimuzej.rs/podrzite-nas/donatori/>.
42. Narodni muzej. Politika razvoja zbirke Narodnog muzeja u Beogradu. Dostupno na: <http://www.narodnimuzej.rs/o->

muzeju/dokumenta/politike/politika-razvoja-zbirki-narodnog-muzeja-u-beogradu/.

43. Obućina, J. (2013) *Ugovor o poklonu*. Dostupno na: http://ipf.rs/wp-content/uploads/2013/01/Obucina_poklon.pdf Pregledano dana: 1. 10. 2018
44. Popović, J. P. Postupanje oko prijema, čuvanja, kategorizacije i korišćenja arhivske građe prispele u arhive ugovornim ili dobročinnim pravnim poslom, *Zbornik međnarodne konference Radenci 2015 "Tehnički in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja"* Dostupno na: <http://www.pokarh-mb.si/si/s/164/zbornik-mednarodne-konference-radenci-2015.html>
45. Prateći program izložbe »Osvežavanje memorije«, Designed, 15.11. 2013. Dostupno na: http://www.designed.rs/news/prateci_program_izlozbe_osvezavanje_memorije
46. *Remek dela na poklon Galeriji matice srpske*. RTS. TANJUG. 17. 10. 2017. Dostupno na: <http://www.rts.rs/page/stories/ci/story/8/kultura/2907416/remek-dela-na-poklon-galeriji-matrice-srpske.html>.
47. Srpska akademija nauka i umetnosti. Fondovi, zadužbine, legati i fondacije SANU. Dostupno na: http://www.sanu.ac.rs/sanunov/zaduzbine_i_fondovi.asp, 2011.
48. Svetozarević, S., (2014) *Ugovor o poklonu*. Dostupno na: <http://kapitalmagazin.rs/ugovor-o-poklonu/>.
49. Tate. Gifts and bequests. Dostupno na: <http://www.tate.org.uk/about/our-work/collection/about-the-collection/gifts-and-bequests>.
50. The British Museum. Support us. Dostupno na: http://www.britishmuseum.org/support_us.aspx.
51. The National Gallery. Dostupno na: <https://www.nationalgallery.org.uk/>.
52. Tomljanović, P. Danas je nemoguće živjeti kao umjetnik genij izoliran od svijeta i baviti se usput artom, 29. 08. 2011. Dostupno na: <http://pogledaj.to/art/danas-je-nemoguće-zivjeti-kao-umjetnik-genij-izoliran-od-svijeta-i-baviti-se-uspit-artom/>

53. Un site du ministere de la culture. Mécénat. Dostupno na :
<http://www.culturecommunication.gouv.fr/Politiques-ministerielles/Mecenat/Qu-est-ce-que-le-mecenat>.
54. V&A · The world's leading museum of art and design. Dostupno na:
<http://www.vam.ac.uk/>.

PRILOZI

PRILOG 1: Pravilnik o prijemu novih legata Kuće legata, 2006. god.

U skladu sa odredbama Zakona o nasljeđivanju, Zakona o zadužbinama, fondovima i fondacijama i ICOM-ovim Kodeksom profesionalne etike za muzeje, kao i na osnovu Saglasnosti Upravnog odbora Kuće legata od 09.08.2006. godine i člana 23. Statuta Kuće legata, direktor Kuće legata donosi

U skladu sa odredbama Zakona o nasljeđivanju, Zakona o zadužbinama, fondovima i fondacijama i ICOM-ovim Kodeksom profesionalne etike za muzeje kao i na osnovu Saglasnosti Upravnog odbora Kuće legata od 9.08.2006. godine, kao i Statuta kuće legata, Kuća legata je donela Pravilnik o prijemu novih legata Kuće legata.⁴⁵⁹ Pravilnikom najpre definiše pojam legata. »Legat predstavljaju umetnički i drugi predmeti, kao i nepokretnosti poklonjene Kući legata na osnovu Ugovora o poklonu, ili pravnim poslom za slučaj smrti (zaveštanjem ili *zaveštajnom isporukom*). Takođe Pravilnikom je predviđeno i šta može biti predmet legata. Predmet legata – može biti zbir pokretnih i nepokretnih stvari (predmeta), kao i pojedinačne stvari (predmeti) koje imaju umetničku, kulturnu, naučnu, istorijsku ili drugu posebnu vrednost, a u skladu sa kriterijumima komisije. U slučaju ustanovljenja legata Ugovorom o poklonu, predmet legata predaje se Legataru od strane Legatora, a ukoliko je legat ostavljen zaveštanjem, u momentu smrti zaveštaoca, legatar stiče pravo da zahteva od onerata izvršenje, tj. predavanje određene stvari, a tada se sticanje prava svojine vrši u skladu sa pravilima imovinskog prava. Kod pokretnih stvari potrebno je izvršiti predaju predmeta legata a kod nepokretnih upis u zemljišne knjige (kada je predmet legata određena nepokretnost). Takođe, pravilnik definiše i pojam legatora i legatara. Prema pravilniku legat je⁴⁶⁰

⁴⁵⁹ Pravilnik o prijemu novih legata Kuće legata, od 27. 9. 2006.

⁴⁶⁰ Uproridi: Pravilnik o prijemu novih legata Kuće legata, od 27. 9. 2006. čl 1.

Legator (lat. Legator – zaveštalac) je lice koje Ugovorom o poklonu poklanja predmet legata legataru ili legataru ostavlja zaveštanjem nasleđe ili deo nasleđa.

Legatar (lat. Legatarius – primalac legata) je lice ili institucija kojoj je zaveštanjem u nasleđe ostavljen deo ili celokupna ostavština zaveštaoca, a koji po zakonu, nemaju svojstvo naslednika.

Onerat – je lice ili više lica pravno zaduženih za izvršenje legata.

VRSTE LEGATA KOJI SE PRIMAJU

Član 1.

Termin legat obuhvata sve što će Kuća legata primati kao poklon ili kao *zaveštajnu isporuku. !!!*

Kuća legata kao legat prima: pojedinačne predmete, manje i veće zbirke, kao i nepokretnosti.

S obzirom na profil ustanove Kuće legata, kada je reč o pojedinačnom predmetu kao samostalnom ili u okviru zbirke ili legata, neophodno je da on predstavlja predmet od umetničkog, kulturnog, naučnog ili opšteg društvenog značaja.

Član 2.

Legat predstavlja grupu predmeta i/ili zbirku, koja poseduje umetničku, naučnu, kulturnu, istorijsku i drugu društvenu vrednost na lokalnom, nacionalnom ili međunarodnom nivou.

Na osnovu koncepcije rada prevashodni interes Kuće legata je sakupljanje umetničkih artefakata vezanih za HH i XXI vek, poklonjenih od strane umetnika, kolekcionara i/ili ličnosti koje su svojim delovanjem ostavile znameniti trag u kulturnom, naučnom i javnom životu.

Član 3.

Pokretni legat sastoji se od grupe predmeta, odnosno zbirke (kolekcije), kao i uporednog materijala.

Po svom sastavu, pojedinačna zbirka, samostalno ili kao sastavni deo legata može biti: umetnička, istorijska, etnografska, arheološka, numizmatička, biblioteka, tehnička, muzička, kao i zbirka predmeta primenjenih umetnosti, arhivske građe, fotodokumentacija, filmskih traka (elektronskih i video zapisa i dr.)

Legat mogu činiti i nepokretnosti koje su u određenom odnosu sa pojedinim pokretnim stvarima ili zbirkama, kao i same nepokretnosti koje imaju određenu vrednost.

PRIJEM LEGATA

1. Odluka o formiranju komisije

Član 4.

Legati se u Kuću legata primaju na osnovu odluke direktora Kuće legata i Komisije za prijem legata (u daljem tekstu Komisija).

Komisiju formira direktor Kuće legata i uz saglasnost Upravnog odbora.

Komisije moraju da čine visoko profesionalne i moralne ličnosti bez privatnih i ličnih interesa.

Član 5.

Komisiju čini najmanje pet a najviše devet stručnjaka.

Komisija uvek ima neparan broj stručnjaka koji su svojim radom osvedočeni u procenjivanju, brizi, istraživanju i publikovanju građe.

Komisija ima stalni i promenjivi sastav. Stalni sastav se bira na vreme od tri godine, dok se promenjivi broj članova bira po potrebi a najduže na period od jedne godine. U komisiji mora da postoji kontinuitet, pa će jedan broj stalnih članova biti reizabran.

Pet članova Komisije čini njen stalni sastav, a četiri člana čini promenjivi broj članova koji će biti pozivani u zavisnosti od vrste materijala koji je tema prijema u Kuću legata. U slučaju kada je to neophodno, već formirana Komisija je ovlašćena da naknadno proširi broj stručnjaka, za taj poseban slučaj neophodnih radi donošenja odluke ili da pribavi pismeno mišljenje iz naučne institucije za odgovarajuće oblasti.

Prilikom odlučivanja o prijemu legata Komisiji će biti dostavljeno pravno mišljenje vezano za legat o čijem prijemu se odlučuje.

2. Rad Komisije

Član 6.

Po prijemu legata, obavezno je izvršiti procenu materijala, razvrstanog u tri kategorije (muzeološka kategorizacija na dela od značaja, od posebnog značaja i od izuzetnog značaja), u zavisnosti od njegovog kulturnog, istorijskog ili naučnog značaja, stepena očuvanosti i tržišne vrednosti.

Član 7.

Komisija ima diskreciono pravo da odluči o prijemu legata kao celine ili nekog njegovog dela, to jest da odbije prijem legata.

Komisija nije dužna da daje šire obrazloženje u skladu sa Pravilnikom i kriterijumima, kao i koncepcijom rada Kuće legata.

Komisija može da usmeri odbijeni legat na lokalnu zajednicu.

Komisija ima pravo da izvrši proveru o poreklu ponuđenih muzejskih predmeta, to jest da utvrdi da li se radi o predmetima ilegalne trgovine, te da u tu svrhu zatraži od legatora potpisivanje određene izjave.

3. Kriterijumi za prijem legata

Član 8.

Legator može biti:

umetnik, kolekcionar i javna ličnost koja je svojom delatnošću ostavila jasan i javno verifikovan trag u kulturnom, naučnom ili javnom životu, svaki građanin kao i anonimni poklonodavac zbirke ili zbirki predmeta koje predstavljaju dobra od izuzetnog umetničkog, kulturnog, naučnog ili opšteg društvenog značaja.

OSNOVNI KRITERIJUMI ZA PRIJEM LEGATA

Član 9.

Komisija koja donosi odluku o prijemu legata dužna je da u svom radu poštuje osnovne kriterijume vezane za značaj predmeta kao dobra od umetničke, kulturne, naučne ili opšte društvene vrednosti, kao i ličnost poklonodavca ili legatora.

Komisija je dužna da poštuje i specifične kriterijume, usko vezane za pojedine oblasti materijalne, nematerijalne i duhovne kulture i nauke, kojima predmeti, ponuđeni

na prijem Kući legata, pripadaju (dela iz oblasti likovne i primenjene umetnosti, tradicionalne kulture, književnosti, numizmatike i druga), a koje je stalni ili pozvani član Komisije, stručnjak za pomenutu oblast, dužan da obrazloži ostalim članovima u pismenoj formi.

Član 10.

Legat će se formirati tako da predstavlja određenu celinu uz koju je poželjno preuzeti, ukoliko je moguće, i prateću dokumentaciju vezanu za predmete ili ličnost poklonodavca (fotografije, tekstovi, dokumenta, biografija, bibliografija, predmeti iz njegovog života koji upućuju na ličnost i njen kontekst, ambijent života, porodicu, školovanje, okolinu, prijatelje i sl.).

Ukoliko je opus jednog umetnika u pitanju, princip celovitosti legata iz stava 1 ovog člana treba primeniti na celokupan opus ili njegov značajan deo, koji će biti predstavljen odabirom bez nagomilavanja i dupliranja sličnih artefakata.

Ukoliko se radi o nepokretnim legatima (kuća, stan) oni moraju biti u slobodnoj funkciji, podobni da se izdržavaju od sopstvenih prihoda (iznajmljivanje, programi i sl.).

Član 11.

Kao ustanova Kuća legata treba da stimuliše darodavstvo a da kriterijumi budu definisani na način koji bi darodavcima ukazivali poštovanje i zahvalnost. Kuća legata svoje posebno uvažavanje za legatore sprovodiće ustanovljenjem određenih datuma (dan darodavaca) i tela (klub prijatelja, klub donatora, specijalni odbori).

Već samim ugovorom Kuće legata regulisaće se sve obaveze daroprimca, kao što su: čuvanje i staranje, publikovanje, izlaganje, popularizacija legata, kao i organizacija specijalnih programa i srodno.

Uslovi za prijem legata

Član 12.

Uslovi primaoca legata:

A) Ugovor koji detaljno reguliše odnos između darodavca i daroprimca (način čuvanja, zaštite, obrade, izlaganja, publikovanja i pozajmljivanja kao i poželjnost dobijanja autorskih prava nad delima – korišćenja u promotivne i komercijalne svrhe

kao što su: izrada suvenira, reprodukcija, odlivaka skulptura, dodatni tiraži grafika, fotografija, umnožavanje video radova itd.).

B) Ugovor mora da bude povoljan za obe ugovorne strane,

V) Legati će se primati Ugovorom o poklonu, uz moguće preuzimanje određenih obaveza prema poklonodavcu, ili zaveštajnim raspolaganjem.

G) Diskreciono je pravo komisije da odluči o prijemu legata kao celine ili njenog dela.

Obaveze primaoca legata:

A) Poštovanje ugovora sklopljenog sa poklonodavcem u svakom njegovom delu,

B) Čuvanje, zaštita, obrada, izlaganje i publikovanje legata prema Statutu Kuće legata.

Član 13.

Uslovi poklonodavca:

A) Uslovi poklonodavca određeni su ugovorom sklopljenim sa Kućom legata.

Obaveze poklonodavca:

A) Poštovanje ugovora sklopljenog sa Kućom legata u celini u svakom njegovom delu.

Član 14.

Za specifične muzeološke oblasti (kao što su oblast moderne i savremene umetnosti, oblast primenjene umetnosti, stara i retka knjiga, etnologija, numizmatika, itd.) sačinice se Posebni kriterijumi za prijem legata, koji će činiti deo opštih normativnih akata Kuće legata.

U Beogradu, 09.08.2006. godine

Direktor Kuće legata Ana Popović Bodroža

PRILOG 2: Nacrt Pravilnika o prijemu novih legata Kuće legata, 2016. /⁴⁶¹

U skladu sa odredbama Zakona o nasleđivanju („Sl. glasnik RS“, br. 46/95 i 101/2003), Zakona o zadužbinama i fondacijama („Sl. glasnik RS“ br. 88/2010) i ICOM-ovim Kodeksom profesionalne etike za muzeje dana __. __. 20__ godine _____ donosi

PRAVILNIK O PRIJEMU NOVIH LEGATA

Definicija pojmova

Legat predstavljaju umetnički i drugi predmeti, kao i nepokretnosti poklonjene gradu Beogradu na osnovu Ugovora o poklonu, ili pravnim poslom za slučaj smrti (zaveštanjem ili zaveštajnom isporukom).

Predmet legata može biti zbir pokretnih i nepokretnih stvari (predmeta), kao i pojedinačne stvari (predmeti) koje imaju umetničku, kulturnu, naučnu, istorijsku ili drugu posebnu vrednost, a u skladu sa kriterijumima Komisije za prijem legata. U slučaju ustanovljenja legata Ugovorom o poklonu, predmet legata predaje se Legataru od strane Legatora, a ukoliko je legat ostavljen zaveštanjem, u momentu smrti zaveštaoca, legatar stiče pravo da zahteva od onerata izvršenje, tj. predavanje određene stvari, a tada se sticanje prava svojine vrši u skladu sa pravilima imovinskog prava. Kod pokretnih stvari potrebno je izvršiti predaju predmeta legata a kod nepokretnih upis u zemljišne knjige (kada je predmet legata određena nepokretnost).

Legator (lat. Legator – zaveštalac) je lice koje Ugovorom o poklonu poklanja predmet legata legataru ili legataru ostavlja zaveštanjem nasleđe ili deo nasleđa.

Legatar (lat. Legatarius – primalac legata) je lice ili institucija kojoj je zaveštanjem u nasleđe ostavljen deo ili celokupna ostavština zaveštaoca, a koji po zakonu nemaju svojstvo naslednika.

Onerat je lice ili više lica pravno zaduženih za izvršenje legata.

⁴⁶¹ Nacrt Pravilnika o prijemu novih legata Kuće legata dobijen je ljubaznošću direktora Filipa Brusića Renaud marta 2016. godine

VRSTE LEGATA KOJI SE PRIMAJU

Član 1.

Termin legat obuhvata sve što će grad Beograd primati kao poklon ili kao zaveštajnu isporuku.

Grad Beograd kao legat prima: pojedinačne predmete, manje i veće zbirke, kao i nepokretnosti.

Kada je reč o pojedinačnom predmetu kao samostalnom ili u okviru zbirke ili legata, neophodno je da on predstavlja predmet od umetničkog, kulturnog, naučnog ili opšteg društvenog značaja.

Član 2.

Legat predstavlja grupu predmeta i/ili zbirku, koja poseduje umetničku, naučnu, kulturnu, istorijsku i drugu društvenu vrednost na lokalnom, nacionalnom ili međunarodnom nivou, u skladu sa Zakonom o kulturnim dobrima („Sl. glasnik RS“, br. 71/94). (novo)

Član 3.

Pokretni legat sastoji se od grupe predmeta, odnosno zbirke (kolekcije), kao i uporednog materijala.

Po svom sastavu, pojedinačna zbirka, samostalno ili kao sastavni deo legata može biti: umetnička, istorijska, etnografska, arheološka, numizmatička, bibliotečka, tehnička, muzička, kao i zbirka predmeta primenjenih umetnosti, arhivske građe, fotodokumentacija, filmskih traka (elektronskih i video zapisa i dr.)

Legat mogu činiti i nepokretnosti koje su u određenom odnosu sa pojedinim pokretnim stvarima ili zbirkama, kao i same nepokretnosti koje imaju određenu vrednost, u kom slučaju se radi o nepokretnom legatu.

PRIJEM LEGATA

Odluka o formiranju komisije

Član 4.

Legate grad Beograd prima na osnovu odluke _____ i Komisije za prijem legata (u daljem tekstu Komisija).

Komisija se formira rešenjem gradonačelnika grada Beograda.

Komisije čine visoko profesionalne ličnosti koje nemaju privatnih i/ili ličnih interesa vezanih za prijem konkretnog legata.

Član 5.

Komisiju čini najmanje pet a najviše devet stručnjaka.

Komisija uvek ima neparan broj stručnjaka koji su svojim radom osvedočeni u procenjivanju, brizi, istraživanju i publikovanju građe.

Komisija ima stalni i promenjivi sastav. Stalni sastav se bira na vreme od tri godine, dok se promenjivi broj članova bira po potrebi a najduže na period od jedne godine. U komisiji mora da postoji kontinuitet, pa će jedan broj stalnih članova biti reizabran.

Pet članova Komisije čini njen stalni sastav, a četiri člana čini promenjivi broj članova koji će biti pozivani u zavisnosti od vrste materijala koji je tema prijema legata. U slučaju kada je to neophodno, Komisija je ovlašćena da pribavi pismeno mišljenje iz naučne institucije za odgovarajuće oblasti.

Prilikom odlučivanja o prijemu legata Komisiji će biti dostavljeno pravno mišljenje vezano za legat o čijem prijemu se odlučuje.

2. Rad Komisije

Član 6.

Po prijemu legata, obavezno je izvršiti procenu materijala, razvrstanog u tri kategorije (muzeološka kategorizacija na dela od značaja, od posebnog značaja i od izuzetnog značaja), u zavisnosti od njegovog kulturnog, istorijskog ili naučnog značaja, stepena očuvanosti i tržišne vrednosti.

Član 7.

Komisija ima diskreciono pravo da odluči o prijemu legata kao celine ili nekog njegovog dela, to jest da odbije prijem legata.

Komisija nije dužna da daje šire obrazloženje u skladu sa Pravilnikom i kriterijumima.

Komisija može da usmeri odbijeni legat na lokalnu zajednicu.

Komisija ima pravo da izvrši proveru o poreklu ponuđenih muzejskih predmeta, to jest da utvrdi da li se radi o predmetima ilegalne trgovine, te da u tu svrhu zatraži od legatora potpisivanje određene izjave.

3. Kriterijumi za prijem legata

Član 8.

Legator može biti:

umetnik, kolekcionar i javna ličnost koja je svojom delatnošću ostavila jasan i javno verifikovan trag u kulturnom, naučnom ili javnom životu, svaki građanin – poklonodavac zbirke ili zbirki predmeta koje predstavljaju dobra od izuzetnog umetničkog, kulturnog, naučnog ili opšteg društvenog značaja.

OSNOVNI KRITERIJUMI ZA PRIJEM LEGATA

Član 9.

Komisija koja donosi odluku o prijemu legata dužna je da u svom radu poštuje osnovne kriterijume vezane za značaj predmeta kao dobra od umetničke, kulturne, naučne ili opšte društvene vrednosti, kao i ličnost poklonodavca ili legatora.

Komisija je dužna da poštuje i specifične kriterijume, usko vezane za pojedine oblasti materijalne, nematerijalne i duhovne kulture i nauke, kojima predmeti, ponuđeni na prijem Gradu Beogradu, pripadaju (dela iz oblasti likovne i primenjene umetnosti, tradicionalne kulture, književnosti, numizmatike i druga), a koje je stalni ili pozvani član Komisije, stručnjak za pomenutu oblast, dužan da obrazloži ostalim članovima u pismenoj formi.

Član 10.

Legat će se formirati tako da predstavlja određenu celinu uz koju je poželjno preuzeti i prateću dokumentaciju vezanu za predmete ili ličnost poklonodavca (fotografije, tekstovi, dokumenta, biografija, bibliografija, predmeti iz njegovog života, ambijent života, porodicu, školovanje, savremenike, prijatelje i sl.).

Ukoliko je opus jednog umetnika u pitanju, princip celovitosti legata iz stava 1 ovog člana treba primeniti na celokupan opus ili njegov značajan deo, koji će biti predstavljen odabirom bez nagomilavanja i dupliranja sličnih artefakata.

Ukoliko se radi o nepokretnim legatima (kuća, stan) oni moraju biti u slobodnoj funkciji, bez ikakvih imovinsko-pravnih problema i tereta, podobni da se izdržavaju od sopstvenih prihoda (zakup, održavanje programa i sl.).

Uslovi za prijem legata

Član 11.

Uslovi primaoca legata:

A) Ugovor koji detaljno reguliše odnos između poklonodavca i poklonoprimca (način čuvanja, zaštite, obrade, izlaganja, publikovanja i pozajmljivanja kao i poželjnost dobijanja autorskih prava nad delima – korišćenja u promotivne i komercijalne svrhe kao što su: izrada suvenira, reprodukcija, odlivaka skulptura, dodatni tiraži grafika, fotografija, umnožavanje video radova itd.).

B) Ugovor mora da bude povoljan za obe ugovorne strane,

V) Legati će se primati Ugovorom o poklonu, uz moguće preuzimanje određenih obaveza prema poklonodavcu od strane poklonoprimca i ustanove kojoj će legat biti dodeljen na staranje, ili zaveštajnim raspolaganjem.

G) Diskreciono je pravo komisije da odluči o prijemu legata kao celine ili njenog dela.

Obaveze primaoca legata:

A) Poštovanje ugovora zaključenog sa poklonodavcem u svakom njegovom delu,

B) Čuvanje, zaštita, obrada, izlaganje i publikovanje legata.

Član 12.

Uslovi poklonodavca:

A) Uslovi poklonodavca određeni su ugovorom zaključenim sa gradom Beogradom.

Obaveze poklonodavca:

A) Poštovanje ugovora zaključenog sa gradom Beogradom u celini i u svakom njegovom delu.

PRILOG 3: Zakon o nasleđivanju
(Sl. Glasnik RS, br. 46/95, 101/2003 – odluka USRS I 6/2015.

Glava treća

NASLEĐIVANJE NA OSNOVU ZAVEŠTANJA (TESTAMENTA, POSLEDNJE
VOLJE)

IV ISPORUKA

1. Opšta pravila

Sadržina isporuke

Član 141

Zaveštalac može jednu ili više stvari ili prava ostaviti nekom određenom ili odredivom licu, ili naložiti nasledniku da iz onoga što mu je ostavljeno da neku stvar ili pravo nekom licu, ili mu isplati sumu novca, ili ga oslobodi kakvog duga, ili ga izdržava ili, uopšte u njegovu korist nešto učini ili se uzdrži od kakvog činjenja, ili da nešto trpi.

Takvim se zaveštanjem po pravilu ne postavlja naslednik, već se ono naziva isporukom, lice kome je namenjeno isporukoprimcem, a onaj koga isporuka tereti naziva se dužnikom isporuke.

Podisporuka

Član 142

Isporuka može biti naložena i isporukoprimcu i tada se naziva podisporukom, a lice kome je ostavljena - podisporukoprimcem.

Namirenje poverilaca pre isporukoprimaca

Član 143

Zaveštaočevi poverioci se namiruju pre isporukoprimaca.

Smanjenje isporuka i naloga

Član 144

Naslednik nije dužan ispuniti isporuku ili nalog ako se time dira u njegov nužni deo.

Isto važi i za isporukoprimca ako vrednost podisporuke ili naloga koje treba da ispuni premaša vrednost njemu ostavljene isporuke.

U tim slučajevima sve isporuke i nalozi smanjuju se u istoj srazmeri ako iz zaveštanja ne sledi što drugo.

Ko su dužnici isporuke

Član 145

Isporukoprimac može isporuku zahtevati od onog kome je njeno ispunjenje naloženo.

Kad je ispunjenje naloženo nekolicini, svako odgovara srazmerno delu zaostavštine koji dobija ako iz zaveštanja ne sledi što drugo.

Kad zaveštalac propusti da odredi ko je dužnik isporuke, ispunjenje tereti sve zakonske i zaveštajne naslednike, srazmerno njihovim naslednim delovima.

Pravo isporukoprimca ako dužnik isporuke ne nasledi

Član 146

Isporukoprimac može isporuku zahtevati i ako dužnik isporuke ne može ili neće da nasledi.

Tada isporuka tereti onog ko umesto dužnika isporuke dolazi na nasleđe ako iz zaveštanja ne sledi što drugo.

Odgovornost isporukoprimca za dugove zaveštaoca

Član 147

Isporukoprimac ne odgovara za dugove zaveštaoca.

Zaveštalac može narediti da isporukoprimac odgovara za sve ili neke njegove dugove, u granicama vrednosti isporuke.

Kada isporuka pada

Član 148

Isporuka pada ako isporukoprimac umre pre zaveštaoca, ili se odrekne isporuke, ili je nedostojan.

Tada predmet isporuke ostaje onom ko je bio dužan da je ispuni ako iz zaveštanja ne sledi što drugo.

Član 149

Isporuka pada i ako zaveštalac otuđi ili potroši individualno određeni predmet isporuke ili taj predmet inače prestane da postoji za života zaveštaoćevog.

Isporuka pada i ako posle smrti zaveštaoca njeno ispunjenje postane nemoguće zbog događaja za koje dužnik isporuke ne odgovara.

2. Posebne vrste isporuke

Isporuka ostavljena zaveštaoćevom poveriocu

Član 150

Kad zaveštalac isporuku ostavi svom poveriocu, on ima pravo da pored isporuke traži i ispunjenje potraživanja ako iz zaveštanja ne sledi što drugo.

Kad zaveštalac svom poveriocu ostavi stvar koju mu je dugovao, on stvar može zahtevati kao isporukoprimac ili kao ostaviočev poverilac.

Isporuka ostavljena zaveštaočevom dužniku

Član 151

Isporuka ostavljena zaveštaočevom dužniku ima dejstvo otpuštanja duga ako iz zaveštanja ne sledi što drugo.

Isporuka zaveštaočevog potraživanja

Član 152

Kad je predmet isporuke zaveštaočevo potraživanje, dužnik isporuke je obavezan da ga ustupi isporukoprimcu.

Isporuka stvari određenih po rodu

Član 153

Kad su predmet isporuke stvari određene po rodu, a nije određena njihova količina, tada sve te stvari koje se zateknu u zaostavštini pripadaju isporukoprimcu ako iz zaveštanja ne sledi što drugo.

Kad su predmet isporuke stvari određene po rodu, a nema ih u zaostavštini, dužnik isporuke je obavezan da ih pribavi i preda isporukoprimcu.

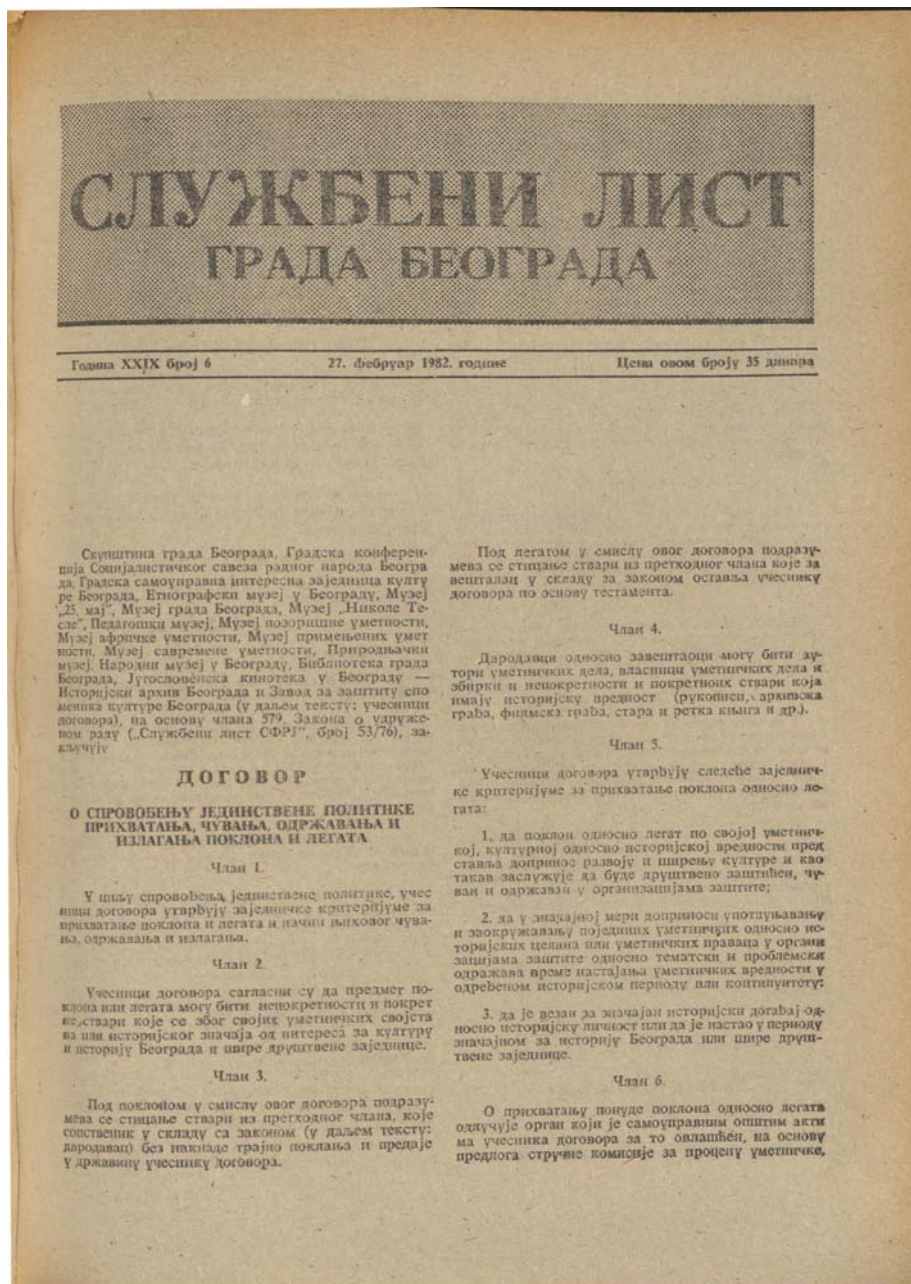
Isporuka pada ako su predmet isporuke stvari određene po rodu, a nema ih u zaostavštini, niti je njihova količina određena ili odrediva.

3. Zastarelost isporuke

Član 154

Pravo da se zahteva isporuka zastareva za jednu godinu od dana kada je isporukoprimac saznao za to pravo i bio ovlašćen da traži isporuku.

PRILOG 4: Dogovor o sprovođenju jedinstvene politike prihvatanja, čuvanja, održavanja i izlaganja poklona i legata

историјске и материјалне вредности поклона односно легата.

Комисију из претходног става образује надлежни орган учесника договора.

Члан 7.

Пре доношења одлуке о прихватању понуде поклона односно легата надлежни орган учесника договора дужан је да прибави мишљење Самоуправне интересне заједнице културе Београда, а ако прихватаме поклона односно легата по процени Комисије из члана 6, извјештаје обезбеђивање вештачких средстава за чување, одржавање и излагање, сагласност Заједнице о оправданости прихватања понуде.

Члан 8.

На основу одлуке надлежног органа о прихватању поклона односно легата, закључује се уговор са дародавцем и ближе одређују међусобна права и обавезе.

Члан 9.

Учесници договора споразумни су да се поклона односно легата учине Граду Београду и Самоуправној интересној заједници културе Београда, поверавају у споразуму са дародавцем на чување, одржавање и излагање, одговарајућој организацији заштите, учесници договора.

Ближи услови у погледу чувања, одржавања и излагања одређују се посебним уговором, са одговарајућом организацијом заштите, учесником договора.

Члан 10.

Учесници договора су се сагласили да поклоне односно легате који се састоје од покретних ствари из области ликовних уметности излажу, по правилу, у заједничкој галерији у Београду коју ће за те потребе на основу утврђене концепције отворити град Београд, под условима из уговора са дародавцем или легатором.

Изузетно, када су предмет поклона односно легата ствари које су везане за живот и рад личности значајне за уметност, науку или историју, ради очувања аутентичности амбијента, могу се излагати у просторијама везаним за ту личност, по претходно добијеној писменој сагласности свих учесника договора.

Члан 11.

Овај договор сматра се закљученим када га потпишу учесници договора.

Члан 12.

Овај договор објавити у „Службеном листу града Београда“.

Скупштина града Београда
Број 6-347/81-XXVIII-01 — 9. јул 1981. г.

Председник,
Живорад Ковачевић, с. р.

Скупштина града Београда, на седницама Већа удруженог рада, Већа општина и Друштвено-политичког већа, одржаним 25. фебруара 1982. године, у равноправном делокругу, на основу члана 101. Закона о здравственој заштити („Службени гласник СРС“, број 30/79) и Плана прикупљања резерви крви („Службени гласник СРС“, број 7/81) и члана 240. Статута града Београда („Службени лист града Београда“, број 3/82), донела је

ПРОГРАМ

ПРИКУПЉАЊА КРВИ У БЕОГРАДУ

1. Програм прикупљања крви у Београду (у даљем тексту: Програм) има за циљ да се организованим и планским окупљањем давалаца крви:

— обезбеде у равномерном приливу потребне количине крви за редовно лечење оболелих и повређених радних људи и грађана; и

— створе неопходне резерве крви и продуката од крви за редовно лечење и за случај рата и других ванредних стања.

Програмом се утврђују:

— врсте и обим потреба које се обезбеђују прикупљањем крви,

— нормативни крви и резерве крви,

— финансирање,

— мере и активности учесника у спровођењу Програма прикупљања крви.

2. У циљу стварања потребних количина крви и продуката од крви из овог Програма, све општине на територији града треба да обезбеде укупно 72.750 давалаца крви у 1982. години, а потом сваке наредне године у складу са природним и механичким прираштајем становништва да обезбеде одговарајући број давалаца.

Број планираних давалаца крви може се кориговати са укупним бројем давања крви (вишеструки даваоци).

3. Обезбеђивање резерви свеже крви и стабилних продуката од крви врши се у складу са бројем становника на територији града Београда.

Од укупно прикупљених количина крви обезбеђује се:

— за редовно лечење оболелих и повређених лица применом свеже крви 67,6%,

— за редовно лечење оболелих и повређених лица стабилним производима од крви 8,1%,

— за стварање и заповљавање укупних општинских резерви у производима од крви за случај рата и других ванредних стања 20,2%,

— за стварање и заповљавање републичких резерви крви у производима од крви 4,1%.

**PRILOG 5: Postupak i kriterijumi za prihvatanje legata / Aleksandar Pejović,
Beograd, NBS, 22. maj 1985, 11 str, mašinopis (videti i kod Aleksandra Vraneš,
Niška narodna biblioteka, str. 104–112.)**

Александра Вранеш

НИШКА НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
- документ и свакодневица -

Народна библиотека „Стеван Сремац”
Ниш, 2004

Документом *Поступак и критеријуми за прихватање легата*¹⁴², аутора Александра Пејовића, руководиоца Одељења посебних фондова Народне библиотеке Србије, предложеним 22. маја 1985. године, којим је обухваћена *Информација о посебним библиотекама целинама (легатима)*, предочена Стручно-научном већу Народне библиотеке Србије 1983. године, а донетим на основу *Закона о заштити културних добара*¹⁴³, *Закона о изменама и допунама Закона о заштити културних добара*¹⁴⁴, *Закона о наслеђивању*¹⁴⁵ и *Договора о спровођењу јединствене политике прихватања, чувања и излагања поклона и легата*¹⁴⁶, обухваћени су: правно регулисање легата; опште карактеристике настанка и профила личних библиотека; однос Народне библиотеке Србије према личним библиотекама у приватном поседу; поступак пријема легата и предлог закључака. Како након овог интерног правилника није званично сачињено ниједно опште упутство, по којем би се дефинисале разлике у значењу термина библиотека-целина, или посебна библиотека, и легат, као ни поступци и критеријуми за њихово прихватање, чување и коришћење, чини се упутним да се у овој књизи, везујући ова питања за заоставштину Стевана Сремца, предоче библиотекама могућа тумачења и савремена законска регулатива.

Мада се веома често синтагма посебна библиотека целина изједначава са појмом легат, њено је значење шире и обухватније. Посебна библиотека целина је свака систематично уређена збирка библиотечке грађе, која је раније припадала институцији или појединцу, а која је у власништво библиотеке пренета тестаментом, поклоном власника, његовог рођака или пријатеља,

¹⁴² Поступак и критеријуми за прихватање легата / Александар Пејовић. – Београд : Народна библиотека Србије, 22. мај 1985. – 11 стр. : машинопис

¹⁴³ Закон о заштити културних добара // Службени гласник СР Србије. - бр. 28 (1977).

¹⁴⁴ Закон о изменама и допунама Закона о заштити културних добара // Службени гласник СР Србије. - бр. 34 (1981)

¹⁴⁵ Закон о наслеђивању // Службени гласник СР Србије. - бр. 52 (1974)

¹⁴⁶ Договор о спровођењу јединствене политике прихватања, чувања и излагања поклона и легата // Службени лист града Београда. - бр. 6 (27. фебруар 1982)

или набављена куповином. Легат се, међутим, односи само на колекцију која је својином библиотеке постала на основу теста-мента. Према *Речнику српскохрватскога књижевног језика* легат је „завештање, оставштина; опоруком одређена свота новца или друга имовина која се завештава, оставља означеном лицу или установи (на уживање, односно на употребу)“, легатар је „онај у чију је корист учињен легат, завештање, опорука“, док је легатор „особа која је опоруком учинила легат, завешталац“¹⁴⁷.

Пошто садржајан и прегледан документ *Поступак и критеријуми за прихватање легата* библиотекама у Србији никада није био јавно доступан, а тумачења њиме предочена обухватна су и тачна и данас у светлу нових законских прописа, упутно је цитирати из њега обимније пасаже као путоказ библиотекама за поступање са легатима:

„Посебна библиотека целина, односно легат (као ужи појам, прим. А.В.) је покретно добро, а под заштитом је, као целина, тек када се прогласи за споменик културе. Међутим, све оно што чини њен саставни део, што је децидирано наведено у закону, аутоматски је под заштитом. То су: стара и ретка књига и архивска грађа (писани, цртани, штампани, фотографисани, фонографисани или на други начин забележени изворни и репродуковани документарни материјал од значаја за историју и културу). Сопственик, односно носилац права, обавеза и одговорности у погледу коришћења, управљања и располагања добрима која уживају претходну заштиту, дужан је да чува, одржава и употребљава таква добра у складу са њиховом природом и наменом. (...)

Треба напоменути да посебна библиотека целина или легат, као збирка музејског карактера, може бити доступна јавности само ако је претходно стручно сређена и на стручан начин изложена.

Опште одредбе *Закона о наслеђивању*, по природи ствари, односе се и на легат који чине књижни фонд и архивска грађа. Наиме, легат је одређена корист коју завешталац тестаментом

¹⁴⁷ Речник српскохрватскога књижевног језика : К-О (Косјерић – ограну-ти). – Нови Сад : Матица српска; Загреб : Матица хрватска, 1969. – стр. 176

оставља одређеном лицу из своје заоставштине. Лица или институције (у овом случају библиотека) којима се легат оставља називају се легатарии. Легатар на остављеном делу заоставштине моментом смрти оставиоца не стиче никакво стварно право, већ само тражбено право. Непосредно право над легатом стиче тек када му је легат уручен судским путем. Исто тако, ако је завешталац наредио оснивање задужбине и одредио средства за постизање њеног циља, задужбина ће постати тек кад се добије одобрење надлежног државног органа. Уз то, завешталац може оптеретити неком дужношћу лице или институцију (у овом случају библиотеку¹⁴⁸) којима оставља неку корист из заоставштине (у овом случају књижни фонд и рукописну грађу). Он може у појединим одредбама тестаментa поставити услове и рокове. Међутим, немогући, недозвољени, неморални услови и терети, као и они који су неразумљиви и противречни, сматрају се као и да не постоје. (С обзиром на праксу и искуства, на менталитет нашег човека овај регулатив је од посебног значаја). У домену тумачења тестаментa, законодавац је истакао да одредбе тестаментa ваља тумачити према намери завештаоца. У случају сумње треба се држати онога што је повољније за законског наследника (у овом случају библиотеку).

Када је поклон регулисан тестаментом и судским путем (било да је то учинила сама личност која је формирала библиотеку или неко од њених сродника испуњавајући њену или сопствену жељу) проглашава се за легат.

У овом случају, по правилу, библиотека преузима и неке обавезе, као што су заштита целине (књижног фонда и рукописне грађе), поштивање ембарга (уколико је наведен у тестаменту) на обелодањивање приватне преписке до одређеног временског рока (у циљу заштите интегритета личности, било оне чији је легат, било оних личности са којима је она кореспондирала), за-

¹⁴⁸ Једина измена у цитираном тексту учињена је при писању појма „библиотека“ малим словом. У изворном облику овај појам писан је великим словом, пошто је означавао Народну библиотеку Србије. Како се документ овде доноси са жељом да буде смерница свим библиотекама, поменути измену сматрам оправданом.

тим установљење спомен-собе и др., али стиче и нека права, као што су ауторска права на евентуално објављивање рукописа, већ припремљених за штампу или оних који ће се у даљем стручном и научном раду на легату припремити.

Нека од ових питања морају се начелно и конкретно рашчистити и обострано (библиотека и легатор) усагласити још док трају прелиминарни разговори или, ако то није учињено за живота легатора, у време оставинске расправе код надлежног суда.

(...) Коначну реч о проглашавању легата (или посебне библиотеке целине) и његовом статусу - садржини, облику, смештају, чувању, степену стручне и научне обраде, презентацији (давање на коришћење, објављивање каталога и саме грађе, приређивање изложби, пропаганда, установљење спомен-собе и друго) треба да су у надлежности стручних (...) тела и органа Библиотеке.

(...)

У контексту разматрања и покушаја да се дође до правилних и целисходних критеријума за пријем легата у библиотеку, чини се корисним и подсећање на неке карактеристике у погледу формирања личних библиотека у приватном поседу.

Наиме, општа је претпоставка да једна приватна библиотека настаје куповином оних књига које су научнику, књижевнику и политичару неопходне као научни извори, као инспиративна и документарна грађа или као шира, свестранија база информативних података за одређену област интересовања. Тај свесни чин, то зналачко одабирање и набављање једној библиотеци да је лично обележје. Међутим, приватна библиотека настаје и бројчано се проширује и случајно, стихијно, тако рећи „невољно“ (личним поклоном, по аутоматизму чланства у неком друштву, удружењу, савезу, форуму, академијама наука и уметности). То не значи да је тај књижни фонд мање значајан са становишта коришћења, али он, као део личне библиотеке, има извесно другачије својство. У неким случајевима власник библиотеке је ту поделу већ сам извршио, и пре него је она доспела у библиотеку, док у другим случајевима, ако се за тим укаже потреба, то чине или ће учинити њени стручњаци, по преузимању или приликом сређивања и класификације.

Не треба занемарити ни лични став поједине истакнуте личности према стварању личне библиотеке, ни животну судбину те и такве личности (ратови, сељакање, стамбене и новчане могућности). Величина имена власника једне библиотеке није гаранција за њену величину и значај. На пример, Јорјо Тадић и Петар Колендић, академици и професори универзитета, имали су дијаметрално супротне ставове према приватним библиотекама; први је сматрао да је научник упућен пре свега на наше и стране велике библиотеке, архиве, музеје и да, и иначе, није у могућности да прикупи све што би му било потребно (те је његова библиотека била готово без значаја, али су зато његови аутографски исписи предрагоцени извори за науку), а други је, знајући и „прихватајући“ разлоге свога колеге, ипак стварао и створио велику личну библиотеку, прикупио све што је било могуће из уже научне и књижевне области којом се бавио (сачувао је и рукописе и преписку од изузетног значаја). Ретки су примери, као што је то био случај Ђорђа Сп. Радојчића, који је имао снаге и воље да после једне у рату уништене библиотеке створи другу од великог, готово истог значаја.

Колекционарство је засебно питање. Колекционар као врсни зналац и љубитељ скупља и формира своју приватну колекцију, а да сама не мора бити истакнута личност у националној култури (Јоца Вујић, Павле Бељански). Он то постаје самим колекционарским чином.

(...)

Један систематски рад на рекогносцирању и евидентирању ових и оваквих библиотека намеће се као неопходан. Ако је немогуће (потребна је сагласност власника) пописати сав тај књижни, рукописни и други архивски фонд или дати дескрипцију о његовој тематској садржини, онда је од значаја евиденција личности који су у току свог успешног уметничког, научног и јавног рада, с једне, и колекционарског ангажовања, с друге стране, створили библиотеку која располаже са многим штампаним и писаним документима. Потребни су разговори, у неким случајевима и тумачења, па и уверавања о корисности за културу једног народа да се такве библиотеке нађу у фонду националне библи-

отеке, чиме су боље заштићене и на увиду су широкој научној јавности.

Другим речима, те личности и те библиотеке треба „држати на оку“. Било би целисходно да се једном годишње (најбоље приликом разматрања годишњих извештаја о раду) реферише Стручно-научном већу¹⁴⁹ о резултатима тих и таквих рекогносцирања, јер би се тако благовремено могли предузети одговарајући кораци на том плану.

(...)

Да би једна посебна библиотека целина (заједно са рукописном заоставштином) добила статус легата у библиотеци неопходно је утврдити поступак и критеријуме за њено прихватање.

Први и најједноставнији вид уласка нечије библиотеке (колекције) у нашу кућу јесте понуда или завештање (тестаментом) лица које ју је формирало или лица у чијем је поседу (стечено наслеђем). Други вид, нешто сложенији, јесте потраживање наше куће да неко лице поклони своју библиотеку. У првом случају реч је о тзв. пасивном, а у другом - о тзв. активном односу Библиотеке према личним библиотекама у приватном поседу.

У циљу побољшавања технологије и организације рада, требало би ближе утврдити и сам поступак пријема легата. Ако је у питању понуда, лице које поседује библиотеку може само, или преко лица које овласти, да обавести надлежне службе и органе у библиотеци о својој намери, односно жељи. Може то учинити усмено и писмено. Уколико је писмена понуда, онда њу треба проследити Стручно-научном већу. Уколико то понуђач учини усмено, (...) референт поклона или водитељ легата треба да сачини писану информацију, коју подноси Стручно-научном већу. И у првом и у другом случају, по могућству, документ треба да садржи релевантне податке о личности понуђача, односно личности која је формирала библиотеку (колекцију), као и о садржини и вредности те библиотеке (под чим се подразумева биографија и попис књижног фонда, рукописне грађе и осталог би-

¹⁴⁹ Уколико библиотека нема стручно-научно веће, замењује га одговарајуће тело или управа.

блиотечког материјала); затим услове под којима се она дарује библиотеци (могу бити начелни или децидирани).

Стручно-научно веће, ако се за тим укаже потреба, може одредити рецензенте (и супервизоре) из редова стручних и научних радника (према ближим областима којима се баве) у библиотеци и ван ње, с циљем да добије додатна, подробнија обавештења и оцене, који су релевантни за доношење одлуке.

Приликом разматрања понуде о поклону (легату) Стручно-научно веће утврђује значај имена као таквог и значај личне библиотеке целине (колекције) као такве за развој наше науке и националне културе уопште; затим констатује које дародавчеве услове библиотека може прихватити, које обавезе преузима, итд.

Када су у питању личне библиотеке, поготово ако је дародавац или понуђач за откуп неко од наследника, треба напоменути да се јавља појава прецењивања или потцењивања вредности библиотеке, као и неадекватно гледање на појам њене целовитости. Коначна оцена о томе мора бити у надлежности стручњака, из библиотеке или ван ње (по налогу Стручно-научног већа).

Уколико је лична библиотека дата завештањем (тестаментом) библиотека је, на изврстан начин, стављена пред „свршен чин“. У том случају у току оставинске расправе процењује се које од услова библиотека мора и може испунити.

Време је да се размишља и о још једном виду „пријема“ легата. Наиме, у свету су познати случајеви да донатор још за живота у некој великој библиотеци резервише место за своју библиотеку (установи се инвентарска књига и основна сигнатурна одредница), коју током времена ствара и моделира у сарадњи са стручним службама, односно са водитељем библиотека целина (докупљује, издваја примерке из своје већ постојеће приватне библиотеке, коју ће касније завештати). То су тзв. посебне библиотеке целине у стварању.

У Београду је познат само један такав случај (Библиотека САНУ). То је вишеструко добар вид сарадње на овом плану.

Цитирани документ заокружен је дефинисањем предлога закључака везаних за поступак прихватања легата и критеријуме његовог пријема:

„ I Предлог поступка прихватања легата:

1. Ако је легат завештан (тестаментом), још на оставинској расправи треба утврдити које од услова и обавеза библиотека може испунити и прихватити.

2. Стручно-научно веће утврђује предлог о прихватању легата, а одлуку доноси Савет.

3. Свака конкретна понуда, са писаном информацијом о личности која је формирала личну библиотеку (колекцију) и са рецензијом о њеној вредности, разматра се на Стручно-научном већу.

4. Понуду личне библиотеке подноси власник (лице које ју је формирало или лице које ју је наслеђем добило) или лице које он овласти, и то - писмено или усмено (у овом случају водитељ легата или референт за поклоне сачиниће писану информацију).

5. Рецензије, по правилу (по службеној дужности), пишу водитељ легата и референт поклона, а могу и сви остали стручни и научни радници (према ужим областима којима се баве) из библиотеке и ван ње, а које именује Стручно-научно веће.

6. Са тзв. пасивног односа треба прећи на тзв. активни однос према потенцијалним донаторима.

II Предлог критеријума за пријем легата:

1. Да легат по својој научној, књижевној, уметничкој, културној, односно историјској вредности представља допринос развоју и ширењу културе и као такав заслужује да буде друштвено заштићен, чуван и одржаван.

2. Да у знатној мери доприноси употпуњавању и заокруживању појединих научних, књижевних, уметничких, односно историјских целина, односно да тематски и проблемски одражава време свога настајања у одређеном историјском периоду или континуитету.

3. Да је као целина везан за значајне историјске, научне, уметничке, културне и политичке личности и догађаје.

4. Да представља значајну тематску колекционарску целину, као научни извор за даљи развој националне културе.

5. Да по могућству уз књижни фонд садржи рукописну грађу и други библиотечки материјал.“

Могући будући правилник о легатима у библиотекама треба да се заснива на важећем *Закону о наслеђивању*¹⁵⁰ и *Закону о заштити културних добара*.

¹⁵⁰ Закон о наслеђивању // Службени лист РЦГ. – бр. 4/76, 10/76, 22/78, 34/86; Закон о наслеђивању // Службени гласник РС. – бр. 46/95

PRILOG 6: Odluka o utvrđivanju stare i retke bibliotečke građe za kulturno dobro od velikog značaja (lista) – 26. decembar 2013. (NBS)

10. јануар 2014.

Гласник

Број 2 53

ПРИВРЕДНА ДРУШТВА

51

На основу члана 33. став 1. тачка 1) Статута Народне библиотеке Србије, установе културе од националног значаја, 0101 број 123/1 од 11. фебруара 2011. године, са изменама и допунама, 0101 број 80/3 од 30. марта 2012. године, 0101 број 110/3-1 од 5. априла 2013. године, 0101 број 110/6 од 24. септембра 2013. године и члана 9. Закона о старој и реткој библиотечкој грађи („Службени гласник РС”, број 52/11).

Управни одбор Народне библиотеке Србије, на седници одржаној 26. децембра 2013. године, донео је

ОДЛУКУ

о утврђивању старе и ретке библиотечке грађе за културно добро од великог значаја

Члан 1.

Утврђује се да је културно добро од великог значаја стара и ретка библиотечка грађа наведена у Листи старе и ретке библиотечке грађе од великог значаја од редног броја 1 до 20.

Листа старе и ретке библиотечке грађе од великог значаја из става 1. ове одлуке одштампана је уз ову одлуку и чини њен саставни део.

Члан 2.

Ову одлуку објавити у „Службеном гласнику Републике Србије”.

0101 број 110/12

У Београду, 26. децембра 2013. године

Председник,

проф. др Гојко Тешић, с.р.

ЛИСТА СТАРЕ И РЕТКЕ БИБЛИОТЕЧКЕ ГРАЂЕ ОД ВЕЛИКОГ ЗНАЧАЈА

Редни број	Легат/Библиотека целина	Временски распон и број јединица	Сопственик културног добра
1.	Легат Веселина Чајкановића (1881–1946)	1613–1950 12 877	Народна библиотека Србије
2.	Легат Милоша Пријанског (1893–1977)	1719–1976 465, рукописна грађа, документа, илустровани материјал	Народна библиотека Србије
3.	Легат Милана Ракића (1876–1938)	1822–1939 2125	Народна библиотека Србије
4.	Легат Тихомира Ђорђевића (1868–1944)	1831–1945 11 506	Народна библиотека Србије
5.	Легат Љубомира Мицића (1895–1971)	1858–1978 833 библ. јед. и 117 фасцикли рукописне заоставштине	Народна библиотека Србије
6.	Библиотека целина Бранибора Дебелковића (1916–2003)	1930–1984 883 монографских, 700 часописа	Народна библиотека Србије
7.	Библиотека целина Јоце Вујића (1863–1934)	1506–1931 4911 књига и часописа, 4000 архивских докумената	Универзитетска библиотека Светозар Марковић, Београд
8.	Библиотека целина Гедона Дућерског (1875–1939)	1494–1928 4841	Универзитетска библиотека Светозар Марковић, Београд
9.	Библиотека целина Мирослава Премруа (1871–1944)	1483–1919 1345	Универзитетска библиотека Светозар Марковић, Београд
10.	Библиотека целина Михајла Пупина (1858–1935)	1824–1933 500	Универзитетска библиотека Светозар Марковић, Београд
11.	Библиотека целина Бранимира Ћосића (1903–1934)	1873–1934 790	Универзитетска библиотека Светозар Марковић, Београд
12.	Библиотека целина Исидоре Секулић (1877–1958)	1766–1957 2000	Универзитетска библиотека Светозар Марковић, Београд
13.	Библиотека целина Јосипа Броза Тита (1892–1980)	1847–1986 11162 наслова	Музеј историје Југославије, Београд
14.	Библиотека целина старих и ретких књига Архитектонског факултета	1628–1945 2546 монографија, 880 мапа, 148 наслова периодике	Архитектонски факултет Универзитета у Београду
15.	Библиотека целина Зорана Ђинђића (1952–2003)	1773–2002 1260	Фондација др Зоран Ђинђић, Београд
16.	Легат др Леонтија Павловића (1914–1997)	1871–1992 2304 монографија, 92 наслова часописа, некњижни материјал	Народна библиотека Смедерево
17.	Библиотека целина Миливоја (1871–1941) и Божићарке (1874–1959) Филиповић	1862–1940 4000	Градска библиотека „Владислав Петковић – Дис”, Чачак
18.	Библиотека целина Јована Давидовића (1925–1977)	1794–1982 2634 монографске, 145 серијских публикација	Градска библиотека „Владислав Петковић – Дис”, Чачак
19.	Библиотека целина Стевана Сремца (1855–1906)	1762–1917 458 књига	Народни музеј Ниш
20.	Библиотека целина Бранка Милковића (1934–1961)	1894–1972 589 књига	Народни музеј Ниш

PRILOG 7: Miodrag B. Protić, Elaborat »Problem legata i potreba osnivanja Galerije legata u Beogradu«, 26. novembar 1995.

Miodrag B. Protić

Beograd, 26. novembar 1995.

Izvršnom odboru Skupštine grada Beograda
Sekretarijatu za kulturu

Na osnovu Rešenja o obrazovanju Odbora
za formiranje ustanove "Kuća legata i poklona u
vlasništvu grada Beograda" (radni naziv) Izvrš-
nog odbora Skupštine grada Beograda, broj
020 - 482/95 - IO, 14. jun 1995. godine, dosta-
vljam Vam, prema dogovoru, kao njegov predsednik,
svoj pogled i predlog:

Problem legata i potreba osnivanja
Galerije legata u Beogradu sa

aneksom koji se odnosi na pitanje zgrade,
zajedno sa njegovim autorima dr Irinom Subotić
i dr Ivanom Simeunović-Čelić.

Predlažem da ceo materijal razmotrite,
umnožite, dostavite članovima Odbora i zakazete
njegovu sednicu.

3 potpisa

*Za Izvan, kopija!
Predsto Skupštini
13. II. 1995.*

M. B. Protić

- U načinu upravljanja i programiranja rada Galerije: upravnik bi upravljao zajedno sa Savetom stručnih predstavnika, ili direktora, svih muzeja čiji se legati u Galeriji izlažu.

Program Galerije legata. Svaki legat bi u Galeriji bio, ponavljam, stručno ili naučno obradjen prema godišnjem programu rada koji bi utvrdili zajedno upravnik i Savet muzeja i bio izložen po nekoliko meseci, uz katalog - publikaciju sa fotografijama svakog eksponata, studijom i bibliografijom. Takav, specijalni stručni rad objavljen u seriji kataloga legata mogao bi prouzrokovati preokret u oblastima pojedinih struka. To pretpostavlja da Galerija programski ima relativno statični deo - osmišljenju postavku legata i poklona - i dinamički deo - njihove posebne studijske izložbe uz obradu problema koji se postavlja. Dakle i posebne dvorane ili dvoranu za takve izložbe što bi omogućilo izlaganje svakog legata, ili bar njegove strukturne celine (ukoliko je prebogat). Galerija bi tako značila mnogo za beogradski kulturni i naučni život. Iz izvesne letargije mogla bi da probudi i same muzeje, koji su ili previše okrenuti čuvanju, bez akcije i veza sa javnošću, ili akcijama i vezama sa javnošću bez čuvanja, izučavanja i izlaganja onoga zbog čega su stvoreni. Ili - ni jednom ni drugom.

Zgrada Galerije legata. Ako nema mogućnosti da se pronadje u širem središtu grada, odgovarala bi zgrada Muzeja 25 Maj što bi komisijski trebalo utvrditi. U prilogu ⁸to~~ga~~ važnog pitanja ^{podnošen i prihvatanje se} je mišljenja dr Irine Subotić i dr Ivane Simeunović-Celić.

Beograd, 26. novembar 1995.

Predsednik
M. B. K. dim
(Miodrag B. Protić)

Razlozi pokretanja problema legata... Mogu se podeliti na praktične i kulturne. Praktični su u nedostatku prostora u muzejima koji ih zato ne mogu ni primati, ni lege artis čuvati, još manje ozbiljno proučavati i izlagati. U tome što je poslednji trenutak da se u zemlji zadrže dragocene zbirke i celine, često i izuzetno značajne, pre nego što se nasledjem i prodajom izdele, raspu, i na legalan ili ilegalan način napuste zemlju, izgube iz njenog fizičkog i duhovnog podneblja. Kulturni su u potrebi njihove potpunije evidencije, zatim sabiranja, konzervisanja i obrade; u podstreku imaoca da ih ustupaju društvu koje prima moralnu obavezu da ih izloži, prouči, publikuje.

- Tipologija legata... Treba istaći da u osnovi postoje dve njihove vrste: jedne imaoći daju društvenopolitičkoj zajednici, gradskoj opštini ili Republici zajedno sa prostorom u kome su smešteni, sakupljani ili stvarani; druge bez prostora, stanova, studija odgovarajućim muzejima. To razlikovanje važno je zbog sledećeg:

Legati koji se ustupaju ili obrazuju kao zaokruženo jedinstvo zbirke i autentičnog prostora... imaju svojstvo memorijalnih muzeja, svuda se smatraju izuzetno važnim ne samo zbog sve većeg obraćanja pažnje na topologiju kulture¹, koliko zbog praktično-prostornih socioloških i kulturnih razloga pa ih kao celine treba prihvatiti, zaštititi i proučavati. Odmah da napomenem da su legati ove vrste u nas uglavnom doživeli neuspeh, postali mrtvi, na rubu kulturne svesti, često zahvaćeni erozijom. Ali i

¹ A propos topografije našeg kulturnog i javnog života: samo izuzetno na zgradama u kojima su živeli i stvarali naši stvaraoци stoje mramorne ploče sa informacijama, što je inače običaj u svim prosvetnim zemljama.

to da bi bilo pogrešno iz toga izvući zaključak da su kao vrsta i pogrešni. To može biti tačno samo za nepotrebno prihvaćene, ili loše formirane i vođene legats. Nikako i za takve kao što su na primer, Teslin Muzej, Dobrovićeva Galerija, Andrićeva Zadužbina, Ristićev legat, Zadužbina Milice Zorić i Rodoljuba Colakovića, Cvijićeva zadužbina i tako dalje - tu je reč jedino o njihovoj dobroj ili lošoj organizaciji, ne o njihovoj svrsishodnosti. Nemoguće je, na primer, braniti stav da je ovakav tip Cvijićeve zaostavštine suvišan: prvo zbog Cvijića, njegove uloge u našoj i evropskoj nauci; drugo, zbog samog njegovog doma, koji je u nas redak primerak sinteze arhitekture i plastičkih umetnosti (graditelji Sreten Stojanović i Stojan Veljković, slikar i dizajner Dragutin Inkiostri). Ili ugasi stanište nobelovca Ive Andrića u kome je živio i pisao... Reč je o nečem drugom. Prepustiti takav legat - kuću, ma koliko zanimljiv i značajan, i materijal koji obuhvata, jednom kućepazitelju ili kustosu - znači najčešće prepustiti ga propadanju. Propadanju koje se može sprečiti nastojanjem da ovakvi legati budu sredjeni, dopunjeni, a kao prostor postanu i središta odgovarajućeg rada, programa, ~~školovanja~~, povezani s određenim muzejom, bibliotekom, univerzitetom ili institutom. Na primer, legat Marka Ristića, koji sadrži nekoliko važnih segmenata: biblioteku francuske književnosti od enciklopedista do pisaca moderne; dokumentaciju o našem literarnom životu između dva rata; i, što je najbitnije, pravi potpun arhiv - a) o nadrealističkoj eksperimentaciji beogradske grupe i b) o svetskom nadrealizmu u rasponu od mikro-dokumenta (pozivnice ili kataloga neke sada već istorijske manifestacije, do manuskripta iz intenzivne prepiske između glavnih učesnika beogradskog i međunarodnog pariskog kruga

(Bretona, Aragona, Dalija, Elijara, etc.) i najredjih manifesta, časopisa, kataloga i knjiga iz epohe.¹ Najzad i pojedina dokumenta iz zaostavštine državnika i namesnika Jovana Ristića, Markovog dede (neka pisma kralja Milana, na primer, etc.). Ili Galerija Petra Dobrovića sastavljena od vrednosno i strukturno potpunog jezgra njegovog opusa, koja je dosadašnjim radom i sadržinom² već ušla u svest Beogradjana i Jugoslovena. - Ima, međutim, legata ove vrste stvorenih prosto od preostalih a ne najboljih, brižljivo čuvanih dela ili eksponata. Nije logično zbog njih odbaciti druge, jedinstvene, koji sutra mogu izrasti u prave specijalne muzeje, arhive, centre, čijeg značaja danas nismo svesni, kao što se to u mnogim zemljama dogodilo. (Valasova zbirka i Tejt galerija u Londonu - uz bezbroj drugih primera). I uključanjem u zajedničku galeriju uništiti ih kao istinske spomenike kulture, dela pasije i fantazma pojedinaca, i iz izvornih prostora nasilno izmestiti u prostor "opšteg žića".

Legati koji se ustupaju posebno - kao zbirke, predmeti, dela... Obeleženi su velikim šarenilom: jedne poklanjaju umetnici ili sakupljači dela i zbirki iz određene oblasti, druge sakupljači iz različitih oblasti, treće vlasnici koji su stekli jedan ili više dragocenih artefakta. Među njima su i poznati umetnici koji su čuvali i sačuvali poneko svoje značajno delo, ili segment svoga opusa, ili čak - strukturno posmatrano - njegovu celinu da bi ga ustupili. Ima, dakle, legata koji se daju kao zao-

1 Kao muzeoman Ristić je - ono što do odlaska na dužnost prvog posleratnog jugoslovenskog ambasadora u Parizu nije još imao - sabrao i kupio tamo, na licu mesta.

2 Blagodareći brižljivom radu i na dokumentaciji poklonodavca, pokojne gospođe Olge Dobrović.

kružene ili nezaokružene celine mimo ambijenta, neposredno odgovarajućem muzeju, arhivu, biblioteci, ili posredno gradu, republici. I legata koje daju ljudi koji se sakupljanjem i ne bave ali koji su svesni da poseduju dragocenosti koje vredi sačuvati. Poklonoprimalac je u tom slučaju u dvema obrnutim situacijama: zaokružene celine može ostaviti intaktnim (prema ugovoru) ili ih dopunjavati, pogotovo ako ta zaokruženost nije apsolutna. A pojedinačne vredne poklone uključivati u već postojeće celine.

Načini i uslovi primanja legata. Merila za prihvatanje obe vrste legata nisu ujednačena: jedne, rekli smo, neposredno primaju muzeji daleko merodavniji i kritičniji pored ostalog i zato što svojim prostorom moraju racionalno raspolagati; druge primaju gradska skupština ili republika, pa ih po pravilu odgovarajućim muzejima predaju na upravljanje i stručno staranje. U tim slučajevima muzeji su "oštećeni" ili "nagrađjeni". Naime, posredan način primanja legata povlači njihovo finansiranje od strane Skupštine ili Republike, što nije slučaj sa legatima koje umetnik, ili porodica, muzejima neposredno predaju. (Legati Tabakovića, Fregelja u MSU, itd.). Ostavljajući po strani čisto moralne, muzeološke (katalog, proučavanje, čuvanje, izlaganje etc.) uslovi su različiti i u materijalnom pogledu. Jedni se daju bez ikakve naknade, samo uz moralne i stručne uslove. Drugi i uz doživotno izdržavanje, i slično, što - ako je reč o nesumnjivim vrednostima - treba uvažavati pogotovo što se poklonodavci i ne nalaze uvek u istoj egzistencijalnoj situaciji. I pri tome voditi računa da legati koji za srpsku kulturu, i kulturu uopšte, nisu primarni ne budu skuplji i sa više tereta, od legata koji to jesu. I tako dalje. Zbog svega toga, da bi se uveo izvestan

red, smatram prvo, da legats koji se daruju u autentičnom životnom i radnom prostoru, treba da prima komisija sastavljena i od najvećih eksperata odgovarajućih muzeja i izvan njih, kao i od predstavnika Grada odnosno Republike. Prima kao depandanse matičnih muzeja ili čak kao ustanove - nije isključeno da će se i kod nas ponovo pojaviti meceni koje će ih, dovršene, poklanjati društvu; niti mogućnost da je legat toliko značajan da zaslužuje status ustanove, čak zidanje posebne zgrade (slučaj Beljanskog). Prima i određuje način njihovog održavanja u stalno aktivnom stanju - prostor (ako je preuzet) i sam njegov sadržaj. Tako je, na primer, zamišljen legat Milice Zorić i Rodoljuba Čolakovića u vili u Drajzerovoj ulici, ugovorom dat Muzeju savrenene umetnosti: da se priređuju manje studijske izložbe i eventualno smeste neke muzejske službe, ili neki njegov kulturni program pod uslovom da ta služba i taj program nisu suprotni njegovoj suštini i volji poklonodavaca. I, drugo, da legats koji se predaju u vidu pojedinačnih dela i zbirki takodje primaju stručne komisije muzeja. U slučaju nesporazuma, arbitrirala bi prva, opšta komisija.

Posle ovih kratkih napomena, može se zaključiti:

a) U pogledu legata koji se ne prenose u Muzej ili Galeriju i primaju zajedno sa prostorima (kućom, stanom) formirati pomenutu komisiju koja će: prvo, postojeće takve legats pregledati, proceniti njihovo stanje i njihove kulturne vrednosti; drugo, dati odgovarajuće predloge o mogućnostima da se u njih smeste, a oni vežu za određene ustanove, određene kulturne programe; treće, odlučiti šta da se učini sa legatima pogrešno primljenim, ili postavljenim, kako ih reformisati, uklopiti i učiniti korisnim.

b) U pogledu legata koji se poklonom prenose u muzeje ili Galeriju - opet putem komisije utvrditi jednoobraznost u kriterijume njihovog primanja, i, takodje, stanje primljenih legata, koliko i mogućnosti njihovog čuvanja.

c) I u jednom i u drugom slučaju načiniti odmah bar njihov muzeološki relevantan popis i kartoteku sa fotografijama u boji - ukoliko to dosada već nije učinjeno.

Posle ovih prethodnih stručnih radnji, kvantitativnih i kvalitativnih snimaka, trebalo bi pristupiti rešenju problema:

Osnivanje Galerije legata, koja bi bila zajednička ustanova Grada i Republike, odnosno postojećih muzeja u rasponu od etnografske do savremene umetnosti, od književnosti do muzike. I komponovana od materijala i delova zbirke koje muzeji nisu mogli uneti u postavku, niti lege artis čuvati u depon. Neposredno poklanjanje zbirke Galeriji legata moglo bi uneti još veći haos u postojeće stanje i stvoriti nepotrebno rivalstvo između nje i muzeja, Grada i Republike, što predložena koncepcija isključuje i Galeriju pretvara u produženi, funkcionalno i prostorno, deo postojećih beogradskih muzeja koji ne mogu očekivati ni ozbiljne dogradnje a kamo li nove zgrade. Muzeji bi, dakle, zadržali svojinu nad eksponatima koje su Galeriji legata ustupili. Ovo oprezno rešenje logično je za početak da bi se očuvala jaka veza sa muzejima i u pogledu upravljanja i u pogledu izlaganja i naučnog proučavanja. Galerija bi, dakle, imala vid kompleksnog muzeja, retko zanimljivog i velikog, iz koga bi se - kada kulturni sistem bude stvoren i ukorenjen, verovatno mogle - kao u

O PROBLEMU LEGATA I POTREBI OSNIVANJA GALERIJE LEGATA

članiti na sledeće njegove delove:

Kulturni sistem kao prethodno pitanje

Govor o promenama u kulturnom životu Beograda i Srbije mora početi izlaganjem stanovišta sa koga se govori. Moramo postati svesni da se stari kulturni sistem raspao pre nego što se novi ustanovio. Zato su mnogi poslovi koji prevazilaze moći pojedinaca ostali neobavljeni. I u svetu poštovani primeri mimo-idjeni. Tako dok danas, krajem veka, većina evropskih zemalja pravi bilanse i projekte, mi nismo u njihovom podneblju filozofske "dekonstrukcije" (Derida) već naše praktične destrukcije. Francuska, recimo, ispituje sve segmente svog kulturnog sistema - muzeje, biblioteke, legate, pozorišta, opere, balet, modu, nove medije... Stare ustanove obnavlja, nove osniva i gradi. Tako je - zadržimo se na muzejima - i ogroman istorijski Luvr prvo analitički rastočen pa sintetički sastavljen u drukčiju, grandioznu celinu Velikog Luvra - velikog ne samo prostorom, već idejom, programom, zamahom. Stvoren je i Orsejski muzej kao kopča između Luvra i Bobura, osveštane tradicije (od njenih početaka do sredine prošlog veka) i moderne umetnosti - za oba dela druge polovine XIX veka: vladajući akademski, zvanični

(Bugro, Kabanel etc.) i drugi "alternativni", moderni (Mone, Mane, Sezan, Gogen, Tuluz Lotrek, Sera, Van Gog, etc.) kome će pripasti budućnost. Ali, evo, obnavlja se već i novi Bobur, otvoren sredinom sedamdesetih, jer je umesto 5.000 predviđenih imao oko 20.000 nepredviđenih posetilaca dnevno pa je brzo "ostario". Obnavlja, ali istovremeno i razmišlja o posebnom Muzeju moderne umetnosti pošto je ovaj u njegovom okviru mali, nedovoljan, odveć reduktivan, sa svega dva ili tri platna i pojedinih čuvenih slikara s početka veka (Vlamenk, Marke...)

Načelno je, međutim, važno podvući da su Luvr, Orsejski muzej i Bobur shvaćeni kao hronološki odredjena, problemski i sadržajno komplementarna celina... Ta celovitost sprovedena je i u drugim oblastima. Upravo je završena zgrada Francuske nacionalne biblioteke, najskuplji projekat. Ranije - Opera - Bastija, stara, Garnijeova, iz Drugog carstva, postala je kuća baleta. Grad nauke i muzike u La Viletu, Defaus, a renovirana Velika galerija Prirodnojačkog muzeja. Ali i mimo tih gigantskih projekata, koji su povereni najvećim svetskim arhitektima i naučnicima, preuredjeni su, ili pred preuredjenjem, i drugi veliki i mali muzeji: Muzej čoveka, Gime (muzej dalekoistočnih kultura), memorijalni Rodenov i Burdelov muzej, na primer (u kome su i dva Milunovićeve platna). Pa Palata Tokio (negdašnji Kasuov muzej moderne umetnosti) za Muzej novih medija (fotografije, filma, videa); a palata Sale - za Muzej Pikasa... Ili Nemačka. Iako već ima, figurativno govoreći, po nekoliko uredjenih i preuredjenih ustanova sličnih Luvru i Orsejskom muzeju, Muzeju savremene umetnosti (u Boburu) i toliko specijalnih muzeja - ipak niču i novi sve studioznije uredjeni... Ovim primerima hoću da naglasim kako svet i osveštane celine rastače da bi ih proučio i bolje obnovio,

razvijenim u svetu - izdvajati celine kao novi specijalni muzeji. Raznovrsnost zbirke i naučno osmišljene izložbe učinili bi Galeriju konceptualno sličnu tolikim čuvenim ustanovama. Razlozi ovakvog rešenja su:

- U nedostatku prostora. Njegova veličina sve više je u nesrazmeri sa veličinom materijala koji se izlaže. Većina muzeja je, kao što je poznato, smeštena u neprikladnim zgradama koje nemaju ni pravih depoa, ni dovoljno izložbenih dvorana. Posledice su u odsustvu želje vlasnika vrednih zbirki da ih u takvim okolnostima poklanjaju i prepuštaju anonimnom propadanju i zaboravu.

- U omogućavanju da se, ono što sami muzeji ne mogu više da prema pravilima struke drže, izlažu, čuvaju i održavaju - aktivira i proučava, iznese iz tame.

- U moralnom podsticanju vlasnika kulturnih vrednosti. Ako bi se njihove zbirke u Galeriji čuvale, izlagale i proučavale a ne odmah spuštale u podrum, razumno je pretpostaviti da bi ih poklanjali i tako doprineli njihovom sabiranju a sprečili njihovo rasturanje.

- U kulturnom imperativu da se možda u poslednjem trenutku iz jedne već osiromašene sredine zaustavi odliv vrednosti koje su sa ljubavlju i odricanjem sabirali ili stvarali naši ljudi, amateri, umetnici ili vrsni stručnjaci.

- U očiglednoj racionalnosti organizacije Galerije: pored upravnika imala bi najnužniji broj administrativnog osoblja i čuvara - tim stručnjaka bio bi sastavljen od po jednog eksperta koji bi odredio svaki muzej koji u Galeriji ima legatu. Ne bi, prema tome, bila reč o "skupoj" ustanovi.

i uklopio u potpuniju i racionalniju kulturnu strukturu. Kako u njemu postoji svest da kulturne ustanove, muzeji na primer, imaju ulogu "upravljača svesti", pretvaranja kulture elite u kulturu masa (o čemu svedoče nepregledni redovi pred njihovim šalterima, hiljade i hiljade posetilaca u njihovim dvoranama), da je, ipso facto, staranje o njima - i kulturi uopšte - jedan od najvažnijih državnih poslova (vodili su ih kao ministri Malro i Žak Lang - poslednjih desetak nazivaju se "Miteranovim poklonima kulturi" - šef države ih po zakonu osniva i njihove direktore postavlja)... I kako se mi tako ne ponašamo, kultura i nije na dnevnom redu važnih državnih poslova. Naše kulturne ustanove - zahvaćene haosom i programskom neodredjenošću, voluntarizmom i "negativnom selekcijom" - ostavljamo da miruju, da rade kako rade pa je "patriotizam" takvog ponašanja teško razumeti: morali bismo, nerazvijeni, kulturi poklanjati veću pažnju kao bitnom uslovu - ne samo znaku - razvoja.

Na kontrastnoj pozadini takvog stanja u Evropi i u nas problem legata ima poseban smisao i toliko je hitan da ga je nužno formulisati i pre nego što jednom bude formulisan i sam kulturni sistem kao logična, institucionalno-funkcionalno međuzavisna celina. Zato, svestan te okolnosti kao "prethodnog pitanja", da ne bih prejudicirao sutrašnja njegova rešenja, podnosim, na osnovu rešenja Izvršnog odbora Skupštine grada Beograda, o obrazovanju Odbora za formiranje "Kuće legata i poklona u vlasništvu grada Beograda" (Broj 020 - 482/95-20 - 14. jun 1995), predlog mogućeg rešenja tog problema u našoj sredini. Zadržaću se samo na najbitnijim pitanjima. Vidim ih u sledećem redosledu i spektru:

PRILOG 8: Tekst testamenta Ljubice Cuce Sokić

KYPA JETATA
EPO: 23
15.01.09.
БЕОГРАД

Advokat
Mr Dragoš P. Jovović
11000 Beograd, Njegoševa 53
Telefon (011) 2441-350, 4443-525
Fax: (011) 2443-728

ZAVEŠTANJE

Ja, **LJUBICA SOKIĆ**, slikar iz Beograda, ulica Braće Jugovića br. 23/I, stan 3, pri punoj svesti i odgovornosti želim da za slučaj svoje smrti učinim raspored svoje imovine i odredim naslednika, izvršioca Zaveštanja i odredim određene legatate.

Ja nisam stupala u brak, niti sam imala potomstvo, moji roditelji su umrli i nisam imala braće i sestara i iza mene ne postoje nužni naslednici.

Ovim Zaveštanjem stavljam van snage u celosti ranije sačinjene testamente, njihove dodatke ili jednostrane izjave volje sa kojima sam raspolagala sa mojom imovinom za slučaj smrti, i svako takvo raspolaganje bilo koje vrste ima se smatrati ništavim i bez važnosti.

Čl. 1.

Za svog naslednika kome ostavljam u nasleđe dole opisanu nepokretnu i pokretnu imovnu određujem: BRANIMIRA GATALOVIĆA, iz Beograda, ulica Carigradska br. 3, imaoca lične karte: L91886, koji je sin mog pok. brata od tetke Miomira GATALOVIĆA.

Moj naslednik BRANIMIR GATALOVIĆ i njegova porodica, svesrdno su se brinuli i sturali o meni sve do moje duboke starosti, na čemu sam njemu i njegovoj porodici svesrdno zahvalna.

U slučaju da BRANIMIR GATALOVIĆ umre za mog života ili ne bude mogao da nasledi moju imovinu iz bilo kog razloga, određujem da moj naslednik tada bude njegov sin MIOMIR GATALOVIĆ iz Beograda, ulica Carigradska br. 3 sa svim pravima i dužnostima koje su predviđene ovim Zaveštanjem i njegovim Dodatkom (Aneksom).

Čl. 2.

Moja imovina (zaostavština) koju ostavljam u nasleđe BRANIMIRU GATALOVIĆU sastoji se od:

a) Nepokretne imovine: trosobnog stana u ulici Braće Jugovića br. 23, I sprat, stan br. 3 u Beogradu, koji je uveden u Listu nepokretnosti 315, katastarska opština Stari Grad u V list – 2 deo, i takođe je upisan kao moje vlasništvo u ZKUL 834, KOB 1, katastarska parcela 2318/1.

1 od 4

Ljubica Sokić *Dragoš P. Jovović* *Stanimir Gatalović*

- 18
- b) Prava na moju nepokretnu imovinu koja se nalazila u Vlajkovićevoj ulici br. 6-a, u Beogradu, upisana u ZKUL 2374, katastarska parcela 2738/I, KOB 1, zgrada sa građevinskim zemljištem površine 340,60m2 koja je nepokretnost nacionalizovana Rešenjem Komisije za nacionalizaciju NO Stari Grad N. 1321/59.

Moj naslednik u slučaju denacionalizacije opisane nepokretnosti u Vlajkovićevoj ulici br. 6-a i povraća prava svojine u moju korist, naslediće opisanu nepokretnost, a u slučaju da bude određena naknada za nacionalizovanu nepokretnost moj naslednik naslediće moje pravo na ovakvu naknadu bilo koje vrste.

- c) Prava korišćenja (svojine) grobnice na Novom groblju u Beogradu, ulica Ruzveltova br. 50, grobnica br. 3, veličina II, parcela 8.
- d) Pravo korišćenja ili svojine na katastarskim parcelama 163 i 164, KOB 7, ZKUL 562, ukoliko po važećim propisima koji se budu primenjivali bude utvrđeno da meni pripada pravo korišćenja ili pravo vlasništva na navedenim parcelama.
- e) Novac koji se nalazi na mojim štednim knjižicama i obveznicu konverzije devizne štednje broj računa hartije od vrednosti 180-290882592 izdate 21.11.2003. godine.
- f) Sve druge imovine bilo koje vrste: pokretnih stvari, novca, knjiga, nameštaja, pokućstva, umetničkih dela (uljane slike, tempere, gvaševi, akvareli, crteži, grafike i druga dela) bilo da su moje delo ili dela drugih slikara koja se imovina i stvari budu nalazila u momentu moje smrti u mom stanu, Ateljeu na Kolarčevom Univerzitetu ili bilo gde, kao i imovina koja bi bila pronađena posle moje smrti uključujući i autorska prava na mojim umetničkim delima su takođe deo moje zastavštine koju ostavljam u nasleđe mom nasledniku BRANIMIRU GATALOVIĆU.

Čl. 3.

Sav slikarski materijal koji bude neutrošen i koji se nalazi u mom Ateljeu na Kolarčevom Univerzitetu u Beogradu: platna, boje, četke, pasteli i drugi materijal ostavljam u nasleđe mom učeniku slikaru ILIJI KOSTOVU, iz Beograda, ulica Kosančićev venac br. 19.

Čl. 4.

Moj naslednik BRANIMIR GATALOVIĆ, odnosno u slučaju njegove smrti ili ako on ne bude mogao da bude moj naslednik MIOMIR GATALOVIĆ, dužan je da isplati sve moje dugove koji postoje, da se stara o održavanju grobnice opisane pod 2. tačka c) ovog Zaveštanja i da moju sahranu obavi po hrišćanskim crkvenim običajima i da budem sahranjena u napred navedenoj grobnici.

Moj naslednik BRANIMIR GATALOVIĆ odnosno MIOMIR GATALOVIĆ, postaraće se uz pomoć izvršilaca mog zaveštanja da slike koje sam ostavila kao legate određenim muzejima, galerijama i ustanovama budu predate kao što je određeno u Dodatku (Aneksu) ovog Zaveštanja u kome su navedeni moji legati.

2 od 4

Ilja Kostov

Branka Kostov Stenčević

15

Čl. 5.

Ja sam odlučila da određena moja umetnička dela/slike ostavim kao moje legate određenim muzejima, galerijama, umetničkim i drugim ustanovama i ja sam odlučila da sačinim poseban Dodatak (Aneks) ovom Zaveštanju u kome ću nabrojiti legatere i sastav legata i koji je dodatak sastavni deo ovog mog Zaveštanja.

Ovo činim iz razloga što želim da precizno odredim sadržinu mojih legata (naziv slika, godina porekla, dimenzije).

Pomenute slike se nalaze u mom Ateljeu na Kolarčevom Univerzitetu.

Čl. 6.

Sva ostala umetnička dela/slike koje nisu nabrojane u legatima a koje se budu zatekle u Ateljeu su deo moje zaostavštine i one pripadaju mome nasledniku BRANIMIRU GATALOVIĆU (kao što je navedeno pod 2 tačka f) Zaveštanja.

Čl. 7.

Za izvršioca moga Zaveštanja postavljam:

1. Dragoša Jovovića, advokata iz Beograda, ul. Njegoševa br. 53, i
2. Mihajla Pricu, advokata iz Beograda, ul. Strahinjića Bana br. 21, stan br. 2.

Moji izvršioci staraće se sa mojim naslednikom BRANIMIROM GATALOVIĆEM za izvršenje Dodatka ovom Zaveštanju koji se odnosi na moje legate.

Čl. 8.

Ovo Zaveštanje i njegov Dodatak (Aneks) kojim sam odredila moje legate predstavljaju jedinstvenu celinu raspolaganja mojom imovinom za slučaj moje smrti.

Zaveštanje je sačinjeno u 3 primerka, jedan primerak se nalazi kod mene, drugi primerak kod advokata Dragoša Jovovića koji je po mojoj želji i volji sačinio ovo Zaveštanje i

Dr. Dragoša Jovović

Beograda, 10. Okt. 2014. godine
Calit

17
njegov Dodatak (Aneks) i treći primerak se nalazi kod mog naslednika BRANIMIRA GATALOVIĆA.

U Beogradu dana 20 avgusta 2007.

ZAVEŠTALAC

Ljubica Sokić

(Ljubica Sokić, Beograd
ul. Braće Jugovića br. 23/I)

Mi dole potpisani svedoci potvrđujemo da je napred navedenog dana zaveštalac Ljubica Sokić, iz Beograda, ul. Braće Jugovića br. 23/I, nama lično poznata, izričito i jasno izjavila da je ovo njena poslednja volja i Zaveštanje, i isto potpisala u našem zajedničkom prisustvu i to posebno na dnu svake strane Zaveštanja i mi kao svedoci potvrđujemo zaveštaočin potpis i njenu izjavu da priznaje Zaveštanje kao poslednju volju, što mi svojim potpisima potvrđujemo.

SVEDOCI

1 Ružica Stojiljković

(Ružica Stojiljković)
Iz Beograda
Ul. Južni bulevar 20
l.k. N141402, SUP Beograd

2

Aleksandar Savijć

(Aleksandar Savijć)
Iz Novog Beograda
Ul. Goce Delčeva br. 11
l.k. O 77174, SUP Beograd

1-5

Advokat
Mr Dragoš P. Jovović
11000 Beograd, Njegoševa 53
Telefon (011) 2441-350, 4443-525
Fax: (011) 2443-728

**DODATAK (ANEKS) ZAVEŠTANJU
LJUBICE SOKIĆ**

Ja dole potpisana, LJUBICA SOKIĆ, slikar iz Beograda, ulica Braće Jugovića br. 23/I, stan 3, shodno mom Zaveštanju, čl. 5 od 20. oktobra 2007 sačinila sam ovaj Dodatak (Aneks) koji je sastavni deo mog Zaveštanja i kojim ostavljam moja umetnička dela/slike kao legate (isporuke) dole navedenim muzejima, umetničkim galerijama, umetničkim i drugim ustanovama a shodno Čl. 141 Zakona o nasleđivanju.

Moja je želja da na precizan i određen način odredim moja umetnička dela/slike koja se kao legati imaju isporučiti određenim legatarima i to kao što sledi:

I

1. Kuća legata, Beograd, Ulica Knez Mihajlova br. 46

1. «Enterijer» 1965, ulje na platnu, 54x65 cm
2. «Uspravna sa ljubičastom» 1966, ulje na platnu, 73x50 cm
3. «Kompozicija sa ljubičastom i žutom» 1966, ulje na platnu, 54x65 cm
4. «Sivo-žuta kompozicija» 1967 ulje na platnu, 73x92 cm
5. «Zeleno beli enterijer sa dve crne» 1969, ulje na platnu, 80x60 cm
6. «Uprošćene forme I» 1969, ulje na platnu, 50x46 cm
7. «Uspravna sa tirkiz plavom» 1971, ulje na platnu, 73x50 cm
8. «Uspravna sa žutom i plavom» 1971, ulje na platnu, 73x50 cm
9. «Kompozicija sa tri plave» 1971, ulje na platnu, 65x63 cm
10. «Kompozicija površina» 1971, ulje na platnu, 50x46 cm
11. «Uprošćene forme III» 1971, ulje na platnu, 50x46 cm
12. «Uprošćene forme IV» 1971, ulje na platnu, 50x46 cm
13. «Devojka iz profila» 1973, ulje na platnu, 65x63 cm
14. «Siva boca» 1973, ulje na platnu, 65x63 cm
15. «Ljubičasta senka» 1974, ulje na platnu, 65x63 cm
16. «Mrtva priroda sa kutijama» 1977, ulje na platnu, 50x73 cm

1 od 5

Ljubica Sokić

byduga Consult & Amecampar Calit

1c

17. «Mrtva priroda sa šarenim jajima» 1977, ulje na platnu, 50x73 cm
18. «Sitni predmeti», 1974, ulje na platnu, 63x74 cm
19. «Ibrik sa šarom» 1979, ulje na platnu, 55x55 cm
20. «Devojka sa crvenim prslukom» 1984, ulje na platnu, 55x38 cm
21. «Portret devojke u roza bluzi» 1985, ulje na platnu, 35x27 cm
22. «Portret devojke na plavo zelenom divanu» 1985, ulje na platnu, 35x27 cm
23. «Portret devojke u sivom» 1985, ulje na platnu, 55x38 cm
24. «Dve crne boce, čaša i beli ibrik» 1971, ulje na platnu, 46x38 cm
25. «Stočić sa bocom i belom kafetijerom» 1968, ulje na platnu, 46x38 cm
26. «Kompozicija BI» 1971, ulje na platnu, 50x46 cm
27. «Portret devojke» 1980, ulje na platnu, 81x65 cm

2. Narodni Muzej u Beogradu, Trg Republike br. 1-a

1. «Pogled na crkvu u Oteju (Auteuil)» 1938, ulje na platnu, 73x60 cm
2. «Otej (Auteuil)» 1938, ulje na platnu, 50x70 cm
3. «Stolica i braon komoda» 1937, ulje na kartonu, 49x60 cm
4. «Bulevar Monparnas (Montparnasse)» 1939, ulje na platnu, 65x54 cm
5. «Autoportret sa šeširom» 1940, ulje na platnu, 60x51 cm
6. «Poljsko cveće» 1942, ulje na platnu, 60x51 cm
7. «Park» 1968, ulje na platnu, 50x46 cm
8. «Mrtva priroda u plavom» 1971, ulje na platnu, 50x46 cm
9. «Žena sa cvetom» 1976, ulje na platnu, 73x60
10. «Riđa žena» 1980, ulje na platnu, 83x70 cm
11. «Narovi i suvo lišće» 1981, ulje na platnu, 33x46 cm
12. «Prokljali luk» 1989, ulje na platnu, 33x46 cm
13. «Devojka za stolom» 1977, ulje na platnu, 65x63 cm
14. «Predeo iz Ečke» 1979, ulje na platnu, 54x65 cm
15. «Predeo iz predgrađa» 1967, ulje na platnu, 54x65 cm
16. «Pogled preko parka na Studentski trg» 1986, ulje na platnu, 33x46 cm
17. «Put preko poljane» 1986, ulje na platnu, 33x46 cm
18. «Beogradsko predgrađe, 1986, ulje na platnu, 27x41 cm
19. «Suvo lišće na crvenoj pozadini» 1987, ulje na platnu, 46x33 cm

Jurka A. Stojković

2 od 5

byduga Coralt & Anusayap Calit

14

20. «Žuto lišće» 1987, ulje na platnu, 41x27 cm
3. Narodni Muzej u Kragujevcu, 34000 Kragujevac, Vuka Karadžića br. 1
1. «Crveno smeđa kompozicija sa crnim tačkicama», 1970, ulje na platnu, 33x41 cm
 2. «Beogradsko predgrađe (pogled na Zvezdaru)» 1979, ulje na platnu, 70x83 cm
 3. «Ulica u Ečki» 1980, ulje na platnu, 21x41 cm
 4. «Predeo sa žitnim poljem» 1983, ulje na platnu, 48x83 cm
 5. «Sto sa zelenom i ljubičastom» 1969, ulje na platnu, 89x87 cm
 6. «Dve boce od stakla» 1990, ulje na platnu, 61x46 cm
4. Narodni Muzej u Požarevcu, 12000 Požarevac, Dr. Voje Dulića br. 10
1. «Devojka u oranž bluzi» 1975, ulje na platnu, 70x83 cm
 2. «Devojka sa zelenom kapom» 1979, ulje na platnu, 73x60 cm
 3. «Žena u plavoj haljini» 1980, ulje na platnu, 76x78 cm
5. Narodni Muzej u Kraljevu, 36000 Kraljevo, Trg Svetog Save br. 2.
1. «Velika vaza» 1974, 46x50 cm
 2. «Enterijer» 1977, ulje na platnu, 76x78 cm
 3. «Mrtva priroda u enterijeru» 1975, ulje na platnu, 70x83 cm
 4. «Dve crne kocke» 1975, ulje na platnu, 70x83 cm
6. Narodni Muzej - Umetnička galerija Nadežda Petrović u Čačku, 32000 Čačak, Cara Dušana br. 6
1. «Iz ateljea I» 1963, ulje na platnu, 65x81 cm
 2. «Sto u ateljeu» 1967, ulje na platnu, 65x92 cm

Ante Hryhorov

Božica Lovc

Stevanaj Celi

13

7. Narodni Muzej u Kruševcu, 37000 Kruševac, Stevana Visokog br. 15
 1. «Bokal i boca» 1975, ulje na platnu, 70x83 cm
 2. «Pogled kroz prozor» 1984, ulje na platnu, 70x76 cm
8. Muzej Rudničko Takovskog kraja u Gornjem Milanovcu, 32300 Gornji Milanovac, Sinđelićeva br. 7
 1. «Sto sa više boca» 1968, ulje na platnu, 63x73 cm
9. Muzej savremene umetnosti, Novi Beograd, Ušće br. 10
 1. «Uprošćene forme u svetlo plavom, belom i crnom», 1971, ulje na platnu, 46x38 cm
 2. «Uprošćene forme V» 1971, ulje na platnu, 50x46 cm
 3. «Kompozicija sa oranž i sivo-plavom» 1971, ulje na platnu, 46x38 cm
 4. «Zeleno, belo, sivo» 1969, ulje na platnu, 65x54 cm
 5. «Sivo, smeđe, belo» 1969, ulje na platnu, 73x92 cm
10. Srpska Akademija nauka i umetnosti, Beograd. Knez Mihailova br. 35
 1. «Kompozicija u plavo-sivom» 1975, ulje na platnu, 65x63 cm

II

U slučaju da za života budem raspolagala sa nekom slikom/umetničkim delom iz nekog legata, ja ću naziv i opis tog umetničkog dela/slike da precrtam i to u primerku Dodatka koji se nalazi kod mene.

III

Ukoliko neki od isporukoprimalaca/legatara odbije ili ne želi da preuzme legat u celosti ili delimično, u tom slučaju takva umetnička dela/koja su predmet mog legata nasleđuje moj naslednik BRANIMIR GATALOVIĆ odnosno u slučaju njegove smrti MIOMIR GATALOVIĆ.

IV

Ovaj Dodatak je sastavni deo mog Zaveštanja i na njega će se primenjivati u celosti odredbe mog Zaveštanja.

Branimir Gatalović

Miroslav Čokulović

Liencanjan Galić

1-4

Dodatak je sačinjen u 3 primerka, jedan primerak se nalazi kod mene, drugi primerak kod advokata Dragoša Jovovića, Beograd, ul. Njegoševa br. 53, a treći primerak se nalazi kod BRANIMIRA GATALOVIĆA.

U Beogradu dana 20. aprila 2007.

ZAVEŠTALAC

Ljubica Sokić

(Ljubica Sokić, Beograd
ul. Braće Jugovića br. 23/I)

Mi dole potpisani svedoci potvrđujemo da je napred navedenog dana zaveštalac Ljubica Sokić, iz Beograda, ul. Braće Jugovića br. 23/I, nama lično poznata, izričito i jasno izjavila da je ovaj Dodatak (Aneks) sastavni deo njenog Zaveštanja i njene poslednje volje, i isti potpisala u našem zajedničkom prisustvu i to posebno na dnu svake strane Dodatka i mi kao svedoci potvrđujemo zaveštaočin potpis i njenu izjavu da priznaje Dodatak (Aneks) kao deo njenog Zaveštanja, što mi svojim potpisima potvrđujemo.

SVEDOCI

1

Ružica Stojiljković

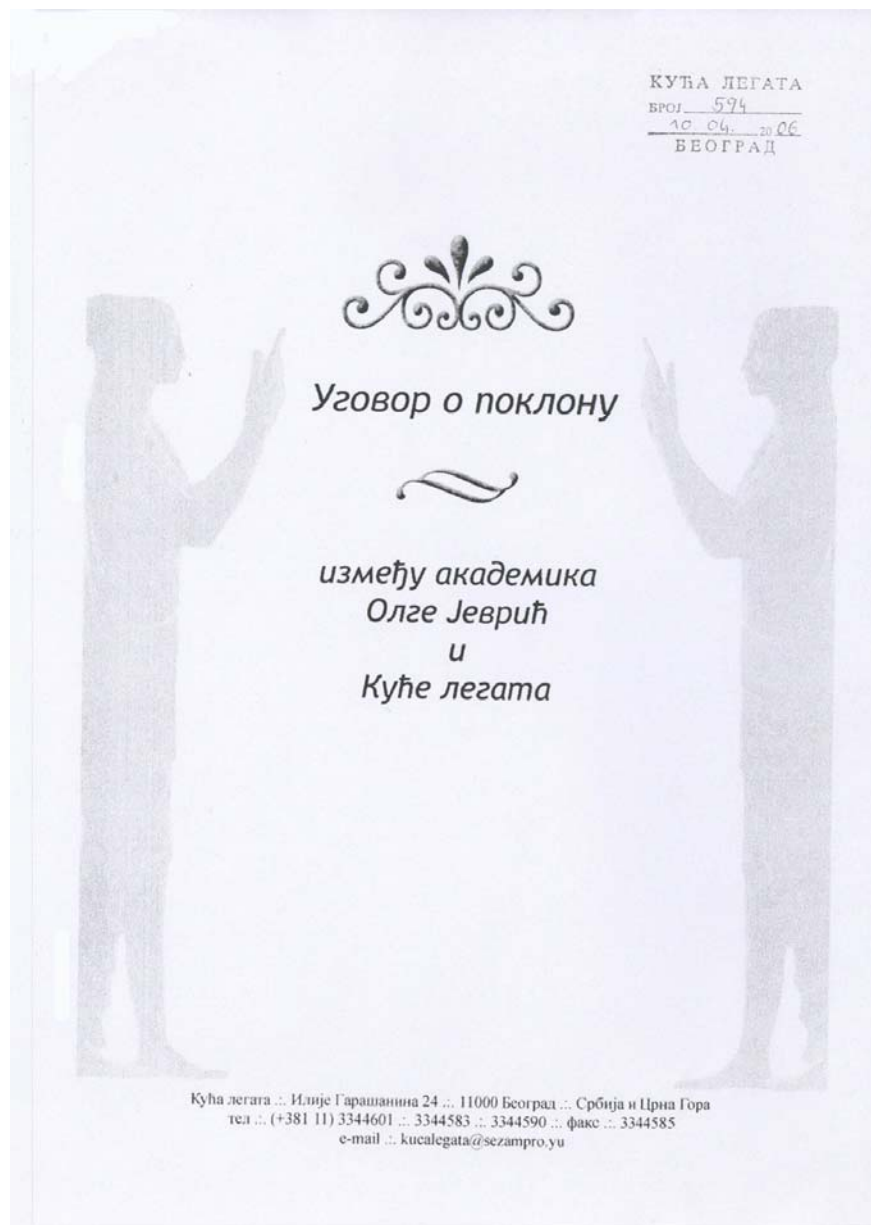
(Ružica Stojiljković)
Iz Beograda
Ul. Južni bulevar 20
l.k. N141402, SUP Beograd

2

Aleksandar Savić

(Aleksandar Savić)
Iz Novog Beograda
Ul. Goce Delčeva br. 11
l.k. O 77174, SUP Beograd

PRILOG 9: Tekst Ugovora o poklonu Olge Jevrić

УГОВОР О ПОКЛОНУ

Уговорне стране:

1. **Поклонодавац:** Академик Олга Јеврић,
вајар из Београда, ул. Браничевска бр.8,
II спрат и
2. **Поклонопримац:** Кућа легата, коју заступа директор
Ана Поповић Бодрожа.

Предмет Уговора: Поклон уметничких дела

Члан 1.

Поклонодавац овим Уговором поклања Кући легата, институцији чији је оснивач Скупштина града Београда, својих 44 (четрдесет и четири) скулптуре изведених у фериоксиду, цементу, гвожђу, теракоти и патинираном гипсу, (у даљем тексту: уметничка дела).

Поклонопримац прима уметничка дела уписана у списак од редног броја 1. до ред бр. 44 који чини саставни део овог Уговора.

Поклонодавац изјављује, под кривичном и материјалном одговорношћу, да је искључиви власник уметничких дела која овим Уговором даје на поклон поклонопримцу, и да друга лица не поседују никаква права над њима.

Члан 2.

Уговорене стране констатују да је поклонопримац закључењем овог Уговора стекао право својине над делима из Члана 1.

Поклонопримац са захвалношћу прима наведени поклон из Члана 1. овог Уговора од поклонодавца високо ценећи изузетан углед и огроман уметнички допринос поклонодавца српској култури.

Олга Јеврић један је од најзначајнијих, најсмелијих и најистакнутијих вајара друге половине XX века на простору бивше Југославије. Прва је међу

југословенским и српским скулпторима прекинула са интерпретирањем стварности и у самом бићу скулптуре изнашла подстицај за сопствено деловање и формирање јединственог уметничког израза.

Више од пет деценија дугим присуством на нашој ликовној сцени, скулпторски опус Олге Јеврић издвајао се својим аутентичним модернизмом и посебном снагом уметничког израза.

Скулптуре Олге Јеврић поседују универзално формална и метафоричка значења испричана изразито експресивним и сензибилним језиком, при чему је Олга Јеврић створила оригиналну, чисто ликовну форму прочишћену до апстрактног, универзалног облика.

Олга Јеврић је излагала на бројним самосталним и групним изложбама у периоду од 1948 до 2000. године како на просторима бивших југословенских република, тако и у свету. Добитница је многих признања и награда међу којима се истичу: 1967. године – награда за скулптуру на III југословенском тријеналу савремене уметности; 1969. – награда за скулптуру на X октобарском салону; 1979. – Седмојулска награда СР Србије за животно дело; 1990. – награда аутору чије је дело од трајне вредности у српској култури.

Члан 3.

Поклонодавац, као аутор дела описаних у члану 1. овог Уговора, сва своја имовинска и ауторска права на поклоњеним делима искључиво уступа поклонопримцу.

Уметничка дела из члана 1. овог Уговора биће предата у државину поклонопримца даном оспособљавања одговарајућих просторија за смештај предметног легата.

Сматраће се да су примопредајом уметничких дела из члана 1. Уговора прешла у својину *Куће легата* и да је *Кућа легата* постала власник над поменутиим делима.

Члан 4.

Поклонодавац је сагласан да уметничка дела из Члана 1. овог Уговора *Кућа легата* може користити за све облике музејске делатности и да иста може репродуковати, емитовати, рекламирати у земљи и иностранству, трајно, на сваки начин и у свим медијима сада познатим и касније откривеним и развијеним.

Члан 5.

Поклонопримац се обавезује да уметничка дела из члана 1. Уговора преда поклонодавцу ради излагања уз обавезу да на изложби или било каквој публикацији буде означено да је предметно дело из састава Легата Олге Јеврић.

Кућа легата је овлашћена да одређена уметничка дела издвоји из Легата и преда их другим институцијама ради организовања изложби.

Поклоњена дела приликом сваког излагања или публиковања морају бити јасно означена као предмет из Легата Олге Јеврић, пригодном и у складу са техничким могућностима изложбе или публикације.

Члан 6.

За свако издвајање, излагање или публиковање у смислу члана 4. и 5. овог Уговора, *Кућа легата* се обавезује да склопи посебан уговор којим ће се прецизирати сви детаљи излагања или публиковања дела која су предмет овог Легата.

Члан 7.

Поклонопримац се обавезује да након стручне обраде и формирања Легата Олге Јеврић, поменута уметничка дела из члана 1, када се за то стекну услови у складу са чланом 3. овог Уговора, изложи на увид јавности у виду презентовања целог Легата или његових делова и то.

- организовањем изложби и других прикладних манифестација у што чешћем временским размацима,
- штампањем пропагандних каталога,
- публиковањем каталога Легата Олге Јеврић,
- издавањем публикација са темом уметничког стваралаштва поклонодавца.

Поклонопримац се обавезује да ће о свим својим активностима на популаризацији и презентацији легата, као и личности легатора, редовно обавештавати поклонодавца.

Члан 8.

Прихватајући поклон из Члана 1. овог Уговора, поклонопримац се обавезује да ће савесно и предано бринути о примљеним уметничким делима, уз поштовање највиших стандарда музеолошке струке, што подразумева пажљиво руковање при транспорту и постављању скулптура, као и њихово чување према највишим правилима музеолошке струке.

Поклонопримац се обавезује да трајно поштује морално – правну компоненту ауторског права, што подразумева да приликом сваког коришћења уметничких дела за своје потребе изричито наведе податке о аутору уметничког дела и друге релевантне податке.

Члан 9.

Поклонодавац је сагласан да његово располагање и давање поклона из овог Уговора поклонопримцу, неће бити узето у обзир приликом евентуалног вођења поступка расправљања заоставштине поклонодавца, нити да ће ова имовина по било ком основу моћи да се урачуна у заоставштину поклонодавца или наследни део *Куће Легата*.

Члан 10.

Уговорне стране сагласне су да и после закључења Уговора о поклону између Олге Јеврић и *Куће легата* и извршене примопредаје уметничких дела из члана 1. поклонодавац може допуњавати Легат новим донацијама и да ће се новопримљени предмети сматрати саставним делом овог поклона.

Члан 11.

У случају да *Кућа легата* престане да постоји као правно лице, сва уметничка дела и пренета ауторска права прелазе у власништво Града Београда, а под условима овог Уговора.

Члан 12.

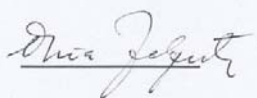
У случају спора у вези са извршењем овог Уговора, уговорене стране исти ће решавати договором уз примену начела добре воље, а за случај да се договор не постигне за решење спора надлежан је суд стварне надлежности у Београду.

Члан 13.

Овај Уговор је сачињен у 6 (шест) истоветних примерака, од којих се два налазе код поклонодаваца а четири код поклонопримца.

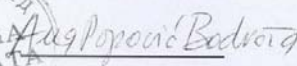
У Београду, 10.02.2006.

ПОКЛОНОДАВАЦ

ПОКЛОНОПРИМАЦ

ПОПИС ДЕЛА ОЛГЕ ЈЕВРИЋ УЗ УГОВОР О ПОКЛОНУ

САЧИЊЕН ДАНА 14.09.2004 У АТЕЉЕУ АУТОРА НА СТАРОМ
САЈМИШТУ

1. (151) **Троструко укрштање I**, 1986.
Фериоксид, гвожђе, 62x94x75 cm.
Процена вредности: 12.000 Е
2. (55) **Хирошима Ia**, 1959.
Цемент, гвожђе, 140x45x33 cm.
Процена вредности: 15.000 Е
3. (45) **Агресивне форме Ia**, 1959.
Цемент, гвожђе, 52x120x38 cm.
Процена вредности: 15.000 Е
4. (-) **Пет елемената за алеаторичну композицију**, 2001.
Фериоксид, (1) 121x18x18 cm, (2) 56x15x16,5 cm, (3) 88x23x21 cm,
(4) 59x16x15 cm, (5) 82x21x18 cm.
Процена вредности: 15.000 Е
5. (75) **Форма у настајању Ia**, 1964.
Цемент, 45x60x39 cm.
Процена вредности: 9.000 Е

6. (91) **Трином Ia**, 1965.
Фериоксид, гвожђе, 78x60x72 cm.
Предат и припадајући постамент.
Процена вредности: 12.000 E
7. (138) **Мало укрштање Ib**, 1985/2001.
Фериоксид, 61x48x100 cm.
Процена вредности: 12.000 E
8. (-) **Дихотомни облик**, 1966-68.
Фериоксид, гвожђе, 103x104x64 cm.
Стање: скулптура за рестаурацију и конзервацију – напрслине и оштећења површина.
Процена вредности: 12.000 E
9. (97) **Астатична композиција Ia**, 1966/70.
Цемент, гвожђе, 99x77x60 cm.
Стање: оштећења на постаменту (отпала оплата).
Процена вредности: 12.000 E
10. (63) **Распети облици Ia**, 1963-65.
Цемент, гвожђе, 175x77x84 cm.
Стање: напрслине на цементу доле код шипке.
Процена вредности: 15.000 E
Предат је и припадајући постамент са точкићима.
11. (-) **Кавернозни облик**, 1963.
Цемент, гвожђе, 45x54x38 cm.
Стање: површинске напрслине.
Процена вредности: 9.000 E
12. (87) **Материја у кретању Ia**, 1965.
Цемент, гвожђе, 60x60x45 cm.
Процена вредности: 9.000 E
13. (68) **Форма под притиском Ia**, 1963-65.
Цемент и гвожђе, 160x64x72 cm.
Процена вредности: 15.000 E
Предат је и припадајући постамент са точкићима.

14. (16) **Вертикална композиција Ia**, 1956-57.
Цемент, гвожђе, 187x83x59 cm.
Процена вредности: 15.000 Е
Предат је и припадајући постамент.
15. (73) **Надсвођена форма Ia**, 1964/65.
Цемент и гвожђе, 52x52x36 cm.
Процена вредности: 6.000 Е
16. (5) **Портрет Ангелине Гаталице**, 1952-53.
Теракота, 22,5x17,5x26 cm.
Процена вредности: 4.000 Е
17. (-) **Портрет Бориса Кидрича**, 1963.
Патинирани гипс, 36x26x30 cm.
Процена вредности: 3.000 Е
18. (6) **Портрет Катарине Амброзић**, 1952-53.
Теракота, 28x26x20 cm.
Процена вредности: 4.000 Е
(Бронзани одливак ове скулптуре је у МСУ).
19. (8) **Портрет Марије Бурсаћ**, 1954.
Патинирани гипс, 43x28x31 cm.
Процена вредности: 3.000 Е
20. (25) **Мemento Ia**, 1956/57.
Цемент, 74x56x16 cm.
Процена вредности: 9.000 Е
21. (31) **Комплементарне форме – предлог за споменик Ia**, 1956/57.
Цемент, гвожђе, 51x50x47 cm.
Процена вредности: 9.000 Е
22. (112) **Астатична композиција Ia**, 1969/75.
Фериоксид, гвожђе, 33,5x25x23 cm.
Процена вредности: 5.000 Е

23. (58) **Предлог за споменик – Зеница Па**, 1961.
Цемент, гвожђе, 69x39x26 cm.
Процена вредности: 9.000 Е
24. (166) **Набрајање Ia**, 1991-99.
Фериоксид, 70 (85)x60 (65)x73 (75) cm.
Процена вредности: 8.000 Е
25. (11) **Артикулација простора Ia**, 1956.
Цемент, гвожђе, 117x66x44 cm.
Стање: оштећења (напрслине).
Процена вредности: 12.000 Е
26. (70) **Захваћени простор Па**, 1964/65.
Цемент, гвожђе, 80x64x40 cm.
Стање: велико оштећење при бази, напукло, испала шипка.
Процена вредности: 9.000 Е
27. (163) **Астатична релација Па**, 1990-98.
Фериоксид, 58 (60)x83 (50)x13 (32) cm.
Процена вредности: 8.000 Е
28. (140) **Стереотомија Ia**, 1985-98.
Фериоксид, гвожђе, 40x60x70 cm.
Процена вредности: 6.000 Е
29. (108) **Дислокација Ia**, 1967-69.
Фериоксид, гвожђе, 50x61x45 cm.
Процена вредности: 6.000 Е
30. (153) **Велико укрштање III**, 1987-91.
Фериоксид, 42 (51,6)x26,5 (23)x16 (21) cm.
Стање: оштећења при бази скулптуре.
Процена вредности: 6.000 Е

31. (79) **Дивергентни масиви I**, 1965.
Фериоксид, гвожђе, 66x35x35 cm.
Стање: видљиве репарације.
Процена вредности: 3.000 E
32. (172) **Лимес Ia**, 1996-99.
Фериоксид, гвожђе, 50 (52)x71 (81)x40 (30) cm.
Стање: делимично одвојена од постамента.
Процена вредности: 8.000 E
33. (65) **Синуозна форма Ia**, 1963/64.
Фериоксид, гвожђе, 60x36x28 cm.
Процена вредности: 6.000 E
34. (-) **Артикулација простора II**, 1956/57.
Цемент, гвожђе, 29x45x32 cm.
Процена вредности: 5.000 E
35. (130) **Једночлани скуп – Егзоструктура Ia**, 1977/8.
Фериоксид, гвожђе, 46x63x33 cm.
Процена вредности: 5.000 E
36. (85) **Конвергентни масиви (3+2) I**, 1965.
Цемент, гвожђе, 37x38x17 cm.
Процена вредности: 5.000 E
37. (169) **За изотропни простор II**, 1992.
Фериоксид, 30x48x29 cm.
Процена вредности: 5.000 E
38. (-) **Облик у колању**, 1979 (81).
Фериоксид, 44x32x29 cm.
Процена вредности: 5.000 E

39. (132) **Двоструко коло Ia**, 1977/81.
Фериоксид, гвожђе, 38x31x34 cm.
Процена вредности: 5.000 E
40. (104) **Простор у станишту Ia**, 1966-74.
Фериоксид, гвожђе, 37x40x38 cm.
Процена вредности: 5.000 E
41. (29) **Предлог за споменик IIa**, 1956/57.
Цемент, гвожђе, 78x50x31 cm.
Процена вредности: 9.000 E
42. (122) **Форма у настајању II**, 1969/73.
Фериоксид, 63x48x35 cm.
Процена вредности: 3.000 E
43. (20) **Комплементарне форме I**, 1957.
Цемент, гвожђе, 130x60x63 cm.
Стање: доњи део оштећен.
Процена вредности: 12.000 E
Преузет је и одговарајући постамент.
44. (33) **Три елемента Ia**, 1955/6.
Цемент, гвожђе, 50x67x41 cm.
Процена вредности: 6.000 E

Попис сачинила комисија именована од стране Секретаријата за културу у саставу: Ана Поповић Бодрожа, Јасна Марковић и Наташа Поповска.

Председник комисије
Ана Поповић Бодрожа

Ана Поповић Бодрожа

PRILOG 10: Rešenje o osnivanju ustanove kulture – Kuća legata, 2004.

КУЋА ЛЕГАТА

БРОЈ 16
21.06. 2004.
БЕОГРАД

Број: 6-392/04-ХП-01

Скупштина града Београда, на седници одржаној 21. јула 2004. године, на основу члана 10. Закона о делатностима од општег интереса у области културе ("Службени гласник РС", број 49/92), члана 4. Закона о јавним службама ("Службени гласник РС", бр. 42/91 и 71/94), члана 11. тачка 8. и члана 27. Статута града Београда ("Службени лист града Београда", бр. 18/95, 20/95, 21/99, 2/00 и 30/03), донела је

РЕШЕЊЕ

О ОСНИВАЊУ УСТАНОВЕ КУЛТУРЕ – КУЋА ЛЕГАТА

1. Град Београд оснива установу културе ради обављања делатности у области културе од значаја за град Београд.

2. Назив установе је: Кућа легата.

Седиште Куће легата је у Београду, улица Кнез Михаилова број 46.

Кућа легата послује са потпуном одговорношћу.

3. Делатност Куће легата је обављање организационих, правних, административних, финансијских, техничких и других послова неопходних ради спровођења мера заштите, смештаја, чувања, одржавања и презентације покретних и непокретних легата и збирки поверених Граду Београду.

Шифре делатности Куће легата су:

92521 – делатност музеја, галерија и збирки

92522 – заштита културних добара, природних и других знаменитости

92310 – уметничко и књижевно стваралаштво и сценска уметност

92130 – приказивање филмова

74402 – остале услуге рекламе и пропаганде

72400 – изградња базе података

22320 – репродукција видео-записа

22220 – штампање на другом месту непоменуто

55510 – кантине

4. Кућа легата је правно лице са правима, обавезама и одговорностима које има на основу закона и овог решења.

Кућа легата има рачун код Управе за јавна плаћања, а право располагања средствима преко рачуна Куће легата утврђује се Статутом Куће легата.

5. Кућа легата стиче средства за остваривање своје делатности:

- из буџета града Београда,

- од прихода које установа самостално оствари,

- из других извора, у складу са законом.

Град Београд, као оснивач, обезбеђује пословни простор са неопходном опремом, као и средства за почетак рада Куће легата у износу од 1.480.000,00 динара.

6. Скупштина града Београда, као орган оснивача, има право:

- да директору и Управном одбору Куће легата предлаже мере у циљу остваривања делатности Куће легата;

- да, осим редовног годишњег извештаја, тражи подношење и других извештаја о раду и пословању Куће легата;

- да, у складу са законом, предузима мере којима се обезбеђују услови за обављање делатности Куће легата.

Скупштина града Београда ће разматрати све иницијативе и предлоге Куће легата, које се односе на обезбеђивање услова за остваривање делатности културе и, у оквиру своје надлежности, предузети потребне мере за њихову реализацију.

7. Кућа легата је дужна да:

- у остваривању делатности поступа по предлозима Скупштине града Београда;

- Скупштини града Београда подноси годишњи извештај о раду и остваривању делатности, а по потреби и друге извештаје о раду и пословању;

- за промену или проширење делатности тражи претходну сагласност Скупштине града Београда;

- за промену седишта и назива тражи претходну сагласност Скупштине града Београда.

8. Органи Куће легата су:

- директор, са правима и обавезама утврђеним законом и Статутом Куће легата,

- Управни одбор,

- Надзорни одбор.

9. Управни одбор Куће легата именује и разрешава Скупштина града Београда.

Управни одбор Куће легата има 3 члана, и то: 2 члана представника оснивача и 1 члана из реда запослених Куће легата.

10. Управни одбор:

- доноси Статут Куће легата,

- одлучује о пословању Куће легата,

- усваја извештај о пословању и годишњи обрачун,

- доноси програм рада Куће легата,

- одлучује о коришћењу средстава у складу са законом,

- врши и друге послове утврђене Статутом Куће легата.

11. Надзорни одбор Куће легата именује и разрешава Скупштина града Београда.

Надзорни одбор има 3 члана, и то: 2 члана представника оснивача и 1 члана из реда запослених Куће легата.

12. Надзорни одбор је дужан да:

- врши надзор над пословањем, прегледа годишњи извештај и годишњи обрачун и друга акта од значаја за пословање Куће легата,

- врши и друге послове утврђене Статутом Куће легата.

13. За вршиоца дужности директора Куће легата именује се Ана Поповић Бодрожа, историчар уметности.

14. Послове органа управљања, до именовања управног одбора Куће легата, обављаће Привремени управни одбор, у следећем саставу:

- проф. др Ирина Суботић, председник, историчар уметности,
- Ненад Радић, члан, историчар уметности,
- Новица Антић, члан, дипломирани правник.

15. Привремени управни одбор:

- утврђује предлог Статута Куће легата,
- утврђује предлог Програма рада Куће легата,
- утврђује предлог акта о унутрашњој организацији и систематизацији послова и радних задатака Куће легата.

16. Кућа легата почиње са радом од момента уписа у судски регистар. Скупштина града Београда именује управни одбор и надзорни одбор у року од 60 дана од дана почетка рада Куће легата.

17. Управни одбор Куће легата донеће Статут Куће легата у року од 30 дана од дана именовања Управног одбора.

18. Општа акта Куће легата биће донета у року од шест месеци од дана доношења Статута Куће легата.

19. До доношења општих аката Куће легата непосредно ће се примењивати Општи колективни уговор. Посебан колективни уговор за установе културе од значаја за град Београд и закон.

20. Ово решење објавити у "Службеном листу града Београда".

СКУПШТИНА ГРАДА БЕОГРАДА

Број: 6-392/04-ХШ-01 – 21. јул 2004. године

ПРЕДСЕДНИК

Радмила Хрустановић, с.р.

Доставити:

- Секретаријату за културу,
- Установи културе – Кућа легата
- "Службеном листу града Београда",
- Одборничкој канцеларији,
- Писарници.

BIOGRAFIJA JADRANKE BOŽIĆ

Jadranka Božić rođena je 26. marta 1959. godine u Beogradu. Na Filološkom fakultetu (Beograd) diplomirala je na Katedri za opštu književnost i teoriju književnosti, a na Filozofskom fakultetu (Beograd) završila je postdiplomske studije (Interdisciplinarni smer iz antropologije - sociokulturna antropologija). Magistrirala je 1994. godine s tezom „Mitsko i sakralno u književnom kontekstu“ pred komisijom koju su činili akademik prof. dr Dragoslav Srejski, prof. dr Zagorka Golubović i prof. dr Sreten Petrović.

Skoro ceo svoj radni vek (25 godina) Jadranka Božić je provela radeći uglavnom različite poslove u bibliotekarskoj delatnosti. Radila je u Muzeju savremene umetnosti, u Univerzitetskoj biblioteci „Svetozar Marković“ provela je dve godine kao istraživač kulturnih delatnosti i bibliotekar. Potom je radila i u bibliotekama Saveznog zavoda za statistiku, Instituta za istoriju umetnosti Filozofskog fakulteta, Instituta za fiziku, Osnovne škole „Dositej Obradović“. Na Akademiji za restauraciju sakralnih predmeta pri SPC bila je predavač po pozivu na predmetu Kulturna antropologija školske 1995/1996. godine.

Njen tekst „Antropologija knjige i čitanja“ (*Glasnik Narodne biblioteke Srbije*, Beograd, 1, 1999, Beograd, str. 113-145) ušao je u obaveznu literaturu na predmetu Nacionalna etnologija / antropologija – Književnost i društvo, kurs Čitanje kao istorijski i antropološki fenomen (Filozofski fakultet Beograd, Studije etnologije-antropologije 2009/2010, prof. dr Gordana Gorunović).

Jadranka Božić radi u Odeljenju posebnih fondova (Zbirka mlađih književnih rukopisa) Narodne biblioteke Srbije u Beogradu. Saradnik je Zavoda za proučavanje kulturnog razvitka, Instituta za književnost i umetnost, Estetičkog društva Srbije i Vukove zadužbine. Aktivni je član Etnološko-antropološkog društva Srbije i Bibliotekarskog društva Srbije. Objavila je oko pedeset naučnih i stručnih radova u periodici. Učesnik je brojnih domaćih i međunarodnih naučnih skupova.

Težište interesovanja Jadranke Božić predstavlja: antropologija knjige i čitanja, transformacija koncepta usmenosti i pismenosti u informatičkoj kulturi, savremene teorije

čitanja, sociokulturna antropologija, sociolingvistika, komunikologija, filozofija medija, teorija vizuelne kulture.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписани-а _____ Јадранка Божић

број уписа _____ 1113

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

Легати у културној политици Републике Србије

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, 14. 1. 2019.

Јадранка Божић

Прилог 2.

**Изјава о истоветности штампане и електронске верзије
докторског рада**

Име и презиме аутора _____ Јадранка Божић

Број уписа _____ 1113

Студијски програм _____ Докторске студије културологије – студије културе и медија

Наслов рада _____ Легати у културној политици Републике Србије

Ментор _____ проф. др Дејан Миленковић

Потписани _____ Јадранка Божић

изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, 14. 1. 2019.

Јадранка Божић

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Легати у културној политици Републике Србије

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство

2. Ауторство - некомерцијално

3. Ауторство – некомерцијално – без прераде

4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима

5. Ауторство – без прераде

6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Београду, 14. 1. 2019.

Јадранка Божић